

LAIŠKAS REDAKTORIUI

VACLOVAS ALIULIS MIC

priminei, kad šių metų Vasario Šešioliktoji néra eilinė, kad tai jau 75-osios
nybés akto metinės.

au sunkių negu pakilių minčių mane apniko. Dėl mūsų geopolitinės situaci-
ibarties skauduliu ir ateities horizontų. Ne viena išmokta ir įsikalta frazė ar
sirodė man tarsi tik dabar parodą visą savo svorį.

lėtis - nepavydėtina. Kitados pernelyg išsiplėtę, traukémės ir susitraukėme,
u glemžė kaimynai pirmiau iš Vakaru, paskui iš Rytų, broliškame glėbyje
iedidelis gražus lopinėlis ant gigantų tako, kuriame jie neužmiršta pasigalynėti.
ojame laisvužę, ir atrodė - gyvensime sau ramiai, niekam juk nesame pavojin-
ideliam reikia plėsti savo *Lebensraum*, ir jis mano turės tam nežirnia kieno
umščio, *Faustrech*); kitam dideliam reikalingi *niezamerzajuščje baltijskije*
rūs i juos teise, nes jis - didelis... Tai ir dalijosi Lietuvėle, ir stvarstė kruvinomis
Tas, katram pavyko ilgiau mus savo rankose išlaikyti, nuožmiai stengėsi
lio mūsų ūki ir darbą, mūsų kalbą, kultūrą ir sielą..., ir pavyko jam nemažai
i sielų suluošinti.

ome ir kélémės, o Nelaisvės Imperija griuvo. Atrodė, laisvai atsikvēpsime
! Didžiojoje Rusijoje raudonai rudieji, *donskie kazaki* ir daugel kitų negali
1913-ujų metų Imperijos sienų, ir jie perrékia nuoširdžiai demokratiskai
taimynas oficialiai pripažista sienų neliečiamumą, bet nemaža ten svajonančių
'unską ir Seinus... Kartu apygarsiai kalbama, kad *Królewiec* ir visi Rytprūsiai
upė Lenkijos lėnu, taigi...

s, ilgős ramybės néra ko tikėtis. Gelbės tik dora, tvirta ir išmintinga užsienio
kiai su mažumomis viduje, įsitraukimas į plačias tarptautines taikinges
išsiblaivyt iš XIV a. plačių svajonių, kurių dar pasitaiko, bent jau vyresniojoje
ra nacionalinę gyventojų sudėt - 20% mažumų. Bet koks sienų praplėtimas
. Pasilikusius už sienų tautiecius mylėkime, lankykime, remkime, padékime
ad nebus per daug.

lsybiniai" apdūmojimai. Šaukimas į vidų. Dar Stasys Šalkauskis yra apibréžęs,
oškimas savo tautai ir valstybei *moralinės didybės*. Kad būtume pasaulyje
u, jog nesenai šitaip buvome suspindę, dabar pritemome, bet, tikiu, laikinai.
bės įvaizdį man trikdo ne vien rinkimų rezultatai, bet ir su jais ir be jų vis
opuolio paveikslas. Visiškai nesenai apie jį labai taikliai pasakė vienas žur-
is daugelis idealistų tikėjo, kad Lietuva keliasi kaip geltonkasė mergelė su
odė - suvargusi ir žaizdota. Pasakyčiau daugiau: sumurdyta, sumaitota.
atiką, tyrumui ir drovumui daugumas ranka numoje, solidarumas menkas,
dikiai naikinami, šeimos katastrofiškai yra... Ilgai gerėjomés savo šventujų

- tremtinių taurumu, kilniu atlaidumu vargintojams, bet ir tie pailso, kantr Atgimimo darbininkai dažnai neatsispiria korupcijos pagundoms ar nedaila ne tik „Baltijos kelio“ vienybė su savo dainomis dingo it sapnas, bet ir švien ūkinę suirutę, ypač kaime, išplito, bet ir žmonių nusivylimas žydror

Prisipažinsiu: ir aš tikėjau geltonkasės Tėvynės prisikėlimu... Ir susopo š viduje - įstikinau, kad gražusis mišažas išsisklaidė.

Nekalitinu savęs už naivumą, nekalitinu nebeįsipildysiančią lūkesčių - gerai, kad turėjome tą trejetą pakilių metelių. Daug sielų atgijo, daug galimy radosi ir neišnyko. Tik viskas daug sunkiau, tik viskas per didesnį vargą ir tikėjomės.

Kad ir kas būtų, manau, niekad nesakysime: „Gėda prisipažinti, kad ē tarp mano tautiečių užtenka nusikaltėlių ir menkystų, bet jie - mano broliai. Ta ir sumaitota, bet ji mano-mūsų Motina. Sūnūs ir dukterys kentės dėl Motinė nuo jos.

Antroji mano Motina, ne mažiau brangi - Bažnyčia. Apskritai žiūrint, spaudos metais, bet ir ji - ne be dėmių. Šalia gražios ištokimybės - nemaža są rituališkumo. Vangiai kuriasi gyvos bendruomenės. Dar pasirodo tendencija elgtis „kaip aš“. Trūksta užmojo ir nuoseklumo ugdant naują katalikišką. Labai nedrąsiai apaštaluja pasauliečiai, ir mažai jie skatinami. Menkas n vietimas sudarė sąlygas vešti sektų sektoms. Dalis kunigų pratę daugiau sienoms nei sieloms. Mažoka asmeninių kontaktų tarp įvairių laipsnių gan

Bet „šalin, nusiminę dejavimai skaudūs!“ Vardiju juos ne slogučiu, o Tamstai, darbo pele Redaktoriau. Vardiju ir visiems idealistams, pasiryž užsimodami darbui, matytų jo didumą, apdairiai eikvotų jėgas.

Manau, jau laikas mintimis peržengti mielosios Lietuvėlės ribas ir pasižiūrai. Nežinau, ar rastume bent vieną kitą šali, apie kurią galėtume ištarti: „taip būtų...“ Žiūrėk, vienur viešpatauja priespauda, smurtas, socialinės nusus palaidumu ir kone visur skverbiasi ar jau yra į visuomenės dvasią įsiųsumizmas, egoizmas. Mūsų Bažnyčia ir kitos religinės bendrijos daugiau paribiniu vaidmeniu. (Šariato šalyse religija diktuoja gyvenimą, bet ir tai įlaisvės.) I Rytus nuo mūsų plačius griuvėsius paliko praėjusi žiauri bedariaubia savaiminis nureligėjimas dėl scientizmo, technicizmo ir laisvių lais blogiui, tik paskui gériui. Ne be reikalo Jonas Paulius II šaukia iš naujo krikščioniškaji pasauli.

Kokios išvados? Nuleisti rankas? Tik jau ne! Pasaulyje ir Tėvynėje matome besiremiantis ir Dievo remiamas darbas duoda mielų širdžiai, išganingų visu dominavimo pagundų, bet nenušalinusi nuo visuomenės reikalų Bažnyčių tobulėjantys ir pasiaukojamai besidarbujantys jos sambūriai kuria nepratautas nuo nužmonėjimo, padeda milijonams sielų laimėti gyvenimo žygį

Dovanok, Broli, kad šventės proga žeriu Tau ir Skaitytojams ne džiuges Tedovanoja ir Skaitytojai už gal per didelį asmeniškumą. Betgi rašau ne k paspausti ranką Vasario Šešioliktosios proga!

Vilnius, 1993 m. vasario 8d.

ANGELO REGĖJIMAS, ARBA GRIGALIAUS NAZIANZIEČIO TESTA- MENTO KOMENTARAS

TATJANA ALEKNIENĖ

382 metų gegužės 21 dieną Grigalius Nazianzietis, „Visuotinės Konstantinopolio Bažnyčios Vyskupas, suvokdamas, ką doro, bei būdamas blaivaus ir sveiko proto, sudarė savo testamentą”¹. Visą turta, išskyrus paliktajį kai kuriems asmenims, Grigalius paaukojo Nazianzo bažnyčiai, „kad patarnautų minėtosios bažnyčios vargšams”. Po nurodymų, ką paliekas giminėms, skaitome: „Diakonui Evagrijui, kuris dalijosi mano gausiais darbais ir rūpesčiais ir kuris ne kartą rodė man savo palankumą, iš visos širdies dėkoju Dievo ir žmonių akivaizdoje. Gausiau jam atlygins Dievas. Tačiau, idant nestokotų nors ir menkų mūsų draugystės ženklų, skiriu jam vienerius marškinius, vieną tuniką, du apsiaustu ir trisdešimt auksinių”². Taip šiltai teste mente minimas diakonas sulaukė ne ką mažesnės šlovės, nei pats testamento autorius - „didysis kapadokietis” Grigalius.

Ieškodami žinių apie jo gyvenimą, pirmiausia turime atsiversti *Historia Lausiacā* („Istorija Lauzijui“) 38 skyrių³: šią „Istoriją“ apie 420 m. parašė Evagrijus mokinys Paladijus. Kai ką papildo du V a. Bažnyčios istorikai - Sokratas⁴ ir Sozomenas⁵. Dėl svarbiausių dalykų visi šaltiniai sutaria.

Evagrijus Pontietis (Ἐὐάγριος Ποντικός) gimė apie 345 metus Iboroje, mieste ant pietinio Juodosios jūros kranto. Netoli ese buvo šv. Bazilijaus šeimos dvaras - Anesai (Ἄνεσαι), kur apie 357 - 358 m. Bazilijus ir Grigalius Nazianzietis pradėjo savo vienuolišką gyvenimą. Evagrijus labai anksti susipažino su kapadokiečiais. Vienas iš Grigaliaus Nazianziečio laiškų skirtas kažkokiam Evagrijui, atidavusiam jam savo sūnū, irgi Evagrijų, idant šis išmokštę „bijoti Dievo ir

niekinti žemiškas gėrybes”⁶. Greičiausiai šis laiškas adresuotas Evagrijaus Pontiečio tėvui. Grigalių savo „išmintingu mokytoju” vadina pats Evagrijus, tą pat liudija ir istorikas Sozomenas: „Evagrijaus filosofijos ir šventųjų mokslų mokytojas buvo Nazianzo vyskupas Grigalius”⁷, pats mokslus ējės Kapadokijos ir Palestinos Cesarėjose, Aleksandrijoje ir pagaliau Atėnuose - geriausiose tų laikų mokyklose ir universitetuose. Lektoriaus šventimus Evagrijus gavo iš šv. Bazilijaus, o po jo mirties (379) Grigaliaus Nazianziečio buvo išventintas į diakonus. 380 metais Grigalius kartu su savo mokiniu iškeliauja į Konstantinopolį, kad įžengtų į patriarcho sostą. Jau kitais metais nuo pareigu nušalintas, Grigalius išvyksta iš sostinės; bet Evagrijų palieka šalia savo ipėdinio Nektarijaus. Jaunas, talentingas ir puikių išsilavinės - be to, „malonios išvaizdos ir puošnaiapsirengės”⁸ - diakonas „klestėjo didžiajame mieste, per ginčus su jaunatvišku įkarščiu puldamas bet kokią ereziją”⁹. Viskas žadėjo puikią karjerą, bet Evagrijų čia ištiko pirmoji pagunda, nulėmusi visą tolesnį jo gyvenimą, kuriamo kova su visokiausiais gundymais taps kone svarbiausiu reikalui. Netrukus prieš mirtį, po daugelio žiaurios asketinės kovos metų, jis pasakys savo mokiniams, kad štai jau treji metai, kai jo nebeka-muoja kūno demonai¹⁰.

II

Maldauju tame, prisiekiu tau kuo tik nori, tik išgelbék mane nuo šio juodo debesies...

Paladijus. *Istorija Lauzijui*. - PG 34, 1193 C.

¹ PG 37, 389A-395B.

² Ibid., 393B.

³ Autoritetingiausias leidimas: Dom C. Buthler. *The Lausiac History of Palladius*. (Texts and Studies, IV, 2). - Cambridge, 1904. Autoriui buvo prieinamas tik *Patrologia Graeca* 34.

⁴ *Historia Ecclesiastica*, 24. - PG 67, 509C-521C.

⁵ *Historia Ecclesiastica*, 30. - PG 67, 1381C-1388A.

⁶ Ep. 3. - PG 37, 24B.

⁷ *Hist. Eccl.* 6, 30. - PG 67, 1384C.

⁸ Ibid.

⁹ Pall. Op. cit. - PG 34, 1190C.

¹⁰ Ibid., 1194D.

Pirmas išbandymas buvo labai rimtas, o teorinis filosofinis ir retorinis išsilavinimas pasirodė esąs labai trapi atra ma. Evagrijus įspilietė aistra kilmingai ištekėjusiai ponai. Ponia taip pat nebuvo jam abejin ga, bet toks romanitas visiškai prieštaravo paties Evagrijaus nuotaikoms ir įsitikinimams. Kenčiantį ir besikankinantį Evagrijų aplankė regėjimas¹¹. Angelas, pasirodės karininko pavida lu, Evagrijų nuvedė į kalėjimą, kur šis buvo sukaustytas grandinėmis ir laukė tardymo. Šaunusis diakonas įtarė, kad jis bus įskundęs jo ponios vyras, ir dabar būsių su juo susidorota. „Sudidele baime ir besaikiu siaubu“ stebėjo Evagrijus, kaip už panašius nusikaltimus kankinami kiti nelaimingieji. Į kalėjimą Evagrijų atvedusysis angelas dar pasirodė kaip geras pažstamas ir pažadėjo pagelbėsių išskapstyti iš nemalonios istorijos. Mirtinai išsigandęs Evagrijus tik turėsiąs prisiekti Evangelija, kad tuoju pat paliksių Konstantinopolį. Evagrijus prisiekė ir... pabudo.

Pabudes suprato, kad prisiekė sapne. Bet vis dėlto prisiekė! Evagrijus iškeliauja iš Konstantinopolio ir vyksta į Jeruzalę, kur ant Alyvų kalno jis priglaudžia Rufinas ir Melanija Vyresnioji - abu vakariečiai, abu karšti Origeno ir Egipto vienuolių anachoretų askezės gerbėjai. Ryžtas netrunka aplieisti Pontietį, „šėtonas sukietina jo širdį“¹², ir Evagrijus jau begrižtas į sostinę, tačiau „sulaikantis visų mūsų pražūtį Dievas ir tuomet įstumė jį į kitus sunkumus, pasiušdamas jam karštinę“¹³. Visos gydytojų priemonės pasirodė bergždžios prieš įsisenėjusių ligą. Beveik metus liga kankino Evagrijų, kol supratinėjo Melanija nepaprastę, kad

ligonis išsipasakotų visas savo sielos paslaptis. Išgirdusi romantišką Evagrijaus istoriją, dorovinga Romos matrona pareikalavo įžado. Ši kartą Pontietis prisiekė vykią į Egiptą ir likusią gyvenimo dalį paukosiąs askezės žygdarbiams. Melania pasimeldė už jo išgijimą. Maldos buvo išklausytos, o Evagrijus tikrai iškeliavo į Egiptą, kur baigė savo dienas nugyvenęs dar 17 metų. Evagrijus Pontietis mirė 399 m., tuoju po Trijų Karalių, sulaukęs 54 metų; trumpu laiku pasiekęs tobulumo, jis pasiekė daug metų (Išm 4, 13), - pastebi Paladijus. Armėnų tradicija išsaugojo Pontiečio paminėjimo vasario 11 dieną pėdsakų.

Būtent tie 17 dykumoje praleistų metų ir pelnė Evagrijui ilgaamžę šlovę. Tapę garsiųjų dykumos tėvų - dvių Makarijų, Aleksandriečio ir Egiptiečio - mokiniu, „teoretikas“, „filosofas žodžiais tapo filosofu darbais“¹⁴, nenusileisdamas savo mokytojams padarė gausių stebuklų ir parašė „labai naudingų knygelių“¹⁵: trilogiją „Vykantysis“, „Žinantysis“, „Skyreliai apie žinojimą“¹⁶; „Paneigimai“¹⁷; eiliuotos sentencijos „Bendruomenėje gyvenantiems vienuoliams“ ir „Mergelei“¹⁸; „Vienuoliškojo gyvenimo pagrindai“ ir „Apie maldą“¹⁹. Evagrijus sudarė ir Šventojo Rašto komentarų, iš kurių žinomi paaškinimai Saliamono Patarlių knygai, Psalmėms, Jobo ir Pamokslininko knygoms²⁰. Yra išlikę ir 66 jo laiškai. Didžioji Evagrijaus raštų dalis mus pasiekė tik išversta į Rytų kalbas. Nemaža jo kūrinių slepiasi po Nilo Sinajiečio (+430?) vardu²¹. Dėl kai kurių dar ir šiandien neaišku, kas gi juos parašė: Nillas, Evagrijus, o gal nei vienas, nei kitas?

¹¹ Smulkiai, matyt, girdėjęs iš paties Evagrijaus, šią istoriją pasakoja Paladijus.

¹² Plg. If 4, 21 passim.

¹³ Pall. Op. cit. - Ibid., 1193C-D.

¹⁴ Hist. Eccl. - PG 67, 516A. „Filosofija“ tuomet vadintas vienuolio gyvenimais - tikroji išminties meilė.

¹⁵ Idem. Ibid.

¹⁶ Λόγος πρακτικός = *Traité pratique, ou Le moine.* / Tome 1-2, Introduction, édition critique du texte Grec, traduction, commentaire et tables par Antoine Guillaumont et Claire Guillomont. - Paris, 1971. - Sources Chrétiennes, 170-171.

¹⁷ Ὁ γνωστικός ἡ Πρὸς τὸν καταξιωθέντα γνώσεως = *Le gnostiques ou A celui qui est devenu digne de la science.* / Edition critique des fragments Grecs, traduction intégral établie au moyen des versions Syriaques et Arménienne, commentaire et tables par Antoine Guillomont et Claire Guillomont. - Paris, 1989. - Sources Chrétiennes, 356.

¹⁸ Κεφάλαια γνωστικά = *Les Kephalaia gnōstica.* / Version syriaque. / Ed. A. Guillomont, les six Centuries des Kephalaia gnōstica d'Evagre le Pontique, - PO 28, 1, - Paris, 1958.

¹⁹ Αντιρρητικός / Ed. W. Frankeberg. - Berlin, 1912. - S. 472-

545.

²⁰ Πρὸς τοὺς κοινοβίους, Πρὸς τὴν παρθένον. S/Ed. H.Gressmann. Nonnenspiegel und Mönchsspiegel des Euagrios Pontikos / TU 39, 4. - Leipzig, 1913.

²¹ Τῶν κατὰ μοναχῶν προμηδῶν τὰ αὐτά. - PG 40, 1252D-1264C; Περὶ ἐύχης. - PG 79, 1165A - 1200C.

²² Σχόλια εἰς τὰς Παροιμίας = *Scholies aux Proverbes* / Introduction, texte critique, traduction, notes, appendices et index par Paul Gehin. - Paris, 1987. - Sources Chrétiennes, 340.

Paaškinimai Psalmų knygai šiuo metu ruošiami naujam leidimui. Pirmasis, kaip ir paaškinimus Patarlių knygai, tarp klaidingai Origenu priskirtų komentarų juos surado ir rekonstravo Hansas Ursas von Balthasaras (*Die Hiera des Evagrius.* // Zeitschrift für katholische Theologie, 1939. - S. 86-106, 181-206).

Paaškinimai Jobo knygai aptinkami įvairiuose iš daugelio autorių sudarytuose komentarų rinkiniuose. Paaškinimai Pamokslininkui - visai nesenai atradimas: 1977 metų vasarą juos Paryžiaus Nacionalinės bibliotekos rankraštyje *Coislinianus* 193 surado „Paaškinimų Patarlių knygai“ leidėjas P. Gehin.

²³ PG 79, 1236A-1264A.

III

Romėnų ir graikų mokslus ištudijavau, bet šito valstiečio abėcėlės nemoku.

Tėvų posakiai. - PG 65, 89 A.

IV amžiaus Egiptas - visokiausių erezijų ir Bažnyčios gyvenimo ramybę drumstusių judėjimų lopšys. Bet Nilo šalies šlovė anais laikais mažiausiai dvejopa: čia kilo ir garsusis dykumos atskyrėlių sajūdis. Jo pradininkai - žymieji asketai Antanas ir Amonius, vienuolių bendrijų įkūrėjas Pachomijus ir stebuklais bei askezės tobolumu garsūs bendravaržiai Makarijai. „Šalyje, kur gyveno šie šventi žmonės, netruko suklestėti jų pradėtos institucijos, ir ji tapo antraja šventaja žeme. Maldininkai keliavo čionai, norėdami ne aplankytis garsiuosius kapus ar didžiuosius biblinius įvykius menančias vietas, bet pagerbtį gyvajį šventumą.“²² Asketų judėjimo Egipte būta jau prieš krikščionis (prisiminkime kad ir Filono Aleksandriečio terapeutas). Krikščionių atskyrėliai, krikščionybėje pirmiausia vertinė individualią askezę ir savo sielos ugdymą, pradžioje apsigyvendavo Nitrijoje (Siandien Wadi-Natrun), apie 50 km į pietryčius nuo Aleksandrijos. Vėliau askezės entuziastai ir virtuoza traukėsi į dykumą vis giliau ir giliau: per Kelijų dykumą jie skverbėsi į „smėlio ir alkio šalį“²³. Sketija. Svarbiausias Egipto dykumos tėvų vienuoliško gyvenimo liudytojas - V a. sudarytas tėvų atskyrėlių posakių rinkinys (*Apophlegmata patrum*)²⁴. Anachoretais gyvendavo tolokai vienas nuo kito ir susi-rinkdavo bendrai malda tik šeštadieniais arba sek-madieniais. Likusį laiką leisdavo, marindami kūną (pasninkai, badavimas, nemiga), kukliai dirbdami ranką darbus, nuolatos melsdamiesi ir giedodami psalmes. Daug askezėje pasiekę „seniai“ būdavo neginčijamas autoritetas kitiems vienuoliams; jie mokydavo juos paskirai arba grupėmis. Senių išmintis būdavo perduodama iš kartos į kartą ir, ilgai gludinama, įgaudavo aforizmų formą. Pradedantysis vienuolis paprastai klausia: „Ką aš turiu daryti, idant išgelbėčiau savo sielą?“ - ir gauna, pavyzdžiui, tokį senio atsakymą: „Kad ir kur keliautum, visada prieš savo akis turėk Dievą, kad ir ką darytum, visuomet turėk Šventojo Rašto pavyzdį ir iš tos vienos, kur

Johann Sadeler raižinys pagal Martin de Vos piešinį. *Atskyrėlis Evagrijus Pontietis*. Po 1600

apsistoja, neskubék pasitraukti. Laikyklis šių trijų dalykų ir išsigelbési“²⁵.

Atskyrėlių išmintis buvo sunkioje kovoje su laukiniaisiais žvériniais, dykumų karščiu ir savo kūnu laimėta praktinė išmintis. I dykumą ateidavo įvairiausią luumą žmonės. Dažniausiai tai būdavo neraštingi Egipto valstiečiai, be gimtosios kopty, nemokėjė jokių kitų kalbų. Neretai dykumoje pasitaikydavo ir atsivertusiai bei atgailaujančiai plėšikų, kurie askezės įkarščiu dažnai pranokdavo ne tokios egzotiškos praeities vienuolius. I dykumą pasitraukdavo ir slėpdamiesi nuo pagonių imperatorių persekiojimo, nuo mokesčių naštos, iš pašaukimo arba vykdydami įžadus. Paprastai šie žmonės kartu su „žemės gėrybėmis“ būdavo paniekinę ir „graikų bei romėnų mokslus“: „Paklausé kažkas palaimintąjį Arsenijų: ,Kaip gi mes iš tiekos mokslų ir išminties neturime nieko, o štai tie valstiečiai ir egiptiečiai turi įgiję tiek dorybių?‘ Atsaké jam tėvas Arsenijus: ,Mes iš pasaulio mokslų nieko neturime, o štai tie valstiečiai ir egiptiečiai dorybes įgijo savo pačių vargu‘“²⁶. Šv. Antanas, kaip liudija Atanazė Aleksandriečio „Šv. Antano gyvenimas“, nuo pat vaikystės vengės bendrauti su bendraamžiais, todėl tėvams net nepavykę priversti jo lankyti mokyklą, tad taip ir likęs beraštis: jis visiškai nemokėjės graikiškai ir net neskaitės koptiškai.

²² Duchesne L. *Histoire ancienne d'Eglise*. - Paris, 1910. - T. II.
- P. 486.

²³ Op. cit., p. 494.

²⁴ PG 65, 71A-440D.

²⁵ Ibid., 76C.

²⁶ Ibid., 88D. Arsenijaus vardu pridengta, ši „Tėvų posakių“ rinkinio apotelema, sprendžiant iš senųjų vertimų, priklauso pačiam Evagrijui.

„Kartą pas teisujį Antaną atėjo kažkas iš mokslinčių ir paklausė: „Kaip gi tu, téve, išveri be knygų teikiamos paguodos?“ - Mano knyga, filosofe, - taré Antanas - yra visa ko prigimtis, ir jí visuomet čia, kai tik noriu paskaityti Dievo žodžių“²⁷. Teisybės dėlei reikia pasakyti, kad įvairiuose vertimuose išlikę šv. Antano laiškai (originalas padiktuotas koptiškai) rodo didelio graikų mokslo gerbėjo Klemenso Aleksandriečio įtaką. Bet tai jau kita problema. Šiaip ar taip, Egipto vienuolių neišprusimas buvo atkaklus ir principingas. Sostinių atėjūnai čia atrodė svetimi, iš jų šaipydavosi, vadindavo „miescionimis“ (πολιτικοί), graikais. Vienuolyne jie paprastai sudarydavo atskirą grupelę. Prie tokios Origeno šalininkų intelektualų grupelės prisišlejo ir vienuolio kelią pasirinkęs puikiai išsimokslinęs Evagrijus. Pirmuosius dvejus metus jis gyveno Nitrijoje, vėliau persikelė giliau į Egiptą, į dar žiauresnę gretimai plytėjusią dykumą, vadinančią Kelijais²⁸, kur gyveno pusiau atskyrėliai²⁹. Atrodo, Evagrijui jie neretai primindavo, jog jis „atėjūnas“, priekaištaudavo, versdami pripažinti, kad paliginti su Egipto kaimiečių iškentėtomis dorybėmis, visi jo mokykliniai mokslai téra niekai³⁰.

Evagrijus visa širdimi ēmėsi askezės. Per dieną valgydavo svarą duonos, per tris mėnesius - pusę litro aliejaus. Susigadinęs skrandži, ēmė valgyti daržoves, bet tik „neperėjusias per ugnį“³¹.

IV

Matėme ir išmintingą vyra Evagrijų [...], kuris dažnai nukeliaudavęs į Aleksandriją užčiaupdavo pagonių filosofų burnas.

Egipto vienuolių istorija, arba Rojus. - PG 65, 448 C.

Tačiau savo mokslų Evagrijus neišsižadėjo, priesingai, rado įvairiausią būdą juos pritaikyti. Išsilavinimas padėjo jam pelnyti kuklių išteklių daugiau nei kukliam gyvenimui: visus dykumoje praleistus metus grakščia ovalinio uncialo rašysena Evagrijus perašinėjo knygas³². Bet perrašinėjimu neapsiribojo ir sumanė išdėstyti nerašytą dykumos atskyrėlių

²⁷ Socr. *Op. cit.* - Ibid., 516C.

²⁸ Ši vardą dykuma gavo nuo mums žinomo žodžio „celē“.

²⁹ Rufino liudijimu (*Hist. monach. in Aegypto* 2, 2. - PL 21, 444C), vienuolių gyvendavo atskirose celėse (mažose trobelėse) tokius atstumus, kad negalėdavo vienas kito nei matyti, nei girdėti.

³⁰ *Apophlegmata patrum* PG 65, 176A: „Ivyko kartą Kelijuose susirinkimas kažkokiu reikalui, ir kalbėjo tévas Evagrijus. Ir sako jam vyresnysis: Žinome, téve, kad savo žalyje greičiausiai būtum

mokslą. Evagrijus tvirtina esąs tik šios išminties perdavėjas: „Dabar papasakosime apie vykdantį ir žinančiojo gyvenimą, bet ne viską, ką esame girdėjė ar mate, o tik tai, ką iš jų išmokome, idant kitiems apsakytyme“³³. Šitokio teigimo teisingumu galima ir suabejoti, tačiau galutinai atsakyti į klausimą, kiek autentiškai Evagrijus perpasakojo dykumos vienuolių mokslą, neįmanoma, nes jo raštai lieka svarbiausias Egipto vienuolių gyvensenos liudijimas, o visi kiti pasakojimai (išskyrus gal tik *Apophlegmata patrum*) rodo didelę Pontiečio įtaką. Rašydamas Evagrijus daugiausia rēmėsi savo paties patirtimi, retu psichologo pastabumu, solidžiu mokykliniu išsilavinimu, sudarytu iš įprastinės tų laikų Platono, Aristotelio, stoikų ir neoplatonikų bei retorikos mišrainės, taip pat kapadokiečių mokslu. Be to, Pontietis turėjo stiprų pomėgį klasifikuoti ir sisteminti. Jo išrastos klasifikacijos paprastai turi sudėtingą prieistorę ir didelę ateitį, apie jų Vor- ir Nachleben parašyta nemaža specialių tyrinėjimų. Pakalbėsime - neišvengiamai trumpai - apie kai kurias iš jų.

Bendroji sielos sandaros schema (ja remiasi visos kitos klasifikacijos) perimta iš Platono³⁴. Sielą sudaro trys dalys - protingoji dalis (λογιστικὸν μέρος), arba voūc, irzlioji dalis (θυμικὸν μέρος), arba θυμός, ir geidžiančioji dalis (ἐπιθυμητικὸν μέρος) arba ἐπιθυμία. Dvi pastarosios sudaro neprotingoja arba aistringa sielos dalij. Protas - aukščiausia sielos dalis, jos „žiburys“³⁵, pati protingesios būtybės esmė. Kartais protas priešinamas sielai, kuri tokiu atveju apribojama aistringa dalimi.

Visas dvasinis gyvenimas sudarytas iš dviejų didelių etapų - „praktikos“ (πρακτική) arba „praktinio gyvenimo“ ir „gnostikos“ (γνωστική) arba „gnostinio gyvenimo“, taigi „praktikos“ ir žinojimo. Pirmojo etapo tikslas - „ištyrinti aistringą sielos dalį“³⁶ ir pasiekti beaistriškumą (ἀπάθεια). Tik išsivadavęs iš aistringosios dalies judeisi protas gali siekti dvasinio žinojimo (γνῶσις).

Ἀπάθεια ateina tuomet, kai dienos mintys ir nakties sapnai - juos aiškindamas Evagrijus nė kiek ne-

buves vyskupas ir daugeliui turėtum valdžią. Dabar gi čia svečiu sėdi [...]“

³¹ Pall. *Op. cit.* - Ibid., 1194C.

³² Ibid., 1194A.

³³ Vykd.: Prol. 52-56 (Ed. A. Guillomont, 11, p. 492).

³⁴ Platonas. *Valstybė*, IV.

³⁵ *Paažkinimai Patarlių knygai*, 127 (Ed. P. Gehin, p. 224).

³⁶ Vykd., 78 (Ibid., p. 666).

džia Freudui - būna ramūs ir nieko netrikdori dalis dalijami ir dvasinio išsigelbėjimo keliu yra žmonės - vienuoliai: praktiku, arba vykdavadinamas tasai, kuris siekia nuo aistru apvavo sielą (kartais taip pavadinamas ir bent iš šito pasiekęs), o gnostikas, arba žinantysis, enčia dvasiniams regėjimui.

Xristikų ir γνωστικų (sc. ἐπιστήμη), „praktinis“ ištinis“ - sena filosofinių sąvokų pora. Pirma apibūdina tas pats Platonas, visus mokslus nantis į „praktinius“ ir „gnostinius“³⁸. pirmieji su rankų darbu, kaip antai, dailidės mokslas, - su proto veikla. „Praktikos“, kaip ją mes tame šiandien, sąvoka kyla iš Aristotelio, kuris šina „teorijai“ (θεωρία „regėjimas“)³⁹, o ne ikai“, kaip Platonas. Praktinis protas besiski-o teorinio tuo, kad pastarasis siekiąs savo paklos, tuo tarpu pirmasis esąs nukreiptas į iš-veiksmus⁴⁰. „Teorinės filosofijos“ tikslas esančios „praktinės filosofijos“ - praktinė veikla⁴¹. ne ir religine reikšmę žodis „praktika“ įgyja Aleksandriečio raštuose⁴²: „praktinis gyvenintai askezė, kurios imasi Jokūbas prieš tapę „Izraeliui“, tai yra - „reginčiu Dievą“. Čia ika“ reiškia „asketini pasirengimą“ Dievui

kyšioniu rašytojai „praktiką“ dažniausiai sutaip, kaip ją apibrėžė Aristotelis (ir juo sekę). Grigalius Nazianzietis svyravo, katrą gyvesirinkti, nes abu jam rodėsi vienodai garbinantikai“ - tai kunigai ir vyskupai, juos supa- ė valdžia, jie naudingi artimui, tačiau sunesau naudos neatneša; antra vertus, „teoreti- mybėje (ἐν τῇ θεοφύσῃ) gyvenantys atskiruoliai, regi Dievą, tačiau naudingi vien tik

Evagriaus „praktikas“ - iš pirmo žvilgsnio lauktai - kaip tik yra toks ramybėje gyvenanuolis; jo veiklos sritis - kelias nuo θεοφύσῃ prie θεοῦ. Evagriaus „praktikas“ giminingas Filono ndriečio ir Origeno praktikui, bet nuo pastarojo tuo, kad jis - vienuolis atskyrėlis ir jo askezės

³⁸ ktd. 54-56: „Apie tai, kas atsitinka bemiiegant“ - (Ibid., p.

it. Polit. 258e-259c.

ist. EN 1095b 15-20.

ist. De anima 3, 10, 433a.

tikslas griežtai apibrėžtas. Žodis „praktikas“ Evagriaus jam suteiktaja reikšme tvirtai įauga į graikų kalbą. Ji labai sunku išversti. Tai suprato ir pirmieji su šia problema susidūrę Pontiečio vertėjai sirai. Ne be jų pasufleravimo πρακτικός mes versime „vykdantiuoju“ (πράττειν - „veikti, vykdyti“), πρακτική (ἐπιστήμη) - „vykdymo (mokslu)“. Pats Evagrijus paaiškina (Vykdantysis, sk. 81), kad „praktikos“ pagrindas yra Dievo dorovinių įsakymų vykdymas, todėl retkarčiais kaip „vykdymo mokslo“ sinonimą jis vartoja θεοτητή (ἐπιστήμη) „etikos arba dorovės mokslą“.

Evagriaus „gnostiką“ mes versime „žinančiuoju“, kad nesipainiotų su garsiaisiais gnostikais. Daiktavardinė forma „gnostikas“, atsiradusi kartu su II-III a. religinėmis-filosofinėmis sektomis, pirmiausia žymėjo kai kuriuos save taip vadinusius jų narius⁴³, todėl ankstyvosios krikščionybės rašytojų buvo vartojama pasmerkimui: „gnostikai“ esą klaudingo žinojimo sekėjai. „Gnostiką“ reabilitavo Klemensas Aleksandrietis: tikrasis gnostikas esąs krikšcionis, o ne pseudognostikas sektantas. Krikšcioniskomis dorybėmis ir mokslu jis pasieka dvasinio žinojimo (γνῶσις) aukštumų ir tuo skiriasi nuo paprastų tikėjimo tiesų besilaikančių eilinių tikinčiųjų. Evagriaus „žinančio“ yra Klemenso Aleksandriečio „žinančio“ palikuonis. Kartu su Pontiečio asketiniu mokslu, ši sąvoka tapo įprasta vienuolynų raštijai.

V

Sitaip ji plakė demonai, tiek jis įvairiausią jų patyrė, kad vargiai ir suskaičiuotum.

Paladijus. Istorija Lauzijui. - PG 34 1194 D

Tai tik dvi didelės pakopos, kiekvienoje jų - daugybė mažų laiptelių. Visų manymu, meistriškumo viršunių mūsų asketas pasiekė „skirdamas dvasias“. Piktosios dvasios, blogi įgeidžiai ir juos sukeliančios demonai (πνεύματα, λογισμοί, δαίμονες) - didžiausia vienuolio priešai kelyje į beaistriškumą: „su pasauliečiais demonai mieliau kovoja per daiktus, o su vienuoliais dažniausiai per įgeidžius, nes daiktų šieji

⁴¹ Arist. Met. A, 1, 993b 20-21.

⁴² Phil. De praemiss et poenis, 51.

⁴³ PG 37, 1029sqq.

⁴⁴ Plačiau apie gnosticizmą žr. Naujasis Židinys. - 1991. - Nr. 3. - P. 9-11.

neturi dėl atsiskyrėliško savo gyvenimo. Ir kuo lengviau nusidėti mintyse nei darbais, tuo kova čia sunkesnė už tą, kuri vyksta per daiktus, nes protas yra judrus ir nuo neleistinų fantazijų sunkiai sulaikomas padaras⁴⁵. Kuomet asketai savęs tobulinti pasitraukia i dykumą, paskui juos seką ir niekuomet neatsitraukią piktais budrūs demonai. IV amžiaus Egipto dykuma buvo pilna ne vien atsiskyrėlių - čia knibždėtė knibždėjo ir juos persekiojusių demonų, ne mažiau pavojingų, nei atsiskyrėliams gerokai įkyrėdavusios hienos, krokodilai ir plėšikai. Todėl ir buvo toks pravartus retas Evagrijaus menas skirti demonus (daugiau ar mažiau įvaldės jį turėjo būti kiekvienas dykumos vienuolis). „Igeidžiu“ veikimo mechanizmą, jų sąryšius, atpažinimo ir kovos su jais būdus Evagrijus smulkiai aprašė pirmoje savo trilogijos dalyje „Vykdantysis“ ir kūrinyje „Paneigimai“, kur surinktos prieš kiekvieną demoną nukreiptos Biblijos vienos. Demonus - dvasias - įgeidžius Evagrijus griežtai suklašifikuoja; iki jo įvairių autorų pateikiamas šiu žmonių priešų sąrašas buvo neribojamas ir nenusiestovėjęs. Evagrijus ir čia įvedė scholastinę tvarką. Pagal jį, vienuolių gundo:

1. Nesusivaldymas valgant ir geriant - γαστριμαργία;
2. Gašumas - πορνεία;
3. Gobšumas - φιλαργυρία;
4. Niūrumas - λύπη;
5. Rūstumas - ὄργη;
6. Aptingimas - ἀκηδία;
7. Tuščia garbėtroška - κενοδοξία;
8. Puikybė - ὑπερηφανία.

Evagrijaus sudarytame sąraše nesikeičia ne tik „īgeidžiu“ turinys, bet ir jų tvarka. Jis greitai tapo klasikiniu ir, šiek tiek perdirbtas Grigaliaus Didžiojo, liko žinomas „septynių mirtinų nuodėmių“ sąrašo vardu⁴⁶.

VI

Būdamas penkiasdeimties metų, jisai ištirino savo protą ir nusipelnė žinojimo, išminties bei demonų skyrimo malones. Paladijus. *Istorija Lauzijui*. - PG 34, 1194 A-B

⁴⁵ Vykd. 48. - Ibid., p. 608.

⁴⁶ Plg. „7 pavojingiausios ydos“: *Liturginis maldynas*. - Kaunas-Vilnius, 1984. - P. 46.

Į du dideliu skyriu (φυσική ir θεολογική) skyla ir žinančiojo dvasinis gyvenimas. Norint visą dvasinį gyvenimą galima sudėti į trinarę schemą: praktiką, φυσική ir θεολογική (sc. ἐπιστήμη).

Ši schema taip pat turi seną istoriją. Filosofiją i tris dalis dalijo stoikai: „Daugelis didžiųjų filosofų kalbėjo apie tris filosofijos dalis: *moralis*, *naturalis*, *rationalis*⁴⁷ arba graikiškai τὸ φυσικόν, τὸ τῆθικόν ir τὸ λογικόν [μέρος]⁴⁸. Bet krikščionių kalboje žodžiu „filosofija“ įgavus „doro dvasinio gyvenimo“ (pirmiausiai vienuolių) reikšmę, išprasta mokyklinė mokslo klasifikacija tapo dvasinio tobulėjimo pakopą aprašymu. Panašiai atsitiko, kaip matėme, ir su „praktiko“ bei „gnostiko“ reikšmėmis.

Apie Evagrijaus „praktiką“ (vykdymą) jau kalbėta pakankamai. Φυσική ir θεολογική - paraidžiu reiškiantys „gamtos moksłą“ ir „Dievo moksłą“ (Evagrijus juos mieliau vadina „regējimais“) - prasideda tik sielą nuo aistrų išgydžius.

Evagrijaus „gamtos mokslas“, be abejo, skiriasi nuo naujuju laikų gamtos moksłų. Jam gamtos mokslas yra visų atsiradusių (τὸ γεγονότα) - regimų ir neregimų (angeliškų) esybių pažinimas. Ši mokslo mes versime „kūrinijos moksłu“.

Imdamasis kūrinijos mokslo, protas praregi kūrinijos prasmes (λόγοι). Tik pradėjęs žinoti, protas regi vien matomų daiktų prasmes, o toliau pažengęs - ir nematomų, tad savo žinojimu prilygsta angelams. „Prasmémis“ mes siūlome versti Evagrijaus iš stoiku pasiskolintuosius λόγοι. Kokios nors esybės logos yra jos ontologinis ir aiškinamasis pradas, taigi „esmė“ ir „reikšmė“ kartu paėmus, jos *raison d'être*. Regėti daikto „prasmę“ reiškia suprasti dar iki sukūrimo pas Dievą esančią jo idėją.

Aukščiausioji pažinimo pakopa - Dievo pažinimas. Evagrijus, atrodo, nemanau, kad Dievą protu galima regėti tiesiogiai. Visa, ką gali regėti protas, tėra „Dievo vieta“, tai yra žinančiajam besimeldžiant jo prote kylanči „beformė šviesa“⁴⁹.

VII

Retai dera imtis Dievo mokslo dalykų ir nedažnai šitai daryti, idant nepratartumėme apie Dievą ko nors nesakytinio ir, nusižengdami dievobaimingumui, nenukryptumėme nuo

⁴⁷ Seneka. *Laiškai Liucilijui* 89, 9.

⁴⁸ Diels H. *Doxographi Graeci...* S. 273.

⁴⁹ Zinant. 45.

dvasinio žinojimo, nes protas per savo silpnumą nepajėgia nuolatos išlaikyti tokio regėjimo.

Evagrijus. *Paaškinimai Patarlių knygai*, 310

Bet kodėl „didžiai naudingi“⁵⁰ ir net „vienuoliams būtini“⁵¹ Evagrijaus Pontiečio raštai graikiškai beveik neišliko, o jei ir išliko, tai kito autorius vardu? Nepamirškime, kad Evagrijus buvo nuoseklus Origeno sekėjas - „origenininkas“. Jokių abejonių šiuo reikalui nepalieka drąsiausią ir giliausią Evagrijaus metafiziką ir drauge „visišką origenizmą“ dėstantys kūriniai: „Paaškinimai Psalmų knygai“, „Laiškas Melanijai“ ir „Skyreliai apie žinojimą“ (abu paskutiniuoju išliko tik siriškai ir armeniškai). Čia mes sutiksime Origeno mokymą apie pirmajį tyrų protą (vðeç καθαρό) vienovės sukūrimą. Šioji pirmiausia turėjusi pažinti Dievą ir su Juo sutapti. Bet pradinė vienovė suirus, nes tyrieji protai ją paniekinę ir todėl praradę ankstesnįjį esmés žinojimą (λόγος). Šiuos puolusius protus Evagrijus vadina sielomis. Gailetingas ir visa numatantis Dievas antruoju - kūnų ir pasaulių - kūrimu šiemis puolusiemis protams (sieloms) suteikia išsigelbėjimo įrankį - kūną. Kūnus (angelo, žmogaus arba demono) kiekviena protinga esybė gavo pagal savo nuopuolio laipsnį ir buvo paskirta į atitinkamą pasaulį. Išsigelbēti galima vis aukščiau kopiant regėjimo laiptais. Kristus taip pat esas protas, jis vienintelis neatkritęs nuo pirmapradės vienovės ir išsaugojęs savo esmés žinojimą (Λόγος). Kildamas nuo žemės (demono) prie aukščiausiu (angelo) regėjimo pakopą ir esmés žinojimo, protas drauge pakyla į aukštesnį dvasinių kūnų ir patenka į dvasiškesnį pasaulį. Pagaliau visi protai, taip pat ir demonai, pasieks angelų būseną ir turės dvasinius kūnus. Tatai atsitiksią Septintąją, Kristaus karalystės dieną. Aštuntąją dieną visi kūnai susilyginsiai su Kristumi ir vėl dalyvauja žinojime. Tuomet jau nebebūsiai kūnų ir medžiagos, taigi ir daugio, skaičių, vardų ir pavidalų. Visi sugrįšia į pirmapradę vienovę ir esmés žinojimą.

⁵⁰ Socr. *Hist. Eccl.* - Ibid., 516A.

⁵¹ Genadius. *De viris illustribus* 11.

⁵² Anatemos iš dalies sudarytos iš paties Evagrijaus kūriniai ištraukų.

⁵³ Evagrijaus žodžiai leidžia manyti jį skyrus Kristų ir Dievo Žodį (Λόγος): „Aš vadinu Kristumi Viešpatį, atejusį su Dievo Žodžiu“. Toks apibrézimas 1 kartą pasitaiko „Skyreliuose apie žinojimą“ ir 5 kartus „Paaškinimuose Psalmų knygai“.

⁵⁴ Nors jis užima garbingą vietą garsiojoje Makarijaus Korin tiečio ir Nikodemo Agijoriečio sudarytoje „Filokalijoje“.

⁵⁵ Gražiai apie centurijs kalba M. Th. Disdier (*Le témoinage*

VIII

O apie dogmas tegu sprendžia tie, kuriems pridera šitai daryti.

Sozomenas. *Bažnyčios istorija* III, 15. - PG 67, 1085 B

Ir plika akimi matyti origeniškas Evagrijaus kosmologijos ir eschatologijos pamatas. Tad nėra ko stebėtis, kad jų kaip „nepataisomą origenininką“ kartu su pačiu Origenu ir Didimu Akluoju pasmerkė V Visuotinio Bažnyčios Susirinkimo tévai (553 m.). Penkiolika Susirinkimo anatem⁵⁶ taiko tiesiai į Evagrijaus mokslą (pirmiausiai į jo kristologiją)⁵⁷. Štai kodėl taip greitai dingsta Evagrijaus vardas iš jo gimtosios graikų kultūros⁵⁸. Tačiau net graikams - galbūt tikrai jo vardą užmiršusiems, o gal tik eretiko vardą minėti vengusiems - Evagrijus Pontietis ilgai lieka įtakingas krikščioniškosios mistikos ir askezés mokytojas, kaip gražiai parodo pasiaukojančiai ortodoksiją gynusio tikėjimo išpažinéjo Maksimo veiklai (VII a.). Evagrijaus įtaką liudija ne tik visuotinai pripažintų Rytų ortodoksijos autoritetų raštų turinys, bet ir jų forma: Evagrijaus atrasta „centurija“ - iš 100 tarpusavyje daugiau ar mažiau susijusių trumpų skyrelių sudaryta knyga - tapo mègstamiausiu Bizantijoje asketinės literatūros žanru⁵⁹.

Ryžtingas Origeno metafizikos ir Evagrijaus priesinkas šv. Jeronimas liudija⁶⁰: „dažnas skaitinėja Evagrijaus knygas Rytuose graikiškai, o Vakaruose - lotyniškai, išverstas jo mokinio Rufino“. Daugelių asketikos teiginių, beje, niekuomet neminédamas Evagrijaus vardo, iš jo skolinasi Jonas Kasianas - vienas didžiausiuų Vakarų vienuolių autoritetų. Vakariečiai Evagrijų žinojo iš (neišlikusių) Rufino Akviliečio ir Genadijaus Marseliečio vertimų. „Vykdyantis“ buvo išverstas net du kartus. Labiausiai lotynai, atrodo, buvo pamégę eiliuotąsias Pontiečio „Sentencijas“ - daugybė jų pasiliko įvairiuose posakių rinkiniuose (florilegiuose).

Sirų monofizitai ir arijonai Evagrijui buvo daug

spirituel de Thalassius le Libien // Etudes Byzantines, 2 (1944). - P. 81-82): „Nesunku įsivaizduoti asketinių centurių autorų [...], kuris kasdien į nuolatos atverstą rankraštį įrašo tą dieną labiausiai jি sukrėtusių mintj. Štai jau šimtoji diena... Jis tiesiog suveria perlus taja tvarka, kokia jis pasirodė, arba dėlioja lapus, palikdamas juos sugrupuoti vien savo fantazijai [...] Centurijos labai panašios į gražiai sujauktą sisteminių katalogų“. Skyrelių forma artima gnomų ir apotegeimų literatūrai; neatsitiktinai Evagrijaus raštų dalį sudaro Tévų posakiai (plg. *Zinant.* 44-48).

⁵⁶ *Epist. ad Ctesiphum*, 3.

palankesni: čia prisiglaudė ne tik Pontiečio askezės mokslas, bet ir „didžioji jo metafizika“, dažnai, beje, gerokai „nuorigeninta“. Kartais iš siriškų vertimų, o kartais ir nepriklausomai nuo jų Evagrijus verstas į arménų kalbą. Arménai labai gerbė Pontietį ir iki pat XIII–XIV a. jū komentuodavo. Iš sirų kalbos Evagrijus buvo išverstas į arabų ir net į sogdų⁵⁷ kalbas, „nunešusias Evagrijaus įtaką į pačią Azijos širdį“⁵⁸. Rimtam Pontiečio tyrinėtojui tenka būti tikru poliglotu - kai kas iš Evagrijaus kūrinių išliko etiopiškai ir gruziniškai.

Ilgai užtrukus ir tik paviršutiniškai apsipažinus su Evagrijaus mokslu, mums belieka paklausyti istoriko Sokrato patarimo - skaityti patiem, nes „kokie puikūs yra Evagrijaus raštai, lengvai įsitikins kiekvienas, kuris tik juos perskaitys“⁵⁹. Juk ir naujajam į „Katalikų Bažnyčios katekizme“ (1992) jie cituojami tarp kitų žymiuju krikščioniškosios raštijos veikalų⁶⁰.

„Žinančiojo“ skaitytojas iškart pakliūva *in medias res*. Mes esame antrojoje trilogijos dalyje: nuo aistru apvalęs savo sielą vienuolis tampa žinančiuoju, kurio svarbiausias reikalas - mokyti, nes žinantysis turi jau ne vien rūpintis savo paties tobulumu, bet ir pamokyti tuos, kurie vykdo dorovés įstatymus, at-

⁵⁷ Persų kalbos tarmė, kuria kalbėjo šiandieninių Samarkando ir Bucharos apylinkių gyventojai.

⁵⁸ Guillomont A. et C., S.V. *Evagre le Pontique* // Dictionnaire de Spiritualité, IV, col. 1743.

skleisti dvasinio gyvenimo paslaptis tiems, kurie šito verti. Taigi žinantysis yra mokytojas, dėstytojas. Jo dėstymo dalykai, salygos ir būdai ir sudaro šios knygės turinį. „Žinantysis“ susideda iš 50 skyrelių, taigi yra demicenturija. Nors ir įmanoma apčiuopti skyrelių sekos principus (jie grupuojami temiškai), kiekvienas jų gali būti skaitomas ir apmąstomas atskirai. Tai buvo patogu mokant viešuolius, tarp kurių pasitaikydavo ir visai neraštingų bei didelių tekstu galvoje nesugebančių išlaikyti žmonių.

Šios knygos likimas gražiai parodo bendrą visų Evagrijaus raštų dalį. Graikiškai mes turime apie pusę viso veikalo („Vykdantysis“ išliko visas, „Skyreliai apie žinojimą“ neišliko visai - tai savotiškas metafiziškumo ir ortodoksalumo matas). Trūkstamają dalį mokslininkai, remdamiesi visais kitais žinomais Evagrijaus raštais, atkuria iš trijų siriškų ir vieno armeniško vertimo. Vertimui į lietuvių kalbą naudotasi leidimu: *Evagre Le Pontique. Le Gnostique*. Édition critique des fragments Grecs / Traduction intégrale établie au moyen des versions Syriaques et Arménienne, Commentaire et tables par Antoine Guillaumont et Claire Guillaumont. - Paris, 1989 (Sources Chrétien, 356). Ten, kur graikiško teksto neišliko (skyrelio numeris pažymėtas *), versta iš prancūzų mokslininkų rekonstruoto vertimo, pasiremiant jų komentarais.

⁵⁹ Socr. *ibid.* 516B.

⁶⁰ Catéchisme de l'Eglise Catholique. - Paris: Mame; Plon, 1992. - P. 554. - N. 2737; P. 555. - N. 2342.

ŽINANTYSIS, ARBA ŽINOJIMO NUSIPELNIUSIAJAM

EVAGRIJUS PONTIETIS

1 Vykdantieji¹ temastys vykdančiojo gyvenimo prasmes², o žinantieji³ teižvelgs tai, kas pažintina⁴.

¹ Žr. straipsnio p. 6-7.

² λόγοι; Žr. str. p. 6-7.

³ Apie žodžių „žinojimas“, „žinantysis“ reikšmę Žr. str. p. 7.

⁴ γνωστικά. Iprastinė Evagrijaus vykdančiojo ir žinančiojo priešprieša; iš opozicija pasakoma ir veiksmažodžiais „temastys“ ir

2 Vykdantysis vien išlaisvina nuo aistru aistrinėjają sielos dalį⁵.

„teižvelgs“: žinantysis yra „regētojas“ - θεωρητικός.

⁵ T.y. pasiekia beaistriškumą (ἀπάθεια); Žr. str. p. 7. Vykdantysis dar užsiėmęs vien savimi, o žinantysis, kaip matyt iš kito skyrelio, turės rūpintis ir kitaais.

3 O žinantysis yra tarsi druska netyriesiems ir tarsi šviesa tyriesiems⁶.

4 Žinojimas, ateinas mums iš išorės⁷, siekia parodysti medžiagą per prasmes⁸, o tasai [žinojimas], kuris kyla iš Dievo malonės, pateikia mąstymo akims daiktus, į kuriuos žvelgdamas protas išleidžia jų prasmes⁹. O trukdo pirmajam klaidos, antrajam - rūstumas ir irzlumas¹⁰, ir visa, kas iš jų išeina.

5 Žinančiam kelią tiesia visos dorybės, bet pirmiausia - nerūstumas¹¹. Prisilietus prie žinojimo, bet lengvai pasiduodantis rūstuimui yra panašus į tą, kuris smailia geležimi išsiduria akis.

6 Žinantysis tebūnie atsargus nuolaidžiaudamas, kad nuolaidumas nepastebimai netaptų ipročiu, teisistengia nuolatos visas dorybes ugdyti tolygiai, kad ir tame pačiame jos eitų viena paskui kitą¹², nes nusilpusiosios [dorybės] protas išduodamas.

7* Žinantysis visuomet stengsis duoti išmaldą¹³ ir norės būti geradaris. Pritrūkės pinigų, jis panaudos savo sielos įrankį¹⁴, nes, kad ir kaip būtų, dalyti išmaldą jam yra įgimta. Šito stokojo penkios mergelės, kurių šviestuvai užgeso¹⁵.

8 Bylinėtis žinančiam yra gėda. Žinančiam nedera bylinėtis ir skriaudą patyrus, ir kitą nuskriaudus. Nuskriaustam todėl, kad neištvrė, skriaudžian-

⁶ Plg. Mt 5, 13-14. Ireniejaus liudijimu (Adv. Haer. 1, 6, 1), gnostikai valentininkai šiuos žodžius taikydavo „pneumatikams“. Klemens Aleksandrietis (Quis dives, 36) nėra žodžiai iš bendros tikiničių daugybės išskiria tuos, kurie turi tikrą žinojimą. Evagrijus, atrodo, pirmasis skiria „druskos“ ir „šviesos“ reikšmes: vykdantiesiems žinantysis aiškins, kaip atsikratyti aistrą, o tyrosius mokys žinojimo.

⁷ Taip Evagrijus vadina pasauletinius mokslus.

⁸ Λόγοι; žr. str. p. 8.

⁹ Θυμός, žr. str. p. 6. Pyktis ir irzlumas yra didžiausia kliūtis dvasiniams žinojimui, kaip klaidos - pasauletiniams mokslams.

¹⁰ Tolesni septyni skyreliai kalba apie dorybes, kurių turi siekti žinantysis. Didžiausias žinančiojo priešas - rūstumas, jis apakina protą. Rūstumas ypač pavojingas dėstant: „Nerūstauk ant suklydusio mokinio, nes nėra gera prieš kitą išgydant susižaloti save patį“ (Maëtres et disciples / Ed. P. Van den Ven // Mélanges Godefroy Kurth. - Liege, 1908. - II. - P. 78).

¹¹ Idėja, kad dorybės gimdo viena kitą, dėkojovot į tās dėptėvę yra stoikų.

¹² Graikiškai greičiausiai ἐλεμοσύνη, kas reiškia ne tik išmaldą, bet ir kiekvieną gerą artimui padarytą darbą.

¹³ T.y. kūnų. Evagrijus dažnai vartoja ši Aristotelio posakį. Čia norima pasakyti, kad žinančysis turėtų dirbtį savo rankomis.

¹⁴ Plg. Mt 25, 1-13. Aliejus yra gailestingumo simbolis (paremtas žodžiu Ἀλεος/Ἀλειον - gailestingas/aliejus saskambiu): kaip aliejus palaiko šviestuvą šviesą, taip gailestingumas maitina dvasinių žinojimą, kurio išprastinis simbolis yra šviesa.

¹⁵ Pasak Sozomeno, pats Evagrijus buvo puikus tokio elgesio pavyzdys: „sakoma, kad jisai buvo nuosaikaus būdo ir taip sutvardė savo panicką ir pasipūtimą, kad nei teisingai giriamas nesidi-

čiam todėl, kad nuskriaudė¹⁶.

9 Žinojimas, kuomet jo laikomas, turintį tame daļi moko, kaip juo toliau sekti ir ji plėsti¹⁷.

10* Kuomet žinantysis moko, tenevaržo jo rūstis, kerštas, nuoskarda¹⁸, kūno negalios ir rūpesčiai.

11* Kol dar nesi tobulas, venk susitikinėti su daugybe žmonių ir daugybę jų lankytai, kad tavo protas neprisiraibytų fantazijų¹⁹.

12* Jei kas nors iš žinojimo apie vykdymą, kūrinį²⁰ ar Dievą padeda mūsų išganymui, tai apie šitai gera kalbėti, tai gera daryti iki pat mirties. O kas jam reikšmės neturi²¹, apie tai neverta nei kalbėti, nei to daryti, nes yra tokiai, kurie lengvai susigundo.

13 Gera yra kalbėti vienuoliams ir pasauliečiams apie teisingą elgesį ir iš dalies jiems paaiškinti tuos žinojimo apie kūrinį ir Dievą dalykus, be kurių niekas neregės Viešpaties²².

14* Kunigams ir tik geriausiejiems iš jų²³ paklausus, ką reiškia vidinį mūsų žmogų nuvalantys jų švenčiami sakramentai, atsakyk, kad juos talpinantys indai²⁴ žymi aistringą ir protingą sielos dalį²⁵, [paaiškink,] kas yra neišskiriamas jų susijungimas²⁶, jų kiekvienos²⁷ galia ir veikimas, kai siekiama vieno tikslo²⁸. Taip pat jiems pasakyk, ką vaizduoja juos švenčiantysis²⁹ ir kas yra tie³⁰, kurie kartu su juo at-

džiuodavo, nei neteisingai peikiamas nerodydavo nepasitenkinimo tokiu jėzumui" (Hist. Eccl. - PG 67, 1384A).

16 Čia graikiškas tekstas nėra visai aiškus: arba žinantysis turi plėsti savo žinojimą (mes pasirinkome šią variantą), arba pats žinojimas turi rodyti žinančiojo augimo kelią.

17 Rūstumas, kerštas ir nuoskarda apibrėžiami, skrant Aristoteли (De anima 1, 1; 403a 29-b1): rūstumas esąs ծրբէց բնէց ձնւլութէօց - noras atkerstyti už nuoskaudą (λύπη).

18 Graikiškai, matyt, buvo elbwla arba φαντασίαι.

19 πρακτική, φυσική, θεολογική - apie šias tris dvasinio gyvenymo pakopas žr. str. p. 8.

20 tə mēsət arba tə dōtēphorə - stoikų savora: „tai, kas nėra nei naudinga, nei žalinga“ (Zenonas; žr. Diog. Laert. VII). Žinančysis turi prisitaikyti prie savo klausytojų lygio. Plg. kt. skyrelj.

21 Zyd 12, 14.

22 Šis skyrelis pasirodė ypatingai sunkus jau senovės vertėjams - jų vertimai vienas kitam prieštarauja. Todėl ir mūsų vertimas bei interpretacija negali būti visiškai tikri.

23 Turbūt šventieji indai, kur dedama Eucharistijos duona ir pilamas vynas.

24 Apie sielos sandarą žr. str. p. 6.

25 „Susijungimas“ - manoma (SC, 356, p. 110), kad čia Evagrijus turi omenyje ne vandens ir vyno sumaišymą, o commixtio (im-mixtio) ritualą, kuomet kunigas pašvestąją duoną deda į vyno taukę.

26 T.y. protingesios ir aistringosios sielos dalij, kurias vaizduoja šventieji indai.

27 Turbūt kalbama apie dvasinių regėjimą.

28 Graikiškai čia, matyt, bus buvęs pavartotas žodis τύπος, „vaizdis“. Kunigas yra Kristaus īvaizdis.

29 Angelai.

stumia kliudančius doram gyvenimui³⁰; [pridurk,] kad iš gyvų būtybių vieni turi atmintį, o kiti jos neturi³¹.

15 Pažink aplinkybių, gyvenimo būdą ir darbų prasmes bei dėsnius³², tada nesunkiai rasi, ką naudinga kiekvienam patarti.

16* Reikia, kad tu turėtumei medžiagos tam, kas pasakyta³³, paaiškinti ir kad aprėptumei viską, net jei ko nors ir nežinai, nes tik angelams būdinga žinoti visa, kas yra žemėje³⁴.

17* Taip pat reikia žinoti daiktų, ypač dorybių ir ydu, apibrėžimus³⁵, nes jie yra žinojimo ir nežinojimo, dangaus karalystės ir kančių šaltinis³⁶.

18* Reikia stengtis suprasti, su kokiui - vykdymo, kūrinijos ar Dievo žinojimu³⁷ susijusios perkeltinę arba tiesioginę prasmę³⁸ turinčios [Šventojo Rašto] vietas. Jeigu su vykdymu, tai reikia išsiaiškinti, kas turima omenyje - irzumas ir tai, kas iš jo kyla, geiduliai ir tai, kas iš jų išeina, ar protas³⁹ ir jo judeisai⁴⁰. Ir jei susijusios su kūrinija, tai reikia žiūrėti, ar jos pateikia kokių nors teiginių apie kūriniją ir kokių. O jeigu perkeltine prasme kalbama apie Dievą, tai reikia kiek įmanoma stengtis išsiaiškinti, ar nepateikiama žinių apie Trejybę ir ar Trejybė regima paskirai, ar Vienybėje⁴¹. Tačiau jeigu nepavyksta nieko tokio rasti, tai čia bus paprastas vaizdavimas arba pasakojimas.

19* Taip pat dera žinoti Šventojo Rašto papročius

³⁰ Demonus.

³¹ Atnodo, kad čia Evagrijus prisiminė Aristotelį (*Met. A I*, 980a 29): „Iš gyvų būtybių vienoms pojūčiai sukelia atmintį, o kitoms ne“. Ši mokyklinių tekštų Evagrijus matyt sieja su *I Kor 11*, 24-25 (*Tai darykite mano atminimui*), norédamas pasakyti, jog ne visi suprasta Eucharistijos prasmę.

³² Prasmė bei dėsniai (λόγος/νόμος) - stoikų sąvokų pora.

³³ Šventajame Rašte.

³⁴ T.y. visą kūriniją, kuri yra φυσική - kūrinijos mokslo - dalykas. Pagal Evagrijų, tikrą jos žinojimą turi tik angelai ir kurie-ne-kurie žmonės.

³⁵ Apibrėžmai (ὅροι) buvo labai populiarūs Platono akademijoje, taip pat tarp stoikų (Plg. Diog. Laert. VII, 7: Chrisipas). Juos labai mėgo ir pats Evagrijus.

³⁶ Evagrijus dažnai pabrėžia dorybės (ἀρετή) ir žinojimo (γνῶσις), ydo ir nežinojimo ryšį.

³⁷ πρακτική, φυσική, theoloģikė.

³⁸ Graikiškai greičiausiai buvo tā dėllygoporūmėva, tā dėlā. Nuo čia prasidėda Šv. Rašto aiškinimui skirti skyreliai (18-21). Egzegėz buvo vienas iš pagrindinių vienuolio rūpesčių. Manoma, kad Šv. Rašto aiškinimą būtina disciplina savo vienuoliams padaręs Amonijus. Kaip žinoma, Evagrijus yra pats parašęs nemaža Biblijos komentarų. Būdamas ištikimas Origeno mokinys, jis manė, kad po Šventojo Rašto raide slepiasi tikroji jo prasmė, kurią ir reikia atskleisti. Taigi žinantysis pirmiausiai stengsis atrasti tikrąjį žodžių reikšmę, tuo reikalu remdamasis Šv. Rašto kalbėseną, t.y. kalbėjimo „papročias“ ir „būdais“ (kitai rekomendavo jas Origenas); plg. sk. 19.

ir jo [kalbėjimo] būdą⁴² ir, pasiremiant pavyzdžiais, kuo išsamiau ji atskleisti.

20* Reikia žinoti ir tai, kad ne kiekviena apie dorovę kalbanti [Šventojo Rašto] vieta apreiškia dorą ir ne kiekviena vieta, kur kalbama apie kūriniją, apreiškia kūriniją, bet pasakojimas apie dorovę apreiškia kūriniją, o tas, kuris kalba apie kūriniją, apreiškia dorą; tas pat ir su tuo, kas kalbama apie Dievą⁴³. Pavyzdžiu, tai, kas pasakyta apie Jeruzalės paleistuvystę⁴⁴, apie sausumos ir vandens gyvūnus ir tyrus bei netyrus paukščius⁴⁵, apie saulę, kuri teka iš kuri leidžiasi, ir skuba į savo vietą, iš kur užtekėjo⁴⁶, pirmiausiai nurodo į Dievą, paskui - į dorą ir tada - į kūriniją. Tuo tarpu pirmoji vieta buvo apie dorovę, o kitos - apie kūriniją.

21 Neaiškink perkeltine prasme smerktinų veikėjų žodžių ir neieškok juose jokios dvasinės prasmės, nebent tada, kai Dievas veikė vykdydamas savo sumanymą, kaip antai per Balaamą⁴⁷ ir Kajaftą⁴⁸, idant pirmasis išpranašautų mūsų Išganytojo gimimą, o antrasis - jo mirtį.

22 Žinantysis neturi būti nei niūrus, nei nesukalbamas, nes pirma yra daiktų prasmių nežinančiojo bruožas⁴⁹, o antra - nenorinčiojo, kad visi žmonės būtų išganyti ir pasiektų tiesos pažinimą⁵⁰.

23* Kartais būtina apsimesti nežinančiu, nes klaušinėjantieji dar nenusipelnė išgirsti atsakymą. Ir tu

Toliau reikių nustatyti, ar Šv. Raštas kalba apie vykdymo (dorovę), kūrinijos, ar Dievo (Švč. Trejybės) moksłų; plg. sk. 18, 20.

³⁹ Irzumas, geiduliai, protas - žr. str. p. 6.

⁴⁰ κινήσεις - dažniausiai vartojama neigiamą prasme. Pirmasis proto jadesys buvęs nuopuolis. Mokymas apie proto jadesius yra senas (plg. Talis Miletietis: Diels H. Doxographi Graeci. - 1929, - 2. - P. 386).

⁴¹ Dievo mokslas pirmiausiai yra mokslas apie Švč. Trejybę.

⁴² έθος arba συνήθεια. Jau Origenas pataria išmanysti Šv. Rašto „būdą“.

⁴³ „Apie dorovę“, „apie kūriniją“, „apie Dievą“ - Evagrijus čia sinonimu pakeičia pirmąjį iprastinės savo schemos dalį: vietoje πρακτική („vykdymo mokslas“) gali būti ir ἡθική („dorovės mokslas“); žr. str. p. 8. Žinantysis nepamiršta, kad dvasinė (tikroji) teksto prasmė gali sietis su kito lygmens žinojimu, nei pažodinė jo reikšmė. Plg. sk. 18.

⁴⁴ Plg. Ez 16, 15 - 34.

⁴⁵ Plg. Kun 11, 2 - 19.

⁴⁶ Koh 1, 5.

⁴⁷ Plg. Sk 24, 17 - 19. Pagal seną tradiciją (plg. 2 Pt 2, 15 - 16; Jud 11; Apr 2, 14) į Balaamą žiūrėta kaip į tipinę Izraelių suklaidinti mėginusi pseudomokytoją.

⁴⁸ Plg. Jn 11, 49 - 51.

⁴⁹ Niūrus yra tas, kuris dar neragavo dvasinio žinojimo, nes pastarasis suteikia džiaugsmo (Vykd. 90) ir yra malonumo šaltinis (Vykd. 27, 32).

⁵⁰ 1 Tim 2, 4.

būsi teisus, nes esi susijęs su kūnu ir dar neturi visiško daiktų žinojimo⁵¹.

24 Saugokis, kad dėl pelno⁵² ar savo gerovės, ar dėl praeinančios šlovės nepasakytm ko nors neatskleistino ir kad tavęs neišmestų už šventųjų sienų⁵³, kaip karvelių jauniklių pardavėjų šventykloje⁵⁴.

25* Tuos, kurie svarsto neišmanydami, reikia paštumėti tiesos link ir pradėti ne nuo galo, o nuo pradžios; ir jaunuoliams⁵⁵ nereikia sakyti nieko, kas skirta žinantiesiems, ir nereikia jų prileisti prie tokios rūšies raštų⁵⁶, nes jie nesugeba atispirti iš tokio regėjimo kylančiam nuopuoliui⁵⁷. Todėl aistrų užvaldytiesiems reikia kalbėti ne apie taiką, bet apie tai, kaip jie nugalės savo priešus, nes, kaip sako Pamokslininkas, *né vienas [...] negali pasitraukti iš kovos*⁵⁸. Taigi tie, kurie, būdami užvaldyti aistrų, gvildena kūniškų ir nekūniškų dalykų prasmes⁵⁹, yra panašūs į sveikatą aptarinėjančius ligonius. Tik tada, kai siela jau vargai bepasiduoda aistroms, galima paragauti šių saldžiausių medaus koriu⁶⁰.

26* Savas laikas - aiškinimui, savas laikas - svartymui⁶¹. Taip pat reikia pažaboti skubančius prie-

⁵¹ Sis skyrelis susijęs su seniai filosofų svarstomu klausimu, kokiui atveju leistina meluouti. Filonas Aleksandrietis, o juo sekdamas ir Origenas, rūpestingą auklėtojų Dievą lygina su gydytoju. Jau Platonas pateikė savo ligonių naudai meluojančio gydytojo pavyzdį (*Vaist.* III, 389b; taip pat plg. Klemensas Aleksandrietis. *Kilimai*, VIII, IX, 53, 2).

Cia galima ižiūrėti ryšį su kosmologinėmis ir eschatologinėmis Evagrijaus idėjomis. *Zr. str. p. 9.*

⁵² Dar vienas senas filosofų ginčas: ar gali išminčius iš savo žinojimo turėti pelno? Retorikos mokytojai, kaip žinoma, imdavo užmokesčių už savo pamokas. Paladijas *Historia Lausiacae* vertime į koptų kalbą tvirtinama, kad ir pats Evagrijus uždirbdavęs iš pasaušietiems („pašaliniam“ žmonėms) duodamų pamokų. Šiuos gana nemazus pinigus Pontietis perduodavo ūkvedžiui.

⁵³ Sventojo sienos - biblinis posakis, čia vaizduojantis dvaisini žinojimą, kuris iš žinančiojo gali būti atimtas, jeigu šis pasiduos pelno ir praeinančios šlovės troškimui.

⁵⁴ Plg. *Mt 21, 12-13*. Karvelių jaunikliai cia turbūt reiškia slapojo žinojimo tiesas.

⁵⁵ T.y. pradedantiems vienuoliams.

⁵⁶ T.y. žinantiesiems skirtą knygą, kaip antai Origeno „Apie pradmenis“ arba paties Evagrijaus „Skyreliai apie žinojimą“. Neveltui mūsų autorius savo „Vykdymo moksłą“ ir tik žinantiesiems skirtą moksłą pasistengė išdėstyti skirtingose knygose.

⁵⁷ Evagrijus kalba apie dvaisini moksłą - „regėjimą“: jam nepasiruošę žmogus gali lengvai pasiduoti pagundoms arba paniekinti šio mokslo tiesas (plg. sk. 36, iš dalies sk. 12).

⁵⁸ *Koh 8, 8.*

⁵⁹ λόγοι - *Zr. str. p. 8.*

⁶⁰ Palyginimas apie medų ir medaus korius randamas Biblijoje. Plg. *Ps 18, 11; 118, 103* ir ypač *Pat 24, 13* (taikomas išminčiai), kurių komentavo pats Evagrijus (*In Prov. sch. 270*).

⁶¹ „Aiškinimas“ ir „svartymas“ - tai du dėstymo lygmenys. Pirmajame mokiniai tik išklauso savo mokytoją. Antrasis - svarstymo

kaištauti, nes tai yra eretikų ir priešgynų iprotis⁶².

27 Nekalbék neapgalvotai apie Dievą ir niekad nemègink apibrëžti Dievybës, nes apibrëžimai duodami [tik] sukurtiems ir sudëtiniams daiktams⁶³.

28* Atmink penkias apleidimo⁶⁴ priežastis, kad galéatum paremti nelaimës parblokštus silpnadvasius. Iš tikrujų apleidimas atskleidžia paslėptą dorybę. O jeigu pastaroji buvo paniekinta, tai bausdamas jisai ją atkuria. Ir [apleistumas] tampa kitų išganymo priežastimi. O jeigu dorybė labai iškyla, jis moko nusizeminti tuos, kuriuos ištinka. Iš tikrujų patyrusysis pikta jo neapkenčia, ir tasai patyrimas yra apleidimo vaisius, o šis apleidimas - beaistriškumo sūnus⁶⁵.

29 Mokiniai visados tesako tau: *Bičuli, pasislink aukščiau!*⁶⁶, nes bus gëda, jeigu aukštai pakilusį nutrauks žemyn klausytojai⁶⁷.

30 Godus ne tas, kuris turi pinigų, o tas, kuris jų geidžia⁶⁸; neveltui sakoma, kad prieavaizdas⁶⁹ yra protinė piniginė.

31 Senius ragink suvaldyti irzolumą, o jaunuolius - pilvą, nes pirmuosius puola sielos demonai, o antruosis dažniausiai - kūno⁷⁰.

ir grabinėjimo - lygmuo skirtas labiau pažengusiesiem (plg. universiteto paskaitas ir seminarus). Taip Origenas dëstė Aleksandrijos katechetų mokykloje (Euseb. *Hist. Eccl.* VI, 15): pradinį mokymą jis buvo pavedęs Herakliui, o sau pasiliakes tik labiau pažengusiuosius. Taip pat mokė ir garsusis Antiochijos retorius Libanius.

⁶² Platonas (*Vaist.* VII, 536ad) kalba apie pavojus, tykančius dar nepakankamai pasiruošusių, bet jau prie dialektikos prileistų jaunuolių: nuo to jie tik užsikrečią skepticizmų ir pomégiai priešgyniauti.

⁶³ Iprastinė mokyklinė logikos taisyklė sako, kad apibrëžti galiama vien sudëtinis daiktus. Aristotelio ir Porfyrijo logikoje ką nors apibrëžti reikia pasakyti, kokiai giminei, rūšiai ir t.t. priklauso apibrëžiamasis daiktas. Tai skaidymo (diairetinė) procedūra (Met. Z 13); nesudėtinis (diòuvðetoc) daiktas negali būti skaidomas, taigi ir apibrëžiamas (*ibid.* 13). Dievas yra diòuvðetoc (nesudėtinis).

⁶⁴ Diedo apleidimas - Jo atsitraukimas nuo žmogaus. Plg. Jézaus žodžius ant kryžiaus (*Mt 27, 46*): *Mano Dieve, mano Dieve, kodél mane apleidai?*!

⁶⁵ Gali būti apleistas ir tas, kas pasiekė aukštą beaistriškumo laipsnį, idant patyrę blogi, jo neapkėstų ir siektų tobuliausio beaistriškumo, kuris reikalauja absolūcio neapykantos blogiui.

Savo apleidimo doktrinos elementus Evagrijus galėjo susirankioti iš Origeno. Po Evagrijaus ir, greciausiai, naudodamiesi jo raštais, ši moksłą dëstė Paladijas, Maksimas Išpažinėjas („Centurijos apie meilę“) ir Pseudo Jonas Damaskietis.

⁶⁶ *Lk 14, 10*

⁶⁷ Vis ta pati mokymo „auksinė taisyklė“: mokytojas turės laikytis mokinio lygio ir kilti aukščiau, tik jiems pasiruošus.

⁶⁸ Klasikinis filosofų teikiamas godumo apibrëžimas (plg. Arist. *Eud. Et.* III, 4, 1232a).

⁶⁹ oukovouoć - jų bûta tarp Nitrijos, Kelijų ir Sketijos vienuolių.

⁷⁰ „Sielos demonai... kūno demonai“ - t.y. sielos arba kūno aistros sukeliantys demonai. Sielos aistros siejamos su irziliaja sielos dalimi, kūno - su geidžiančiaja (čia Evagrijus vadina „pilvu“).

32 Užčiaupk tau į ausj šnibždančiu burnas ir nesistebék daugelio šmeižiamas: tai - demonų pagunda; žinantis neturi neapkesti ir keršauti, patinka tai jems, ar ne⁷¹.

33 Viešpaties dėka gydantysis žmones pats nežino, kad slaugo taip pat ir save. Žinančiojo duodami vaistai artimą gydo tiek, kiek pajégia, ir visados⁷² - ji pati⁷³.

34* Aiškink dvasine prasme ne viską, ką tik galima paaiškinti perkeltine prasme, bet tik tai, kas reikšminga turiniui⁷⁴, antraip prarasi daug laiko, aiškindamas kiekvieną Jonos laivo rykā⁷⁵. Ir užuot buvęs naudingas savo klausytojams, juos prajuokinsi, kai visi aplinkui susirinkę primins tau vieną ar kitą dalį ir juokdamiesi pasakinės tą, kurią būsi pamiršęs.

35* Ateinančius pas tave vienuolius ragink svarstyti apie dorovę⁷⁶, o ne apie mokslus⁷⁷, nebent atsirastu, kas sugeba atsidėti tokiems svarstymams.

36 Tegu nuo pasauliečių ir jaunuolių⁷⁸ lieka paslėpta aukščiausia teismo prasmė⁷⁹, nes ji lengvai su-

kelia panieką⁸⁰; jie tikrai nejsivaizduoja, kaip kenčia nežinojimui pasmerkta protinė siela⁸¹.

37 Šventasis Paulius, pamindamas savo kūną, ji pavergė⁸², tad ir tu gyvendamas nepamiršk laikytis dietos⁸³ ir neįžeidinėk beaistriškumo, žemindamas ji savo nutukusiū kūnū.

38 Per daug nesirūpink, ką valgysi ir ką vilkési⁸⁴, bet prisimink levitą Abnerį, priėmusį Viešpaties skrynią: buvęs vargšas tapo turtingas, paniekintas tapo garsus⁸⁵.

39* Žinančiojo sąžinė jam yra griežta kaltintoja, nuo kurios jis nieko negali nuslepsti, nes ji žino viską iki pat slapčiausią širdies kertelių⁸⁶.

40* Turėk omenyje, kad kiekvienas kūrinys turi ne vienintelę prasme, bet daugybę jų pagal kiekvieno [pažišančiojo] matą; šventosios galybės pasiekia tikrąsias daiktų prasmes, bet ne pirmąją, kurią žino tik Kristus⁸⁷.

41 Kiekvienu teiginiu priskiriama arba giminė, arba skirtumas, arba rūšis, arba būdingoj ar atsitik-

⁷¹ Plg. išn. 15.

⁷² „Kiek pajégia... visados...“ ἐνδεχομένως, ἀναγκαίως - iš Aristotelio ir stoikų kylanti mokyklinės logikos priešprieša.

⁷³ Žinantis lyginamas su gydytoju: jis - sielos gydytojas, siejos ligos - aistros, o sveikata, kurią reikia sugražinti - beaistriškumas. Žinantį su gydytoju dažnai lygino jau Klemensas Aleksandrietis.

⁷⁴ πρόχειρα.

⁷⁵ Plg. Jon 1, 5. Kaip ir sk. 21, Evagrijus čia kalba apie aiškinimo perkeltine (alegorine) prasme ribas. Visai nesą reikalo sugalvoti tokijų aiškinimų kiekvienai Šv.Rašto smulkmenai. Šiuo ginčus sukėlusiu klausimu Evagrijus artimas šv. Jeronimui, komentare Ezechielio pranašystei (VIII, PL 25, 263b) kritikuojiačiam tuos, kurie alegoriškai aiškina kiekvieną į Tarsi plaukusio laivo įgulos nari. Manoma, kad Jeronimas galvoje turi Origeną, kuriam tikrai kiekvienas Šv. Rašto žodis turi dvasinę (tikrąjį) prasmę: „Viskas kas parašyta, sampa pastapti“ (Origenas. *Pamoksłai pagal Pradžios knygą*, X, 2).

⁷⁶ Sprendžiant iš vertimų, graikiškai čia buvo ἥθυτκή - vykdymo mokslo sinonimas.

⁷⁷ Graikiškai greičiausiai nepl. τῶν δογμάτων - „apie dogmas“. Ne tikėjimo dogmas, bet kūrinijos ir Dievo mokslių teiginius svarstyti čia kviečiamai sugebantys tam atsidėti vienuoliai. Plg. sk. 13 ir 36.

⁷⁸ Zr. išn. 55.

⁷⁹ „Teismo prasmė“ (λόγος τῆς κρίσεως) ir dažniau sutinkama τῆς κρίσεως και τῆς προνοίας λόγοι („teismo ir apvaizdos prasmės“) - labai svarbios Evagrijaus kosmologijos ir eschatologijos savokos. Teismo ir apvaizdos prasmės - Dievo idėjos apie visų protinęs esybų paskirtį. Šios „prasmės parodo“, kaip puolustas protinės esybės buvo išskirtos po įvairius kūnus ir įvairius pasauļius (plg. str. p. 9.) ir kaip tai atitinka jas į pirmynkštę vienybę susi- gražinti norinčio Dievo sumanymą. Plg. sk. 48.

⁸⁰ Plg. Platono VII laišką (341d-e). Miniai dėstydamas mažai kam suvokiamas giliąsias išganingas tiesas, gali lengvai sukelti joms nepelnytą panieką.

⁸¹ Vien paragavusysis žinojimo supranta, koks tai yra génis.

⁸² Plg. 1 Kor 9, 27.

⁸³ „Dieta“ (διετή) čia suprastina siaura „valgymo režimo“ prasme (plg. Vykd. 91: „Sausa ir nuolatinė dieta kartu su meile netrukus vienuolių atvesti į beaistriškumo uostą“. Tam tikro beaistriškumo pasiekę žinantis vis tiek turi laikytis askezės reikalavimų, ypač suvaldydinti valgydamas.

⁸⁴ Plg. Mt 6, 25 = Lk 12, 22.

⁸⁵ Plg. 2 Kar 6, 10-11. Septuagintoje savo namuose Sandoros skrynią saugoja žmogus vadintinas Abedara, hebrajų tekste - Obed Edem (Skvirecko vert. - Obededonas). Čia jis painiojamas su Sauliaus kariuomenės vadu Abneriu (1 Kar 14, 50; 2 Kar 2 ir 3 sk.); klaidingai laikomas levitu (iš tūkrujų Obededonas - hetietis). Klaida, matyt, kilo, jis supainiojus su levitu saraše (1 Km 15, 18) buvusiu to paties vardo veikėju, kaip buvo apsirikęs jau Juozapas Flavijus (Žydų senybės VII, 4, 2).

Nesirūpinti valgiais ir rūbais Evagrijus pataria ir pradedantiesiems vienuoliams (*Vienuolių gyvenimo taisyklos*, 3 ir 4 skyreliai). Juo labiau čia patarimas galioja žinančiajam, gavusiam žinojimo „skrynią“ ir „turtą“ (plg. Klemensas Aleksandrietis. *Kilimai*, VII, VIII, 46: „Protingai [žinantis] neieško to, ko reikia gyvenimo poreikiams tenkinti [...], nes yra išitikinės, kad gėlio žmonėms Dievas duoda ko reikia net ir neprāšomas. Taip pat kiekvienas daiktas, mano nuomone, amatininkui būna duodamas it pritaikytas amatininkui, pagoniui - it pritaikytas pagoniui, taip pat žinančiajam - it pritaikytas žinančiajam“).

⁸⁶ „Sąžinė - kaltintoja“ - tradicinė senųjų stoikų tema. Evagrijus mano, kad žinančiojo sąžinė reiklesnė nei paprastų žmonių, todėl žinantis turi ypač saugotis bet kokio apsilieidimo.

⁸⁷ Kadangi graikiškas originalas neišliko, šio skyrelio vertimas negali būti visiškai tikslus. Pirmąją prasmę (λόγος), per kurią buvę sukurti visi kūnai ir pasauliai, žinias ir apimtas tik Kristus. Kitos protinės esybės (λογικοί) šią pirmąją Prasmę supranta priklausomai nuo savo padėties po nuopuolio („kiekviena pagal savo suvokimo / padėties matą“). Angelai, arba „šventosios galybės“ yra arčiausiai prie pirmosios Prasmės. (Plg. str. p. 9.)

tinė savybė, arba tai, kas iš jų susideda⁸⁸; bet Švenčiausiajai Trejybei neįmanoma priskirti nieko iš to, kas paminėta. Tyloje tebūnė garbinama neišsakomybė⁸⁹.

42 Žinančių gundo prote atsiradęs klaidingas vaizdinys apie esantį tarsi apie nesantį, apie nesantį tarsi apie esantį arba apie esantį tarsi esantį kitaip, negu yra [iš tikruju].

43 Žinančiojo nuodėmė yra klaidingas pačių daiktų arba jų regėjimo pažinimas, kurį sukelia kokia nors aistra arba tyrinėjimas, kurio tikslas nėra gėris⁹⁰.

44 Iš teisiojo Grigaliaus išmokome⁹¹, kad ir regėjimas⁹² turi keturias dorybes - supratinuma, drąsa, santūrumą ir teisingumą⁹³. Jis sakė, kad supratinimo reikalas yra regėti protinges⁹⁴ šventąsias galybes be jų prasmui⁹⁵, nes pastarąsias, pasak jo, atskleidžia tik išmintis. Drąsos reikalas esąs tvirtai laikytis tiesos ir prieikus kovoti už ją, ir nenuklysti į tai, ko nėra. O apie santūrumą kalbėjo, kad jam būdinga surinkti

pirmojo sėjėjo sėklą ir išmesti antrąjį pasėli⁹⁶. O teisingumas, vienus dalykus skelbdamas miglotai, kitus išreikšdamas mīslėmis, o kai kuriuos išaiškinamas ir paprastu žmonių labui, turės skirstyti prasmes kiekvienam pagal jo vertę⁹⁷.

45 Tiesos šulas kapadokietis Bazilijus sako⁹⁸, kad nuo žmonių prilausantį žinojimą stiprina nuolatinės pastangos ir stropumas, o tajį, kuris atsiranda iš Dievo malonės⁹⁹ - teisingumas, romumas ir gailestingumas: pirmajį gali gauti ir astringieji, o antrajį priimti sugeba tik beaistriai, kurie melsdamiesi net regi juos nušviečiančią savo proto šviesą¹⁰⁰.

46 Šventasis egiptiečių šviesulys Atanazas sako¹⁰¹: Mozei, girdi, liepiama pastatyti stalą šiauriniame šone¹⁰². Žinančieji težino, kas pučia prieš juos¹⁰³, ir oriai teiškenčia bet kokią pagundą, ir noriai tevaišina pas juos ateinančius¹⁰⁴.

47 Tmuitų bažnyčios angelas Serapijonas sakė¹⁰⁵, kad protas tobulai apsivalo, atsigėrės dvasinio žino-

⁸⁸ Kaip pastebėjo W. Lackneris (*Zur profanen Bildung der Eunagrios Pontikos* // Hans Gerstinger Festgabe. - Graz, 1967. - S. 24-25), pirmoji šio skyrelės frazė (didžioji silogizmo prielaida) sudaryta iš Porfyrijo „Ivade“ išvardytų Aristotelio kategorijų: „Kadangi norint suprasti Aristotelio kategorijų mokslo, būtina žinoti, kas yra giminė (γένος), kas yra skirtumas (διαφορά), kas yra rūšis (είδος), kas yra būdingoji (ἴδον) ir kas - atsitiktinė (συμβεβηκός) savybė...“ Evagrijus čia dar priduria šeštąją sąvoką: „arba tai, kas iš jų susideda“: - ji paimta iš „Ivado“ antros dalies.

⁸⁹ Labai populiarūs graikų filosofijos (ypač neplatonikų) tema, žinoma ir Evagrijaus mokytojui Grigaliui Nazianziečiui (plg. *Prakalbos* 28, 20: „Kadangi tie dalykai yra neišsakomi (ἀρρόνται), tegarbinime mes juos tyloje.“).

⁹⁰ 42 ir 43 skyreliai turi bendrą temą ir sudaró paralelę 74 ir 75 „Vykdančiojo“ skyreliams. Žinančiojo pagundos ir nuodėmės yra kitokios nei vykdančiojo. Pastarajam tai reiškia pasiduoti sukilusiam aistringam įgeidžiui, uždraustam malonumui. O pirmojo nuodėmė pirmiausia „intelektuali“ ir susisiusi su klaida. Bet proto klaidos atsiranda ne vien dėl nepakankamų intelektinių sugebėjimų: jos kyla ir tuomet, kai žinančis dar nėra apsivalęs nuo aistų (ypač nuo rūstumo, plg. sk. 4), arba kuomet pasiduoda praeinantiems ilovės troškimui ir t.t.

⁹¹ Nuo šio skyrelės prasideda didžiųjų teologų citatų eilė (sk. 44 - 48).

⁹² Iš Grigaliaus Nazianziečio, atrodo, Evagrijus pasakoja, ką pats bus iš savo mokytojo girdėjęs. Grigaliaus Nazianziečio raštuose šitokio teiginio nerandama.

⁹³ Lygiai kaip ir vykdančiojo gyvenimas, kurio dorybės išvardytos (Vykd., sk. 89).

⁹⁴ Tai keturios pagrindinės stoikų dorybės. Išvardijęs regėjimo dorybes, Evagrijus toliau aprašo jų veikimo funkcijas (ἔργον), kas irgi būdinga stoikų tradicijai.

⁹⁵ λογικού.

⁹⁶ δίχα τῶν λόγων.

⁹⁷ Plg. Mt 13, 25.

⁹⁸ Aprašinėdamas teisingumo (δικαιοσύνη) tikslą, Evagrijus sekė Aristotelį ir stoikais, kuriems jis yra skirstytojas. Šitaip su-

prantamas teisingumas sutampa su svarbiausiuoju Evagrijaus žinančiojo mokytojo uždaviniu: žinančis turės taikytis prie savo klausytojų ir medžiagą kiekvienam jų skirti atsižvelgdamas į jų lygi („vertę“). Plg. sk. 12, 13, 23, 25, 35 ir 36.

⁹⁹ Bazilijaus raštuose panašaus teksto nerandama. Posakis *Tiesos šulas* (I Tim 3, 15) buvo labai populiarus. Pats Bazilijus vartoja ji, kalbėdamas apie vyskupus.

¹⁰⁰ „Nuo žmonių prilausantį žinojimą..., o tajį, kuris atsiranda iš Dievo malonės“ - ta pati, kaip ir sk. 4, pasaulietinio mokslo ir tik tam tikro beaistriškumo pasiekusiajam įmanomo dvasinio regėjimo priešprieša.

¹⁰¹ „Melsdamiesi...“ - Evagrijus čia kalba apie „tyrą maldą“, aprašytą veikale „Apie maldą“ (PG 79, 1165 A - 1200 C) - aukščiausiajį maldos būdą (plg. Vykd. 64: „Beaistriškumą liudija save šviesą pradėjęs regeti protas...“).

¹⁰² Nors, atrodytu, kalbama apie užrašytą mokymą, išlikusiuose Atanazo raštuose tokio paaškinimo nėra. Evagrijus, kaip ir Grigalius Nazianzietis (*Liaupsės Atanazu* 21, 26), žavėjos ryžtingomis Atanazo kovomis su arjionizmu.

¹⁰³ Plg. Is 26, 35. Stalas - svetingumo simbolis.

¹⁰⁴ Demonas čia tapatinamas su ūaurės vėju. Kovojant su demonu, svarbiausia jį atpažinti (plg. Atanazas. *Šv. Antano gyvenimas* 43: „kai tik demonas pasirodo, reikia drąsai jį paklausti: Kas esi?“), o atpažinus, reikia rasti tam tikrą prieš jį nutaikytą Šv. Rašto vietą (tai „antiretinio“ metodo pagrindas).

¹⁰⁵ Žinančis būsiąs svetingas, vaižindamas dėstymu; „ateinančius“ - mokiniai.

¹⁰⁶ „Tmuitų bažnyčios angelas“ - iš Apr. 2, I ir t.t. paimtas posakis, reiškiantis vienės bažnyčios galą. „Angelu“ Serapijonas pavadintas turbūt todėl, kad, prieš tapdamas Tmuitų vyskupu, ilgai gyveno vienuolio gyvenimą (vadinamą „angelišku“): pirmiausiai buvo Šv. Antano mokinys, o vėliau - vienos vienuolių bendruomenės vadovas. „Tmuitų“ miestas (*Thmuis*) - yra Žemutiniame Egipte. Manoma, kad čia išdėstyta neužrašytas Serapijono mokslo. Jo Evagrijus tiesiogiai girdėti negalėjo, nes vyskupas Serapijonas mirė apie 360 m.

jimo¹⁰⁶, meilė¹⁰⁷ gydo liepsnojančias irzlumo dalis, o santūrumas suvaldo blogų igeidžių srovę.

48 Nuolatos gvildenk savoje apvaizdos ir teismo prasmes, - sako didysis ir žinantis mokytojas Didimas¹⁰⁸, - ir stenkis laikyti atmintyje šią medžiagą; juk beveik visi dėl jų nusižengia. Teismo prasmes surasi kūnų ir pasaulių įvairovėje¹⁰⁹, o apvaizdos prasmes - mus nuo blogio ir nežinojimo prie dorybės ir žinojimo keliančiuose būduose¹¹⁰.

¹⁰⁶ Gérimas čia yra žinojimo arba dvasinio regėjimo simbolis (plg. *Bendruomenėje gyvenantieiams vienuoliams* 119: „Kristaus kraujas yra esybių regėjimas, geriantysis taps per jį išminktingas“).

¹⁰⁷ Meilė (δύκιη) yra beaistriškumo „dukra“ (Vykd. 81) ir jo sąlyga (Vykd. 91).

¹⁰⁸ B Rufino (HE II, 7) žinoma, kad nors ir aklas, Didimas buvo tapęs dideliu mokslininku ir Aleksandrijos katechetu mokyklos dėstytoju. Didimo Šv. Rašto komentarių buvo skaitomi Evagrijaus rateilyje Kelijuose (Paladijas, HL 11). Visai įmanoma, kad lankydamas Aleksandrijoje, Evagrijus susipažino su Didimu āsmeniškai. Žinomuose Didimo raštose panašaus teksto nerandama.

¹⁰⁹ Plg. str. p. 9.

¹¹⁰ Komentariuose Psalmų knygai (In Ps 138, 16. - PG 12, 1661 CD), aiškindamas posakį „Dievo knyga“, Evagrijus sako, kad jis esanti „kūnišku ir nekūnišku dalyku regėjimas... Šioje knygoje surašytos apvaizdos ir teismo prasmės ir iš jos žinoma, kad Dievas yra kūrėjas, išminktingas, turintis apvaizdą, teisėjas: [...] turis apvaizdą todėl, kad

49* Vykdančiojo gyvenimo tikslas yra ištyrti protą ir padaryti jį beaistri; kūrinijos mokslas siekia atskleisti visose būtybėse paslėptą tiesą; bet atitraukti protą nuo medžiagos ir nukreipti jį Pirmosios Priežasties linkui - Dievo mokslo malonė¹¹¹.

50 Nukreipęs žvilgsnį į provaidžį¹¹², nuolat stenkis piešti paveikslus¹¹³, nepraleisdamas nieko, kas padeda laimėti puolusij¹¹⁴.

padeda mus vesti prie dorybės ir žinojimo; teisėjas [...] todėl, kad yra įvairių protinę esybių kūnai, įvairūs pasauliai ir juos apimantys amžiai“.

¹¹¹ „Vykdančiojo gyvenimas“, „kūrinijos mokslas“, „Dievo mokslas“ - baigdamas Evagrijus grįžta prie savo dvasinio gyvenimo skirtymo. Paskutinė jo pakopa neįveikiama be Dievo malonės. Plg. sk. 45.

¹¹² πρὸς τὸ ἀρχέτυπον, t.y. į Dievą: žmogus yra Jo paveikslas. Šis posakis primena Platono „Timėjų“ (29 a), kur sakoma, kad pasaulyj kūrusio demiurgo žvilgsnis buvęs nukreiptas į amžinąjį Provaidžį.

¹¹³ Žinantis turis savo mokiniuose atkurti Dievo paveikslą.

¹¹⁴ Šis posakis primena Evagrijaus mokymą apie protą nuopuoli. Žinantis turis jiems padėti sugrįžti į pirmynkštę padėti, taigi veikti kaip Dievo pagalbininkas (plg. 49 sk. pabaigą). Tai graži knygos apie žinantijį mokytoją užbaiga.

MISTIKA

Krikščioniškoji tradicija ir krikščioniškasis patyrimas

JOSEF SUDBRACK

Dar prieš dešimt metų plačioji Vokietijos visuomenė mistiką laikė keistenybe. Ji keldavo šypseną ir buvo kvalifikuojama kaip prietaras arba bégimas nuo pasaulio. Anuomet vieno didelio moterų vienuolyno vyresnioji kvietime dalyvauti pratybose rašė: „Tik prašyčiau be mistikos!“ Šiandien požiūris, atrodo - tikėkimės! - yra visiškai pasikeitetas. Šiandien pastebimas karštas mistikos pasiilgimas. Juk mistikai rūpi žmogaus ir pasaulio būties prasmė, vadinas - to prasmungumo patyrimas.

APIE ŽODĮ „MISTIKA“

Bet ar toks tvirtinimas nebus paleistas lengva ranka? Juk jau pats žodis „mistika“ kelia tam tikrų sunkumų. Tikriausiai dažnas nustebis sužinojęs, kad apie mistiką ir mistikus pradėta šnekėti tik XVII amžiuje. Tai tipiškas Vakarų krikščionių darinys. Pagrįstai abu didieji vokiečių kalbos žodynai, kalbėdami apie Tolimųjų Rytų bei indų religijas, šio žodžio nemini. Populiariūs pasipūtėliški išvedžiojimai apie pasaulio religijų mistiką arba mistiką kaip visų religijų šaltini tik įrodo savo paviršutiniškumą. Kinų išminčius Lao Dzé perspėja: imantis kurti iš žodžių teorijas, pirma reikia pačius tuos žodžius gerai pasverti. Nevalia nesvarsčius perimi svetimos patirties pasaulį.

Būdvardži „misticis“ jau vartojo antikinė Graikija, tiesa, gana retai, tik tada, kai reikėdavo paviršutiniškai nusakyti misterijų kultų ritualus. Ankstyvoji krikščionybė iš jo susikūré pagrindinę savo dvasin-

JOSEF SUDBRACK (g. 1925) - vokiečių teologas, Insbruko universiteto docentas. 1944 m. sunkiai sužeistas fronte, po karo įstojo į Jėzuitų ordiną. Studijavo Frankfurte, Miunchene, Bonoje.

Je veikalose dominuoja „dvasingumo teologijos“ tema: „Tikėjimo patikimumas“ (*Die Glaubwürdigkeit des Glaubens*, 1969), „Melišis yra žnogiška“ (*Beten ist menschlich*, 1973), „Mistika: savęs

gumo sąvoką. „Mistiška“ ji vadino žydų Biblijos dinamiką Jėzaus Kristaus link. Kiekvienas Senojo Testamento žodis, sakė vėliau Martynas Liuteris, paslaptingu būdu, „mistiškai“ siejasi su Jézumi, su Kristumi: jis turi „mistine prasmę“. Skaityt Bibliją tokiu būdu reiškė skaityt ją „mistiškai“. Taip Biblijos pažinimo metodai, taikyti dar žydų filosofo Filono Aleksandriečio arba apaštalo Pauliaus, buvo paversiti principais.

„Mistiniu“ vadintas ir sakramentinių ženklų bei tikėjimo turinio ryšys - krikšto vandens ir pakrikštytojo pašventinimo, paskutinės vakarienės duonos bei vyno ir Jėzaus buvimo duonoje ir vyne, taip pat bendruomenėje. Tik vėliau (paslaptingesnis Dionizijus Areopagietis čia suvaidino nemenką vaidmenį) „mistine“ imtas vadinti pats patyrimas, kuris atsiranda peržengiant, transceduojant istoriją jos gilesnės prasmės link, pereinant nuo išorinio sakramentinio žencko prie jo vidinės reikšmės, transceduojant nuo to, kas matoma, prie vidinio turinio.

XVII a. teologija krikščionių tikėjimą vis labiau skirstė į paskiras mokslo ir mokymo sritis: askeze buvo vadinamos žmogaus pastangos peržengti mūsų baigtinio pasaulio ribas ir šitaip susitiki amžiną begalinį Dievą; mistika buvo vadinamas susitikimas su tuo Dievu ir ypač to susitikimo apogėjus, patiriamas kaip gryna dovana.

Mokykliškai perdirbus būdvardži „misticis“ į daiktavardži „mistika“, išsprūdo vienas vienintelis visumos vyksmas. Liko pamiršta biblinė prasmė - misticis Senojo Testamento sanykis su Naujuoju Testa-

patyrimas - kosminis patyrimas - Dievo patyrimas“ (*Mystik: Selbstfahrung-kosmische Erfahrung-Gotteserfahrung*, 1988, 1992), „Mistikos diaologas“ (*Mystik in Dialog*, 1992).

Straipsni (*Mystik: christliche Tradition und christliche Erfahrung // Stimmen der Zeit*. - 1992. - Nr.11) vertė Giedrė Sodeikienė.

mentu, Jėzaus mistinio būvimo Eucharistijos duonoje sakramentinė pusė ir apskritai - išgyventasis „peržengimo“ judėjimas „misterijos“, neblėstančios Dievo paslapties, link. Kai kas tą susiaurėjusi regėjimo kampą vadina pažanga. Tačiau žodžio istorija duoda pagrindą manyti priešingai.

Ano meto Švietimo bei XVIII-XIX a. vokiečių idealizmo filosofija tą regėjimo kampo susiaurėjimą su sisteminio: būties vienovę ir tikrumą norėta suprasti vadovaujantis subjekto patirtimi, todėl pastaroji buvo atsitaeta nuo to, kas patiriamas, nuo objekto, taigi ir nuo „mistiško“ judėjimo. Žavėjimasis Tolimujų Rytų dvasingumu, praktikuojamas, pvz., Schopenhauerio, tą susiaurėjimą dar labiau įtvirtino; iš to tikėjimo lobyno buvo išgriebta tik vedantos, induizmo vėlyvosios filosofijos bei budizmo spekuliacijos apie vienį. Nemenkā vaidmenį čia suvaidino ir psichologų ypatingas dėmesys žmogaus autentiškumui, integravimus, identiškumui. Todėl garsusis „Religijų žodynas“ šiandien pateikia tokį subjektivų ir monistinių apibrėžimą: „Mistika yra žmogaus ištirpimas Dieve arba dievybėje, gal net tame, kas slypi už Dievo - tuštumoje“ arba „nesamybėje“.

Tokia formuliuotė, beje, apčiuopia fenomeno kontūrus, tačiau izoliuoja juos nuo visumos vyksmo, išleidžia iš akių fenomeno įvairovę ir, suabsoliutindama regėjimo kampo susiaurėjimą, pateikia vien mistikos karikatūrą.

MISTIKA KAIP EGZISTENCIALAS

Šiaip ar taip, daiktavardis „mistika“ įsitvirtino kalboje. Vis dėlto minėtas žodis teisėtai bus pavartotas tik tada, kai turėsime omenyje visą žodžio problematiką. Joachim Seyppel nurodo svarbiausią momentą. Remdamasis šaltinių analize, jis teigia: mistika yra „egzistencialas“. Tai reiškia, kad patyrimo esmę gali pasiekti tik tas, kas į kelią pasiima savo asmenybės visetą, savo pasauležiūrą ir religiją. Ir priešingai, mistikos kaip ištirpimo nesamybėje apibrėžimas sukuria objektyvumo regimybę; sudaramas įspūdis, kad mistika stovi atokiau nuo visų religijų, jų specifinius patyrimus suveda į bendrą „mokslinių“ vardiklį ir definityviai gali apibrėžti visos mistikos kvintesenciją.

Nereikia didelio įžvalgumo, kad pamatyta, jog tokiu keliu einant visa ko matu tampa asmeninis,

slaptas įsitikinimas, apie kurį garsiai nešnekama. Geriausiu atveju taip sukuriama skysta, bereikšmė populiari formulė, palaidojanti visą fenomeno įvairovę. Daniel P.Brown, veikale „Meditacijos studijos kultūros perspektyvos kontekste“ sumuodamas ilgamečių diferencijuotų tyrinėjimų rezultatus, prieina ji patį nustebinusią išvadą: net Indijoje būties, tiesos, save arba Dievo patyrimo viršūnę (*peak-experience*), nerteinai vadinamą „mistika“, įvairios induizmo, budizmo arba kitos tradicijos vaizduoja ganētinai skirtingai, priklausomai nuo atitinkamos pasaulėžiūros.

Norintis suvokti mistikos esmę kelionėn turi paaišinti savo paties tikėjimą (tik ne išpopintą, išmoktą). Tai teigia tokios skirtingos filosofijos sąvokos, kaip Hanso Georgo Gadamerio „prietas“ arba Jürgeno Habermaso „interesas“. Marksistinės pasaulėžiūros požiūriu tai parodo ir germanistas Joachim Seyppel. Tik tokioje asmeninėje dirvoje gali sudygti klausimas apie savo esmę bei dialogas su kitais.

KĄ REIŠKIA MISTIKA KRIKŠCIONYBĖJE?

Kaip būtų galima savoje, krikščioniškoje Vakarų tradicijoje aprašyti tai, kas šiandien vadina „mistika“, ką minėjo Tomas Akvinietas ir, Viduramžiams baigiantis, Paryžiaus universiteto kancleris Jonas Geršonas bene pirmojoje monografijoje „Dievo patyrimo išmintis“?

1. Įvairovė

Pirmiausia gali sulaidinti fenomenų gausa. Argi dvi tokios skirtingos patirtys - Pranciškaus Asyžiečio apie 1200 m. bei Mokytojo Ekharto po šimto metų - nepriskirtinos mistikai? Sv. Pranciškaus patirčiai buvo būdinga prigimtinė palaima ir sykiu kančia, vizijos ir charizmos. Mokytojo Ekharto patyrimas yra tipiško mokslininko patyrimas (*mokytojas* reiškia magistrą, taigi profesorių), tačiau jo žinojimas taip susiliejo su patyrimu, kad dėl genialios kalbos galios jis tapo ne vieno amžininko mistiniu sielovadininku. Tai vadina „intelektualine mistika“. Kaip įmanoma suvenodinti Hildegardos Bingenietės regėjimus ir Mechtildos Magdeburgietės galingą meilės mistiką bei naivią mistiką vienuolynų kronikose, kur aprašoma, kaip vienuolės ant rankų supo kūdikelių Jėzų? Net klasikinė mistikų pora - Bažnyčios mokytojai Teresė Avilietė ir Kryžiaus Jonas, didžiai vertindami

kits kito patyrimą, vis dėlto manė, kad jis iš esmės skirtingas, ir tuos skirtumus kritikavo. Norėti visa tai sutalpinti vienoje formulėje „ištirpimas dievybėje“ reiškia prievertauti istorijos tikrovę.

2. Šalutiniai reiškiniai

Mistikos gaubiamus dalykus pirmiausia reikia atsieti nuo to, ką tyrinėtojai vadina „šalutinių mistikos reiškiniais“. Tai tokie fenomenai, kaip stigmos - regimos kraujuojančios žaizdos, istorijoje pirmasyk atsivėrusios Pranciškui Asyžiečiui. Tai pranašystės, o jų būta ir klaudingų; toks žymus mistikas, kaip Bernardas Klervietis, sakydamas pamokslą pradendant antrajį Kryžiaus žygį, smarkiai apsiriko. Tai abejonių nekeliančios levitacijos, kai vidinė jėga išlaisvina kūną iš traukos dėsnio veikimo. Tai vizijos, apie kurias Teresė Avilietė rašė: suvokiama kaip kūniška esanti mažiau vertinga, o vadinamoji „imaginacinė“, t.y. iš vidaus projektuota išorė - vertingesnė; tačiau vertingiausia esanti „intelektinė“ vizija, būtent, bet kokį juslumą viršijantis žinojimas: „Jis čia!“ Tai gydomosios galios, kurias žmogus gali turėti iš prigimties arba kaip Dievo dovaną. Tai kardiognozija - širdžių pažinimo dovana, kurios dėka praėjusiame amžiuje Arso klebonas ižvelgdavo savo globotinių siebos gelmes. Tai sensacingi „stebuklai“ ir stebuklingi fenomenai, kurie dažniausiai pasirodydavo esą netikri arba paprasčiausia apgavystė. Ir indų klajojanties asketas, ir japonų dzeno mokytojas tokius patyrimus atmetė kaip kladinančius.

Daug dalykų, gal nėt dauguma iš to, kas šiandien ezoteriniuose sluoksniuose didžiai vertinama, priskirtina čionai. Jei tokie fenomenai néra apgaulė ir kilda, jie liudija, kad ypatingo psichofizinio jautrumo žmonės patiria vidinę pagavą, kuri psichosomatikai pasireiškia fizinių fenomenais.

Antai palei Münsterį gyvenusios mistikės Annos Katharinos Emmerich vizijoms didelę įtaką darė romantinio poeto Clemenso von Brentano fantazija bei poetinė kūrybinė jėga. (Brentano užrašė jos regėjimus.) Išgirstus dalykus Emmerich kartais išvysdavo pasikartojant vaizdinėje vizijoje. Toji moteris buvo neapsakomai jautri ir turėjo parapsichologinių sugebėjimų. Taip vidinis Dievo prisilytėjimas, tarsi į vandenį mestas akmuo, sukeldavo bangas mistikės psichosomatiniame visete; priklausomai nuo fizinės bei dvasinės būklės, dėl Dievo patyrimo kildavo vizija, per atjaučiantį kentėjimą rankose ir kojose atsi-

rasdavo žaizdos nuo vinių, gausūs parapsichologiniai potyriai tapdavo intuityvia įžvalga į lankytąjo dvasinį gyvenimą. Tai, kad prigimtinis palinkimas salygoja tuos „šalutinius mistikos reiškinius“, jokiui būdu nemenkina religinės mistiko didybės. Tai liudija ir mielas Annos Katharinos pavyzdys. Tačiau prigimtinis tokį fenomenų salygotumas mus įspėja jų ne-painioti su tuo, kas iš tikrujų yra mistika.

3. Sąmonės fenomenai

Tokiuose patyrimuose, kaip sąmonės prasiplėtimas arba ištuštėjimas, daugelis įžiūri mistikos šerdį. Paprastam žmogui irgi nesvetimi atitinkami išgyvenimai: susiliejimas su kraštovaizdžiu, harmonija, patiriama regint kalnus, plaukiant užplūstantis jaumas, jog esi ežero banga. Tokiomis akimirkomis numanome, kad toji empatija, įsijautimas į supančią gamtą, gali virsti net egzaltuotu susiliejimu su gamta potyriu. Kitas pavyzdys: jaučiame, kaip nugrimztame savyje, kad mūsų nebevaldo nerimastingai blaškantis vidinio aš noras arba nenoras. Panyrame į gelmę, kurioje tampame patys savimi, o aplinkinė tikrovė tampa nereikšminga ar bent jau nebekelia grėsmės ramybei. Toks potyris irgi gali pasiekti „mistinių“ aukštumų.

Tačiau ar tai jau Dievo mistika? Pasak 1984 m. mirusio teologo Karlo Rahnerio, tokius potyrius galima vadinti mistika, nes jie transcenduoja, praplečia normalią sąmonę. Juos tiria „transpersonal“ asmenybė viršijanti psichologija. Vis dėlto Rähneris mano, kad tokie potyriai patys savaime tik atveria kelią Dievop, bet Jo paties dar nepaliečia.*

Greta intelektualo Ekharto, sielovadininko Taulelio, riteriškai mylinčio Seuse, Viduramžių vokiečių mistikos išminčius flamandų mistikas Jan van Ruusbroec griežtai atsieja Dievo ir prigimtinę mistiką. Pastaroji, jei ją suabsoliutinsime, galinti virsti net nuodėme.

Jei žmogus yra nesugadintų jausmu, o jo aukščiausios galios neveiklios, jis tiesiog prigimties dėka pasieks ramybę. Tokią ramybę gali rasti visi žmonės ir turėti savyje kaip paprastą prigimtį be Dievo malonės, jei tik jie ištengs atskiratytis visų vaizdų ir visos veiklos. Bet paklausykite, kokiui

* Plg. Rahner K. *Mistika - tikėjimo kelias Dievop* // Naujasis židinys. - 1992. - Nr.6. - P. 10-16. - Red. past.

būdu būna toji prigimtinė ramybė. Tai tylus sėdėjimas be vidinių minčių ir išorinio stebėjimo, tuštumoje, idant rastume ramybę ir joje neblaškomis pasiliktume... Toji ramybė priešinga antgamtinei ramybei, kurią gauname Dieve, nes ši yra meilės sklidinas srovenimas, lydimas patiklaus įsižiūrėjimo į nesuvokiamą aiškumą. Toji ramybė Dieve, kurios, karštai trokštant, be perstojo aktyviai ieškoma ir kuri randama palaimingame palankume ir amžinai pasiliaika meilės srovenime, o ją igijęs vis vien jos tebeieško, toji ramybė taip viršija prigimtinę ramybę, kaip Dievas viršija visą kūrinį... [Prigimtinė] ramybė pati savaimė nėra nuodėmė, nes ji iš prigimties yra visuose žmonėse, jeigu jie gali ištušteti. Bet jei kas nori ją pasiekti ir turėti, nedarydami dorą darbą, tai tokį žmogų pavergia dvasios puikybė ir pasitenkinimas savi.

Ruusbroec vertina nugrimzdimo savyje, tuštumos, ramaus sėdėjimo, šiandien pasakytume beobjektiškumo patyrimą, tačiau įspėja jo neabsoliutinti, nes tai žmogų veda į dvasinę puikybę. Kitas Dievą lytintis ramybės potyris yra dinamiškas; ramybėje jis veržiasi už savęs; likdamas žmoguje, jis lieka ir ieškantis kelio pas Dievą. Tik tai yra Dievo mistika. Skyrelio pabaigoje Ruusbroec mistiką vaizduoja kaip dieviškojo gyvenimo bendrystę, nes ir Dievo gyvenimas yra ramybės ir begalinic judėjimo vienybė:

Taip teisioje veiklioje melléje mes ištekame ir vėl įtekame, tampame sutvirtinti ir įsitvirtinę patiklioje ramybėje ir Dievo panašume. Ir per tą panašumą bei palaimingą meilę ir dievišką aiškumą mes išeiname už savęs, susivieniję vienybėje, ir palaimingoje ramybėje tiesiogiai sutinkame Dievą su Dievu.

4. Meilės patyrimas

Taigi Ruusbroecui Dievo mistika yra pats save viršijantis patyrimas; jis jį vadina meile. Jos negalima palenkti bendresnei sąvokai; jis yra galutinis dalykas, pats Dievo gyvenimas.

Mūsų amžiuje žydas religijos filosofas Martin Buber, po, jo žodžiais tariant, „atsivertimo“ tame save viršijančiame patyryme, Aš-Tu susitikime ižvelgė būties pirmapradę duotybę. Todėl jis nebepanoro antrąsyk išleisti savo garsiąją knygą „Ekstatiški

Sv. Pranciškaus ekstazė. XVIII a. Medis, polichromija. Aptytalaukio bažnyčia. Arūno Baltėno fotografija

išpažinimai“, kurioje mistika nusakoma panteistiškai, vokiškojo nacionalizmo dvasia. Dabar jis suvokė, kad su tuo, kas dažniausiai vadina mistika, gali sietis „dvejopas vyksmas“, „kuriame nebeaptinkama jokio dvilypumo“. „Pirmausia tai sielos susivienijimas. Visos galios susitelkia į branduolį. Viskas, kas bando jas skaidyti, įveikiama ir įvienijama. Žmogui tai lemtinga akimirka. Be jos žmogus nepajėgus

veikti dvasioje." Tai Ruusbroeco prigimtinė ramybė.

Kitas vyksmas yra pats tas nepaaiškinamo santykio aktas, kai atrodo, kad du tampa viena. Tai, ką ekstatikai vadina vienesiu (*Einung*), yra apžavinti šio santykio dinamika; ne šią pasaulio laiko akimirką atsiradusi vienybė, sulydanti Aš ir Tu, bet pati santykio dinamika, kuri gali iškilti priešais neapgręžiamai vienas prieš kitą stovinčius nešėjus ir gali nustelbtį juose kylančią apžavos jausmą.

Tai Ruusbroeco Dievo mistika, susitikimo ir būtent iš jo kylančios vienybės patyrimas. Judėjimas šalinuoj-savęs ir į-kitą žvelgimo dinamika taip pavergia, kad visi skirtumai tampa nereikšmingi ir išnyksta. Tačiau iš tikrujų mylimieji būtent tokiam patyrimui tampa asmenybėmis, pasak Buberio, lieka „neapgręžiamai vienas prieš kitą stovėti“.

Mūsų matuojantis ir analizuojantis mąstymas bei kalbėjimas su jo tariamai aiškiomis kategorijomis „arba vienas, arba du“ pakilo į aukštesnį lygmenį: čia du susivienydamis sutvirtina savo dvejybę. Teilhard de Chardin kitomis savokomis nusakė tai kaip pagrindinį evoliucijos dėsnį: užuot sulydės, „vienijimas diferencijuoja“. Jam tai buvo šiuolaikinio mokslo ir mistinės patirties harmonijos raktas.

Suprantama, tokie patyrimai galimi judėjiskos-krikščioniškos pasaulėžiūros dėka. Tačiau mes esame mistinėje gelmėje, apie kurią, kaip egzistencialą, taigi kaip asmeniškai atliekamą dalyką, nebegalima nešališkai kalbėti kaip apie žinojimo objektą. Kaip dar vienas liudijimas tebūnie pacituotas vieno didžiausių pasaulio istorijoje mistikų eileraštis. Sufijas ir šokančių dervišų pradininkas Džalaludinas Rumi apdainuoja Dievo patyrimą, kurio meilėje viskas tapo viena ne todėl, kad mylimujų dvilypumas išnyko, o todėl, kad meilės patyrimas bei kalba gyvuoją aukštesniame lygmenyje:

Daiktai mano širdyje,
lauke ir viduje tai vis Jis!
Kraujas ir gyslos mano kūne,
ir dvasia, ir jausmai tai vis Jis!
Netikėjimas ir tikėjimas, jų ribos
išnyksta ten, kur nebéra erdvės -
Būtyje, kurios pabaiga yra
jos pradžia: tai vis Jis!

ĮTARPINTAS BETARPIŠKUMAS

Vien poetai ištengia gyvai perteikti tokius patyrimus, nešališka filosofinė analizė čia bejégė; daugiau daugiausia ji gali į tuos potyrius rodyti. XIX ir XX a. sandūroje tai ypač mėgino padaryti prancūzų teologai. Vieni teigė: mistikas Dievą sutinka „betarpiškai“. Kiti, priešingai, tvirtino: mistinis Dievo patyrimas „ištarpinamas“ gamtoje kaip Dievo kūrinyje, savajame priklausomybės nuo Dievo patyrime, žmoguje Jėzus, kuriame apsireiškė Dievas. Vis dėlto „ištarpinime“ mistikas „betarpiškai“ išgyvena Dievą, nes Dievas kaip kūrėjas yra visos būties pagrindas; jo išganomojo žygio jėga persmelkia visą gyvybę.

„Ištarinto betarpiškumo“ mąstymo paradoksas leidžia geriau suprasti Dievo mistiką. Tiesą sakant, ar kiekvienoje meilėje, asmeniniuose santykiuose nerastume panašių dalykų? Juk kitą žmogų pažistame tik iš veido bruožų, kalbos, elgesio; tai išoriniai dalykai, „ištarpinimas“. Ir vis dėlto pasitinkame jį asmeniškai, „betarpiškai“. Tik abi viena kitai prieštaraujančios pusės atskleidžia meilės fenomeną. Vien „betarpiškumas“ reikštų paver Gimą, vieno atidavimą į kito rankas, reikštų, kad vienas gali sunaikinti kito laisvę. Vien ištarpinimas būtų dalykišumas, daiktišumas, moksliskumas, o ne asmeniškas mylantis susitikimas.

Taigi panašiai ir mistikas, ir paprastas žmogus išgyvena Dievą; tiesą sakant, mes visi esame „maži mistikai“. Suprantama - į tai atkreipia dėmesį Buberis, - reikšdamos tą patyrimą, kalba ir filosofija labai lengvai nuslysta į vienpusiškumą, todėl ir patyrimą atskleidžia klaidingai.

Žinia, tokie palyginimai tėra mėginimai paaiškinti tam tikrą patyrimą. Dievo mistika yra didesnė, talpesnė negu dviejų žmonių susitikimas, dažnai net baisi. Tačiau krikščionių mistikas žino ir yra patyręs, kad žmonių meilės bruožai susitikime su Dievu yra atbaigiami ir pakeliami į aukštesnį lygmenį, nors kalba ir filosofija ir neįstengtų jų adekvacijai užčiuopoti.

Krikščionių mistikos fenomenologijos sklaida mums iškelia tokias temas, kaip kryžius ir kančia, gyvenimas Dieve ir meilės dinamika; susiduriame su klausimu apie Dievo imanenciją pasauliui, besisejančią su Jo kuriančiąja transcendencija - Dievas yra ir pasaulyje, ir laisvas šalia pasaulio. Todėl Augustinas meldžiasi: „Dieve, Tu esi arčiau negu mano

arčiausia artybė, toliau negu mano toliausia tolybė". Daug kas maldoje palieka tik frazę „mano arčiausia artybė". Tačiau visoje maldoje pulsuoja ritmas, kurį krikščionybės dogma aiškina kaip trigubą: „Tu" - tai Dievas, į kurį asmeniškai kreipiamės, „esi artybė", siekianti giliausią, panteistišką imanenciją, bet sykiu „tolybė", didesnė negu viskas, ką įmanoma mąstyti bei patirti kuriančioje, amžinoje, gyvoje transcendentijoje. Dievą įmanoma suprasti tik „daugiamatiškai".

Derėtų užsiminti ir apie patyrimo lygmenis. Ar žodis „ištarps“ nereiškia, kad Dievo mistika visada išspraudžiama į tam tikrus vaizdinius? Net ir „niekas“, kuriame, pasak Ekharto, gali sutilpti Dievo mistika, yra savotiškas „ištarpinimas“, turintis tam tikro „vaizdingumo": kaip, žvelgiant į jūros tolį, išnyksta visos smulkmenos, taip ir Dievas atrodo esąs „niekas“. Vis dėlto ir *todo-nada* - visko-nieko-patyrimas (Kryžiaus Jono formuluočė) kaip Dievo mistika yra dinamiškas: Dievas yra kaskart kitoks.

RELIGIJŲ DIALOGAS

„Dievas visada yra didesnis“, teigia ir Ignoto Lojolos, Jézuitų ordino įkūrėjo, maksima. Ji kreipia žvilgsnį į pradžioje minėtą klausimą apie mistikos dialogą su kitomis religijomis, apie mistiką kaip pirminę religiją, kaip pirminį visų konkrečių religijų pagrindą. Nebūtina kartoti, kad toji tema neapsako-

mai sunki ir kad veik neįmanoma atskratyti savo pasaulėžiūros. Aprašytosios mistikos fenomenologijos požiūriu šią sferą galima pradėti nagrinėti, klaušiant: ar krikščionis gali ižvelgti mistiką svetimame, panteistiškai arba nihilistiskai išreikštame būties ir prasmės patyryme, tokią mistiką, kuri pagal krikščionių tikėjimą lyti Dievą? Matėme, kad kalbos rūbas gali klaidinti - žodis *vienybė* gali reikšti meilės susitikimą. Čia pagelbės asmeninis protas: kuomet mistikoje turime reikalą su atsivėrimu didesnybei (misterijai), su nuolatine dinamika (Dievas yra vis kitoks), su nuolankumu tikrovei (tai įrodo meilę), tuomet mistikas išgyvena tą patį Dievą, kurį tiki krikščionis. Jei yra kitaip, tai veikiau turime reikalą su Buberio ir Ruusbroeco aprašytaja savęs mistika. Bet ir čia sunku ižvelgti kito sielą.

1950 metais miręs induizmo mistikas Ramana Maharashi yra įtikinantis pavyzdys atvirumo, kuriame gyva Dievo mistika. Jis rašo:

Visiškas atsidavimas įmanomas tik tuomet, kai nebeturima savo norą. Turite būti patenkinti viskuo, ką jums siunčia Dievas. Atsidavimas yra visiškas, kuomet pasiekiate šią pakopą: "Tu es viskas" ir "Teesie Tavo valia".

Šiuose žodžiuose atispindi mistinis patyrimas, kuris, nors ir apvilktais kitokiu kalbos rūbu, lyti Dievą, pas kurį mus nori nuvesti Jézus Kristus. //

TIK TĖVYNĖS TRAGEDIJA

CYPRIAN NORWID

Cyprian Norwid. Apie 1858

CYPRIAN KAMIL NORWID (1821 Liaskovo Gluche prie Varšuvos - 1883 Šv. Kazimiero priegleudoje Paryžiuje) - žymus lenkų rašytojas ir dailininkas, sukūrės tapybos, grafikos darbų, medalių, piešinių, bareljefų. Vienas iš originaliausių lenkų poetų, rašė ir dramas, prozą. Jo tėvas lietuviška pavarde buvo žemaičių bajoras. Gyvam esant Norvido kūrybos niekas nevertino. Poetas visą amžių nepaprastai skurdo, gyveno liūdnas ir vienišas, visų apleis-

ITALIAM! ITALIAM!

1

Plauk, mintie, bure lotynų,
Plauk su angelu takais tu
Tais, kur plaukta, - paskui skaistū
Atminimą plauk per tylą...

2

Apsisiautus žydrą dieną,
Jūra - jūra - kiek matyti:
O, kiek saulės - o, kaip švyti -
Valčių! irklų!... laimink, Dieve.

3

Plauk - Jeruzalei kur liko
Taso giesmės: ten jo taurai
Rausvo negailėk vainiko
Ir dienų, kur mano laurai...

4

O! Žinau - išplaukti verta:
Ilgesiu didžiausią vertę
Sugrąžink - dėl to vien verkti
Kad kadaise mano verkta...

5

Plauk, mintie, bure lotynų,
Plauk su angelu takais tu
Tais, kur plaukta, - paskui skaistū
Atminimą - plauk per tylą...

RUDUO

Lengvai patekus tarp iečių ar per spygliuotą erškėti

Eit - ojojoj,

Nei pelke bristi, jei pelkėj atodūsių miglos, jei ima

t e k é t i

A š a r o s joj.

*

Tegu jos vaivorykštėm bėga į dangų, kad aušrą
paverstį į vieną

Aukšą dangus -

Vėliavom grįžta tegu - ir su naujiena

Pabaigta bus.

*

Nes maloniu patekus tarp iečių ar per
spygliuotą erškėti

Eit - ojojoj,

Nei pelke bristi, jei pelkėj atodūsių miglos, jei ima
t e k é t i

A š a r o s joj.

Paryžius, 1849

ŽODELIS

Lietuva! Kodėl ne Varšuva, o Tu tu
Mano žodžių daina, sudrėkusią lyg vėliavą seną,
Dedi? Ar Tau v i s a š l o v ē p o e t u būtu,
- Net ir tokiai, kuri tik šlovę mena...-
Duota iš anksto?..

Nuo lyrų raktai palikti Tau, ak, To,
Kuris išėjo - - o Tu mano vardą pratarsi
Iš kampo... iš patamsio...
Liūdna!.. regėjau - p a n a š u s į p a g o n į
Merdėjo prie kelio su ž a i z d a p a š o n ē j
T i e s p a t ū r d i m , bet palenkė kaktą
Samarietis riteris - ir broli pažino
Iš balnakilpėj kabančio pentino...
Pasaka amžinai sena, o nauja kasdie,
Ką Tau pasakysi, N e p a ž i s t a m o j i , kuo
žodij lieji?

Pasakysi, kad svetimieji - savi, nežinomi -
savieji...

- Sveika ir - sudie.

tas. Po mirties buvo visiškai užmirštas. Atrastas tik XX a. pradžioje. 1911 m. išleistas raštų rinkinys. Amžininkų ne-suprasta Norvido poezija mūsų laikais su dideliu dėmesiu studijuojama ir vertinama ne tik Lenkijoje. Dėl novatoriškumo, intelektualumo, ironijos, aforistinių simbolių, ekspresyvios kondensuotos išraiškos, versifikacijos naujuvių, asociatyvumo ir filosofinio mąstymo ji pasirodė itin šiuolaikiška. Savo raštuose poetas skelbė krikščioniško humanizmo ir socialinio teisingumo idėjas, anksčiau už anglų estetiką ir sociologą John Ruskin (1819-1900) socialinius klausimus siejo su estetinėmis ir etinėmis vertybėmis, jo dailė katalikiška ir mistiška. Gausioje Norvido kūryboje vertingiausia lyrika.

Tėvams anksti mirus, poetas bastėsi po pasauly. Pirmus eiléračius išspausdino 1840 m. 1842 m. išvyko iš Lenkijos ir niekad i ją nebegrįžo. 1842-1848 m. Italijoje ir Vokietijoje studijavo dailę ir filosofiją. 1846 m. Berlyne kallitas už pasipriešinimą Rusijos astovui. Buvo principinės ir atvirai sakė tiesą lenkų viršunėms, dėl to nemėgstamas. Gyveno Briuselyje, Romoje, 1849 m. atsidūrė Paryžiuje. 1852 m. išvyko į JAV. Po dvejų skurdžių metų iš ten grįžo į Europą, apsistojos Londone, o 1855 m. apsigyveno Paryžiuje. Bendravo su Adomu Mickevičiumi, Julijumi Slovackiu, Frideriku Šopenu ir daugeliu kitų. Amžininkų nevertinamas, ilgainiui visai nustojo spausdinti savo kūrybą. Lenkų poeziijoje Norvido vaidmuo prilyginamas Charles Baudelaire vaidmeniui prancūzų poeziijoje. Kai kuriuos kūrinius paskelbė pats, dažnai po kelių metų nuo parašymo, didelė dalis rasta po mirties. Svarbiausi - eiléračių ciklas „Vade mecum“ (1865-1866, išl. 1947), poemos „Vigilia“ (1848), „Promethidion“ (1851), „Quidam“ (1856-1857, išl. 1863), „Sursum Corda“ (1857), dramos „Aktorius“ (1864-1870, išl. 1937), „Už kulisų“ (1861-1869, išl. 1911), „Kleopatra“ (1872-1878, išl. 1901), „Didelės ponios žiedas“ (1872, išl. 1933) ir kiti. Taip pat paliko esė, atsiminimų, estetikos raštų. Kūryba surinkta ir tomai išleista tik mūsų šimtmetyje, kurio antroje pusėje ir lietuviškai pasirodo jos vertimų.

Norvido poezių reikia komentarių. Bent minimumo - ir šiai publikacijai. „Italiām“ - lotyniškai „Italiāj“. Eiléraštis parašytas Marijai Kalergis, kurią Norvidas buvo įsimylėjęs, - bendros kelionės 1848 m. burlaiivi per Neapolio įlanką atminimui. Torquato Tasso (1544-1595) - garsus italų poetas, už poemą „Išlaisvintoji Jeruzalė“ uždarytas į beprotnamį. Jo kūrybą Norvidas labai vertino. „Zodelyje“ pirmą kartą pasigirsta Norvido priekaištasis Lenkijai, užmiršusiai jį ir kitus lietuvių kilmės lenkų poetus. „Nuo lyrų raktai palikti“ - kalbama apie Adomą Mickevičių. Adresuojamę dvarininkui ir dailininkui žemaičiui Antanui Zaleskiui (1824-1889). Su juo poetas susipažino Florencijoje 1843-1844 m. „Samarietis“ - užuominai į Evangelijos gailestingajį samarietį. „Post scriptum (I)“ - komentaras Horacijaus odei „Ad Pompeium“, Norvido išverstai į lenkų kalbą.

Jonas Juškaitis

POST SCRIPTUM (I)

Ne a t e i t i s vien amžina - iš visko!..
Ir praeitis juk amžinybės tarpsnis:
Daugiau toks pat nebus, kas jau įvyko...
Idėja griš, pavidalu netaps nieks.

Nes praeitis jamžinta į amžinybę vieną:
Užvert - atvert - vienodai mes mokinti,
Tik ar jūs žinot, klasikos meistrai, šiandieną,
Kuriuo raktu ir kur pradėt rakinti?

Jūs žinot vien kalbos s t i l i u s s u
s k i r s n i a i s

Tragedijos pasaulio klasikinio:
Toks tas, kuris prie brolio kapo skensis
Herbariumui žoles!.. žoles kas skina!..

Ar kas lotyniškus vardus kabins, kad tarčiau,
Ant krūmų, apsiverkiančių prie (kapo) -
Ne! Man geriau liūdni pašnekesiai bevardžiu
Griuvėsiu ir baltujų tuopų lapo,
Geriau pro ašaros žvakidę sidabrinę
Leistis į požemius - negu su jūs žodynu.

IŠ „VADE-MECUM“

VIII. Lyrika ir spausdinimas

1

Sakai: „D a i n u o j u m e i l é s r i m u ...“
Manai? mane apgausi dėl šito:
Nejuntu stygų, ranka užgaunamų -
Spausdintojas esi tu.

2

Nesakyk - lyra dainoj tegali
Smagiai pritart kaip draugas -
Ji lyg plunksna gyvam erelui:
Lig pat krauko įaugus.

3

Turinys - ir be lyros būna,
O dvasiai dvasią duot rimais,
Minčiai minti - tai kūnui duot vien kūną.
Kas iš to? - kurtus apmirimas!..

Cyprian Norwid. *Kristaus galva*. 1863. Piešinys

4

Savo graši pirklys taip pat išties pirmutinis,
Bet savo linksmumo nesiūlys -
Jo ranka su grašiu - ne rankos paspaudimas,
Argi jis tau bičiulis?

5

O! tegu temperamentą žodžio, sąžinės skeptrą
Ir turinio išmintį perlies
Į muzikinės harmonijos spektrą
Kiekvienas žodis, lyg perlas!

6

Parodys tada tuščios net rankos gestai
Ore - jo virpėjimu tyru:

Už matomas stygas - lengvesnių dar esti
Stygų - ir kitokių lyrų...

XXIII. Kol kas

1

*Vis praeina taip kartos,
Randa kojai vietele;
Jei laukuos apsitvertuos
Pasilieka bent kelią.*

2

*Ir Epochos praeina,
Laikui duodamos matą,*

*O man vilkins po dieną
Dienos laukiančią metę...*

3

*Ką nuo tol dar išvysiu,
Kol pasaulis man matos? -
Ar tikrovė iš viso
Tik teatro antraktas?*

4

*Ar gyvenimas pinas
Su mirtim taip abudu?
O Tėvynė - tėvyne s
Tik tragedija būtų?*

• Iš lenkų k. vertė Jonas Juškaitis

KATALIKŲ BAŽNYČIA 1992

JOSEF GELMI

I. BENDROJI APŽVALGA

Kas buvo neįsivaizduojama dar prieš keletą metų, įvyko jau 1992 m. kovo pradžioje: Michailas Gorbačiovas pripažino svarbū popiežiaus Jono Pauliaus II vaidmenį Rytų Europos permainų procese. Turine leidžiamame laikraštyje „La Stampa“ jis rašė: „Visa, kas įvyko šiais metais Rytų Europoje, nebūtų įmanoma be šio popiežiaus“. Tuoj po to popiežius atslygino tame pačiame laikraštyje tvirtindamas, jog „apvaizda“ lémė pirmą jų susitikimą 1989 m. gruodžio 1 d. Lenkas pavadin rusą „žmogumi su principais“, „charizmišku asmeniu“.

1992 m. balandžio mén. įvairūs laikraščiai pranešė apie sensacingą popiežiaus „kurso pasikeitimą“ „pakkartotinių santuokų po skyrybų“ atžvilgiu. Tačiau iš tikrujų Jonas Paulius II savo kreipimesi į prancūzų vyskupus tik patvirtino jau 1981 m. apaštaliniame rašte „Familiaris consortio“ suformuluotus principus. Tuo tarpu 1992 m. sausio mén. popiežius griežtai pasmerkė dosnią santuokų anulavimo praktiką ir pareikalavo iš bažnytinų teismų korektišką šeimyninių bylų sprendimų. Pažodžiui jis pasakė taip: „Dievo teisė negali būti taisoma pagal žmonių užgaidas.“

1992 m. balandžio mén. popiežius paskelbė labai svarbū raštą įsidėmétinu pavadinimu „Pastores dabo vobis“ („Aš duosiu jums ganytojus“). Šiame dviejų šimtų penkiasdešimt puslapių dokumente Jonas Paulius II pateikė Vyskupų sinodo, įvykusio 1990 m. ir svarsčiusi šią svarbią temą, rezultatus. Rašte teigia, jog Bažnyčia ir trečio tūkstantmečio išvakarėse nesiruošia atsisakyti celibato. Žinoma, drauge celibatas turėtų būti geriau paaiškintas. Popiežius taip pat negalėjo apeiti klausimo dėl būsimųjų dvasininkų

JOSEF GELMI (apie jį žr. Naujasis Židinys. - 1992. - Nr. 2. - P. 47) straipsnį iš vokiečių k. (Theologisch-praktische Quartalschrift, 1992, Nr. 4) vertė Mykolas Percas.

aukšto mokslinio teologinio rengimo lygio. Jo reikalavimas, kad kandidatai į dvasininkus, kaip ir jų vadovai, būtų ištikimi Bažnyčios mokymui, savaime suprantamas. Tačiau nauja tai, jog dvasininkų mokymo procese - tame turės būti atsižvelgta į psichologijos bei sociologijos patirtį - galės dalyvauti ir moterys. Ryšium su tuo svarbu pažymėti, jog popiežius gerai įvertino valstybinių universitetų teologijos fakultetus. Ši mintis buvo pasakyta jo kalboje austrų vyskupams jų apsilankymo *ad limina* 1992 m. vasario mén. metu.

1992 m. balandžio mén. Popiežinė viešojo informavimo priemonių taryba paskelbė pastoracinę konstituciją apie viešojo informavimo priemones („Aetatis Novae“). Pirmiausia joje perspēta tiek dėl piktnaudžiavimo privačiomis, vien pelno siekiančiomis informacijos priemonėmis, tiek dėl ideologinių bei politinių manipuliacijų per valstybines informacijos institucijas. Tačiau dokumente pabrėžta ir teisė laisvai reikšti nuomones.

Popiežinė šeimos reikalų taryba 1992 m. gegužės mén. paskelbė trisdešimt puslapių dokumentą. Tekste, pavadintame „Iš nusivylimo į viltį“, šiuolaikinė visuomenė su jos materialistine vartotojiška kultūra ir su pastaraja susijusia vertybų krize apibūdinta kaip iš esmės lemianti narkotikų teikiamą „iliuzinį atsaką“ i pozityvios gyvenimo prasmės stoką.

Italijoje ryšium su 1992 m. balandžio 5-6 d. įvykusiais rinkimais Italijos Vyskupų Konferencijos generalinis sekretorius Dionigi Tettamanzi pakvietė visus katalikus vienytis. Nors šiame dokumente nebuvo paminėta *Democrazia Cristiana*, galiausiai būtent ji turėta omenyje. Nepaisant šio raginimo, DC patyrė didelius nuostolius. Po rinkimų visuomenė sužinojo, kad aukšti šios partijos atstovai yra įsivėlę į su korupcija susijusius skandalus Šiaurės Italijos didmiesčiuose. Tuo tarpu katalikų dvasininkai turi gerą vardą

tarp Italijos gyventojų. Pagal popularumą jie užima aukštesnę vietą už policininkus bei mokytojus ir gerokai lenka tokias profesijas, kaip žurnalistai, teisėjai, pramonininkai arba politikai.

1992 m. Austrijos Vyskupų Konferencijos pavasario sesijoje vyskupas Johann Weber iš Grazo apibūdino katalikų Bažnyčios padėtį Austrijoje tokiais žodžiais: „Situacija tapo labai rimta“. Vyskupų Konferencijos požiūriu, derėtų pagalvoti, „kaip ateityje sunkius ginčus įveikti brolišku solidarumu ir krikščionišku teisingumu“. Tuo padaryta užuomina į konfliktus St. Pölten vyskupijoje ir Zalcburgo arkivyskupijoje. Zalcburgo arkivyskupo Georgo Ederio kvietimo savo tarnystės broliai Erwinui Kräutlieriui atšaukimas bei ginčas tarp St. Pölten vyskupo Kurto Krenno ir vieno jo klebonų sukélé ne tik tikinčiųjų, bet ir viešojo informavimo priemonių susidomėjimą.

1992 m. balandžio mén. mirė ilgametis „Caritas“ prezidentas Leopoldas Ungaras. Jis buvo viena iškiliausių Austrijos katalikų Bažnyčios asmenybių. Sunkiaisiais pokario metais Ungaras organizavo užsienio pagalbos akcijas badaujantiems austrams. Vėliau jo svarbiausias siekis buvo palengvinti vargą kitose pašaulio dalyse. Ungaro asmenyje Austrijos Bažnyčia neteko žmogaus, kurio artimo meilė buvo beribė.

Berne per ekumeninę konferenciją „Evangelizacija Šveicarijoje“ prieita prie skandalo. Dėl aštros popiežiaus kritikos iš evangelikų pusės konferenciją paliko Romos kurijos kardinolas Poupard, nuncijus Rovida bei Vyskupų Konferencijos pirmininkas. Ir toliau Šveicarijoje rūpesčių kelia Haaso atvejis Chure. 1992 m. kovo mén. Šveicarijos Vyskupų Konferencijos pirmininkas Pierre Mamie pasakė, jog konfliktą dėl vyskupo Haaso „popiežius aktyviai perėmė į savo rankas“.

Vokietijoje ir toliau démesio centre tebéra Eugeno Drewermanno byla. Paderborn teologui, kurio knygos pasiekė milijoninius tiražus, jo vyskupas Joachimas Degenhardtas iš pradžių atėmė teisę mokyti, o paskui ir uždraudė vykdyti kunigo pareigas. Vokiečių Vyskupų Konferencijos nuolatinė taryba parėmė Paderborno arkivyskupo poziciją. Vyskupai patvirtino, jog Drewermannas savo pasisakymais pats paliko Bažnyčią. Tai galioja jo nuomonei ne tik apie Jézaus prasidėjimą iš Šventosios Dvasios, bet ir apie Jézaus prisikėlimą. Vyskupai taip pat kritikavo požiūrį, jog sakramentus įsteigė ne Jézus. Iš buvusios VDR pirmiausia atkreipia démesį žinios, jog katalikų Bažny-

čios pareigūnai taip pat bendradarbiavo su Valstybės saugumo ministerija. Gaila, bet dabar Rytų Vokietijos Bažnyčios, pelniusios tiek simpatijų lūžio metu, vis labiau stumiamos į pašalį.

1992 m. gegužės 17 d. Romoje popiežius palaimintuoju paskelbė 1975 m. mirusį pasaulinės katalikų organizacijos „Opus Dei“ įkūrėją Jose Maria Escriva de Balaguer. Daugybės „Opus Dei“ šalininkų kelionei į Amžinąjį Miestą buvo skirta 2 300 autobusų, 144 čarteriniai reisai ir specialių traukiniai. Tiesa, buvo girdėti ir priekaištų „Opus Dei“ įkūrėjui, be kita ko, dėl jo laikysebos nacionalsocializmo ir fašizmo atžvilgiu. Šios organizacijos spaudos astovas Romoje ir Madride griežtai atmestė tokius kaltinimus.

Buvusios Jugoslavijos teritorijoje praėjusi pusmetį buvo įvykdyta tokų pasibaisėtinų aktų, kokių joks žmogus nelaikė galima. Nusikaltimai Bosnijoje prašoka visas žmogaus vaizduotės galimybes. Vadinasmosios jugoslavų karinės oro pajėgos nepagailėjo nė maldininkų vietovės Medžugorjės Hercegovinoje. Jonas Paulius II dar kartą paragino, ypač tradiciniam Velykų sekmadienio pamoksle, nutraukti pilietinį karą Jugoslavijoje.

Neįprastai griežtos kritikos, pirmiausia Čekijoje-Slovakijoje, susilaikė savaitraščio „Die Furche“ redaktoriaus Franzo Gansriglerio knyga „Kiekvienas buvo popiežius: Slaptosios Bažnyčios Rytų Europoje“. Šioje knygoje teigiama, esą pogrindžio bažnytinės struktūros vystėsi taip, kad aukščiausias bažnytinės hierarchijos pakopas galėjo pasiekti ir vedę kunigai, ir moterys. Bohemijos ir Moravijos vyskupai pastorciniu laišku kreipėsi į pogrindžio Bažnyčioje įsventintus vyskupus bei kunigus ir pareikalavo paklusti bažnytinės vyresnybės sprendimui dėl būsimo jų statuso bei įsisijungimo į dabartines Bažnyčios struktūras. Šią temą palietė ir kardinolas Ratzingeris, 1992 m. balandžio pradžioje lankydamas Čekijos-Slovakijos vyskupus. Prahoje Ratzingeris sveikino pirmiausia vokiečių ir čekų susitaikinimo žingsnius.

Nuo 1991 m. gruodžio 30 iki 1992 m. sausio 4 d. Vengrijos sostinėje Budapešte vyko keturioliktas Taižė bendruomenės surengtas Europos jaunimo susitikimas. Susirinkimas, kuriame dalyvavo 75 000 žmonių iš visos Europos, buvo tolesnis „maldininko pasitikėjimo kelio“ etapas, kuriuo jau dešimt metų žengia brolis Roger iš Taižė ir kiti.

Naujų vyskupijų ribų nustatymas Lenkijoje užbaigė tūkstantmetę tradiciją. Pasikeitė beveik visų vysku-

pijų sienos. Po padalijimų ir sujungimų susidarė tryliką naujų vyskupijų, kurių bendras skaičius dar išaugo iki keturiaskesimt. Atrodo, jog pastoracijos sumetimais Roma nori visame pasaulyje formuoti mažesnes ir lengviau apžvelgiamas vyskupijas.

Įtemptų santiukių tarp katalikų ir rusų ortodoksuų Bažnyčių pagerėjimo buvo galima pasiekti viršunių susitikime 1992 m. kovo mėn. Ženevoje tarp Vatikano atstovo ir Maskvos patriarcho. Pokalbių Ženevoje centre buvo konfliktai, kilę steigiant naujas katalikiškas struktūras buvusios Sovietų Sąjungos kraštose. Šioms struktūroms ortodoksai priskiria ir planą įsteigtį Sibire katalikų seminariją. Cia turės būti rengiami kunigai, „idant krašto tikintiesiems, kurie tiek ilgai buvo priversti gyventi tamsoje, neštų tikėjimo šviesą“, kaip pasakė 1992 m. vasario mén. Berlyne Novosibirsko apaštalinius administratorius vyskupas Juozapas Vertas.

JAV - ir ne tik jose - protus sujaudino dar viena knyga. Amerikiečiai M.Baigert ir R. Leigh parašė veikalą rafinuotu pavadinimu: „Jėzaus slaptasis dokumentas, Kumrano ritinėliai ir tiesa apie ankstyvąją krikščionybę“. Šioje knygoje abu amerikiečiai norėjo pavaizduoti Jėzų „naujoje šviesoje“ ir „atskleisti tiesą apie ankstyvąją krikščionybę“. Faktiškai „jokia tiesa“ jų nedomina, daro išvadą biblistas evangelikas Martinas Hengelis. O vienas katalikų žurnalo mano taip: „Jėzaus slaptajam dokumentui geriau likti paslėptam. Knyga beveik tokia pat skurdi, kaip ir Kumrano dykuma“.

Diktatūrų, skurdo ir ligų ištikta Afrika vėl buvo paženklinta dviem popiežiaus kelionėmis. 1992 m. vasario 19-26 d. Jonas Paulius II per savo penkiasdešimt ketvirtą kelionę aplankė tris daugiausia musulmoniškas valstybes - Senegalą, Gambiją ir Gvinėją. Lankydamasis *Senegalui* priklausančioje Gore saloje, popiežius pasmerkė prekybą vergais kaip „siaubingą klaidą“ bei „didžiulį nusikaltimą“ ir prašė afrikiečių atleidimo. Jis apgailėjo, kad šioje pasibjaurėtinėje „istorijos dramoje“ dalyvavo ir krikščionys, ir pabrėžė, jog pastarieji ne gyveno savo tikėjimu, bet pamynė deportuojamų juodujų elementariausias žmogaus teises. Jonas Paulius II priminė, jog 1462 m. popiežius Pijus II savo raštė prekybą vergais apibūdino kaip siaubingą nusikaltimą. 1992 m. gegužės 17 d. Romoje popiežius palaimintąja paskelbė sudanietę Juozapą Bakitą, kuri dar vaikystėje buvo parduota vergijon.

1992 m. birželio 5-10 d. popiežius aplankė jau

šešiolika metų pilietinio karo draskomą Angolą ir primygintai ragino gyventojus siekti „autentiško ir broliško susitaikinimo“ bei šalies vienybės. Popiežius pakvietė tarptautinę bendriją solidariai ir nesavanau-diškai padėti šiai tiek sunkių išbandymų patyrusiai šaliai. Katalikus - 57 % iš maždaug dešimties milijonų gyventojų - jis paragino remti vargšus, diskriminuojamus, engiamus, išstumtus į socialinius pakraščius žmones.

Lankydamasis Sao Tome saloje, kur kadaise buvo vergų turgus, Jonas Paulius II dar kartą pasmerkė prekybą vergais. Prie išskrismadas Angolos sostinėje Luandoje popiežius atidarė parengiamąjį posėdį ryšium su 1993 m. planuojamu ir Afrikai skiriamu Vyskupų sinodu, kurio tema - „Bažnyčia Afrikoje ir jos misija 2 000 metais“.

II. JUBILIEJUS SU ŠVIESA IR ŠEŠĖLIAIS

Jau 1991 m. pradėta švēsti Amerikos atradimo penkių šimtų metų jubiliejų. Šiu metų pirmoje pusėje įvykis pažymėtas parodomis, šventėmis, pranešimais, konferencijomis, knygomis, straipsniais ir įvairiais pareiškimais. Drauge tapo aišku: norint nesusilaukti priekaištų, esą viskas piešiama vien gražiomis spalvomis, reikia pripažinti, jog 1992 metai néra besąlygiška šventė. Nuo 1492 m. Lotynų Amerika patyrė neįsivaizduojamas kančias. Tai skatina mus veikiau prašyti atleidimo, ir kartais tai jau pasitaiko.

Todorovas savo knygoje „Lotynų Amerikos užkarriavimas“ paminėjo ypatingai atgrasų įvykį. Jėzaus ir dvylirkos apaštalų garbei bei pašlovinimui indėnai buvo pakartai grupėmis po trylika žmonių ir dar taip, kad jų pėdos iš pradžių remtųsi į laužo malkas. Tik išsiliepsnojus ugniai, kilpa pamažu suverždavo kaklą.

Akivaizdu, jog visa tai daryta be popiežiaus palaiminimo. Naujų popiežiaus vaidmens vertinimą vietinių tautų paveržimo ir naikinimo kontekste supunoja Vatikano slapojo archyvo prefekto Josefo Metzlerio publikacija žurnale „America Pontificia“. Prie išpudingiausių dokumentų, kuriuos atrado šis istorikas, priklauso popiežiaus Pauliaus III dvi bulés, rašytos 1537 m. Šiuose raštuose pasakyta, jog indėnai yra pilnaverčiai žmonės, kurie negali būti apiplėšiami arba pavergiami. Užkariautojai, kurie su indėnais elgesi „žiauriau negu su gyvuliais“, bulėse apibūdinti kaip „šėtono bendrininkai“.

Kelno „Communio“ leidykloje išleistas rinkinys „Konkista: Amerika arba žmogaus teisių atradimas“ turėtų padėti suprasti kompleksinę temą: Lotynų Amerikos užkariaivimas, misijos ir kolonizacija.

Austrijos vyskupai taip pat paskelbė pareiškimą Amerikos atradimo jubiliejaus proga. Be kita ko, Jame sakoma: „Vyskupų Konferencija atmesta visus vienpusius ir supaprastintus šio labai sudėtingo istorijos reiškinio aiškinimus. Pavienių Bažnyčios žmonių padarytas blogis neturi būti sumenkintas arba pagržintas. Galutinis sprendimas dėl šių įvykių priklaujus, matyt, nuo rimtų istorinių tyrimų“.

1992 m. gegužės 11-14 d. Vatikano organizuotas istorikų kongresas turėjo prisdėti prie Lotynų Amerikos evangelizacijos istorijos nušvietimo. Šiame simpoziume vertindamas Lotynų Amerikos evangelizacijos istoriją, popiežius pabrėžė, jog pastaroji turi „daugiau šviesos nei šešelių“. Gyvas įrodymas yra šio Amerikos subkontinento dinamiška Bažnyčia.

III. RŪSTI KINIJOS ŽEMĘ

Prieš keturis šimtus metų Vokietijoje gimė Adamas Schallis - vienas didžiausių visų laikų Kinijos misionierų. Ten - pirmiausia už savo nuopelnus mokslo srityje - jis buvo pakeltas mandarinu, tačiau vėliau pateko nemalonėn, o 1665 m. net buvo nuteistas mirti. Nuosprendis nebuvo įvykdytas, bet Schallis iš kalėjimo išėjo palaužtas ir po metų mirė.

Savo likimu jis primena Baoding vyskupijos Hebei provincijoje vyskupą Petą Juozapą Fan Xueyan, kuris 1992 m. pirmoje pusėje mirė kalėjime. Jis turėjo aštuaniasdešimt penkeris metus, iš kurių daugiau nei keturiadasdešimt praleido kalėjime arba namų arešte. Dar popiežiaus Pijaus XII paskirtas vyskupu, 1957 m. jis nepritarė komunistinio režimo inspiruotam Kinijos Bažnyčios hierarchijos sprendimui nutraukti ry-

šius su Vatikanu. Tuo metu iš viso daugiau kaip penkiasdešimt popiežiui ištikimų vyskupų Kinijoje pateko į kalėjimą arba darbo stovyklas.

Kinija visada buvo sunki vieta misionieriams, juo labiau nuo tada, kai valdžioje atsidūrė komunistiniai diktatoriai. Nuo 1949 m. iki 1958 m. liaudies valdžia siekė sunaikinti religiją arba priversti ją tarnauti sistemei.

Taip buvo įsteigta vadinamoji „Patriotų sąjunga“. Dvasininkai ir pasauliečiai turėjo bendradarbiauti su komunistine vyriausybe ir atsisiskirti nuo Romos. Kas nerasdavo bendros kalbos su „Patriotų sąjunga“, tas keliaudavo į kalėjimą arba darbo stovyklą. Ryšiai su Roma nutrūko. Greta oficialiosios Bažnyčios atsirado vadinamoji pogrindžio Bažnyčia. Vyskupas Fan buvo vienas reikšmingiausių jos atstovų. Romai ištikima pogrindžio Bažnyčia buvo ypač persekiojama per vadinamąjį kultūrinę revoliuciją, kuri tešėsi nuo 1966 iki 1976 m. Galiausiai atmosfera tapo kiek liberalesnė. 1989 m. vyskupas Fan drauge su kitais net įkūrė Kinijos Vyskupų Konferenciją. Tačiau tai pačiais metais nuslopinus demokratinį judėjimą, santykinis laisvės tarpsnis pasibaigė, ir vėl prasidėjo persekiojimų metas. Ypač daug įkalinta ir ištremta Romai ištikimų vyskupų, kunigų ir pasauliečių. Vis dėlto atrodo, jog šiandien didžiausia Kinijos Bažnyčios problema yra ne tiek valstybės persekiojimai, kiek pražūtingas konfliktas tarp valstybės proteguojamos Bažnyčios ir Romai ištikimos pogrindžio Bažnyčios. Daugelyje miestų yra po du aukščiausius ganytojus. Vienai ir kitai Bažnyčiai priklauso maždaug po šešiasdešimt vyskupų, tačiau du trečdaliai katalikų pripažista pogrindžio Bažnyčią. Stiprėja abipusis įtarumas ir prieškumas. Bet dvidešimt oficialiosios Bažnyčios vyskupų pripažino popiežių. Taip atsiranda bendras pagrindas santykiams tarp abiejų Bažnyčių ir Kinijos valdžios sureguliuoti.

BIBLIOS PLATINIMAS LIETUVOJE XIX A. PRADŽIOJE

ALDONA PRAŠMANTAITĖ

Šv. Rašto knygų leidimo ir platinimo istorijoje išskirtini XIX a. pirmieji dešimtmečiai, kai Lietuvą pasiekė 1804 m. Londone įsikūrusios Britų ir užsienio Biblijos draugijos (*British and Foreign Bible Society*) idėjos ir buvo įkurta Vilniaus Biblijos draugija.

Biblijos draugijos istorija Lietuvoje iki šiol nėra detaliau tyrinėta, ir iš fragmentiškų užuominų istoriografijoje daroma prieleda apie menką draugijos veiklą¹. Tačiau nuorodos, kad draugijai priklausė dalis universiteto profesūros, kad ji rūpinosi išrišimu ir platinimu lietuviško Naujojo Testamento, versto ir išleisto draugijos nario Žemaičių vyskupo Juozapo Arnulfo Giedraičio 1816 m., verčia suabejoti tokia neigiamą nuostata.

Biblijos draugijos Lietuvoje atsiradimui ir veiklai išnagrinėti svarbios medžiagos rasta Rusijos Valstybinio istorijos archyvo (toliau - RVIA) Sankt Peterburge Rusijos Biblijos draugijos (toliau - RBD) fonde. Vertingos informacijos yra ir spausdintuose Vilniuje veikusios Biblijos draugijos (toliau - VBD) viešųjų visuomeninių susirinkimų protokoluose.

Neabejotinai reikšmingų duomenų turėtų būti draugijos eilinių posėdžių protokoluose, tačiau jų kol kas nepavyko surasti.

VBD IŠTAKOS

Biblijos draugijos įkūrimo Vilniuje idėja subrendo Sankt Peterburge, kur 1812 m. gruodžio 6 d.² bu-

ALDONA PRAŠMANTAITĖ (g. 1956) - Lietuvos istorijos instituto mokslinė bendradarbiė. Tyrinėja Lietuvos bažnyčios istoriją, vadovauja grupei, nagrinėjančiai konfesinės inteligentijos ugdymo klausimus XIX a., rašo darbą apie Juozapą Arnulfą Giedraičių.

¹ Bieliński J. *Uniwersytet Wilenski* (1579–1831). T. 2. - Kraków, 1899–1909. - S. 606; B[iržiš]ka M. *Biblijų draugijos* // Lietuviškoji enciklopedija. - K., 1935. - T. 3. - Skilt. 827.

² Čia ir toliau laikomasi senojo stiliums.

vo įsteigta Sankt Peterburgo Biblijos draugija³, nuo 1814 mén. veikusi kaip Rusijos Biblijos draugija (RBD). Pastarosios įkūrimu pasirūpino nuo 1804 m. Londone veikianti Britų ir užsienio Biblijos draugija, žymiausia ir veikliausia iš visų Biblijos draugijų. Pagrindinis šios draugijos tikslas buvo propaguoti Šv. Raštą visame pasaulyje, todėl įvairiuose kraštose buvo steigiamos panašios organizacijos.

Sankt Peterburge įkurtoji draugija turėjo platinti Šv. Raštą tarp visų Rusijos imperijoje gyvenančių tautų jų gimtaja kalba. Kadangi Biblijos leidimas rusų kalba priklausė bažnytinės vyresnybės kompetencijai, draugija užsimojo skleisti Dievo žodį tarp imperijoje gyvenančių užsieniečių ir kitatikių, kurių dauguma Šv. Rašto neturėjo⁴. Taisylėse buvo nurodyta, kad Biblijos vertimai turi būti leidžiami ir platinami be jokių priedų ir komentarų⁵. Nors tai akivaizdžiai prieštaravo katalikų Bažnyčios reikalavimui komentuoti sunkesnes Biblijos vietas, Taisyklių antrame punkte teigta, jog draugijai gali priklausyti bet kokios tikslybos - taigi ir katalikų - išpažinėjai. Vienintelė sąlyga - pritarti Šv. Rašto platinimo idėjai ir įsijungti į draugijos veiklą⁶.

Skirtingai nuo visuomeniniais pagrindais veikusios Britų ir užsienio Biblijos draugijos, Rusijoje draugijos veikla buvo sąmoningai supinta su valstybės valdžios struktūromis. Vadovauti draugijai ėmësi aukštas caro administracijos pareigūnas - Vidaus reikalų ministerijos Kitatikių dvasinių reikalų vyriausiasis valdytojas Aleksandras Golicynas. Tai turėjo

³ Пыпин А.Н. *Российское Библейское общество, 1812–1826 // Религиозные движения при Александре III.* – Петроград, 1916. – С. 21.

⁴ *Проект об учреждении в С. Петербурге Библейского общества // О Библейских обществах и о учреждении такового в Санкт Петербурге.* – СПб, 1813. – С. 35.

⁵ Там же, с. 39.

⁶ Там же.

Įtakos draugijos veiklos Rusijoje veiksmingumui: jau 1813-aisiais, pirmais draugijos veiklos metais, įvairose imperijos vietose įkurti šeši skyriai⁷. Nors Lietuvoje tais metais skyrius nebuvvo įkurtas, žinios apie RBD veiklą Lietuvą pasiekė greitai. 1813 m. RBD nariu tapo Žemaičių vyskupas Juozapas Arnulfas Giedraitis. Draugijai priklausė ir kiti Žemaičių vyskupijos dvasininkai. Vyskupo Giedraičio pasirašytuose 1813 m. kunigų tarnybos lapuose nurodyta, kad RBD nariai buvo vyskupijos oficijolas prelatas Bonaventūras Gailevičius, kanauninkas Dominykas Mogėnas, Butkiškių parapijos klebonas Juozapas Januškevičius, Sedos parapijos klebonas Stanislovas Ovsianas⁸. Draugijai priklausė taip pat Vilniaus vyskupas Jeronimas Stroinovskis ir kai kurie Vilniaus vyskupijos kunigai. 1814 m. sausio 17 d. RBD posėdyje pažymėta, jog Vilniaus vyskupas atsiuntęs nuo savo vyskupijos dvasininkų 745 rb, nurodydamas aukojusių kunigų pavardes ir gyvenamają vietą. Prie to paties rašto pridėtas sąrašas kunigų, pasižadančių kasmet sumokėti draugijai 265 rb. įnašų. Tarp jų buvo ir pats vyskupas⁹.

Be tikruų narių, RBD turėjo korespondentų - žmonių, padėjusių platinti Bibliją ir kitą draugijos leidžiamą literatūrą. Lietuvoje tokie korespondentai buvo Žemaičių kanauninkas Gasparas Bytautas, Vilniaus vyskupijos prelatas Jonas Civinskis¹⁰. Taigi Lietuvoje apie Sankt Peterburge veikiančią Biblijos draugiją žinota. Tad ir draugijos skyriaus steigimas Vilniuje nebuvvo netikėtas.

VBD ĮSTEIGIMAS IR NARIAI

Dalyvauti steigimo iškilmėse į Vilnių atvyko RBD vienas steigėjų, Britų ir užsienio Biblijos draugijų narys, tuo metu Sankt Peterburge gyvenęs škotų misionierius Robertas Pinkertonas. Kokios svarbos įkūrimui teikta, matyti iš jo pageidavimo žinią į Sankt Peterburgą perduoti kaip galima greičiau. Pinkertono laiškas RBD sekretoriui Vasiliui Popovui dat-

uotas 1816 m. spalio 23 d. ir rašytas ką tik pasibaigus steigiamajam susirinkimui¹¹. Pasak škotų misionierių, spalio 23 dieną vidurdienį pas Vilniaus generalgubernatorių Aleksandrą Rimskį-Korsakovą susirinko apie pusšimtį labiausiai gerbiamų ir įtakingų miesto gyventojų¹². Susirinkimą pradėjo pats generalgubernatorius. Po jo kalbėjęs Vilniaus civilinis vicegubernatorius grafas Mykolas Pliateris-Zybergas (Syberg, Zyberk) aptarė pagrindinius VBD veiklos principus ir perskaitė nuostatų projektą¹³. Buvo išrinktas komitetas (viceprezidentai, direktoriai, sekretorai ir iždininkas). Iš komiteto struktūros matyti, kad naujai kuriamoji draugija turėjo funkcionuoti kaip RBD skyrius. Prezidento institucijos nebuvimas akiavazdžiai pabrėžė priklausomybę ir pavaldumą RBD.

Be generalgubernatoriaus Rimskio-Korsakovo, draugijos viceprezidentais išrinkti Žemaičių vyskupas Giedraitis, grafas Pliateris-Zybergas ir mokyklų vizitatorius grafas Adomas Chreptavičius¹⁴ (Giedraitis susirinkime nedalyvavo¹⁵). Matyt, lemiamos reikšmės renkant į viceprezidentus turėjo vyskupo kaip Naujojo Testamento vertėjo nuopelnai ir narystė RBD. Be Giedraičio, Lietuvos katalikų Bažnyčios hierarchijai atstovavo Vilniaus vyskupijos generalinis vikaras Civinskis, pavaduojantis tuometinį vyskupijos administratorių metropolitą Stanislovą Sestšencevičių-Bogušą. Komiteto direktoriais buvo išrinkti evangelikų reformatų kunigas Steponas Rečinskis, Vilniaus Šv. Dvasios vienuolyno archimandritas Joilas, evangelikų liuteronų senjoras Jonas Jokūbas Nikolajus¹⁶. Kol nesurasti draugijos eilinių posėdžių protokolai, sunku spręsti, kiek aktyviai kiekvienas jų buvo įsitrukėjęs į draugijos veiklą. Viena aišku - steigiant Biblijos draugijos skyrių Vilniuje, siekta laikytis pagrindinio protestantiškųjų draugijų veiklos principo - Dievo žodžio platinimui telkti visų konfesijų atstovus.

Iš 18 komiteto narių (įskaitant 2 sekretorius ir iždininką) 6 buvo dvasininkai¹⁷. Be Rimskio-Korsakovo, komiteto nariais išrinkti Vilniaus civilinis gubernatorius Piotras Hornas, generalinis pašto direktorius.

⁷ Пыпин А. Н. *Российское Библейское ...*, c. 30.

⁸ 1813 m. Žemaičių vyskupystės kunigų tarnybos lapai // RVIA. - F. 822. - Ap. 11. - B. 426. - L. 4, 6, 13, 21.

⁹ RBD 1814.I.17 posėdžio protokolas // RVIA. - F. 808. - Ap. 1. - B. 92. - L. 23.

¹⁰ A.N. Golycyno 1818.VIII.14 raštas VBD // RVIA. - F. 808. - Ap. 1. - B. 8. - L. 177.

¹¹ R. Pinkertono 1816.X.23 laiškas V.M.Popovui // RVIA. - F.

808. - AP. 1. - B. 65. - L. 141-145.

¹² Ten pat, 1. 142.

¹³ Ten pat.

¹⁴ Ten pat, 1. 143.

¹⁵ Ten pat.

¹⁶ Ten pat.

¹⁷ Ten pat; *Wiadomość* // Kurjer Litewski. - 1816. - Nr. 98.

Juozapas Arnulfas Giedraitis. XIX a. Drb., al. 170x150 cm. Juozo Grikienei reprodusacija

torius Andriejus Bucharskis, gubernijos bajorų vadovas Teodoras Ropas, vyriausiojo teismo prezidentai Antanas Chrapovickis ir Ignas Balinskis¹⁸. Universiteto profesūrai komitete atstovavo Simonas Malevskis, Zacharijas Niemčevskis, Juzefas Saundersas, Augustas Bekiu, Jonas Znosko ir adjunktas Mykolas Bobrovskis¹⁹. Taigi negalima teigti, jog VBD neradusi pritarimo katalikiškoje Lietuvos visuomenėje (Mykolas Biržiška). VBD narių skaičius tolydžio didėjo: 1819 m. jai priklausė 147, 1820 m. 216 narių²⁰. Kita vertus, VBD buvo priversta kovoti su priešiškomis jėgomis. Praėjus porai metų po draugijos įkūrimo, lankydama Vilniuje Pinkertonas rašo apie priešiškumą draugijai²¹. Matyt, tam tikro nepalaikumo būta jau draugijai²².

¹⁸ Ten pat.

¹⁹ Ten pat.

²⁰ Drugie zdanie sprawy z działań komitetu oddziału Wileńskiego Towarzystwa Biblijnego Rossyskiego na publicznem posiedzeniu dnia 4 lutego 1821 r. - Wilno, 1821. - S. 20.

²¹ Pinkerton R. Russia, or Miscellaneous Observations on the Past and Present State of that Country and his Inhabitants. - London, 1833. - P. 95.

²² Zr. Brumanis A. Mgr Stanislas Siestrzencewicz-Bohusz. - Louvain, 1986. - P. 283. Brevé spausdinta: Malou J.-B. La lecture de la

jos steigimo metu. Mat VBD steigiamasis susirinkimas vyko praėjus mėnesiui po paskelbimo (1816 m. rugsėjo 16 d.) garsiosios popiežiaus Pijaus VII brevės „Magno et acerbo dolore“, kuria Šv. Tėvas pasmerkė metropolito Sestšencevičiaus-Bogušo dalyvavimą RBD veikloje, reikalaudamas nutraukti visus ryšius su šia organizacija²³. Katalikiškos visuomenės Lietuvoje ši brevė, be abejo, neliko nepastebėta, kaip ir kiti popiežiaus raštai, specialiai nukreipti prieš Biblijos draugijas. XIX a. pirmais dešimtmečiais (Biblijos draugijų klestėjimo laikotarpiu) katalikų Bažnyčia Šv. Rašto skaitymo, vertimo ir komentavimo klausimu griežtai laikėsi Tridento Susirinkimo nuostatų. Pagal juos, Šv. Rašto tekstai negalėjo būti platinami be atitinkamų Bažnyčios aprobuotų komentarų. Tarp protestantų atsiradusios Biblijos draugijos, kaip minėta, laikėsi priešingos pozicijos. Popiežius Leonas XII 1824 m. enciklika „Ubi Primum“ perspėjo, kad šitaip Dievo Žodis lengvai gali būti pakeistas žmogaus žodžiu arba net virsti paties velnio balsu²⁴. Biblijos draugijų veikla neigiamai buvo vertinama ir dėl jų ryšių su masonų ložėmis. Tik detalesni tyrimai galėtų padėti atsakyti į klausimą, kiek masonų idėjos buvo prasiskverbusios į VBD. Iš turimo VBD komiteto narių vardinio sąrašo²⁵ matyti, kad masonų tarp jų būta. Masonams priklausė Chrapovickis, Saundersas, Ropas, Pliateris-Zybergas, Niemčevskis, Balinskis²⁶.

VBD VEIKLOS BRUOŽAI

VBD kontroliavo ir koordinavo RBD. Viena pagrindinių VBD veiklos sričių - RBD leidžiamų leidinių ir Šv. Rašto knygų platinimas. RBD knygas parastai siūsdavo paštu. Jau 1817 m. sausio 5 d. iš Vilnių iš RBD knygyno išsiųstos 5 dėžės su Naujojo Testamento egzemplioriais: 591 lenkų ir 44 vokiečių kalba, iš viso už 1861 rb (lenkiškas Naujojo Testamento vertimas pardavinėtas po 3 rb, vokiškas - po 2 rb)²⁷. Tų pačių metų rugpjūčio mėnesį išsiusta 20

Sainte Bible en langue vulgaire, 2 vol. - Louvain, 1846.

²³ Plg. Gillis J. M. Bible Societies // The Catholic Encyclopedia. Vol. 2. - New York, 1913. - P. 544-545.

²⁴ Wiadomość // Kurjer Litewski - 1816. - Nr. 98.

²⁵ Zr. Malachowski-Lempicki S. Wolnomularstwo na ziemiach dawnego Wielkiego Księstwa Litewskiego (1772-1822). - Wilno, 1930.

²⁶ Ataskaitos apie knygų išsiuntimą // RVIA. - F. 808. - Ap. 1. - B. 2. - L. 60.

egzempliorių slavų Biblijos po 10 rb²⁷. 1818 m. VBD gavo kelias siuntas Šv. Rašto knygų hebrajų kalba²⁸, 1820 m. - 135 egzempliorius Šv. Rašto knygų: 35 rusų kalba, po 50 - bažnytine slavų ir vokiečių kalbomis²⁹. Gaunamos knygos patekdavo į VBD knygyną - knygų saugojimo patalpas, kurias VBD išsinuomojo jau 1817 m. Deja, kol kas nepavyko nustatyti, kur buvo įsikūrusi VBD.

Knygyne Šv. Rašto knygos neužsigulėdavo - VBD stengėsi kaip galima greičiau jas išplatinti. 1816-1820 metų laikotarpiu išplatinti 6 963 egzemplioriai Šv. Rašto knygų, iš kurių 439 egzemplioriai padovanoti neišgalintiems nusipirkti³⁰. Taigi iš Sankt Peterburgo VBD gaudavo RBD išleistas Šv. Rašto knygas įvairiomis kalbomis ir aprūpindavo Lietuvoje gyvenančius kitakalbius. Tai reikšmingas ekumeninio judėjimo Lietuvoje faktas. Tačiau lietuvių kultūros istorijos problemoms nagrinėti gerokai svarbesnis kitas VBD veiklos bruožas - draugijos vaidmuo platinant Giedraičio verstą Naujajį Testamentą. Aplinkybės taip susiklostė, kad VBD įkurta tuo metu, kada lietuviškas Naujojo Testamento vertimas buvo baigiamas spausdinti Vilniaus Misionierių spaustuvėje, ir jo vertėjas leidybos išlaidų sąskaitą jau buvo apmokėjęs³¹. Pinkertonas cituotame spalio 23 d. laiške Popovui rašė, kad Naujojo Testamento lietuvių kalba visas 5 tūkstančių egzempliorių tiražas³² bus baigtas spausdinti po 8 ar 10 dienų³³. Tačiau darbams užsîtesus, spausdinimas buvo baigtas 1816 m. gruodžio mén.³⁴ Kadangi vertimas leistas tarpininkaujant RBD, dalį tiražo (4 000 egz.) Giedraitis nemokamai perdarė draugijai, sau pasilikdamas vieną tūkstančių³⁵. Taip keturi tūkstančiai lietuviško Naujojo Testamento egzempliorių atiteko VBD kaip RBD skyriui. Iš spaustuvės buvo gauti neįrišti egzemplioriai. Britų ir užsienio Biblijos draugija lietuviško Naujojo Testamento išleidimui buvo at-

siuntusi RBD 250 svarų sterlingų, kuriuos, Giedraičiu padengus leidybos išlaidas, ir nuspresta panaudoti įrišimui³⁶. VBD iš RBD gavo 5 tūkstančius rublių³⁷. Kadangi Sankt Peterburge įrišimas buvo pigesnis, veikiausiai ši darbą bus atlikę Sankt Peterburgo knygrišiai. Vadinasi, ne tik Naujojo Testamento leidybos, bet ir įrišimo išlaidų VBD nepadengė (tūkstantį pasilikytų egzempliorių Giedraitis įrišo Varniuose savo lėšomis). Tačiau platintas lietuviškas Naujasis Testamentas tik VBD dėka, nes Giedraitis čia iniciatyvos nerodė. Bucharskis RBD sekretoriui Popovui rašė, kad, jo manymu, vyskupas išspausdinės Naujajį Testamentą, kad įtiktų Peterburgui, o neplatią jo, kad įtiktų Romai³⁸.

VBD platinio Šv. Rašto knygas pasitelkusi platinės - vadinausios korespondentus. Tarp jų buvo nemaža dvasininkų. Aktyvumu pasižymėjo Žemaičių vyskupystės kunigai: Alsėdžiuose - Jonas Matulevičius, Skuode - Joachimas Dovsinas, Rietave - Mykolas Silvestravičius, Šiluvoje - Valerijonas Zbužinskis, Veliuonoje - Juozapas Omulskis, Batakiuose - Jonas Dobševičius, Varniuose - Martynas Žakevičius, išplatintę apie 2 000 egzempliorių Šv. Rašto knygų³⁹. Anot 1820 m. lapkričio 25 d. RBD komiteto posėdyje skattyto pranešimo iš Vilniaus, VBD nusprendusi turėti savo korespondentų ir Vilniaus gubernijoje. Vilniaus vyskupijos generalinis vikaras Tadas Kundzičius įspareigojo siuntinėti Biblijos draugijos leidinius dekanams ir provincijolams, idant pastarieji išplatintų tas knygas⁴⁰. I Biblijos platinimo darbą įtraukti ir pasauliečiai, pvz., grafas Platonas Zubovas, savo valstiečiams nupirkęs 300 egzempliorių lietuviško ir 200 egzempliorių latviško Naujojo Testamento⁴¹. Iš VBD gautas Šv. Rašto knygas Telšiuose platinio apskrities bajorų vadas Stanislovas Pilsudskis, Raseiniuose - Mykolas Ivanovičius, Šiauliųose - Tadas Šemiota⁴². Uolumu

²⁷ Ten pat, 1. 98.

²⁸ Ten pat, 1. 149, 151, 177.

²⁹ Ataskaitos apie knygų išsiuntimą // RVIA. - F. 808. - Ap. 1. - B. 130. - L. 3.

³⁰ Drugie zdanie sprawy ..., s. 22.

³¹ J.A. Giedraičio 1817.IX.11 laiškas A.N. Golycinui // RVIA. - F. 808. - Ap. 1. - B. 8. - L. 163-164.

³² Naujasis Testamentas buvo pradėtas spausdinti 1 000 egz. tiražu. RBD praėjimu tiražą padidinus iki 5 000 egz., reikėjo papildomai išspaustinti ir tą dalį teksto, kurio buvo išspaustinta tik 1 000 egz.

³³ R. Pinkertono 1816.X.23 laiškas..., 1. 144.

³⁴ J.A. Giedraičio 1817.II.10 laiškas A.N. Golycinui // RVIA. - F. 808. - Ap. 1. - B. 8. - L. 150.

³⁵ J.A. Giedraičio 1817.VI.16 laiškas A.N. Golycinui // RVIA. - F. 808. - Ap. 1. - B. 8. - L. 154.

³⁶ A.N. Golycino 1818.VI.23 raštas RBD ūkiniam komitetui // RVIA. - F. 808. - Ap. 1. - B. 8. - L. 169.

³⁷ A.N. Golycino 1818.VI.23 raštas VBD // RVIA. - F. 808. - Ap. 1. - B. 8. - L. 170.

³⁸ A. Bucharskio 1818.VI.11 laiškas V.M. Popovui // RVIA. - F. 808. - Ap. 1. - B. 8. - L. 111.

³⁹ Drugie zdanie sprawy ..., s. 22.

⁴⁰ RBD 1820.XI.25 posėdžio protokolas // RVIA. - F. 808. - Ap. 1. - B. 155. - L. 126.

⁴¹ Drugie zdanie sprawy ..., s. 28.

⁴² Ibid., s. 30.

pasižymėjo Ukmergės apskrities bajorų vadas Antanas Zagiela ir teismo raštininkas Liudvikas Koncvičius⁴³.

I knygų platinimo darbą buvo įtrauktas Vilniaus universitetas. Mykolas Biržiška rašo, jog teologijos skyrius atmetės Saunderso prašymą leisti platinti mokyklose RBD tarpinkavimui išleistą Naujajį Testamentą lenkų kalba⁴⁴. Tačiau 1819-1821 metais iš VBD knygyno išduotos 854 Naujojo Testamento knygos lenkų kalba⁴⁵. Tai greičiausiai ir buvo 1816 m. Saunderso iniciatyva išleisto Naujojo Testamento egzemplioriai. Iki 1822 m. VBD išplatino Šv. Rašto knygų daugiau kaip už 10 tūkstančių rb⁴⁶. Universitetas palaikė ir tiesioginius ryšius su RBD. Pvz., 1823 m. sausio 15 d. Bucharskio vardu RBD išsiuntė dėžes su knygomis Vilniaus švietimo apygardos mokykloms⁴⁷. Iš viso tąkart išsiusta 216 Šv. Rašto knygų lotynų, prancūzų, vokiečių, lenkų, slavų ir graikų kalbomis už 699 rb 80 kp⁴⁸. 1823 m. balandžio mėn. RBD iš universiteto gavo už jas 700 rb⁴⁹. Sąskaitų apmokėjimas - dar vienas argumentas, leidžiantis suabejoti istoriografijoje vyraujančiu teiginiu, kad tarp universiteto ir draugijos nebuvę ryšių.

Be Šv. Rašto knygų platinimo - svarbiausios VBD veiklos krypties, - draugija šiek tiek reiškėsi ir leidybineje srityje. Minėtina cituota atskiromis knygelėmis išleista draugijos viešųjų susirinkimų 1819 ir 1821 m. protokolų medžiaga. Informacinių leidinių rengimas ir leidyba šiuo atveju rodo VBD pastangas populiarinti savo veiklą plačiojoje visuomenėje. Be to, draugija išleido ir vokiečių kunigo, Naujojo Testamento vertėjo i vokiečių kalbą (1807) Jono Henriko van Esso Leandro (1772-1847) knygos, kurioje įrodinėjama Šv. Rašto skaitymo nauda, vertimą⁵⁰. Šiame 140 puslapių veikale, remiantis Bažnyčios Tėvų mokymu, teigiamai, kad kiekvienas krikščionis pats privalas skaityti Bibliją, ypač Naujajį Testamentą. Tie, kurie draudžia katalikams skaityti Bibliją, menkai teišmaną Bažny-

čios Tėvų mokymą. Bažnyčia, autorius manymu, ne tik nedraudžia, bet atvirščiai - skatina skaityti Bibliją visus krikščionis, taip pat ir katalikus⁵¹. Šia knyga stengiasi paneigtis tuo metu Lietuvos visuomenėje intensyviai skleistą priešingą nuomonę apie Šv. Rašto skaitymą. Dar 1816 m. pabaigoje „Dziennik Wileński“ spausdino Filipo Golianskio verstą vieno žymiausių Liudviko XIV laikų Prancūzijos dvasininkų, arkivyskupo Fenelonu (Francois de Salignac de la Mothe, 1651-1715) straipsnį⁵². Remiantis Tridento Susirinkimo nutarimais, Jame kategoriškai teigiamai, kad leidimas kiekvienam norinčiam skaityti Šv. Raštą gimtaja kalba atneštų daugiau žalos negu naudos. Pasak autoriaus, tokį leidimą išimties tvarka galė duoti tik vyskupai. Be šio vertimo, Golianskio plunksnai, atrodo, priklauso iš originalus veikalas, nukreiptas prieš VBD. Pinkertonas apgailestaudamas rašė, kad iš sakyklų ir per spaudą draugiją piktai puola Romos atstovai: vienas iš jų, universiteto profesorius Golianskis išspausdinės daug žalos pridariusi pamfletą „Ar kiekvienas gali skaityti Bibliją“⁵³. Knyga tokiu pavadinimu neįtraukta į Golianskio veikalų sąrašą. Žinoma 1817 m. Vilniuje Misionierių spaustuvėje išleista panašaus pavadinimo 24 puslapių brošiūra, kurios autorius nenurodytas⁵⁴. Universiteto istorijoje rašydamas apie VBD, Bieliński spejia, kad brošiūros autorius tikriausiai buvę Andrejus Pohlis (1742-1820), Vilniaus misionierių vienuolyno vizitatorius ir Dvasinės seminarijos profesorius⁵⁵. Vėliau sudarytose bibliografijose knygelė be išlygų priskiriama Pohliui⁵⁶. Tačiau turint omenyje Golianskio nepalankumą VBD, visai tikėtina, kad būtent jis buvo brošiūros autorius, kaip ir nurodo Pinkertonas.

Brošiūroje įrodinėjama, kad pagal Bažnyčios mokymą Šv. Rašto tiesų perdavimas priklauso ganytojų kompetencijai. Šv. Rašte esą sunkiai suprantamų ir paaiškinamų vietų, turinčių paslėptą prasmę, ir ne kiekvienas sugebėjas suvokti. Leisti skaityti Bibliją

⁴³ Ibid.

⁴⁴ B[iržiš]ka M. Biblijų draugijos ..., skilt. 827.

⁴⁵ Drugie zdanie ..., s. 28.

⁴⁶ RBD 1822.II.08 posėdžio protokolas // RVIA. - F. 808. - Ap. 1. - B. 182. - L. 9.

⁴⁷ RBD 1823.I.15 sąskaita // RVIA. - F. 808. - Ap. 1. - B. 165. - L. 120.

⁴⁸ Ten pat.

⁴⁹ Draugijos kasos žiniaraščiai, 1823-1825 // RVIA. - F. 808. - Ap. 1. - B. 26. - L. 221.

⁵⁰ Ess Van Leandr. O potrzebie i pozytku czytania Pisma Świętego. - Wilno, 1819.

⁵¹ Ibid., s. XII.

⁵² Fenelon. O czytaniu Biblia w terazniejszych językach // Dziennik Wilenski. - 1816. - T. 4. - S. 400-411.

⁵³ Pinkerton R. Russia, or Miscellaneous Observations..., p. 95.

⁵⁴ Rozprawa czy wolno wszystkim bez braku czytać księgi Pisma Świętego, w językach krajobrazów drukowane - Wilno, 1817.

⁵⁵ Bieliński J. Uniwersytet Wilenski..., s. 606.

⁵⁶ Pohl Jędrzej // Eistrecher K. Bibliografia Polska XIX stólecia. - Kraków, 1876. - T. 3. - S. 438; Pohl Andrzej // Nowy Korbut: Bibliografia literatury polskiej. Oświecenie. T. 6. - Warszawa, 1970. - S. 36.

kiekvienam be išimties, autoriaus manymu, būtu tas pat, kaip visiems liepti skaityti Vergilijų, Ovidijų ar Telemachą⁵⁷. Klaidingai suprastas Šv.Raštas lengvai galės būti panaudotas blogam ir padaryti daug žalos⁵⁸. Iš Anglijos sklindančias idėjas apie tai, kad kiekviename privalu skaityti Bibliją, autorius vertina neigiamai ir Šv. Rašto knygų platinimo judėjimą apibūdina kaip ereziją, kurios skleidėjai siekia susilpninti ir iškraipyti teisingą Jézaus Kristaus religiją⁵⁹. Žinoma, tokio turinio brošiūra negalėjo neturėti įtakos VBD vertinimui.

DĖL VBD UŽDARYMO

Draugijos uždarymo problemai išnagrinėti reikėtų specialių paiešką ir išsamesnių tyrimų. Turima medžiaga kol kas neleidžia detaliai rekonstruoti

paskutinio VBD veiklos tarpsnio. Iš istoriografijos matyti, kad RBD, drauge ir VBD kaip Sankt Peterburge veikusios draugijos skyriaus, uždarymui, be neigiamos Šv. Sosto nuostatos, įtakos turėjo ir kitos priežastys⁶⁰. Biržiškos manymu, po 1821 m. VBD veikla buvo apmirusi⁶¹. Patikslinus paaiškėjo, kad tai per daug kategoriskas teiginys. Irašai RBD kasos knygose rodo, kad dar 1823 m. iš Vilniaus už knygas gauta 695 rb asignacijomis ir 1 rb 25 kp sidabru⁶². Vadinasi, VBD ir toliau platino knygas. Formaliai paskutinė VBD veiklą žyminti data yra 1826 m. liepos 15 d. Tą dieną Nikolajus I pasirašė įsaką, nurodantį tuometiniam RBD prezidentui metropolitui Serafimui RBD lėšas (du milijonus rublių) ir visų reikalų tvarkymą perduoti Švenčiausiajam Sinodui⁶³. Šitaip draugija liovėsi egzistavusi. Tai reiškė, kad kartu buvo uždaryti ir 289 draugijos skyriai bei skyreliai įvairiose imperijos vietose, tarp jų ir Vilniuje.

⁵⁷ Rozprawa..., s. 6.

⁵⁸ Ibid., s. 10.

⁵⁹ Ibid., s. 16.

⁶⁰ См. Пыпин А.Н. Российское Библейское ..., с. 223–261.

⁶¹ B[iržiš]ka M. Biblijų draugijos ..., skilt. 827.

⁶² RBD kasos knyga // RVIA. - F. 808. - Ap. 1. - B. 3. - L. 318.

⁶³ Полное собрание законов Российской империи. Второе издание. — СПб., 1830. — Т. 1. — С. 785.

ALGIRDAS JULIUS GREIMAS

JEAN DELORME

Praėjusių metų vasario 27 dieną netekome Algirdo Juliaus Greimo. Jis įkvėpdavo mus, itin uoliai dalyvaudamas CADIR'o¹ ir mūsų žurnalo² veikloje. Lieka jo veikalai - ne vien kaip žinių šaltinis, veikiau kaip atsiveriantis horizontas, kurio neužsklendžia mirtis.

Jo raštuose nubrėžtos kai kurios jo kelio linijos - ne visos, nes tai buvo sudėtingas žmogus ir galiausiai didelis slapūnas, prisdengęs pokštauti linkusio pasakoriaus kauke. Lengviausia atkurti „mokslinių“ kelią. Tačiau to negana, norint suvokti, kas jis įkvėpė, kokia sutramdyta ir paslėpta aistra glūdi glaustose, dažnai beasmeniuose raštuose, paskaitomuose tik itin susikaupus. Viskas pasikeičia, kai tik skaitytojas, Greimo teksto kreipiamas, pats atbunda ir įsigilina į kalbą, kurioje yra įsišaknijęs, kurią savaimingai vartoja ir kurią klaidingai tariasi įvaldės. Suvokęs tai, jis jau nebegali toliau kalbėti ir ypač klausytis, rašyti ir pirmiausia skaityti taip, kaip anksčiau.

Štai kodėl atsisveikinimo valandą reikia vengti skubotų apibendrinimų. Kaip deramai įkainoti tai, ką esame gavę iš Greimo? Geriausia veikiausiai lieka nepastebėta. „Ženkli ir palyginimų“ baigiamajame žodyje jis rašė: „Faktiškai semiotika, bent jau tokia, kokią įsivaizduojame užuot, buvusi metodas, pirmiausia yra dvasios būklė, etika, kelianti griežtus reikalavimus sau ir kitiems, tuo salygojanti savo meistriškumo efektyvumą ir išmanymo, kurį padeda pasiekti, perduodamumą³. Prisimindamas drauge su Rolandu Barthesu nueitą kelią, jis laikė jį esant

„pagrįstą prasmės ieškojimu ir etikos reikalavimais“⁴. Tai vertingiau už teorines konstrukcijas, žymėjusias nueitą kelią ir turėjusias išlaikyti jį atvirą. „Sėkmingai įgyvendinti teorini projekta du dalykus, būtent, likti ištikimam tam tikrai logikai ir drauge neužsikimšti ausų bei neužmerkti akių... Reikia sugebėti pasitikti staiga kyylančius iššūkius ir atsiliapti į juos.“⁵

Greimo ieškojimas tėiasi. Jis prasidėjo labai anksti.

ATEJŪNAS

Jis didžiavosi šiuo titulu, ypač nuo tada, kai per pačius debatus dėl pilietybės ir ginčus dėl imigrantų viename žurnale buvo paminėtas tarp atėjūnų, kurių daro garbę Prancūzijai. Jis gimė Rusijoje (1917 m. kovo 9 d.), iš kur tévai, nutremti dar caro režimo, galéjo grįžti į Lietuvą tik po spalio „revoliucijos“. Jis paženklinio dvidešimt tėvynės nepriklausomybės metų, juo ba kad teko patirti vieną po kito du „išlaisvinimus“ - sovietų bei nacių ir būti mobilizuotam į karinius junginius, sudarinėtus ir vieno, ir kito režimo. Apsukruo dėka, naudojantis siuntimu į darbus Miunstryje [Münster], jam pasisekė „apgauti“ likimą ir išvažiuoti traukiniu į Mensterį [Munster] Elzase. 1945 m. pradžioje jis atsidūrė Kolmaro majše per pat kautynes tarp vokiečių ir Leclerco bei Eisenhowerio dalinių. Iš čia jam pavyko patekti į Prancūziją, kurioje jau buvo gyvenęs 1936 m. (studijavo Grenoblyje). Šie nuotykiai

JEAN DELORME - Lione katalikų teologijos fakultete evangelijų egzegēzės profesorius, vienas CADIR'o ir „Sémotique et Bible“ steigėju. Svarbesni veikalai: „Nuo evangelijų prie Jézaus“ (*Des evangiles à Jésus*, 1972), „Evangelijos pagal šv. Morkų skatiniai“ (*Lecture de l'évangile selon saint Marc*, 1972), „Rizikuojant žodžiu“ (*Au risque de la parole*, 1991), keleto veikalų bendraauto rių ir straipsnių rinkinių sudarytojas.

Straipsnį iš pranc. k. (Sémotique et Bible, No. 67, sept. 1992) vertė Liubartas Akminas.

¹ CADIR (*Centre pour Analyse du Discours Religieux*) - Religi o diskurso analizės centras, veikiantis Lione.

² „Sémotique et Bible“ - trimėnesinis žurnalas, leidžiamas Lione. Leidėjas - CADIR, redaktorius - Jean Delorme.

³ Postface // Signes et paraboles. - Paris: Seuil, 1977. - P. 227.

⁴ Roland Barthes, une biographie à construire // Actes sémiotiques. - 1980. - Nr. 13. - P. 3-7.

⁵ Entretien avec A.J.Greimas // Chené A. et alii. De Jésus et des femmes. - Montréal; Paris: Bellarmin; Cerf, 1987. - P. 214.

nesikirto su bruožais, kuriuos Jame ižvelgėme: laisvės pomėgiu, dvasios nepriklausomybe, dideliu užsispyrimu siekiant svarbių tikslų.

Tapęs pilnateisiu prancūzu ir dalyvaudamas mūsų visuomenės intelektualiniame gyvenime, jis prisipažino gyvenąs „dviejose kalbose, dviejuose nesasiliečiančiuose salynuose“ (pokalbiai „France-Culture“, 1989 m. vasaris). Jis buvo vidujai prisirišęs prie Lietuvos. Negalėjo užmiršti tėvų, kurių niekuomet nebeįšvydo. Išvedusi policija perskyrė juos ir įlaipino į skirtinges traukinius: motiną su vieninteliu lagaminu - Kaukazo link, tėvą be drabužių pamainos - į Sibirą (ten jis netrukus ir mirė nuo šalčio). Lageryje tapusi mokytoja, motina pagal trumpalaikį leidimą buvo parvykusি į Lietuvą, bet kadangi atsisakė vėl išvažiuoti, buvo sulaikyta antrąkart ir mirė trempyje. Šie vaizdai ji persekiote persekiojo.

Iš viso jo palikimo lietuvių kalba prancūziškai žinomi tik straipsniai, kurių jis ėmėsi Dumézilio prasymu ir sujungė pavadinimu „Dievai ir žmonės“ [*Des dieux et des hommes*, 1985], - apie padavimus, pasakas ir mitus, liudijančius, jog indoeuropiečių mitologijos paveldas tebegyvas tautoje, kuri Europoje buvo christianizuota paskutinė. Jo mokslinis prestižas anoje pusėje leido užmegzti ryšius su Vilniaus ir Maskvos mokslių akademijomis. Tuo jis pasinaudojo, norėdamas jauniems lietuvių mokslininkams palengvinti atvykimą į studijas Prancūzijoje (vienas iš naujosios Respublikos viceprezidentų - p. Bronius Kuzmickas lankėsi CADIR'e 1980 ir 1983 m.). Jis dalyvavo pašipriėšinime, bendradarbiaudama slaptame informacijos tinkle, kuriam medžiagą tiekė Lietuvos Bažnyčia. Perestroikos laikais jis stengėsi megzti ryšius ir mainus tarp mūsų šalių.

Dabar jis ilsisi tarp savujų Kauno kapinėse, miške netoli miesto, kur jo pelenai buvo atgabenti ir palaidoti po iškilmingos atsisveikinimo ceremonijos Paryžiuje, Gerosios Pagalbos Dievo Motinos bažnyčioje. Lietuvos Aukščiausioji Taryba jį palaidojo su valstybinėmis iškilmėmis.

Druskininkuose įkurtas Greimo fondas, o Vilniaus universitete ketinama steigti semiotikos katedrą.

LINGVISTAS

Greimo karjera Prancūzijoje pakrypo ne taip, kaip jis buvo planavęs 1936 m. atvykdamas su stipendija

Į Grenobli. Jis ketino studijuoti teisę, tačiau ištisos plejados romanistų mokytojo Durafouro veikiamas pasirinko lingvistiką. Po karo jis susisiekė su Matoré Paryžiuje ir apgynė doktoratą tema „Mada 1830 metais“ [*La mode en 1830*], atlikęs pavyzdinę tos ep-

Algirdas Julius Greimas Aleksandrijoje. Apie 1952. Juozo Grikiens fotografia

ochos madu žurnalų žodyno synchroninę analizę. 1949 m. jis siunciamas į Aleksandriją prancūzų kalbos istorijos dėstyti, paskui, 1958 m., - į Ankarą prancūzų kalbos ir gramatikos katedros užimti. Ilgai tėsiasi brendimo laikotarpis⁶. Jis išnario leksikologija, kuri nepajégia apibrėžti reikšminių vienetų (kiek žodžių sudaro *pomme de terre?*) ir kuriai gresia sąmyšis. Jis domisi semantinių laukų konstruktivistinė lingvistika. Jis apmasto Saussureo struktūrinę lingvistiką ir danų Hjelmslevo bei Brøndalio atliktus jos tyrinėjimus. Jis supažindina su jais Rolandą Barthesą, kuris tuo metu dėsto Aleksandrijoje. Ankaroe Dumézilis ji sudomina lyginamają mitologiją. Tai jau nebe tekstu gabalu lingvistika. Pagal Claude Lévi-Strausso metodiką Greimas imasi analizuoti jo paminėtą mitą. Duméziliui dedikuotas straipsnis pasirodys 1963 m. leidinyje „L'homme“ ir pelnys Lévi-Strausso paramą 1966 m. drauge su Barthesu suburtai „semiotinių tyrimų grupei“, globojamai Aukštostios praktinės mokyklos [Ecole Pratique des Hautes Etudes] ir Prancūzijos kolegijos [Collège de France].

SEMIOTIKAS

Tuo tarpū Greimas grįžta Prancūzijon. 1962 m. jis paskiriamas Puatjė universiteto profesoriumi, o 1965 m. išrenkamas Paryžiaus aukštostios praktinės mokyklos šeštojo skyriaus studijų direktoriumi. 1966-uosis galima laikyti semiotikos apsireiškimo metais: grupės, apie kurią dar kalbėsime, sudarymas, dalyvavimas žurnalo „Langages“ ir Tarptautinės semiotikos asociacijos steigime, Europoje ir Amerikoje autoriu išgarsinusios „Struktūrinės semantikos“⁷ išleidimas.

Tais laikais, kai buvo manoma, jog struktūrinei analizei prieinamas daugią daugiausiai signifikantas, bet ne signifikatas, o „amerikiečių struktūralizmas“, kaip tada buvo vadinamas distribucionalizmas, tenkinosi leksemų klasifikavimu pagal jų vietą sakinyje, neatsižvelgiant į jų prasmę, toks pavadinimas buvo provokuojantis. Retrospektivai žvelgiant, knyga buvo novatoriška keletu atžvilgiu. Ji toliau,

⁶ Straipsniai leidiiniuose „Le français moderne“, „Cahiers de lexicologie“, „Etudes de linguistique appliquée“; plg. Coqnet J.-C. *Éléments de bio-bibliographie // Exigences et perspectives de la sémiotique (Mélanges Greimas)*. - Paris: J. Benjamins, 1985. - P. LIII-LXXXV.

⁷ Plg. *Du sens*. - Paris: Seuil, 1970.

⁸ *Sémantique structurale*. - Paris: Larousse, 1966 (2PUL, 1986);

negu Hjelmslevas, pastūmėjo sosiūriškojo ženklo (signifikanto ir signifikato atitinkmens) dekonstrukcija, siekdama apibrėžti signifikato vienetus (semema, semų matricą arba minimalius vienetus jų tarpusavio santykiuose) ir jų artikuliaciją į diskursą per „turinio formą“, kuri homologiška „raiškos formai“, abieju lygmenų vienetas nekoresponduojant tarpusavyje. Signifikatas yra tai, ko trūksta signifikantui, o ne tai, kas jį pripildo. O reikšmė yra reguliaros transformacijos dinamizmas, kvietimas vienus pasakymus versti kitais. Tokio pasiūlymo vertė tekstų skaitymui ir interpretacijai vėliau pasitvirtino. Kita vertus, pabrėžamas kontekstualiųjų semų ir jų rekurencijų svarbą diskurse, Greimas sukūrė koncepciją, kuri kilo iš *izotopijos* ir atvėrė perėjimą nuo žodžio ir sakinio lingvistikos prie diskurso struktūrinės analizės. Pastaroji pradedama nuo pasakojimo, kuris yra universaliausia diskurso forma. Šiuo tikslu Greimas prateis Proppo mintis, naujai apdorotas Lévi-Strausso, ir sukuria naratyvinę sintakse, dabar jau tapusią klasikine.

Taip buvo padėti parnatai bendrajai semiotikai, tyrinėiančiai ne tik ženklus bei galimas jų kombinacijas produkuojant perduodamus komunikatus (plg. komunikacijos sistemų semiologiją), bet ir pačią reikšmę bei prasmės kūrimo ir suvokimo vidines kalbos sąlygas. Ši semiotika formavosi šiapus ženklų. Ji numatė keletą reikšminių vienetų analizės ir organizacijos lygmenų. Jai buvo lemta pasitvirtinti įvairiausiose sferose, tad Greimo seminaras tapo susitikimo vieta daugeliui viso pasaulio tyrinėtojų ir praturėto specializuotais tyrimais (literatūros, folkloro, Biblijos, erdvinių meno, muzikos, viešosios nuomonės...).

Greimo tyrinėjimai plėtojosi keletu etapų⁹. Garsusis veikalas „Semiotika: Aiškinamasis kalbos teorijos žodynas“ [Sémiotique: Dictionnaire raisonné de la théorie du langage, 1979] leidžia nustatyti jo konceptus ir problemas, kurių pavidalas čia truputį griežtokas, bet 1986 m. pakoreguotas labiau klausiamojo pobūdžio antrame tome. Naratyvinė gramatika, pradžioje besiremianti Proppu ir sufokusuota į santykius tarp subjekto ir objekto (trūkstamo, trokštamo, įgyto ar prarasto), praturėjo modalumų gramatika, atsi-

vertimai į kt. kalbas.

⁹ Zr. straipsnius rinkiniuose: *Du sens*. - Paris: Seuil, 1970; *Du sens II*. - Paris: Seuil, 1983; *Sémiotique et sciences sociales*. - Paris: Seuil, 1976; *Maupassant: La sémiotique du texte*. - Paris: Seuil, 1976; taip pat įžanginius tekstus rinkiniuose: *Essais du sémiotique poétique*. - Paris: Larousse, 1972; *Introduction à l'analyse du discours en sciences sociales*. - Paris: Hachette, 1979.

žvelgiančia į diskursuose pasirodančių subjektų transformacijas ir priartėjančia prie subjektyvumo bei santykių tarp subjektų. Kita vertus, dėmesys pasakojimų kognityvinei dimensijai leido suformuoti sintakse, kuri tinkta ne tik jiems, bet ir įvairiausiems diskursams. Antrame etape dėmesys nuo gilių struktūrų perkeliamas į „paviršių“ ir „figuratyvumą“, kurio dėka turiniai artikuliuojasi ir transformuoja „turinio figūrų“ - atlikęjų ir jų santykių erdvės ir laiko reprezentacijose - žaisme. Šio analizės lygmens („diskursyvinio“ lygmens) originalumas vertė peržiūrėti generatyvinį taką ir atsižvelgti į „sakymo instanciją“. Pastaroji, nuo šiol yadinama „i Jungimo į diskursą“ instancija, negali būti apribojama kokia nors konversija ar turinio papildu semionaratyvių struktūrų atžvilgiu. Ši instancija tam tikra prasme gyvuoja diskurse ir kalbėdama daro jį įskaitomą. Ne taip seniai estetinio diskurso ir aistrų tyrimu užsimota aprėpti jaudinimo ir jaudinimosi visete tai, kas iširašo į kalbą, bet nesileidžia įtraukiama į lingvistiką¹⁰.

Pagaliau nepamirškime, kad visame ilgame semiotiko kelyje Greimas niekada nesiliovė mėges žodį. Jis išaukštino jį viename paskutinių savo tekstu, iškeldamas į diskurso lygmenį, kuriame jo pėdsakai ribojasi su jি nokinančio kultūrinio universumo pėdsakais¹¹. Du leksikologiniai žodynai - Viduramžių ir Renesanso prancūzų kalbos¹² - įremina Greimo veikalų sąrašą, liudydami nuolatinį sąlytį su kalba ir nepaliaujamą rūpinimąsi įšaknyti kalbos refleksiją sunkiausiai susistemamoje dirvoje.

Taigi tyrimai dar nebaigt. Teorija gali pasiroti geležinė ar betoninė, tačiau Greimo pareiškimai įvairiuose pokalbiuose pastaraisiais metais liudija jि pasilikus klausinėtoją. „France-Culture“ jis kalbėjo apie žodyną kaip tam tikrą kompromisą, nes kalbos neįmanomą paversti teorija, nebent suskaldžius ją į gabalėlius ir pažymėjus spragas, prie kurių reikia triūsti. Jis sakė: „Jei būčiau jaunas, iš naujo imčiaus semiotikos.“ Jis paliko nuolat ieškančios, tačiau nepasiduodančios, kaip mėgstama šio amžiaus gale, minčies suglebimui dvasios liudijimą.

Galima paklausti save, ar iš šaknų išraudtas atėjūnas žmonių kalboje, nusidriekusioje žemiau sienu tarp kalbų, nerado erdvesnés tévynés, kur būtų galėjęs išišaknyti, ir ar ji pati netapo jam tremties žeme. Jis

labai gyvai pagaudavo „išorę“, kuri ženklina mūsų kalbinus mainus ir greitai paverčia juos kvailių turgu mi. Žmogaus pažinimas priklauso nuo apraiškų, kurias reikia interpretuoti rizikuojant suklysti ir apsigauti. Kaip galėtų atrodyti blaivus apibendrinimas? Vargu, ar tai galėtų būti „Apie netobulumą“ [De l'imperfection, 1987]. Kalbős ir mūsų pažinimo netobulumas „vis dėlto yra žmogiškumo salyga“. Jis - „trampinas iš nereikšmingumo mus sviedžiantis prasmės link“, Jis - „besislapstančio nelauktumo ieškojimo“ vieta.

GREIMAS IR BIBLIJA

Paprastai prisimenamas semiotikos ir bibliistikos susitikimas ACFEB kongrese Chantilly 1969 m. rugpjūtį. Visa diena buvo paskirta Rolando Bartheso paskaitai, posėdžiams sekcijose ir apskritam stalui¹³. Būtent tada daugelis biblistų susidūrė su klausimais, kuriuos kėlė naujoji kritika ir „struktūrinė analizė“, kaip tada buvo sakoma. Kai kam kilo noras būtinai sužinoti apie tai daugiau. Tačiau reikia priminti, kad dar iki šio kongreso 1968 m. rugpjūtį Versalio didžiojoje seminarijoje trijų dienų sesija aplink Greimą ir keletą jo seminaro narių buvo subūrusi apie trisdešimt biblistų. Kongreso organizatoriams Greimas buvo nežinomas. Paulis Ricoeuras patarė tévui Xavier Léon-Dufourui pasikviesči jи, nes kaip semantikas jis galėjo būti rekomenduotinas egzegetams. Turėdamas omenyje ši susitikimą, Greimas keletą savo mokinių buvo nukreipęs į biblinius tekstus. Jų pranešimai nustebino biblistus deramu klausimų formulavimu ir teksto traktavimu: tekstą, nors ir vertimo pavidalu, įmanoma perskaityti, jam neprarandant rašybos materialumo. Kai kas tikėjosi suseksišas čia tam tikrą neopozityvizmą. Iš tikrujų kitokios minties universalumas be mažiausios polemikos sukrėtė egzegėzės universumą ir privertė jи pajusti barjerus kaip pleišta, įvarytą į nūdienos pasaulį.

Tąsa buvo įmanoma tik didelės kantrybės kaina. Reikėjo laiko, kad Prancūzijoje išsiskliaidę besidominčios biblistai vėl susitiktų ir sudarytų regionines darbo grupes savo pirmiesiems žingsniams apibendrinti. Ypač tai lietė pasakojimo analizę, o mes, anuomet pasidaliję į įvairias sroves, kaip matyt iš „Commu-

¹⁰ De l'imperfection. - Perigueux: Faulac, 1987; *Sémantique des passions*. - Paris: Seuil, 1991 (avec J. Fontanille).

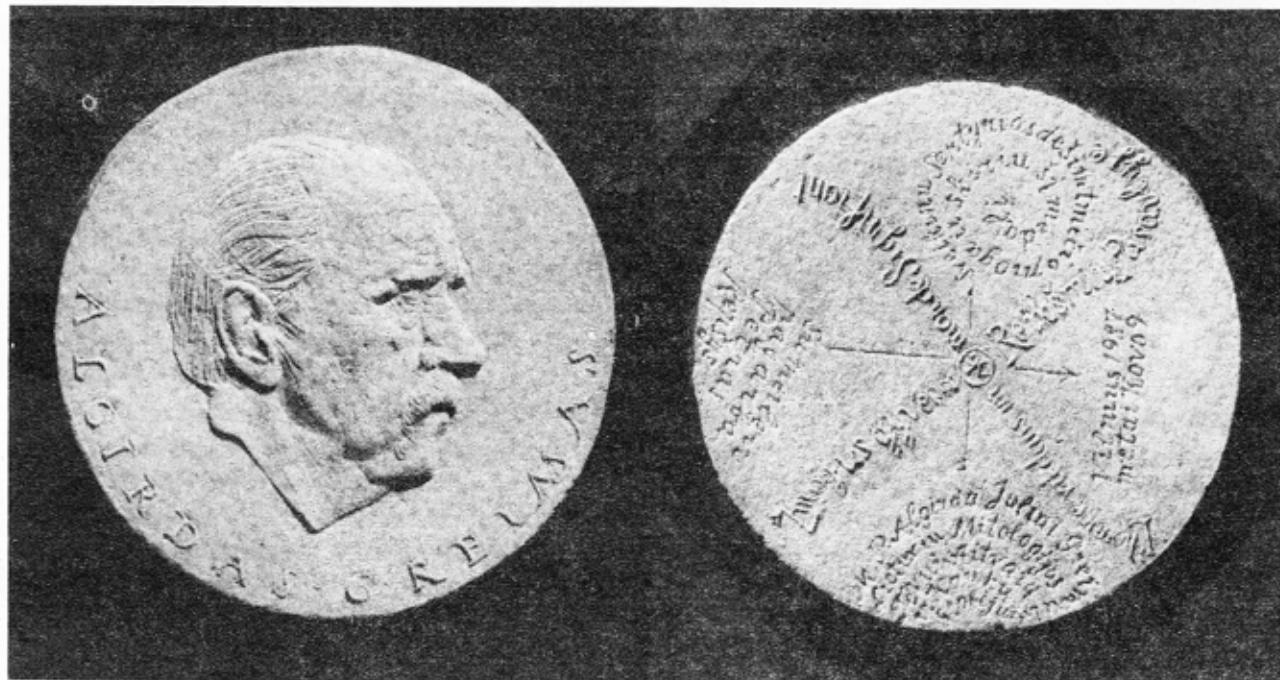
¹¹ Eloge du mot // Cahiers de lexicologie.

¹² Dictionnaire de l'ancien français. - Paris: Larousse, 1969; Dictionnaire du moyen français. - Paris: Larousse, 1991.

¹³ Exégèse et herméneutique. - Paris: Seuil, 1971.

nications" (1966, Nr. 8), neturėjome tvirto, patikimo metodo. Brémondas atrodė labiausiai tinkamas tekstams. Barthesas veikiau gundė. Sunkiausias buvo Greimas. Gal būtent todėl ryšiai su juo pasirodė patvariausi. Tai pripažinti verčia po „Struktūrinės semantikos“ keletą metų iš eilės trukę jo gavėnių skaitymai. Reikalinga pastanga laidavo laiką, būtiną pakieisti požiūriui į tekstus ir įveikti pagundai pasitenkinti šiokia tokia technika, kurią būtų galima greitai pritaikyti analizei. Mėnesiai, nuo 1971 iki 1973 m.

su tuo, kas nepažįstama, kas nertumatyta". Ne ieškant savęs paties su „savo obsesijomis, savo spėliónémis, savo užgaidomis“, bet laikantis „žaidimo taisyklių, kurios laiduotų tikrą teksto esamybę ir leistų skaitytojui ne save tame atspindėti, bet jį iš naujo atrasti“¹⁵. Dalyvavusieji bičiuliškame susitikime, kuriuo baigėsi paskutinis Greimo seminaras, girdėjo Pauli Ricoeurą (kuris nesiliovė drąsai kariavęs su juo) dėkojant jam žodžiais: „Jūs išmokėte mane skaičiuoti.“ Jie išreiškė tai, ką galvojo daugelis.

Petras Repšys. *Algirdas Julius Greimas*. 1987. Gipsas. Ø 6,3 cm. Juozo Grikienco reprodūkcija

praleisti Urbino laisvojo universiteto Tarptautiniame lingvistikos ir semiotikos centre (kurio moksliiniu direktoriumi Greimas kurių laiką buvo), padėjo įtvirtinti jo pasirinktą problematiką, igalinusių suvesti įvairių sričių tyrinėtojus, sukelti diskusiją ir išprovokuoti veiklą. Tai patvirtino vėliau užsimenzę ryšiai tarp mūsų grupių ir Greimo seminaro. Jausmas, jog drauge su kitais tyrinėtojais dalyvaujti naujos disciplinos giminėje, teikė drąsos.

Apie santykius tarp semiotikos ir biblinių tyrimų Greimas kalbėjo kaip apie „santuoką dėl išskaičiavimo“, kurią aiškino bendra etika, reikliai savo ir kitų atžvilgiu¹⁴. Ką iš to pelnė kiekvienas partneris? Iš mūsų pusės, mes bent išmėginome tai, ką siūlė Greimas: mokytis skaityti, ne „mokytis, ką reikia skaityti, o kaip skaityti, idant kiekvieną akimirką susidurtum

Apsigautume, reikalaudami iš Greimo tekstams pritaikomų schemų, nes jis konstravo jautrius modelius, ne atgaminančius ar aiškinančius, o šiaip taip simuliujančius visuomet subtilų ir komplikuotą funkcionavimą. Jie it turėklai saugo nuo dispersijos, ieškant artikuliacijos. Jie turi būti nuolaidūs tekstu pasipriešinimui ir nuolat tikrinami iš naujo. Tai jų euristinio vaisingumo sąlyga. Jiems tekstas yra ne pritaikymo, o išradingo tyrimo dirva. Jie žadina dėmesingumą nepastebėtoms ypatybėms. Iš pradžių praleista detalė, mažytė transformacija, savaimingai atrodanti „figūra“ pradeda signalizuoti kitiems elementams ir šitaip pakeičia nuotoli. Tekstas pradeda

¹⁴ Postface // Signes et paraboles, p. 227.

¹⁵ Ibid., p. 228.

Voinesco. *Algirdas Julius Greimas*. Piešinys iš "Le Monde" (1992)

dialoguoti su kitais, per kelis amžius nutolusiais ir niekada nesąveikavusiais. CADIR'as ypač pasinaudojo Greimo pasiūlytomis galimybėmis, tirdamas figūratyvumą ir imdamasis analizės pagal sakymo funkciją. Tampa įmanoma, nepasidavus vajzdiniui, skaityti tekštą kaip kalbančio subjekto pėdsakus ir pasiruošti pereiti nuo skaitytojų provokuojančio kalbėjimo prie interpretacijos.

Galima sakyti, kad bibliniai tekstai savo ruožtu pasitarnavo Greimo semiotikai kaip privilegijuota išmėginimo ir provokacijos vieta. Greimas tai suvokė. Jis laukė daug bibliстų, kartais - ne be nerimo. Jis juokaudavo, kad norėdamas testuoti „Liono grupe“, kaip mus vadino, nusiuntęs pas mus stebėtojus - „semiotikus ateistus“. Jis mus laikė grupe, susijusia su jo seminaru, ir leido CADIR'ui įsijungti į Nacionalinio mokslių tyrimų centro Prancūzų kalbos instituto URL 7. Jis iškilmingai minėdavo „rekategorizaciją“ kaip lioniečių indėli į semiotikos teoriją.

Kritiškiai žvelgiant, bibliniai tekstai kvestionuoja kalbos refleksiją. Daugelis pasakojimų transformuoja kanoninę naratyvinę struktūrą. Subjekto-objekto santykį dažnai suproblemina tarp subjektų užsimenzantys santykiai, o radikaliamusiai - subjekto santykiai

su kalbėjimu. Dieviškosios arba ano pasaulio „figūros“ užtermdo tikrąją reprezentaciją, kurios nešėjas yra adresanto savoka, ir veikia radikalaus, nefigūratyvio kitoniškumo bei neigimo kryptimi, į kurią neatasižvelgia kvadrato neigimo operacija. Kita vertus, Biblijos skaitymo tradicija su daugybe vertimų, citatų, komentarų teikia daug medžiagos semiotiniam tyrimui ir į centrą iškelia klausimą apie Žodį, kuris atsiskleidžia ir pasislepija rašymo ir skaitymo dėka.

Tarp įdomiausių biblinių tekstu pirmenybę Greimas teikė palyginimams. Nuo pat pirmų jo seminaro metų jie buvo tyrimų ir debatų objektas. Jie teikė peno jo apmąstymams apie vieną didžiausią problemą tiek semiotikui, tiek bibliстui ir teologui: žinojimas ir tikėjimas, kognityviniuose procesuose galintys alternatyviai eiti vienas pirma kita. Jų santykį analizė leido Greimui ižvelgti keletą racionalumo tipų. Jis lygino priežastinio, tiesinio mąstymo racionalamą su „paraleliniu mąstymu“, kurį dar vadino „paraboliniu“ ir kuris veikia per analogiją ir figūratyvinės grandines, žengia į priekį šonu ir skleidžiasi išradinčiau (iki pat mokslių atradimų) negu įrodinėjimas. Apeliuodamas į tikėjimą, į pasitikėjimą, kuris sudaro kasdieniškiausią žmogiškųjų santykų centrą, jis vaidina svarbų vaidmenį novatoriškuose diskursuose, kurių pavyzdinis atvejis yra evangelinis palyginimas¹⁶. Paskutinis tekstas su Greimo parašu, kurį jis patikėjo CADIR'ui prieš pat mirtį, skirtas „Jėzaus kalbėjimui palyginimais“ [„parole parabolique de Jésus“]. Jam palyginimas yra visai kas kita, negu tam tikras diskurso tipas, „paklūstantis žanro reikalavimams“. Tai „uvertiūros forma“, „atsako į gyvenimą stilus“, „gyvenimo forma“, kurią priėmus, ji „bus tiesiog tam tikras retas būdas būti krikščionių“.

Išėjęs Greimas pasilieka veikalais, kuriuos mums paliko, su savo pasiekimais ir pasikartojimais, pasiūlymais ir paraginimais ieškoti toliau. Kartą jis tarė vietam savo bičiulių: „Jūs esate lietuvis.“ O tai pasprāše paaiškinti, pasakė: „Ambicingas ir užsispyrės.“ Tai turėjo būti komplimentas, nes kai ieškojimas remiasi šitokiomis savybėmis, kliūtys negali išgaudinti. Anot „Aistrų semiotikos“ [Sémiothèque des passions, 1991], užsispyréliui būdingas „semiotinis stilus, kurio dėka ateitis lieka atvira“. O tai gana svarbu, pradedant būtuoju laiku kalbēti apie žmogų, kuris, išsiųmoninęs ribas, laiko ir jėgų uždedamas kiekvienam sumanymui, palieka daug ką padaryti ir yra suteikęs postūmį tam atliki.

¹⁶ Le savoir et le croire: un seul univers cognitif // Du sens II. - Paris: Seuil, 1983. - P. 115-134.

IŠ LAIŠKU PRANUI DOM. GIRDŽIUI

ANTANAS GIEDRIUS

Detmold, 1946. VI. 15.

Mielas tautieti ir Kaimyne,

Gavau antrą laišką. Dėkoju. Parašiau jau ir Kl. Matusevičui. Labai lauksiu ir-nuo jo laiško.

Manoma, kad su ana puse susirašinėti netinka. Kai kam galį būti dėl to rimtų nesmagumų. Arba reikia mokėti...

Mūsų gyvenime šiicia nieko naujo. Laukiam nesulaikiama pragiedréjimo.

Neatsimenu, ar esu minėjęs, kad leidžiam šiicia vaikams laikraštį „Saulutę“. Yra didelių sunkumų su popierium ir dailininkais. Dailininkų yra, tik nera jiems sąlygų dirbti. Aš ir pats labai vargingai gyvenu, o tai labai sunkina mano darbą.

Gal „Saulutei“ kokių įdomybų žinai? Kokias knygeles, kur būtų įdomių pramogų, mokslo ir kitokiu naujienu, trumpai apsakytų?.. Prašyčiau. Gali būti prancūzų, vokiečių, rusų kalba.

Laiškus Tamsta irgi gali man rašyti prancūzų kalba, nes Danutė išvers.

Esu girdėjęs, kad Prancūzijoje esą galima nuomotis žemės ir gyventi, verčiantis daržininkyste ir panashiai. Ar tai teisybė? Yra čia tokiai, kuriems tas klausimas rūpi. Visi dar laukia laimingio rytojaus. Bet gali tekti per ilgai laukti, tada gal tektų ir prasiskirstyti...

Sudieu. Sveikinu Ponį ir visiems jums linkiu viso geriausio. Prašau nors retkarčiais rašyti.

A.Giedraitis

Mielas Kaimyne,

1957. I. 28.

... Į Lietuvą paskutiniai metais niekam nerašiau. Prieš 11 metų rašiau T.Šuravinui slapyvardžiu. Jau antrą ir trečią laišką jis man atrašė tikraja pavarde, ir viliodamas namo. Pirmasis atėjo slapyvardžiu, kuris draugiškas, be propagandos. Antrieji du atrodė, jau buvo išprievertauti. Ten skurdū dabar. Ale yra ir

gero. Knygų leidžia daug, jų tarpe yra ir visai įmanomų. Turbūt esi matės.

Mano moteriškés su klebonu žiūri televizijos. Tuštybė, ale kartais - ką darysi!

Viso geriausio.

1958. II. 17.

... Šiandien gal pasisektų man parašyti vieną novelę. Aną vakarą, grįždamas iš darbo, pamačiau iš

Antano Giedrius laiško, rašyto 1957 sausio 28, faksimilė. Iš Jono Juškaičio archyvo

1957. I. 28

Mielas Kaimyne

Atsigyk būgi, minėjama leista kaip prieši užsieni. Atėjus nėra nėra trūkst kai kur (iš rebus vienos) giri vaidinės ne: buvo vaidinėmas, taip priimine iš viena miega, miros žmonės linkite taip, iš gatvės ir prieši. Kai yra garsi užsienis, vairi. Kitis būtiniškiaus - žmonės, kur vadinasi Kairaitis - Galinis ir Vainoris; Jančauskas - Kas - Kuprišas; Albeinėlis - Eilevičius; Liukštas - Kleinovskis; kitas ūkuankas (Jonas) - Zirkys; Bečanekas - Bečekis; Staničius - Jonelis (pagal vardo); Blečiai - Siumanai; Blažys (Antanas) - Räckaijėnas (pagal kūno ženklus vardo); Jones Nilius - Nido Jonytis; Giedraitis - Giedrius; Šulcavinkis - Šulcavinkas; Šulcavinkas (vieno miesto, ypač ūkuinkis) kitas nebuvęs vadintas, bent man nėra žinoma.

Beigai. Įmanau supratys Tamstę. Ji faktiškai yra manių žodžių rastiškė. Židinėjėjai dėl dėlas tikiši, tai fiziši židinėjėjai, nesilangę vaga, nantai gal iš geriausia. Ir aš tokio no-

Pranas Dom. Girdžius. Paryžius, 1948. Nuotrauka iš Jono Juškaičio archyvo

saldaininės (kur *ice cream* ir kiti saldūs daiktai) išeinant labai jauną mergaitę. Išėjus pasižiūrėjo į langą, už kurio viduje, spėju, buvo jos kompanjonų. Ji buvo labai graži, tik su mažu defektu ant veido. Jos žvilgsnis į langą man sukėlė mintis, ir tuoju susikûrė mano galvoje siužetas, tokia labai labai liudna istorija. Po kelių minučių parėjęs papasakojau ją žmonai. Deja, ta tegirdėjus tik, kad parėjau, daugiau nieko. Taigi pasakojau jai miegančiai apie 10 minučių.

Taip stovi dabar mano, Lukšiūjai, Aišvydo pasakos - nenoriu į juos žiūrėti, nors turiu baigtis ruošti spaudai. Netokiomis nuotaikomis gyvenu. O šieryt visai nieko nenoriu veikti. Penkiomis atskélės nukasiav takus žmonai ir dukteriai išeiti į gatvę (daugybė sniego), paskui dar atsiguliau. Po pusryčių rašau laišką, paskui skaitysiu laikraštį, ir viskas. O ten toliau - mazgins. Nesibjauriu juo. Taip reikia. Bet ar galima dar bus kada pamatyti žaliuojančius laukus, ošiančias girias, plačius vandenis, vingiuojančias upes?.. Ar vis skursime štökiamę nusususiame miestpalaikyje?..

1958. IV. 01.

... Baigiu skaityti N. Losskio „Dostojevskij i ego christianskoje miroponimaniye“. Autorius remias ne tik Dostojevskio meniniai veikalais, bet ir užrašais bei laiškais. Tuos antruosius šaltinius ne kiekvienas gali pasiekti. Dostojevskis genialus rašytojas, net su pranašo dovana, bet kai kurios jo pažiūros į rusų tautą, rusiškąją pravoslaviją, katalikybę labai kritikuotos. Tos kritikos yra ir Losskio knygoje (1953 m.), bet Dostojevskio dailės veikalai ilgai, o gal ir visada pasiliks nepalyginami, nors ir juose gali rasti idėjų, su kuriomis nesutiksi arba nevisai sutiksi. Panašus man ir Vl. Solovjovas. Esu skaitęs jo seniau, dabar kai ką pakartoju.

„Kodėk mūsų didelę kalbą supranta (tesupranta) tik maža saujelė pavargusių žmonių?“ Tai Tamstos sakiny, kuriame vieną žodį taisyčiau. Yra buvę didelių kalbų, kuriomis dar gal mažiau žmonių tekalbėjo, bet anų darbai ir veikalai plačiau žinomi. Bet kada jie pasidarė žinomi? Seniai. Kai auganti Europa troško pažinimo. Ką nepaprasto dabar didžiosioms tautoms ir šalims gali duoti Lietuva ir mažytė lietuvių tauta? Turi ji brangenybių, bet šiais laikais tų brangenybių kiti neateis ieškoti. Anais laikais didieji Europos menininkai mūsų liaudies dainas pamatė ir išgirdo. Donelaiti pamatė ir paskaitė. Dabar jau patiem reikia eiti į pasaulinį turgų su savo prekėmis. Dėl to visai teisingai Tamsta sakai, kad mums reikia mokėti kalbų ir su tomis kalbomis eiti į pasaulį ir neštis savo tautos lobius. Jeigu tokia ar nors panašia mintimi ir Tamsta įsityžęs į anglų kalbą, tai jau labai gerai. Ne be reikalo ir aš tada klausiau, ką manai su ta kalba daryti. Galvojau, kad dėl kelio pasiklausimo taip nesigilinsi į svetimą kalbą. Gali mokyties ir dėl savo malonumo, kad galėsi grynai gérētis ta kalba parašytais meno veikalais. Tai būtų per maža.

„Lukšiūjus“ išsiunčiau į Vokietiją pailiustruoti. Ten vienas dailininkas - modernistas, turi daug fantazijos, bet nežinau, kokius jis mano velnius padarys.

Mano motinos (o gal ir dar kieno) žodis - girdžiūjis. Girdžiai ir Lukšiai vienaip skamba visuose linksniuose, tai dėl to pasidariau lukšiūjus. (Iš tikro gal reikėtų rašyti - lukšiujai.)

Mielas Kaimyne,

1958. V. 30.

Šiandien visi turintieji širdį ir galintieji lanko artimųjų ir mylimujų kapus, kiti eina iš pareigos. Aš turiu kažinkur seserį palaidotą, bet nežinau dar né

kuriame mieste. Seniai jau paliko ji ši varganą pasaulį, dar jauna būdama. Tik atminimas tebėra ir tas pats lyg sapnas tiktais. Paliko ji savo namus, geresnės dalies ieškodama, bet, rodos, nerado jos. O buvo ji ypatinga, kaip dabar prisimenu. Pirmiausia - griežta, tvarkinga. Paaugusi ji, ne motina, namus valdė, mažesniuosius savo brolius ir seseris tvarkos mokė. Geriausias buvo motinos užvadas ir prie samčio, ir staklėse, ir kitur. Išvažiavo devyniolikos metų. Motina visą amžių jos raudojo. Aš beveik sykiu su ja išvažiavau, o tik vėliau tepradėjau galvoti, kas ji buvo: iš pakalbėti su žmogum mokėjo, ir audimus dailius audė, ir gražiai dainuoti mokėjo. Klausimas man buvo, iš kur ji dainoms gaidas émė: visas A. Vienazindžio dainas, kiek jų buvo išleistose knygelėse, skirtinga gaida dainavo ir kiekvieną kitą eiléraštį nekarstojo ta pačia gaida, tik žinomas jau liaudies dainas dainavo visų įprastomis gaidomis. Šiandien ją tik prisiminti tegaliu.

1959. II. 21.

... Bet, nesirūpink, kad man biržiškiškai parašeit: žinau, tikiu, kad mane dviprasmišku žodžiu nenorësi pavadinti. Juk to nesu né nusipelnęs.

Taip pat né jokio nepasitenkinimo nejaučiu ir dėl to, kad neapsiimi rašyti pasakėčių recenzijos. Ir aš jų nerašau. Rašiau kada trumputę recenziją „Švietimo darbui“ apie savo žmonos pasakų knygelę, rašiau nuoširdžiai, teisingai (taip man rodési), ir tas žurnalias tą recenziją idéjo. Pasisakiau Redakcijai ir tai, kas man pasakų autoré, nusiunčiau ir pačią knygelę, kad galėtų patikrinti. O po to ilgą parašiau recenziją apie Pr. Mašioto „Sparnuočius“, taip pat rašiau nuoširdžiai, tikrai, bet kitas žurnalias, o gal ir tas pats, neatsimenu, tos recenzijos nedéjo. Beje, tarpe, rodos, parašiau dar vieną recenziją apie kokią eiliuotą K. Binkio knygelę vaikams, ją supeikiau pedagoginiu ir kalbiniu atžvilgiu - tą recenziją „Vairas“ (gal kad „Vairas“) idéjo. Bet po anos Mašioto knygos recenzijos daugiau jų nerašiau. Gal, sakau, perdaug kraštutiniškai nusišneku savo recenzijose. Tik gailėjo man, kad Pr. Mašiotas niekada gyvas nebuvu platesniu kieno raštu įvertintas. Panašiai noréjau padaryti per tuos „Sparnuočius“. Aš mažas jo raštų pradėjau skaityti, gal per ji ir į vaikų literatūrą išėjau. Voronežje jis buvo mano direktorius (kai mokytojavau), Lietuvoje - viceministeris. Kai kas nelaikė jo kûréju. O jis liks mūsų vaikų literatūroje, kol gyva bus lietuvių tauta.

1959. V. 5.

... Tamsta, atrodo, jau gerai arba net labai gerai moki anglų kalbą, todėl ir manau, kad egzaminai bus gerai pasiseke, nors tai buvo ir pačios anglų kalbos egzaminai. Išivaizduok, kad 1917 metų rudenį Jonas Jablonskis (Rygiškių Jonas) mane rekomendavo į M. Yčo vardo mergaičių gimnaziją Voroneže lietuvių kalbos mokytoju, kai jo gramatiką tiktais matės tebuvau, o pats lietuviškai išmokęs tiktais iš savo motinos ir tévo, rašybos - iš lietuviškų laikraščių ir knygų. Prieš rekomenduodamas mane, Jablonskis tebuvo skaitės tiktais tris pirmąsias mano pasakas. Ar apvyliau Jablonskį? Atrodo, ne. Iš pradžios daug teko jaudintis ir net kentėti. Vieną kartą dėl tos kalbos nuo jo paties verkiau, iš tikro verkiau, bet prasimušiau į lietuvių kalbos mokytojus ir gal nebuvau paskutinis iš paskutinių.

1959. X. 15.

... Išlydėjai sūnų į tolimą kelią, į didelį ir painių miestą. Bet jis ten jau yra buvęs, kad ir mažas. Mes Danutę prieš dešimt metų išleidome visai į nežinomą šalį. Ir negalėjome jos palydėti. Motina gulėjo ligoninėje ir nesimatė su dukteria, o aš barake sirgau, kai lankė jį mus paskutinį kartą. Išvažiavo labai suvargusi (i kitą vargą), neturtinga, bet turėdama vilties kaip nors prasimuti į šviesesnę ateitį. Deja, tas kelias buvo sunkus ir ilgas.

Taigi suprantu judu abu. Tik nevisai man aišku, kodėl - į Paryžių, į tokias tolybes. Ar jis jau čia baigęs ir važiuoja tiktais pasigilinti? Tada man būtų visai aišku.

Čia pat gailėdamasis prisimenu, kaip esu kvietęs Tamstą į II. 16. Gimnaziją. Tada buvo dar beveik šalia ir Strasburgas, kur veltui mokė išblokštujų vaikus, kiek toliau ir Paryžius. Nebūtume prapuoļę. Mano gyvenimas tai tikrai būtų kitaip susiklostęs.

Ableisk man, kad primenu gal ir nemalonų jau dabar dalyką. O aš, matai, vis negaliu pamiršti tos skriaudos, kurią esu patyręs paskutiniais savo gyvenimo mėnesiais II. 16. G-joje ir jau išėjės iš jos. Daug sunkybų ir nemalonumų esu patyręs per savo amžių, bet tokios skriaudos tai niekada. Kad taip galėtum pasinerti į kokį šaltinį ir išlisti be to atsiminimo!..

Mielas Kaimyne,

1960. IV. 14.

Panorau dar parašyti Velykų proga. Juk atsimeni, kokios malonios mums mažiems būdavo Velykos,

ypač kai jau šiltas pavasaris pradėdavo aušti. Ko vertas vienas vyturėlis saulėtoje padangėje! O laukų platybės, o besigauną sodai, o puošniosios upės!.. Atsimeni, žinai. Ten ir dabar, šitame amžiuje, gerai jaustumėmės, deja...

Apie Velykas reikėjo anksčiau pradėti kalbėt. Nežinau, kaip čia susivélinau. Ką tik dabar parašiau ir dr. A. Rukšai į Vokietiją. Ir Danutei į Australiją tik vakar teišėjo laiškas. Visiems sakau, kad kitasyk mūsų tévų Velykos buvo visą savaitę. Tam dėl to ir Atvelykis. Amerika nuskurdusi šalis: čia švenčių nešvenčia, tik pluša ir pluša, norédami pragyventi. O vis nepragyvena, vis negana. Perdaug godūs.

Anādien pamiršau pasakyti, kad anos nešvankiosios mano pasakėčios siužetas nėra skolintas. Apie jokius anekdotus iš Jurbarko nežinau, kad būčiau galėjės jų mintimi pasinaudoti. O panašumą pasitako ir be pasiklausymo. Iš visų mano pasakėčių vienui viena téra skolinta: Žaltys ir ežys, parašyta 1924. III. 19. („Aidų“ recenzentas teigia, kad seniausių išleistojo rinkinio pasakėčios siekiančios 1941 metus, tai taip ir yra, o ankstybesnių gal ir nežinojo). Ta pirmąją pasakėčią rašiau iš keršto. Pamanyk tik-tai: iš keršto! Nepiktas buvo tas mano kerštas. Daugiau pasijuokti noréjau. Turbūt ir Tamsta prisimenu tokį trumputį apsakymelį iš elementoriaus, kur ežys įsiprašė į žalčio gūžtą, o paskui taip išsiskleidė toje gūžtoje, kad patiemis žalčiams su žalčiuais vietas neliko. Taip ir man 1924 metais „Žiburėlyje“ vietas neliko, kai tam tikromis sąlygomis perleidau jį leisti L. Raud. Kryžiui. Tada paskutiniame mano suredaguorame numeryje išspausdinau tą pasakėčią ir dar pasaką apie Makaroką (Makauską - L. R. K. reikalų vedėją ir Roką Šliupą - pirmininką). Paskui patiko man pasakėčių rašymas, tai pradėjau ir daugiau rašyti, tik jau siužetų nesiskolinau.

Tegu ir pavėluos mano laiškas, bet senosios mūsų tévų Velykos dar nebus pasibaigusios. Ko geriausiai mūsų linkėjimai Jums visiems. Kad ta giedri pavasario šventė ir visas šviesusis pavasarėlis mus priartintų prie geros vasaros su geromis viltimis ir gerais išspildymais!

Šiandien pas mus pirmoji atšilusi diena, tai, rodos, ir visas pasaulis giedresnis. Kaip maža žmogui tereikia, kad sužibtu jo viltysi!

1960. VII. 15.

...Dėl to rašymo trumpumo. ...O kas būtų iš Don

Kichoto, jeigu jį sutrumpintum? Ten, galima sakyti, visas grožis ir slypi žodžio ilgyje. Ogi Dostojevskis ligi smulkiausių užkampių nagrinėja žmogaus siela, ar dėl to jis nuobodus? Sutrumpink mūsų Baranausko „Anykščių Šilelį“ - ką gausi? O Kaziui Bradūnui pritinka trumpam būti. Nelygu rašytojas, nelygu veikalas. Antai Vincas Krėvė savo Šarūną iš pradžios dviem mažyčiais tomeliais teišleido, o paskui dusyk ar trissyk pailgino, ir vistiek veikalas įdomus, nenuobodus. Ogi jo Rytų pasakos, ogi „Dangaus ir žemės sūnūs“: kiek ten pasikartojimų, kiek epitetu, o kai skaitai, tai nori, kad knyga nesibaigtų.

...Seniau mano kritikai sakydavo, kad pertrumpai rašau. Tas trumpumas nesudarąs pakankamų vaizdų. Peržiūrėjau save. Antai kaikurias pasakas šiek tiek prateisai, bet buvo vietų, kad ir trumpinau. Savo pirmąją pasaką labai pailginau. Kada nors parodysiu. Dar Kaune sykį sakau Jurgui Jankui: „Štai paskaityk mano pataisyti pasaką.“ Ojisai man sako: „Ar tiktais nebūsi pagadinės?“ O kai paskaitė, pasakė: „Ne, nepagadinai.“ Ten daugiau buvau ir ilginės, ne trumpinės. Ogi ir kritikas kritikui nelygu. Geriausias daiktas, kai rašytojas pats nusimano ką daras. O ir tas paties rašytojo nusimanymas nevisada vienoks. Žmogaus (ir rašytojo) nuotaikos banguojančio pobūdžio.

1961. III. 16.

...Idedu Tamstai iškarpa iš „Vienybės“ savaitraščio apie Algirdo Landsbergio dramą. Amerikiečių laikraščiai ir teigiamai ir neigiamai pasisako. Galimas daiktas, kad autorius savo dramą bus persūdės moderniškumu.

Neseniai „Draugo“ dienraščio kultūrinis priedas davė straipsnį „Poezija ir proza šių dienų Vokietijoje“, parašytą mūsų novelisto Juozo Tininio. Iš to straipsnio aiškėja, kad vokiečiai pamėgsta poeziją dėl to, kad joje randa (ypač, žinoma, jaunimas) to, ko nėra dabartiniame gyvenime. Vokiečių poetai laikosi senųjų tradicijų. Austrų dramaturgas sakąs: „Kas dešimt metų pasirodo nauja puta; bet tu, poete, jos nepaisyk.“ O tradicinį poezijos kelią rekomenduoja ir kritikas Ruedinger: „Be klasinio pasaulio nejudomų žvaigždynų mes klajotume kaip laivas be kompaso ir laivo.“ H. Bingel baras tuos jaunus autorius, kurie užsiimą eksperimentavimu kūryboje: jų eksperimentai roda, kad jiems trūksta talento.

Taigi pasirodo, kad vokiečiai negreiti švaistytis

po šunkelius. O jei tokį ir buvo, tai pasirodo ir tokią, kuriems artima mūsų patarlės išmintis: Nemesk kelio dėl takelio. O vienas jaunas ir labai gabus mūsų menininkas (R. Viesulas) yra viena proga pasakės: „Jeigu paveikslas tau nieko nesako, eik nuo jo šalin.“ Tas pasakymas nepaneigia moderniojo meno, tik apibūdina patį žiūrovą. O kad žiūrovą visada bus daugiau tokį, kurie nesupras modernistų svaičių, tai ties tais „neijkandamais“ paveikslais vis mažiau tebus žiūrovų. Kam tad tarnauja kraštutinis moderninius menas? Saujelei „išmanančiu“ ar apsimetelių? Gali būti.

1961. V. 2.

„Jury komisijomis nelabai tikiu. Jos kartais ir niekų pridirba. Vienas iš pagrindinių literatūros veikalų sąlygų - kalba. Tačiau tos kalbos jury komisijos turbūt visai nepaiso, dėl to kartais ir išeina iš jos rankų veikalas ubagiskai menkas kalbos požiūriu. Niekis ir daugelio galvų sprendimas. Anais metais Liet. Rašyt. Dr-jos nariai (visi ar kas tik norėjo) sprendė, kam turi tekti penkių šimtų premija, o teko vienai už menkutę eiléraštukų knygele. Šalia stovėjo stipresnis ir originalesnis. Nusvérė pirmoji perbalsavus. Paskui kilo įtarimai, kone skandalas, kad buvę sufušeriuoti bal-savimai. Kaikam, žinoma, galėjo patikti ir tie lyriniai eiléraštukai. Bet teko girdėti balsų, kad vis dėlto vertėje premijuoti aną.

Ogi tesizinai. Manęs nevilioja tos premijos. Nieka-dà niekur nesu stojej né į jokį konkursą. Bet vieną kartą esu buvęs komisijoje Kaune. Ir ten premija teko vienam rašytojui už menką palyginti knygutę, o ap- lenktas buvo rašytojas, kurs daug jau buvo vaikams parašęs ir įejęs į visas prad. mokyklų skaitymų knygas (Pr. Mašiotas). Anas iš viso, rodos, tik tą vieną tebuvo (ir tėra) parašęs proza ir vieną ar dvi knyges eiléraščių.

...Kalbu visai nuoširdžiai. Aš dar nesu parašęs visai gero veikalo. Ir iš visų savo pasakų pats tepri- pažistu tiktai kokias tris, vertas didesnio dėmesio.

1961. VIII. 1.

...Kitas yk, gyvendamas Jurbarkę, leidau vaikams laikraščius - pirmiau „Žiburėli“, paskui „Saulutę“. Tą „Saulutę“ émiau gražinti: kviečiaus dailininkų, rašytojų, poetų, mokslo populiarizatorių. Mokéjau honorarus. Mažai kas man teatėjo į talką, bet savo užsimojimus vykdžiau - noréjau gerą parodyti laik-

raštį. Geras jis iš tikro nebuvo dar, nelabai kas man padėjo. Bet į skolas įbridaus: vieną kartą pasijutau, kad jau turiu kelolio tūkstančių tos skolos. Verčiaus vekseliais. Reikėjo gerų žirantų. O tiems geriemis žirantams neturėjau padaryti gėdos, tai pats vis nerimu kankinaus. Didžiausias mano gelbėtojas buvo brolis Juozas. Pagal jį ir kiti žiravo. Bet atsakomybė vistiek gulėjo labiausiai ant manęs paties. Taigi anais metais tik tada pasijusdavau lyg ir laimingas, kai vakare, dešimtos valandos sulaukės, atsiguldavau į lovą. Ligi ryto. O ryta atsikélus vėl...

Keista, kad ir dabar tokias dieną gyvenu. O vakare džiaugiuos lovoje.

1961. VIII. 25.

...Ar Tamsta pažisti nors vieną gerą pamokslininką kunigą? Man tokio niekur neteko sutikti nei girdėti, kaip tik vieną kartą Lietuvoje. Kartais ir eilinis kuni-gėlis sugeba vieną kitą gerą mintį pareikšti, bet tai nėra nuolatinis geras pamokslavimas. Ogi ar gana vieno gero pamokslo iš kunigo lūpų? Ar daug šian-dien žinai idealistų kunigų, kurie savo pavyzdžiu švestų nors savo parapijai? Mano patyrimas tuo atžvilgiu labai liūdnas. Kodėl šiandien Bažnyčios (tikriau sakant, kunigijos) įtaka tikintiesiems sumažėjus, tuo klausimu, manau, ir susidomėjo popiežius, dėl to šaukia visuotinį Bažnyčios vadovų susirinkimą.

...Sakai, manai, kad „nemažai rašytojų šiandien labai svyruoja tarp komunizmo ir kapitalizmo“. Galimas daiktas. Ir dabartinis komunizmas, ir dabartiniškapitalizmas - neišbrendama bala. Gal reikia ide-alias monarchijos ar idealios demokratijos. Tokių šiandien, rodos, nėra pasaulyje. O rašytojai turėtų nusi-manyti, kame žmonijos išsigelbėjimas, nors ir apytikris, dar nevisai aiškus. Tam reikia turėti galvoje didžiuosius rašytojus, nes juk yra ir mažų.

...O idealų yra ir be Dievo, kas Jo nenori. Eik tiktais vienas, ligonius ir kenčiančius slaugydamas, daugiau nieko, - jau bus idealas. Turtuolis vaikščiok po miestą ir klausykis, kas neturi ko valgyti ir už vaistus užsimokėti, padék, - jau bus idealas. Panašiai daryda vo turtinga žydė Aleksandrovičienė Jurbarke. Ji turbūt ir Dievą tikėjo, bet gali tai padaryti ir netikėlis.

1962. IV. 8.

...Be reikalo neatsiuntei paskaityti man savo anų metų kūrybos. Atsiusk, įdomu. Tamsta modernistas jau buvai šeštojoje klasėje, o dabar dar labiau būsi

sumodernėjės ar koks kitoniškesnis pasidarės. Gerai. Literatūra, kaip ir kitas menas, turi būti įvairi, tačiau žmogiška.

Apie vargus įsišnekus, tenka pasakyti, kad ir mums jų pakanka. Žinoma, ne visų vargai vienokio sunkumo. Tokia jau mums dalis teko. Sąmoningai sakau, kad teko. Kitiems ir kitaip yra pasitaikę. Kas tas dalis skirsto, nesupaisysisi. Tenka žandus pūsti, lipant į priekį, ir tiek. O vis tikies ko geresnio. Be to tikėjimo dar sunkiau būtų. Ir tai kartais liūdna ir graudu pasidaro. Neretas atsitikimas kad ir pravirkstu. Kartais nė pasislėpti nesuspėju, kad žmona ir duktė neišgirstų. Nebuvau ir nesu, rodos, visai gležnas, bet juk gyvenimas kartais ir milžinus verčia. O aš ne iš milžinų ir gal ko nors nežinojau ir nemokėjau, jeigu galima tuo vargus ir nelaimės pateisinti.

Dabar jau gana. Baigiu. Turiu dar perrašyti vieną trumpą kalbelę radijo valandai. Žmona išėjo į mokyklą mokytį lietuviukų, kurie nenori lietuviškai mokytis ir turbūt nenori būti lietuviai. O mes rūpinamės dėl jų! Duktė vis dar negali be lazdų eiti ir neveikiai galės, nors koja sparčiai taisos...

Mielas Kaimyne!

1964. V. 3.

Ar Tamsta žinai, kur buvo mano sodyba po Lukšių? Ar esi ją matės? Gal pro šalį kada ėjės?..

Jeigu ir pro šalį ējės, ir matės, tai ne visą ir neviską. Graži, puiki vietelė. Ir vis dar gražinau. Ir niekas nežino, kokių svajonių iš jos dar pyniau.

Dabar viskas praeity. Ir mano svajonės pasiliiko neįvykdytos. O ir tai, kas tą vietelę žino, sako, kad puikiai atrodė. Tebéra ir dabar, tik gal jau kaikas pagadinta.

Patiko man ta vieta. Su meile dirbau ir gražinau. Daug širdies įdėjau... Bet... nepasapnuoju. Duktė dažnai ten per sapnų pasivaikščiojanti. Džiaugias ir pa-sakoja pasibudus. Kiekvieną medelį ir gėlę žino. Su motina apie daržą ir darželį triūsė iš pat mažumėlės, su manim - apie sodą ir bites.

O aš pasapnuoju savo tėviškę Lukšiuose. Dabar - rečiau, seniau - dažniau. Dabar ten tik trupiniai gimtosios sodybos tėra like, bet vaizduotėje - kas seniau yra buvę. Ir Antvardė nuplikus, nugenėta, bet jos krantai ir kalneliai, jos vingiai vingučiai ir žaliosios lankos dar vis turbūt tebéra. Paskutinį kartą mačiau ją 1944 metais rugėjo mėnesį. Tada ant kalnelio senosiose sodybose ir dėdė Juozą Blažį paskutinį kar-

tą mačiau. Nežinojau tada, kad rašysiu savo svaičias apie Lukšius. Kiek būčiau nežinomų dalykų pasiklausęs! Dabar nebéra jau jo. Nė sūnų nebeliko tėviškėje. Vieną žinau Amerikoje, gal metais už save vyresnį. Sykiu bandą ganėva. Dabar jis nenori su manim kalbėtis. Knygą jam nusiunčiau - nė ta proga nieko nepasakė. Geriausias mano piemenavimo laikų draugas buvo šito jaunesnysis brolis Juzukas. Tas žuvo per aną karą ruskių armijoje. Už svetimą reikalė savo galvelę paguldė. Tada irgi ruskių Lietuvą prie-vartavo....

...Turiu valandą laiko šiam laiškui. Paskui važiuoju į Bostoną. Žmona su dukteria anksčiau išvažiavo. Mane nuveš „jaunasis genijus“. Aš - „senasis genijus“. Čia taip mudu kažinkas pravardžiuoja, už ką nepatikova, rengdami vasario 29 koncertą Lietuviai Fondo naudai. Svarbiausia - kam neėmėva lietuvių salių (kur šalia vienas ir kitas baras, kur kam būtų buvę naudos). O tos salės netinkamos koncertams. Štai, kokie išminčiai, kokie žinovai, kokie didžiūnai - savuosius aplenkti, į svetimas padalijas kraustytis!.. Dabar jau kažinkada atgausiva „gerą vardą“. Vieną salę ketina pataisyti, kad tiktų ir nedideliems koncertams. Tada vėl gal pareisiva „i malonę“ pravardžiūnams, nes galėsiva „sugržti“ pas saviškius.

Šivakar Bostone kompozitoriaus Julius Gaidelio vedamas chorą dainuoja ir solistė Aldona Stempužienė. Praėjusį sekmadienį ji dainavo pas mus, Vusterje. Čia buvo rimtą nesutarimą su akompanistu (tuo pačiu Julium Gaideliu). Labai visi apgailėjom. Rengėjai nepasirūpino nei geru pianinu. Koncerte buvo ir amerikiečių, jų tarpe ir du muzikos kritikai. Vienas (labai žinomas kritikas) parašė ir santūrią savo kritiką vienos amerikiečių laikraštyje. Santūrią dėl to, kad atlaidumo paprašė „jaunasis genijus“, jaunas mano bičiulis, pats besiruošiąs dainos menui. Jiš turi pažinčių. O Stempužienę visi gerbiam. Gerbiam ir Gaideli, tik jis - kompozitorius, o akompanistas, sako, iš silpniesniųjų. Be to, tą dieną iš Bostono jis važiavo šen su kliūtimis. Tas koncertas visiems paliuko sunkų įspūdį...

1964. VI. 11.

...Mūsų M. K. Čiurlionio irgi daugelis nesupratė per pirmąją jo paveikslų parodą Vilniuje. Atsiprašau, ne jo - parodą, bet lietuvių dailininkų parodą, bene 1907 metais. Jo paveikslai traukė žiūrovą savęsp, kitą net žavėte žavėjo, nors jų prasmės negalėjo suvokti.

Kiti norėjo aiškumo, o kad to aiškumo (kiekvienam) nebuvo, tai priekaištavo dailininkui, kam jis taip piešia. Bet tai tik nesusipratimas. Tačiau iš tikro yra dailininkų, kurie nežinia ką piešia, kurių paveikslai ir žinovams nieko nesako. Juk žinai, kad parodose yra buvę apdovanotų ir tokį piešinių, kurie kabojo aukštyn kojomis. (Tą klaidą nurodė pats autorius). Arba premijuotas buvo paveikslas mažo vaiko, palaikytas per dailininko darbą. Man jau yra tekė daug matyti moderniškų paveikslų ir piešinių. Kito tiktai spalvos kalba. O daug ir šlamšto. Pagaliau negalima norėti, kad milijonai naujų paveikslų būtų šedevrai, arba kad tūkstančiai dailininkų - genijai. Vieni iškyla ir pasilieka, kiti grimsta į užmarštį.

Nežinojau, kad Tamstos ir žmona piešia. Linkiu gražaus pasiekimo. O kad sūnus į Tamstą kreipiasi, tai gal ne dėl to, kad Ponia nesuprastų jo meno: galimas daiktas, kad Tamstos supratimas (nuomonė) jam geriau patinka. Prieš 1930 metus man su šeima yra tekė gyventi kaimynystėje su skulptoriumi Vincentu Grybu. Jis parodydavo savo darbus ir paklausdavo nuomonės. Vieną kitą pastabą kartais priimdavo ir už gera. Mes nebuvome tokio meno žinovai, bet kaiką galėjome numanyti...

1964. XII. 30.

...Aš įsisenėjės literatūroj? Kas iš to. Ir koks čia įsisenėjimas - rašinėliais vaikams. Kitaip niekas beveik į mane ir nežiūri. Kuo esu pasirodės nevaikams? Pasakėčiomis? Ir apie tas daugelis mano, kad vaikams tetinka. „Lukšuijai“, sako, pasakos, tai irgi vaikams, nors iš tikro nevaikams. Apie „Užburtus keilius“ tik Vaižgantas ir Vyduinas gražiai tepakalbėjo. Kitų nežinau...

Mielas Kaimyne!

1967. III. 16.

Būčiau dar nerašęs Tamstai nė šiandien (Tamstos laišką gavau užvakar), bet Tamsta vėl palietei Jurbarką. Kaip aš galiu iškesti dar ko nepasakęs apie Jurbarką. Ogi šiandien „Drauge“ parašyta žinia, kad „maskolių“ valdžia didžiausioje Jurbarko gatvėje kertanti liepas. Taigi prisiminiau...

Tamstai įdomi ana netolimoji caro okupacijos Jurbarko praeitis ar tam tikra dalis tos praeities. O man labai įdomi pati seniausioji Jurbarko praeitis ir už širdies tverianti kryžiuočių siautėjimo amžiai. Tiktai gaila, kad iš tų nuotrupų, kurių istorikai sugraibo iš senesnių metraščių, aiškaus ano meto vaizdo negali

susidaryti. Štaigi net aiškiai nežinom, kurioje vietoje buvo kryžiuočių ordino pilis Georgenburg. Sako, Šv. Jurgio kalne. O kur tas Šv. Jurgio kalnas? Vieni spėja, kad tai esąs Bišpilis, kiti - kad Kalnėnų bišpiliukai. Tikiuos, Tamsta abi tas vietas gerai pažisti. Aš jau 1951 m. „Lekučio atsiminimuose“ vaikams sakiau, kad kryžiuočių pilis turėjo būti Mituvos ir Imsrės santakoje. Tą pat patvirtinau ir dabar, rašydamas „Mūsų Lietuvai“ apie Jurbarką, tik dabar ir motyvavau. Ar Tamsta prisimeni tą Mituvos ir Imsrės santaką, ypač pakilimą, kur buvo Lukoševičių (Tereševičienės) sodyba? Pamanyk, kad per 700 metų Nemunas apie tą pakilimą per didžiuosius pavasario potvynius prinešė dumblo, taigi to pakilimo (tarai mai Šv. Jurgio kalno) aplinkuma kilo, o pati pakiluma tebebuvo tokios pat, nes jos Nemuno vanduo niekada neužliejo. Be to, žinau, kad čia, kasdami žemę ir ardamai daržą, Teresevičiai (vėliau Lukoševičiai) yra radę mūro liekanų ir kitokių daiktų. Tai tiek ir gana Tamstai pasakyti apie kryžiuotinę Jurbarko praeitį.

Jurbarko sritis, nuo Nemuno pradėjus plačiu ruožu ėjusi į šiaurę, senų senovėje vadinosi Karšuva. Tą Karšuvą, kaip ir kitas Lietuvos sritis, kryžiuočiai dažnai puldinėjo. Karšuvėnai turėjo ir daugiau pilių, ne tik Bišpili (mūsų laikų pavadinimas) ir Kalnėnų piliiukę. Yra piliakalnis ties Eržvilku ir dar kur aš nežinau. O mažų piliiukų ženklų dabar mes gal ir neatpažistam. Pritiko kada nors man, Tamstai ar dar kam nors išvaikščioti visą plačiąją Jurbarko apylinkę. Aš nesusipratau. O gal maniau, kad tai archeologų ir istorikų reikalas. Tik džiaugiuos, kad vieną vasarą dailininkas Kazys Šimonis sugundė mane pakasinėti Kalnėnų piliakalniuką. Dabar žinau ir galiu tvirtinti, kad tas kalniukas supiltas Nemuno lankoje, buvusios kelios medinės moliu pluktos pilelės ir sudegusios - taigi po kelis kartus statytos ir vis sudegusios. Tai yra buvusi pagalbinė pilaitė, Kolainė, 25-ių vyru igulos sargyba.(prof. J. Yčo žinia). Didelės mūro pilies ten negalėjo būti.

Gal Tamsta esi girdėjės apie Švilpynę? O ar nesi matės tokio kalniuko, stūksančio vasaros vakarų krašte už Dainių pelkės? Tas kalniukas senų senovėje galėjo būti pačioje pelkėje, kad ir pakraštyje. Ką jis reiškia? Ar nebuvو čia žmonių slapynė, kai kryžiuočiai puldavo tą kraštą? Tokių kalniukų pelkėse ir balose yra ir daugiau Lietuvoje. O čia - dabar Švilpynė, velnių buveinė. Vienas žmogus ten turėjo pasištataęs

daržinaitę šienui susikrauti. Velniai jam tą daržinaitę nugriaudavę. Kai mažas buvau, su rūpesčiu žiūrėdavau į tą kalniuką. Kokią svarbią reikšmę yra turėję senų senovėje ir Varožkalnis, kurio iš tikro nesu matęs, tik daug apie jį girdėjės.

Tai va, man tie dalykai įdomu. Deja, po laiko susidomėjau. Dabar tas vietas keliais, rodos, išvaikščiočiau.

Aš ne politikas, ne istorikas, ne gamtininkas. Bet ar nebuvो tokią žmonių, kai 22-jus metus nepriklausomai gyvenom? Daug liko neištirtų ir neaprašytų vietų. Dabar bolševikai klastoja ar gali suklastoti. Kodėl mes nenufilmavom savo gamtos, savo gražiųjų upių ir ezerų, savo ypatingų sodybų? Kaip šiandien pasižiūrėtume ir kitiems parodytume! Kiaulės buvom.

Jurbarkę lenkų nebuvо arba tiktais vienas kitas atsibastėlis ar mūsiškis paklydėlis. Ir tie Piadzevičiai ar nebuvо šulenktini lietuviai? Jau XVI amžiaus Jurbarko dvaro inventorius suminėtosių pavardės daugiausia sulenkintos, dar labiau - Jurbarko miesto. Gaila, tuos raštus jau sugrąžinau „Mūsų Lietuvos“ redaktoriui, o galėčiau išrašyti Kalnėnų, Smukučių, Dainių gyventojų pavardžių. Trumpai vieną kartą bene esu Tamstai ir minėjės ką iš pamituviškių, kas panašu buvo į Raukiškių ar jų kaimynus.

Prieš 60 metų ir dar seniau Jurbarko ponai kalbėjo lenkiškai arba rusiškai - maskoliškai. Taip pat ir žydiškai. Bet visi, išskyrus rusų valdininkus, atrodo mokėjo lietuviškai. Jurbarko apylinkių ūkininkai nemokėjo lenkiškai, tai miesto ponai ir prekybininkai turėjo mokėti lietuviškai...

1967. VI. 14.

...Nesismerkčiau su savo raštais. Tik man atrodo, kad geresnieji mano raštai tebéra neišleisti, tai jų ir norėčiau parodyti. Vaikams turiu du visai naujus veikaliukus, vieną didoką, kitą mažą. Tik visa bėda, kad aš nemoderniškas ir nesitaikau prie tų, kurie nori „suprastintos“, nususintos kalbos, idant Amerikoje gimę ir augę vaikai galėtų suprasti, atseit - galėtų srëbtį putrą be įkišto į dantis piršto, kaip darydavo mūsų motinos ką tik atvestam veršiui. Vaje, vaje! Vilniečiai lietuviai carų laikais turėdavo mokėti (išmokti) tris kalbas: savo gimtąją, Vilniaus mieste švebeldžiuojamąją lenkų ir mokykloje rusų. O mes, vakariečiai, vis mokėdavom dvi: savo ir rusų. Rusų pradžios mokyklą baiges, skaitei rusiškas knygas be kie-

no paaiškinimų. Čia lietuviukas negali suprasti, kas tai būtų kadugynas, lokys gaurys, velykaičiai kiaušiniai, ajerai, maurai, sklindis ir t.t. Tokius žodžius man prikiša vienas recenzentas ir tai bene nemažas pedagogas. Nemanau taikytis. Jei nebus Lietuvos (tuo netikiu), tai nereikės né jokių mūsų knygų, o jei bus Lietuva, ten tiks mūsų žmonių parašyta kalba knygos.

Mūsų žmonės greit nutausta. Kalti, žinoma, tévai, tik tévai, jei vaikai ne našliačiai ir ne svetimose prieglaudose auginami. Amerikoje gera duona. O ta sibaritams (mūsiškiai tokie nori būti) čia viliojanti...

1967. X. 16.

...Žinojau, kad Lietuvių Dienos kedenė Gimtajį Kraštą, o ten, be kitų, minėjo ir mane. Skaičiau ištrauką Darbininke. Gausiu pamatyti ir L. D. Su Gimtuoju Kraštu nieko bendro neturiu. G. K. ne tik mano ką nors išspausdina, bet ir kitų. Kada nors pamatysi ir savo. Yra išleista ten knyga „Graži Tu, mano brangi Tėvyne“. Ten visų lietuviškai rašiusių ir rašančių raštojų ir poetų veikalų perspausdinta. Tokia knyga ruskiai siekia savo tikslų, o mūsiškiai patriotai - savo...

1967. XI. 29.

...Mano seserėčia nesenai buvo Lietuvoje ir lankėsi Lukšiuose bei Barkūnuose. Labai trumpai. Antvardė esanti nepažistama: apaugusi krūmais. Didieji medžiai turbūt iškertami kurui. Mano išgarbstytosios Lukšių sodybos išartos, né ženklo jų senoviškųjų nelikę. Rupūžės! Panašiai, žinoma, senosios sodybos ir kitų kaimų išgriautos. Nuo Jurbarko per Saukus į Lukšius kelias esąs panaikintas, tai jie važiavę Girdžių vieškeliu, o paskui paantvardžiu į vakarus, į Kairaičių (Sibičių-Galinių) namus. Tas kelutis buvęs bjaurus, o kai dar paliję, tai automašiną vos ištūmę į vieškelį. Mano ir Juozo sodybų medžiai (Barkūnuose) esą dideli. Jau 1941 metais ruskių kareivai manė, kad čia buržujų dvarininkų sodyba...

1967. XII. 10.

...Kai kurie Rusios kraštai patys šliejosi prie Lietuvos, kad ji tada buvo galinga, o protinai ir žmoniškai valdė svetimąsias žemes. Gal nesu Tamstai pasaikojės, kad viena paprasta moteris ukrainietė vienoje pereinamoje stovykloje Vokietijoje turėjo pasikabinus

Vytautą Didįjį. Mano žmona norėjo tą paveikslą išprastyti iš ukrainietės - nedavė. Atsivežusį ji iš namų (Ukrainos) ir vešiantisi, kur tik pati važiuosianti. Tai buvęs geriausias Ukrainos valdovas. Panašiai kaip Vytautas elgėsi užkariautose ar priimtose žemėse ir kiti mūsų kunigaikščiai. Kurie šiandien pasaulio valdovai taip elgiasi? Šiandien, aukšto kultūros ir civilizacijos kilimo amžiuje!

...Ar Tamstai yra tekę girdėti mūsų jurbarkiškio Dariaus Lapinsko kūrybos ir jo interpretatorės Aldynos Stempužienės (Butkutės)? Tas vyras, jei neišpuiks, bus mūsų pažiba. O susidomėjęs jisai pirmiausia mūsų „giriniškomis“ dainomis, kurių nei man, nei Tamstai turbūt nėra tekę kaime girdėti...

...Mūsų D. Lapinskas jau yra kitataučių pastebėtas. Įdedu iškarpa iš Draugo dienraščio su korespondento klausimais ir jo atsakymais. Jaunas kompozitorius ir, daugelio teigimu, naujovininkas, modernistas, o į lietuvių liaudies dainas atsižvelgė...

1968. I. 30.

...Bėda man su kalbomis. Gerų veikalų negaliu paskaityt. Į rusų kalbą, kuri grynai man įmanoma, neviskas verčiama, kas gera Vakaruose pasirodo. Bet dabar jau vistiek negaišinsiu laiko, gremozdiškai kalbai išmokti. Bet seniai galėjau išmokti vokiečių ir prancūzų kalbas. Dar 1919 ir 1920 metais buvau kviečiamas į Panevėžį ir į Kauną lietuvių kalbos dėstyti. Ypač tiko išvykti į Kauną. Būčiau daugiau ko pasiekės. Žmona taip ir patarė. O aš užsikepiau pasitarnauti Lietuvos vaikams - pradėjau leisti laikraštuką, kurį patogiau buvo spausdinti Tilžėje. Lyg Kaune geresnių sąlygų nebūčia radęs! Nepraktiškas buvau. Idealizmas ne visada atneša geriausią vaisių.

Jonas Murka (pedagogas) dar 1917 metais Voronežė man sakė: „Neapsitupėk vaikų literatūroje. Griebkis plačiau.“ Jis buvo teisus. Perilgai užsitupėjau vaikų literatūroje ir Jurbarke.

Tamstai vis neramu dėl tos mūsų kultūros ir lietuviškumo. Ir man neramu. Bet aš vistiek daugiau šviesesnių spindulių matau. Anie ten, Lietuvoje, daro, ką gali, o kad nemato plataus pasaulio, tai kiek ir skursta. Bet ir vėl: dar nežinome, ką kas laiko paslėpęs po čiužiniu, nors ir toks slapstymasis - savotiška ubagystė. Lietuvoje dabar daug išleidžiama dokumentinių medžiagos. O ir kalbos mokslias kyla. Ten nepasiliiko didelių kalbos talentų, bet jie daug įveikia savo darbštumą. Išeivijoje mūsų talentingieji kalbininkai

tiktai snūduriuoja. Lietuvoje keliamas toks menas ir mokslas, kurs žadina tautos sąmonę, o tai jau daug reiškia. Ten nėra tokų gerų sąlygų, kaip Lenkijoje, o visdėlto tauta tebéra gyva ir dar laikysis. Tik, gaila, kad girdėti perdaug garbinamas Bakchas. Juk ir dabar ten panašūs laikai, kaip tada, kada Silvestras Valiūnas rašė: „Giedosime giesmę Karaliaus mūsų, Bachusa Tėva vargstančių, žmonių siratų ir nuliūdusių, Visoko stono esančių...“ (Iš Liet. Enc.). O ruskiams to ir tereikia, kad tauta silpnėtų ir nyktų. Bet ir tokiomis sąlygomis dar daug padaroma. Mūsiškių išeivijoje yra statytojų ir griovikų. Kartais vieni kitų neatpažįsta. Bet daug ir apsileidimo, asmeniškumo, tuščios ambicijos... Panašių reiškinių gana ir kitose tautose, gal išskiriant kiniečius ir žydus. Dar drąsinkimės ir tvirtinkimės, bet ir ką nors pozityviai veikdami.

Ir nubaigiau, ve, kaip klasėje per pamoką! Vieną kartą Faustas Kirša man rašė: „Tamsta ir poezijoje pedagogas“. Tai buvo seniai. Dabar jau tokį įsibrovusį „pedagogiškumą“ iš savo rašinių dažnai pamatau ir braukiu. Nuo savęs pabėgti, žinoma, sunku.

A. Miškinis mokėjo ir turbūt tebemoka rašyti. Bet juk jis „ant pakūtos“, iš Sibiro sugrižęs. Gal verkdamas „peckioja“. Ar neskaitei V. Putino-Mykolaičio ašaromis rašytose poezijos? Pasklido čia po jo mirties. Bent pasisakė, kad kentėjo jis ir Lietuva (kuri ir tebenkenčia)...

1968. VII. 13.

...Ar Tamsta esi skaitės Jurgio Jankaus „Naktis ant morų“? Ten, prisimink, yra novelė „Kodėl aš netikiu“. Novelėje aprašyta viena scena, kaip prieš vokiečių karininkus išstatomos jaunos lenkaitės ir ant jų užleidžiami dresiruoti šunes. Vienas karininkas jaunuolis norėjo gelbėti vieną mergaitę (pažinęs būryje savo seserį). Vyresnysis pasakė jam, kad karininkams numatyta kitos, iš anų galésių pasiskirti, o šios, girdi, paskirtos šunims. Už tą sceną mūsų davatkos ir davatkinai Jankų papeikė, kam jis tokią pomografiją skleidžia. Kai vienam mažam būrely šiuo atveju Jankų užsistojau, viena moteris labai kreivai į mane pažiūrėjo. Adonai! Panašių scenų ko daugiau reikėtų išskelti. Tegu mato žmoniškasis pasaulis, ką darė įsiutę vokiečiai naciai ir ruskiai bolševikai praėjusio karo metu. Manau, ir dabar pasikartoja panašių dalykų sužvérėjusiame pasauliye. Tiesos slėpimu ir dailinimu, man rodos, tiesai nepasitarnau sim...

1968. VII. 19.

...Tamsta prie anų savo žodžių dar pridedi: „Ten (poezijoje) žodžio pavartojimas nulemiaš.“ Nenorėčiau sutiki. Arba turėtum plačiau paaiškinti tą savo teigimą. Žodis be minties neiškels poezijos. Antai skaitome dabar naujausios poezijos, savo ir svetimos, kur téra tik mintis, paprastais žodžiais pasakyta, o vis dėlto tai néra tik šiaip sau postringavimas. Pagaliau ir poezija poezijai nelygu: vieni veikalai gryni poetiški, kiti menkai. Antai vienas mūsų poetas, kiek prisimenu, yra pasakęs, kad Maironio poezija néra poezija, ar bent negryna poezija. Su ta nuomone negaléčiau sutiki. Kad Maironio poezija ne visa vienokios vertės, tai taip. Ogi pasiskaityk Tamsta rusų išgarsinto Puškino. Daug tauškalų yra prirašęs, o vis poezijos vardu. Skirtini iš tikro poetiniai veikalai.

„O koks menas yra tokie veikalai, kaip Karas ir taika, Altorių šešėly?“ Ir toliau: „...romano vertę ne kalba nulemia“. O vis dėlto abu minėtieji veikalai yra meno veikalai. Kad romano vertę ne kalba nulemia, galéture su tuo sutiki. Bet, kad gera, gyva, vaizdinga kalba neturėtų reikšmés, su tuo negaliu sutiki. Prisimink, Tamsta, Don Kichotą. Kiek ten téra turinio? O kiek smulkmenų pripasakota! Jeigu tos smulkmenos būtų žargonine kalba nupasakotos, iš kelinto puslapio mestum tą veikalą.

Lietuvių Enciklopedijoje (XIII) yra labai geras straipsnis apie kūrybą. Rašo A. Maceina...

1969. V. 9.

...De Chardin be reikalo nukrypo į panteizmą ar net į materializmą. Juk jam svarbu buvo pasakyti, kad gyvybė yra prasidėjus iš smulkutės užuomazgos. Jeigu jis pripažino Visatos šeimininką - Kürėją Dievą, nesunku jam buvo viską išaiškinti Dievo visagalybe. Tiesa, ir tokiam samprotavime susiduriame su daugeliu nežinomybių ir prieštaravimų. Ir vėl: jų niekada nebus išvengta, jų bus ir bus, kol žmogus nebus pasiekęs aukščiausio laipsnio tobulybės. O toks laikas turėtų ateiti, jei piktoji galybė (žmoguje) nespė pražudyti salygas žmogui tobulėti arba net ir patį žmogų...

1969. VII. 20.

...Žinau, kad Fr. Kafkos *Das Schloss* iš pagrindinių jo veikalų, bet nesu jo skaitęs. Lietuviškai turbūt néra jo išversto. Ruskių bolševikai tokį veikalą nepripažesta, tai nemanau, kad būtų jis ir rusiškai. Egzisten-

cializmas man nesvetimas, kiek jis nenuklysta į absurdą. Gal prieisiu paskaityti ir Kafkos. Beje, gal turės ką jo išsivertę rusai emigrantai.

Antano Paškaus straipsnį „Tailhard'o Dievas“ „Aiduose“ skaičiau. Kaikurios jo mintys įdomios. Mano idėja kitokia. Pažiūrėsim, kaip atsilieps į jo straipsnį dr. A. Maceina...

1969. XII. 14.

...Prieš bene 20 metų dr. Greimas rašė, kad lietuvių kalba reikalinga gerinimo, tobulinimo, kad jai trūksta ir reikalingų žodžių, kad antai net vežimo dalių pavadinimai esą skolinti (bent didele dalimi?) iš rusų. O aš vienoje tik Wehneno (Okib) stovykloje iš lietuvių vyru surašiau beveik visus vežimo pavadinimus lietuviškai. Jeigu mes patys ko nežinom, tai dar nereiškia, kad to ir néra. Bet apie ši dalyką bene esu jau kada Tamstai ir rašęs. O rusų prof. Karsavinas yra pasakęs, kad iš kitų kalbų į lietuvių kalbą lengviau kokius veikalus versti, nekaip į rusų kalbą.

Mūsų kalba seniausia iš gyvujų Europos kalbų. Ir trečiąją vietą užimanti pagal savo gražumą. Dr. Greimas, kiek prisimenu, skundės, kad sunku lietuvių kalba išreikšti kai kurias mokslines sąvokas. Gi prof. Karsavinas kitaip galvojo. Bet mes ir nemokame dar savo kalbos. Kai bus išleistas visas žodynus, tada paaiškės, kokį kalbos turtą turime. O niekas gi nedraudžia ir dabar kurti naujas žodžius ir naujas sąvokas. Jeigu beraščiai žmonės yra sukūrę tokią kalbą, kokią mes ją dabar turime, tai kodėl mes, jau „akyli ir pasaulio matę“, negalime papildyti tą neva tuštumą, kurią taip labai jaučiame! Čia mums né nereikia savęs kelti. Apie mūsų kalbą rašo garsieji filosofai ir kalbininkai, kaip antai, Antoine Meillet, Im. Kantas, Elisee Reclus, Benjamin W. Dwight, Issac Taylor, Theodore S. Thurston ir kt...

1970. I. 3.

...Danų lingvistą žinau vieną: Holger Pedersen. Esu ir susipažinęs su juo Jurbarke. Kitą kartą parašyk, kas tasai B (jo visos pavardės neparašeit)...

...Tamstai iš „Smilgų“, atrodo, labiausiai nepatiko „Skerdikas“. O V. A. Jonynas „Tėviškės Žiburiuose“ gryna suniekino visas „Smilgas“. Tamsta smilgose nejieškojai baltujų dobiliukų, o jis tų jieškojo. Bet jis kitoks ir negali būti. O Tamsta gal prisimeni, kad kažinkada esu rašęs: reikia šiokio tokio pasiskaitymo ir kaimo bernui, reikia ir mažam skaitytojui. Tokiu

skaitymų ir esu kada pažabaravęs. O kad jie neišejo tokie, kokie būtų turėjė išeiti, tai toks autorius ir sugebėjimas, anot to paties V. A. Jonyno. Bet kaikurie gabaliukai ir tų pačių „Smilgų“ yra buvę kada ir „Lietuvių Dienose“, ir „Draugo“ kultūriname priede, tai gal tie patys ir iš knygos nebus visai nušvilpti mažojo skaitytojo ir gal dar kito, kai po didelio veikalо panorės pamatyti - išgirsti, kaip pašvilpauja smilga.

Tamsta rašai: „Kiek aš mačiau (kiek aš esu matęs), vaikai - žiaurūs“. Tai mano „Skerdiko“ vaikas Tamstai atrodo nenatūralus, gailestingas, peršvelnus. O aš žinau labai gailestingų vaikų. O L. Tolstoju kartą yra pasakės (gal parašės), kad rašytojas gali vaizduoti ir tokį gyvenimą, kokio jis norėtų. „Skerdikas“ ir yra tam tikros idėjos pareiškimas, o jei tas pareiškimas man nepasisekė, tai čia jau kita kalba.

Tą „Skerdiką“ esu rašęs ne be paskato, kad ir netiesioginio. Vieną kartą Detmolde nuéjau pas Vydiūną. Tada jis dar buvo sveikas ir gerai laikėsi. Rasdavau jį ir gerai nusiteikusį. Tą dieną jis irgi buvo malonus. Ir pasakė man vieną savo nuostabą. Tą ryta jo nuomojamojo kambario šeimininkė paskerdus paršelį. Kiekvieną dieną ji tą paršelį šérē, penėjo, kalbino, glamonėjo, o paskui émė ir paprovė! „Na, kaip ji taip gali daryti!“ Tą paskutinį sakinių grynaus atsimenu: „Na, kaip ji taip gali daryti!“

Ar daug rasi žmonių, kurie jaudintuosi, žiūrėdami į ištemptą ant kryžiaus Kristaus kūną? Apsipratimas. Ir vaikai apsipranta su žiaurumais, kai vyksta jie kasdien po jų akimis. Ar kas kalba jiems, kad tie žiaurumai iš tikro žiaurumai, nors ir tariamai neišvengti?..

1970. II. 12.

„Ir štai dar įdomus žodis - kandžiulnykas (kandžiulninkas). Jo ilga istorija. Žinai, kokie žydai vaikščiodavo po kaimus su „kromais“. Nešiodavo smulkų prekių, o patys imdavo kiaušiniais, skudurais, rečiau ir pinigais. Pas mus buvo žodis - skudurninkai. Apie Kybartus - kandžiulnykai, kad žmonės jiems sukišdavo ne tik skudurus, bet ir kandžių sukapotus kūčkailius ir, žinoma, kandžių kapojamus ir vilnonius skudurus. Tokį ten kromininką ir vadino kandžiulnyku. Iš žodžio kandis padarė kandžiulnyką (kandžiulninką). O paskui kandžiulninkais émė vadinti ir kitus žmones, kurie, pvz., prilaikė samogono, o prie jo ir rūkalų, degtukų ir gal dar kokių reikmenų. Kandžiulninku dabar pavadina ir kitą kokį

smulkmenišką, šykštų, nesimpatingą žmogų. Šitą pasakutinę to žodžio prasmę dar patikrinsiu. Įdomus žodis...

1970. VI. 18.

... „Tūboto gaidžio metus“ labai verta paskaiti. V. A. Jonynas būtų ne jis, jei ko nors neišrastu prikištii, tik Barėnui - trupučiuką. „Tūboto gaidžio metai“ stiprūs literatūriškai, o ta aplinkuma, kurioje vyksta veiksmas ir savotiška drama, mudviem, jurbarkiškiams, nelabai įmanoma. J. Gliauda apie tą veikalą net du kartus rašė ir pavadino šedevru. Mane nustebino savo paprastumu, o ir meistriškumu to paties Barėno „Pievos“ Šeštojoje pradalgėje. Čia įdomu dar ir tai, kad tose Pievose beveik nėra dialogo, o tik pasakojimas ir taip įdomiai išvedamas.

Įdedu Tamstai paskaitytį Vlado Viešinto mano „Smilgų“ recenziją. Tasai žmogelis beveik grynaus pamegdžioja V. A. Jonyną. Teigiamai pasisako apie „Lukšiujus“, bet paskaito ir mano metus - kad jau gana, liaučiaus, taisyčiaus geriau grabą...

1970. XI. 9.

...Ar Tamsta esi skaitęs V. Krėvės „Likimo žaismą“? Tai trumpi apsakymai, tokie lyg ir feljetonai, parašyti, atrodo, tautininkų valdymo metais, išleisti 1965. Kaip V. Krėvė, toks didelis rašytojas, galėjo tokius niekus rašyti!..

Mielas Kaimyne!

1971. V. 7.

Tamsta bene du kartus, tam tikra proga, prasitarė, kad tikru rašytoju vadini tokį, kuris savo darbu (talantu) nusipelno pragyvenimą, atseit, nesipelno sau duoną kasdieninę nei su šluota, nei su cirkeliu. Kai buvau jaunas, tokią mintį atmesdavau. Anaip galvodavo mano žmona. Sakydavo, kad rašytojui reikia sąlygų. O aš atsakydavau, kad gera audėja ir tvoroje suaudžia. Buvau neteisus, gal ir veidmainiau: norėjau, kad ji, nors ir nepalankiomis sąlygomis, daugiau rašytų vaikams. Nepalaužiau jos. Siek tiek parašė, ypač kai savo dukteris augino. Pasakodavo gražių dalykų iš savo téviškės, ypač iš senelio girdėtų. Raginau surašyti atminimų pavidalu - nesurašė. Paskui jau ne tik tos sąlygos, bet ir nuprato, nepasitikėjo...

...Parėjęs į subrendusio žmogaus metus, visada galvojau, kad patogiausias gyvenimas - ūkininko. Ir norėjau turėti nors mažą ūkelį kur nors ant Antvardės

ar Mituvos kalnelio. Bet galvojau, kad ir rašysiu. Man rūpės labiausiai sodas ir bitės, žmonai - daržas ir gėlės. Kitiems ūkio darbams turėsiu kitą žmogų, ne kokį berną, bet kaip ir kokį savo dalininką. Ta svaronė neišsipildė.

Prasidėjus Žemės reformai Lietuvoje, nužiūrėjau ties Jurbarku ant Nemuno kalno žemės plotą. Suviliojau kelis mokytojus (savo broli Juozą, Albertą Šilerį, Benediktą Vasiliauską, Joną Kuzmickį) ir gavome popusantro hektaro.

Tamsta tos vietas gal ir nežinai. Tai buvo mano numatyta mažytė dausa. Kelerius metus sunkiai dirbau (kartais ir su pagelbininku), kol įtaisiau šaltiniuočiame kalne nusausinimą, kol užveisiau sodą plačioje įkalnėje, o aukštai - pušyneli ir mažytį „pūstsodį“. Palei kelią éjo beržų alėja pro mano, Juozo, Šilerio ir Vasiliausko sklypus. (Tie beržai dabar esą jau labai dideli.) Buvo mano ir Juozo liepų alėjos (gal ir tebera). Žemai - begalés lazdynų.

Čia ant kalno mano turéjo atsirasti mūrinis stilinges namukas. Senajį medinį namelį būtume pavedę kokiai moterélei, kuri keliuose kambariuose būtų galėjusi laikyti gimnazijos mokinį, o vasarą čia būtų galėjęs norédamas apsigyventi koks mano pažystamas ar bičiulis, jei namukyje ant pat kalno nebūtų užtekę vietas svečiui ar laikinam vasarotojui.

Jau buvo įtaisyti du tvenkinėliai. Vienas dar turéjo būti praplėstas ir paverstas maudymosi baseinuku. Jiems vandenį teiké drenažu sutelktas šaltinių vanduo. Buvo numatyta maudyklė vasarai ir fontanas, naudojantis vis tuo pačiu šaltinių vandeniu. Bet gana jau ir to, ką pasakiau.

Ten jau buvome pradėję gyventi ir džiaugtis. Jau buvo malonaus oro, vasarą - pavésių, Nemuno ir panemunių plotai...

Ten aš ketinau pradėti pensininko gyvenimą (maždaug nuo 55 metų savo amžiaus). Tada būčiau galėjęs daugiau atsidėti rašyti, ta pačia tise toliau varantis, nenutrukstant, ne gaištant. Bet... turėjom palikti viską...

„Ne aš tos monografijos sumanytojas. 1968 metais jurbarkiškiai Čikagoje minėjo Jurbarko gimnazijos 50 metų sukaktį. Buvau ir aš. (Nežinau, ar sumanytojai kvietė Tamstą ir Praną Bastį iš Toronto.) Vakarienės metu tada priéjo prie manęs mokyt. Stasys Orentas ir Gepneris (buv. Jurbarko miesto burmistro sūnus, skautas) ir užminė man tą monografiją. Apsiémiau bent redaktoriaus darbu prisidėti, bet ir pasakiau,

kad reikia ir nemažos talkos. Štai jau tuoju treji metai nuo ano vakaro, o dar nieko beveik nepadaryta. St. Orentas šiuo metu sunkiai, sako, beviltiškai sergas, o apie Gepnerį (nežinau vardo) nieko negirdėti. Daugiau dabar pradėjo rūpintis Pr. Bastys iš Toronto. Istorinių žinių ir dar kaiko mano jau nemažai parašyta Br. Kvilkio redaguotai „Mūsų Lietuvių“. Tas galėčiau ir monografijai panaudoti...

1972. III. 7.

...Apie rašytojų... Aš pats niekada nesivadinu rašytoju. Ir į rašytojų draugiją nesu prašęsis, tik girdėjau (dar Lietuvoje), kad kažinkas iš pačių rašytojų pasiūlė ir buvau priimtas. O iš Amerikos jau pradėjau gauti pranešimus (i Vokietiją), gaunu ir čia, dalyvauju, prireikus paduodu ir savo balsą. Ir į lietuvių kalbos draugiją Kaune buvau pakviestas, pats nesiprašiau, nebūčiau né išdrīsęs prašyti. Bet Amerikoje manęs į šią draugiją jau nekvietė. Kaune Liet. Kalbos Draugijos posėdžiuose dalyvavau, vieną kartą ir pirmininkauti teko. (Ten iš eilės kiekvienas narys pirmininkavo vienam visumos susirinkimui.) Rašytojų draugijos susirinkime tik viename tesu buvęs - Augsburge. Labai varžiaus. „Kiek daug ponų... Kokie jie visi gražūs...“ Kiti ir išdidūs...

... „Varlė dėdienė“, rodos, yra trečioji mano pasaika. Pirmoji buvo „Senelė ir Onytė“, bene 1912 metais Kurske žodžiu pasakyta vienai penkerių metų mergaitei (tik vėliau užrašyta.); antroji buvo „Silpnutis ir Vyliukas“. Visas tris Maskvoje sudėjau į daiktą ir 1917 metų rudenį nusivežiau į Voronežą, važiuodamas į Lietuvių Mokytojų Institutą. Voroneže gyveno ir Jonas Jablonskis. Jis (ir Juozas Balčikonis) dėstė mums lietuvių kalbą. Kažinkaip išdrīsau įduoti J. Jablonskiui savo pirmąsias „Tris pasakas“. Ant pirštų galų nuéjau pas jį kitą kartą (bene jo paties ir pašauktas). Paémé tas „Tris pasakas“, praskleidė, pažiūréjo, pasidėjo akinius ir pastatė į mane akis. Matau, kad tos akys nepiktos, bet vistiek neramu, toks lyg šiurpuliukas pakuteno kailį. Paskui sako maždaug šitaip: „Skaičiau. Kalba lengva, sklandi. Vieną-kitą mažmoži pataisiau. Man patiko. Ir Čiurlionienei daivau paskaityti. Ir ji palankų žodį pasakė. Gali pasiūlyt išleisti.“ Paskui ir įteikiau ten buvusiai Švietimo Komisijai, ji ir išleido.

Dabartinė „Varlė dėdienė“ jau kiek daugiau pastilizuota, palyginus su ana pirmaja, bet skirtumas, rodos, mažas...

1972. IV .6.

...Mano brolis Juozas rašo, kad jo sveikata jau šlubuojanti. Pas gydytojus sveikatos tikrintis niekada néjo, kai grížo iš Sibiro, o dabar nesenai jau buvo, atrodo, jau priveiktas. Negerai perdidelé žmogaus kantrybė. Ir aš bijau gydytojų, bet pasitikrinti sveikatos retkarčiais nueinu. Ir išpažinties bijau. Nuo pat pirmosios, kada mane klebonas labai, net žiauriai išbarė...

1972. IX. 23.

...Vakar vakare sédėjau savo balkone ir žiūrėjau į vakarus. Reto gražumo buvo tie vakarai. O čia man tematyti tiktai plotas žalių kalnelių, bet netoli, nes tie kalneliai dengia tolį. Lukšiuose ir panemunėje (Barkūnuose) toliau galėjau matyti. Štai žmogus priištas prie vienos vietas ir skursti kaip vabalas. Tik vabalas nežino ir nejaučia to, ką žmogus žino ir jaučia. Kai kurie dviškiai moko dažniau akis kelti į dangų, ne į žemę. O Dievas leido žmogų į Žemę. Ir jausmus ir protą įdiegė jam gyventi Žemėje. Dabar žmogus pergręžtai dalinamas. Bažnyčia ir valstybės pergyvena sunkią krizę. Ar žmogus dar atsilaičius savo aukštumoję?.. Neveltui svaičioja ir klaidžioja egzistencialistai ir pasamonistai...

... „Metmenų“ neskaitau. Bet esu skaitęs ir matęs keletą numerių. Visiems laikraščiams ir žurnalams neužtekiai lėšų, o čia iš mano pažįstamu, kiek žinau, „Metmenų“ taip pat neturi.

Kalbos blogybių yra ir kituose laikraščiuose bei žurnaluose. „Draugo“ bandžiau taisyt bent stambiausias klaidas: siunčiau surašęs, siuntinėjau iškarpas su pabraukimais ir pataisomis - tos pačios klaidos kartojas. Dambriūnizmą tai jie, atrodo, tyčia nevengia ar pripažista, kad taip tinka: fiziniai sveikas, šimta procentiniai pasisekęs, balsiniai stiprus dainininkas, durpiniai rudos spalvos... L. Dambriūnas tokias lytis pripažista, tai tokias svaičias ir pavadinai dambriūnizmu. Dr. Pr. Skardžius tokią nukrypimą nepalai ko...

...Nesenai baigiau „Sakalą Skrajnūną“. Tokia pasaika, mano iš Kuturių dėdės Jono Juškaičio girdėta, kai buvau trylikos metų. Kai visko gerai neatsimenu, tai sudursčiau iš savo fantazijos. Išėjo 37 mašinėle rašyti puslapiai. Ją buvau jau kartą užrašęs ir išleidęs Lietuvoje bene 1922 metais. Tada išėjo trumpesnė, panashesnė į girdėtą. Peržiūrinėjau „Užburtus kelius“. Pirmasis leidimas jau prieš kelerius metus išsibaigęs.

Gal reikėtų pasiūlyt antram leidimui. Dar nemažai pataisau...

1972. XII. 4.

...O dėl lietuvybės daug kas iš mūsiškių sielojas, bet niekas nemoka, nežino, kaip ją išlaikyti. Aš taip pat nežinau tikro patarimo. Bet ir netikiu, kad dešimtys tūkstančių jaunimo turi nutausti, ir tai būtų natūralu. O kas linkęs nutausti, tas ir bolševikiškoje, okupuotoje Lietuvoje nutaus. Man įdomu, kodėl nenutausta prancūzai, kurių mieste ir Tamsta gyveni? Kodėl nenutausta kinai Bostone? Kodėl nenutausta didžioji dauguma žydų? Kodėl nenutausta ir maža saujelė prancūzų mūsų mieste, kurių man žinomoje bažnyčioje visos pamaldos vyksta prancūzų kalba? (Gal perdrąsiai pasakiau - visos pamaldos, bet žinau dviejų skirtingų valandų Mišias ir pamokslus prancūzų kalba.) I tuos klausimus norėčiau gauti iš Tamstos atsakymą. Tada įdomu būtų ir daugiau tuo klausimu pakalbėti.

Günter Grass... Sakai, nebūtų tokio leidėjo, kas išverstą į lietuvių kalbą jo Skardinij Bügneli drįstų išleisti. Suprantama: mūsų skaitytojų labai mažai téra, tai leidžiamos tik įmanomos ir tam tikra prasme naudingos knygos. Antai Vytautas Alantas parašė ir išleido „Amžinajį lietuvių“, jau du tomus. „Naujienos“ tą jo veikalą pavadino „Amžinuoju paleistuviu“. Tos knygos pavadinimu iš tikro Alantas suniekina lietuvių. Jeigu tik toks tebūtų lietuvis (ir dar amžinas), kokį jį vaizduoja Alantas, tai lietuvių tautai iš tikro turi ateiti greitas galas. Ir dar vietomis veikalas kanceliarišku stiliumi atsiduoda. Gaila, kad Alantas tą laiką rimtesniams darbui nesunaudojo...

1973. I. 16.

...Sakai, V. Krėvė rašęs, dirbęs, „kad būtų ko įsikibti“. Jau ir iki jo buvo „i ką įsikibti“, bet jis pridėjo ir svariai pridėjo. Jau esu minėjęs kada, kad už vien jo „Rytų pasakas“ pritiko Nobelio premija. Bet kas jas iš vakariečių žinojo, tas „Rytų pasakas“? O mūsiškiai, jau pasistebusieji ir nesenai padžiovę savo vyželes ir maskoliškuosis tūbus, nepamanę, nepagalvojo, kad gal ir iš mūsiškių kas moka lakštingalėlė prabilti, ne tik anie, kurie jau seniau prancūziskai, vokiškai, angliskai, ispaniškai ir dar kitaip garsinasi. O dar pažiūrėk į to paties V. Krėvės „Dangaus ir žemės sūnus“, kad ir dar nebaigtus, bet ir atrodančius jau kaip ir baigtus. Kilo jau ir Putinas, Balys Srunga,

paskiau Kazys Boruta, su „Baltaragio malūnu”, kad ir ne visai tobulu, bet jau labai geru veikalu...

...Dabar vienas iš mano rūpesčių ir vargelių - Jurbarko monografija. Ir Tamsta nemanyk išsisukti nieko neparašės. Laukiu to esio. Rodos, jau esu minėjęs, kad monografijoje bus toks skyrius, kur jurbarkiškiai gali savo įspūdžius apie Jurbarką pasisakyti ilgai ir trumpai, nors ir vienu sakiniu. Manau, kad vien istorinės žinios perdaug sausai atrodytų skaitytojams, nors kaikurių būtų ir pakankamai įdomios. Ir pavadinsime knygą taip: Mūsų Jurbarkas. Ne vieno darbas. Ir tai bus knyga tų jurbarkiškių, kurie tą Jurbarką atsimena iki ruskių bolševikų okupacijos. Dabar jis gerokai pakeistas ir net sudarkytas.

1973. III. 27.

...Lietuviškus laikraščius ir knygas pradėjau skaičyti, jau tik skaityti išmokęs. Pirmutinis man laikraštis buvo „Lietuvių Laikraštis“, leistas Peterburge. Iš to pažinau Pr. Mašiotą ir Maironį. Tuodu labiausiai man krito į atmintį. Daugiau laikraščių ir knygų skaičiau, jau Maskvoje būdamas, tarnyboje. Kaiką pats išsirašinėdavau, kaiką gaudavau lietuvių draugijoje prie katalikų bažnyčios.

Kai po tarnybų sugrįžau į Lietuvą, jau buvau matęs gerų teatrų Maskvoje. Tuoju ir pats parašiau porą veikaliukų scenai ir pastačiau Lukšiuose savo tévo stuboje. O žinojau ir Šatrijos Raganą. Tuoju paémiau jos „Nepasiekė Marytei“. Rodos, net kelis kartus vaidinom sayo namie. Artistai buvo mano broliai ir seserys ir dar viena įnamės mergaitė, Marytė ir vardu. Tą „Nepasiekė Marytei“ 1913 m. spaliu mén. 20 d. su Kazimieru Ambrozaičiu pastatėva ir Jurbarkę, piliečių klubo salėje. Praėjo su dideliu pasisekimu. Tada vaidintas ir dar vienas veikalas: „Vienas iš mūsų turi apsivesti“. Bet „Nepas. Marytei“, rodos, geriausiai išejo. Ypač pasižymėjo Jonukas, būsimasis mūsų operos bosas Stasys Sodeika...

Mielas Kaimyne! 1974 m. birželio mén. 1 d.

Štai ir vėl naujas ménuso. Greit bėga laikas. Ir vis tolstam ne tik nuo anų, kurie po kelis tūkstančius knygų parašė, bet ir nuo savo jaunų dienų ir kai ką jau pamirštam, kas neužrašyta. Antai, rodos, taip gyvai prisimenu, kad aš iš Voronežo parvažiavau 1918 metų liepos ménese, o gal birželio pabaigoje, ir paréjau į Lukšius. Netrukus po to nuėjau į Jurbarką, pasimačiau su vargonininku Jonu Pocium. Jam įsi-

šnekau, kad reiktų Jurbarke įsteigti aukštesnįjį mokyklą. Jam ta mintis patiko, ir pasiūlė pasimatytu su entuziastu kunigu Martynu Jonaičiu. Einava pas kun. Martyną Jonaitį. O jis klebonijos sode beskinas agrastus. J. Pocius supažindina mane su juo ir pasako mano sumanymą. Kun. M. Jonaitis tuoju pritaria ir siūlo nueiti pas kleboną. Einame visi trys pas kleboną. Tą jau žinojau iš seniau. Klebonas palankiai išklausė mūsų. (Tokiais atvejais jo veide galėjai matyti vos numanomą šypsena.) Ir atrodė, kad ir jis pritaria. Ir tuoju iškélė klausimą: O iš kur gautume mokytojų? Pasakiau, kad iš vieno tiktais Voronežo parvažiavo jų kelios dešimtys. Klebonui abejonė jau, atrodė, lyg ir dingo. Ir sutarta buvo vėl susirinkti, tik jau pasikviečiant ir dr. Pr. Gudavičių, Jurbarko ligoninės vedėją. Susirinkom ir su dr. Pr. Gudavičium. Ir tas pritarė: reikia steigti gimnaziją. Gamtos mokslų kabinetui jis pažadėjo 1 000 ostmarkių. Gimnazijai, iš pradžios progimnazijai, reikia leidimo. Kaip ir kieno vardu prašyti, pasirūpins kun. klebonas Pranciškus Stakauskas. Ir taip, rodos, gerai, aiškiai prisimenu tą kleboną, kartais iš tikro besišypsantį, bet létai ir atsargiai žodį betariantį.

Ir štai dabar mano brolis Dzidorius sako: kun. klebonas Pranciškus Stakauskas šiltine mirė 1917 metais! Tą patvirtinus ir mudviejų seserėčia Elzbieta Žižniauskienė. O jeigu ir dar keli ar 10 patvirtins, kad aš klystu? Ir „Drauge“ buvo parašyta (1917. X. 8), kad Salomėja Stakauskaitė, kun. klebono Pr. Stakausko sesuo, „1918 m. organizavo Jurbarkę Saulės progimnaziją.“ O aš visada laikiau tos progimnazijos organizatorium kun. kleboną Pr. Stakauską.

Ir nė vieno nėra jau gyvų anų vyrų, su kuriais tada posėdžiau. Koks aš būsiu liudininkas? Kada šią ašarą pakalnę paliko kun. kl. Pranciškus Stakauskas, galima sužinoti Jurbarkę prie jo kapo. Bet to negana. Po dviejų ar trijų pasitarimų aš daugiau į posėdžius nebuvalau kviečiamas. Ir mokytoju nebuvalau pakviestas.

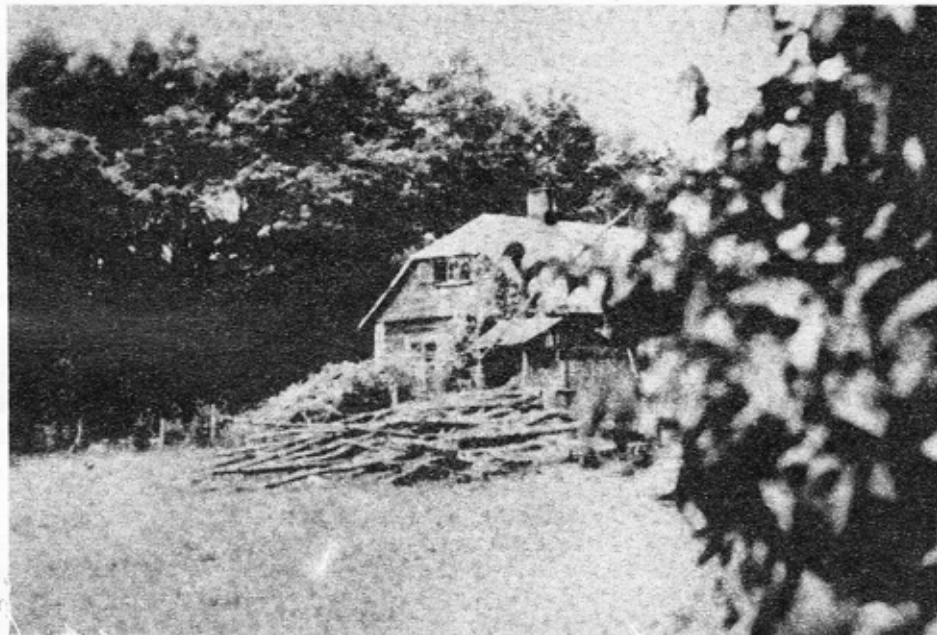
Čia, žinoma, nėra Jurbarko monografijos esmė - kas organizavo ir įkūrė progimnaziją. Bet bus ir daugiau ko nors, kas norės mane nuginyčti, manim nepasitikėti. Dėl to, lyg nujausdamas, dar 1968 metais Čikagoje pasakiāu, kad vienas monografijos nerašysiu. To nusistatymo laikaus ir dabar. Ir gal dėl to monografijos darbas menkai tejuda iš vienos. Mudu su Dzidorium savo dalį jau beveik baigėva. Daugiau reikia, kad bent keli pasisakytu apie gimnaziją nuo

pat pirmųjų jos dienų ligi kiek kas atsimena. Reikia geografinės Jurbarko padėties aptarimo. Rašiau, kad apsiūtų Pr. Bastys. Apie jurbarkiškius muzikus, daininkus, artistus parašyti prašiau Vladą Baltrušaitį. Tyli. Visas būrys jurbarkiškių galėtų ką nors įdomaus apie Jurbarką pasakyti. Tai nebūtų koks aforizmų rinkinys, o tik pasisakymai apie Jurbarką ir jo apylinkes...

1974. XII. 12.

...Įsityžai į filosofiją. Aš ja ėmiau domėtis, kai pirmą kartą nuvažiavau į Maskvą (17-19 metų būdamas). Ten buvo leidžiama tokia populiari biblioteka. Paskui daugiau nukrypau į poetus ir prozininkus, į dramą ir teatrą. Bet kažinkas man vis dėlto liko iš anų filosofi-

sias egoistas, jei tik sukuria gerų dalykų. Buvo toks ręeistras Jurbake. Vilkijoje vienam pasigadino „paravikas“. Žmogus pasikvietė iš Kauno mokytus inžinerius, tie sudėjo naujus guolius ašims, dar kažinką padarė, žmogus sumokėjo nemažai pinigų, o mašina vistiek neina kaip reikia. Pasišaukė (sako, pats nuvažiavęs parsivežė jį iš Jurbarko) tą mūsiškį meisterį. O tas tik iš garlaivio išlipės ir išgirdės „paraviko“ „balsą“, pasakė, kad jau žinąs, ko tai mašinai trūksta. Paprašė senio butelį degtinės, puskepalį duonos, lašinių, dešros, užsidarė toje pašiūrėje, kur stovėjo „paravikas“, ir prašejo nekušinti tris dienas, o tada jis ir pats atsiliepsias. Po trijų dienų išėjo iš pašiūrės, pasišaukė šeimininką ir paleido mašiną - tą visai kitu balsu prašnekėjo.

Antano Giedriaus sodyba Barkūnose. 1940. Nuotrauka iš Jono Juškaičių archyvo

nių skaitymų. Sykį vienas dar man visai žaliam pasakė: „Ką tu rašai, tai yra tik savo egoizmo tenkinimas.“ Atsakau: „Tai galiu nerašyti.“ O jis: „Ir tada būsi egoistas.“ Dabar panašiai ir Tamsta primeni filosofavimą. Man priimtinas dėsnis, ką Tamsta sakai savo laiške: „Moralu tai, kas eina iš pareigos“. O pats rašymas man dabar - tik žaidimas, kad man pačiam malonu pasvaičioti. Taigi grynais egoistinis veiksmas. Seniau man rūpėjo, kad mūsų vaikai turėtų skaitymo, leidau laikraštukus, prisidariau skolų, nerimau ir blaškiaus, skriaudžiau net savo šeimą. Gal tada nebuvau grynas egoistas. Bet va gi: kiti sako, kad tegu tas ir tas didžiuojas kurdamas, tegu jis ir didžiau-

Man pasakojo mašinos savininko svainis. Ar moralu buvo tam meisteriui duoti pagirtuokliauti? Ar tuo savininkas nepatrumpino jo gyvenimo? O ir pačiam savininkui, rodos, galima prikišti tam tikrą dalį egoizmo. Bet mašina liko pataisyta ir toliau malė žmonėms grūdus ir piovė lentas. (Kodėl sako: sumalk duonai miltų. Argi miltus mala?)...

1975. II. 26.

...O Jurbarko monografijai esio labai prašau. Tik dar norėčiau pasiūlyti ir papildymų. Kleboną Kazimierą (?) Marcinkevičių gerai paminėjai. Pizevičią pakeisk į Piadzeviczių pridėjęs, kad vietiniai žmonės

ji kitaip ištardavo. Ogi dar turi skulptorių Vincą Grybą, kuris, anot vieno kanauninko, 50 procentų visų savo darbų padarė bažnyčioms, o per komunizmą ir bliužnierstvas prieš Dievą žydų kapinėse savo galvą padėjo. Jo žemaitis Daukantas (skulptūra) Papilėje aiškiai pirštu rodo - čia mano žemė. Suvalkų Naujienystė Vincas Kudirka ir dabar tebestovis su įrašu - jo sukurto Tautos himno žodžiais. Raseiniuose jo žemaitis (vyras, bernes) viena ranka laiko lokį prispaude, o kita ranka lyg siaučia šalin svetimus įsibrovėlius. Italijoje, Romoje, Šv. Januarijaus bažnyčioje jis, Vincas Grybas, matė užverdant to šv. Januarijaus kraują ir girdėjo maldininkų džiaugsmą ir klyksmą, pats stebėjosi to krauso užvirimu. O Jurbarke, rodos, 1940-metų anksti rudenį, ant senosios žydų sinagogos sparno pasistojęs, davė Dievui 5 minutes pasirodyti turguje susirinkusiai ir suvažiavusiai žmonių miniai. Žiūrėjo į bažnyčią ir skaitė minutę po minutės akcentuodamas paskutinę minutę. Dievas nepasirode, ir jis jautės įtikinęs, kad Dievo nėra, nors viena moteris iš tolo jam šaukė, kad kiekvienam durniui Dievas nesirodo.

Už Jurbarko Skirsnemuniškiuose, o gal Naubariškuose, gyveno homeopatas Garliauskas. Gydė pakrikusiu nervų žmones, taip pat ir pasiutusio šuns įkastus. Kiti gydytojai netikėjo jo gydymu. Buvo jis apskustas. Buvo teismas. Teisme jis pasakė teisėjams ir ekspertams daktarams: „Jeigu jūs pasiusit, aš vienas jus visus išgydysiu. O jeigu aš pasiusčiau, jūs visi manęs vieno neišgydytumėte.“ Išgydė jis ir vieną žydaitę pakrikusiais nervais, Amerikoje perėjusių specialistus, paskui Europoje. Niekas jos negalėjo pa-

gydyti. Atvažiavo iš Vakarų Europos pas savo dėdę dr. Karlinskį į Jurbarką. Tas „dėl viso ko“ nusiuntė pas Garliauską. Ir ta mergaitė sveika grįžo į Ameriką. O dr. Karlinskis man pasakė: „Jis kažinką žino, ko mes nežinom.“ Gal aš vienas tokis liudininkas ir tesu...

1975. V. 19.

...Jau turiu du numerius „Kontinento“. Ir tas nesužavėjo manęs. Politiniai straipsniai gerokai ištesti. Eileraščiai - proginių, poezijos - nesidžiauk. Apsakymai nuobodoki. Gal įdomiausiai prisiminimai apie asmenis. Įdomus „Euklidinis“ ir „neeuklidinis“ protas Dostojevskio kūryboje. Tik čia reikia būti neseniai skaičiusiam tame straipsnyje minimus Dostojevskio romanus. Tiesa, ne viską dar „Kontinente“ ir perskaiciav, bet kiek perskaiciav, nelabai džiaugiuos. Man atrodo, „Kontinentas“ gyvesnis būtų, jei daugiau bendradarbių tame dalyvautų su trumpesniais dalykais. O apie Sibirą ir bendrai bolševikiją, man atrodo, nelabai kas įspūdingiau parašys, kaip mūsų iškentėjusios moterys kad yra parašiusios...

1975. X. 16.

Okupuotoje Lietuvoje yra išleista knygelė „Jurbarkas“. Maža, aptersta rusko-bolševikiškais niekaus. Mes neužkabinsime dabartinio Jurbarko. Mums svarbu anas, senasis, mūsų matytas Jurbarkas su senaja jo praeitim, kiek jos galime pasiekti. Nežinau, ar kiti komisijos nariai panorėtų kitokio Jurbarko. Jiems pateiksiu tokį, kokį paruošiva mudu su Dzidorium, padendant dar keliems bendradarbiams.

GIEDRIAUS LAIŠKUS BESKLAIDANT

Apie Antano Giedriaus laiškus Pranui Girdžiui ir abu autorius kalbėta straipsnyje „Aplinkui Giedrių“ („Naujasis židinys-Aidai“, 1992 m. Nr. 4). 1992 m. gruodžio 9 d. Kanadoje gyvenančiam Girdžiui suėjo 90 metų. Jis išleido esę knygą „Vienos motinos sūnūs“ (dviej laidomis - 1974 ir 1981 m.), beletristikos rinkinį „Vėpūtiniai“ (1987), parašė eileraščių. Kazio Bradūno išrauktas į „Lietuvos poezijos“ III tomą (1974) ir Vytauto Kubiliaus į „Dvidešimto amžiaus lietuvių poezijos“ I tomą (1991). Dom. - po karą bolševikų nukankinto Prano Girdžiaus tévo vardo pirmas skiemuo, atminimui prisidėtas spaudoje.

Daugiau kaip trijuose šimtose laiškų per 30 metų prabėga visas Giedriaus gyvenimas. Pirmas rašytas 1946. III. 28. pieštuku pabégėlių stovykloje Detmolde - atsakymas Girdžiui iš Vokietijos į Paryžių. Rašalu parašyti keli laiškai, kiti - mašinėle. Susirašinėta iki 1977 m. vidurio.

Vokietijoje Giedrius mokytojavo, leido vaikams „Saulutę“, buvo ir Vasario 16-osios gimnazijos direktorius. Šiose pareigose patyrė daug sunkumų su nemalonumais. Kvietėsi pedagoginiams darbui Girdžių, rašytojus Juzę Augustaitę-Vaičiūnienę, Romualdą Giedraitį-Spalį, bet nė vienas neatvažiavo. Dėl nesutartimų teko mokyklą palikti ir pačiam, netgi neteisingai apkaltintam, esą, pasistatęs vilą. Su šia širdies žaizda, dideliais nusivylimais, okupacijos sugriaudtais planais Lietuvoje, penkiais pirštais, metę našta, žmonas prikabintas ir dukters Grožvydos lydimas 1955 m. išvyko į Ameriką, anot jo, pačią bjauriausią šalį, kurios tiesiog hamsuniškai nekentė: norėjo pasilikti kur nors Vakarų Europoje. Atvyko pas žmonos gimines, paskui gyvено savarankiškai. Duktė Danutė, studijavusi dailę ir muziką, tiesiai iš Europos išvažiavo į Australiją ir visam laikui atsiskyrė nuo saviškių, sakydama - Amerika jai primenant Sibirą.

Laiškai svarbūs rašytojo visuomeninėms, estetinėms, etinėms ir kitokioms pažiūroms pažinti. Po modernizmą nerimaujančiam

kolegai parašyti su stebinančia dvasios ramybę, net skaudžiai liūdnį humorą pasauliu ir sau: „amerikonai skuba Vokietiją atstatyti pagal Maršalo planą, nes išdaužė pagal Ruzvelto planą“; „brolis Dzidorius nesuvaldo savo nervų (ir jokie gydytojai jam jų nesuvaldo)“ ir pan.svarstymai. Nemažai kalbama apskritai apie kūrybą, pačių raštus. Pavyzdžiui, „Lukšiuja“ iš pradžių buvo padinti „Atgarsiai“, paskui - „Papelkėje“, parašyta jų ir antra dalis, bet palikta, nes ne pirmoji naturėjusi pasiekimui. Giedrius apgailestauja dėl savo gyvenimo, išsilavinimo, sudūltančio idealizmo, tačiau už jo vis laikosi, gindamas nedidelės mūsų tautos vertę. Matome ne kokį senamadišką žmogų, o į naujuosius laikus įsigilinusią kultūringą asmenybę. Kad ir iš kelių konkretių pavyzdžių.

Bijodamas pasiklysti besibaškančią jaunuį kritikų nuomone, labiausiai kritikoje norėtų pasitiketi Jonu Griniumi. Aukštai vertina Antaną Maceiną ir Juozą Girnių. Antano Vaičiulaičio „Mūsų mažają seserį“ laiko puikia knyga, nors kitur dėl jo stiliums kiek abejoja. Apgairestauja, kodėl geri rašytojai Pulgis Andriušis ir Marius Katiliškis praleidžia tiek daug kalbos klaidų. Jurgio Savickio „Zemė dega“ jų nuvilia. Jurgio Gliaudos romanuose randa gerų vietų, bet pilna ir nuobodybių. Mégsta Vincą Ramoną. Antaną Škémą laiko talentingu vyru, tačiau prirašiusi niekučių. Šiltai sutinka Birutęs Pūkelevičiūtės „Metūges“, „Aštuonis lapas“, Danguolęs Sadūnaitės poeziją, nepaisant jos „išdykavimų“. Nemégsta Algimanto Mackaus. Žavisi Henriko Nagio vaizdais, tik nepatinka vietomis eliučių išdėstymas. Geriausiai išcivijos laikraščiai, kiek turi galimių juos sekti, esą „Draugas“, „Dirva“, „Darbininkas“. Justinas Marcinkevičius, jo manymu, Adomo Mickevičiaus „Vélines“ išvertė nekaip, o Dantės „Dieviškoi komedia“, ta „filosofijos enciklopedija dėl komentarų gausybės“ Alekso Churgino išversta perdaug vienodai. Išpeikia Borisu Pasternako „Daktaro Živago“ ir Aleksandro Solženycino „Gulago archipelago“ stilii, turi priekaištų Alekšandri Puškinui, Fiodorui Dostojevskiui, Levui Tolstoju, visai negali skaityti Vladimiro Nabokovo „Lolitos“, tiesiai pasakos, kuo ji patraukė Franz Kafka, James Joyce, Marcel Proust, Ernest Hemingway, Eugène Ionesco, Samuel Beckett ir kiti modernistai, o kuo niekada nesužavės. Pataria nenukirsti kaip kirviu klasikos, gérissi japonų haimonis, nes, pavyzdžiui, Pablo Picasso pats šaipési iš savo darbų, o snobai juos graibštę, vienas dailininkas laimėjo aukščiausią apdovanojimą už abstraktų paveikslą, per klaidą pakabintą atvirkščiai.

Daug vicos skiriama kalbai. Juozo Balčikonio tipo sakinių taisymai eina per laiškus, ištaiso ir paties Girdžiaus laiškų kladas. Džiaugiasi iš Lietuvos gaunamais žodyno tomai, randa netikslumą Elenos Grinaveckienės darbuose dėl Jurbarko apylinkių tarmės, ragina paskaityti - Lietuvoje išleidžiamą nemažą gerų knygų. Giedrių, kaip ir daugelį, sujaudino bažnytinės permanentos po Vatikano II Susirinkimo, kai kuo suabejojo, pvz., lotynų kalbos atsisakymu. Religijos problemomis domėjos, su dideliu rūpesčiu gana savotiškai ieškojo kančios ir „dvasingų vargdienių“ esmės rimto supratimo. Lietuvos istorija, carinės Rusijos imperijos išsigimimas į komunistinę, prasminges gvyvenimas, žmonijos likimas, gimtinės klausimai ir daugybė kitų asmeninių bei visuomeninių dalykų pinasi iš laiško į laišką.

Cia spausdinamos vicos kalba pačios. Iš gausių laiškų ištisai parinkti keli, kai kurių kitų duodamos ištraukos, ką nors pasakančios apie autorių. Aišku, vetejų šiu galima pateikti ir kitokias, tačiau kiekvienu atveju svarbiausia neiškraipyti rašytojo pažiūrą. Todėl niekur nciškupiūruotas ir netaisomas nė žodis, paliekami vientisi gabalai ar abzacai, atsižvelgiant į tai, kad abzacas neatsidurtų už savo kontekstą, o kur nors dėl ilgumo patrumpintas atstotų patį kontekstą. Kadangi svarstymai eina vienos po kito,

dažnai nesusiję, taip nesunku pateikti. Daugtaškiai žymi abzaco ar ištraukos pradžią. Visi laiškai pradedami vienodu kreipiniu „Mielas Kaimyne“, išskyrus kelis su kitokesniu variantu, ir pasirašyti „A. Giedraitis“, tad prie ištraukų tai praleidžiama. Palieka mos parašymo datos. Komentuojamos tik tos pavardės, užuominos ir vietas, kurios skaitytojams gali būti nežinomas ar neaiškiros. Patys laiškai bus atiduoti lituanistikos rankraštynams. (Giedrius pasilikdavo laiškų nuorašus.)

Kleopas Matusevičius, Salomėja Endrijonienė-Tamošaitytė iš Smukučių kaimo - į Vakarus pasitraukę jurbarkiškiai, vieni iš „Mūsų Jurbarko“ sumanytojų. Dzidorius - Giedriaus brolis, pasitraukęs 1944 m. ir gyvenęs Bostono. Juozas - kitas brolis, Jurbarko mokytojas, 1941 m. išvežtas į Sibirą, išbuvej 17 metų tremtyje, sugrižęs, gyvenęs ir miręs Barkūnuose. Prasidėjus karui, Jurbarke rasti sarašai, kad po savaitės nuo jo išvežimo turėjo būti išvežtas ir Antanas Giedrius, žinomas taip pat jų iškundėjas. Dr. Antanas Rukša - klasikinis filologas, mokytojaves Vasario 16-osios gimnazijoje. Juozas Tininis (1911 - 1971) - lietuvių beletistas išcivijoje. Kazimieras Barėnas (1908) - Londone gyvenantis žymus beletistas, sausio mėn. jam suėjo 85 metai; Giedrius vertino jo leistą „Pradalge“ dėl sumanymo ir takto. Dédé Blažys - Lukšių kaimo žmogus, paimtas veikėju „Lukšiujuose“. Aldona Butkutė (Stempužienė) - garsi išcivijos solistė, gimusi Skirsnemunėje. Teodoras Suravinas - literatas ir Jurbarko mokytojas, artimas Giedriaus bendradarbis, matyt, po karo ipainiotas į jo viliojimą Lietuvon. Jonas Juškaitis - mano senelis, miręs 1927 m., į Giedrių giminę buvo atitekėjusi Juškaitytė iš Kuturių. Kazimieras Ambrozauskis - žinomas filosofas ir katalikų veikėjas, gimus Rotiliuose. Pranas Bastys - vaikams rašęs poetas Imrys. Vladas Baltrušaitis - garsus operos solistas. Vincas Grybas - 1941 m. sušaudytas skulptorius; po karo iš jurbarkiečių surinkau aštuonetą jo žuvimo versiją, vieną atsitikimą iš vienos versijos Giedrius paliudija. Gydytojas Karliškis - Jurbarko žydas, sušaudytas kartu su Grybu kaip kompartijos veikėjas; abu teko matyti. Garliauskas - spaudos draudimo laikų šviesuolis ir savamokslis nervų ligų gydytojas Gadliauskas nuo Skirsnemunės, Fausto Kiršos aprašytas „Naujojoje romuvuje“ 1935 m., švietimos reikalaus, kaip ir jo sūnus Jonas, artimai bendravęs su mano seneliu; „Mikalojaus, Jono Ir Sebastijono Gadliauskų liaudies medicina“ Lietuvos kėlė triukšmą, už gydymą buvo teisiami ir iki karo, ir po karo, bet vis vien žmonės važiavo, netgi iš Tolimųjų Rytų, nes daugelis pagydavo, žinomi net iki kariniais pasiutligės išgydymo atvejai; Mikalojus gydė be atlyginimo, labai sąžiningai ir dievobaimingai, tiktais susiragusius nervinėmis ir psichinėmis ligomis; apsigimusieiams sakydavo: „Jeigu tave tokį Dievas leido, tai aš tau nieko negaliu padėti.“ Vladas Viešintas - sovietmečio emigrantologas. Premijos - turima galvoje Stepo Zobarsko „Ganyklų vaikai“ nepriklausomybės metu ir Gražinos Tulauskaitės „Rugsėjo žvaigždės“ bei Mariaus Katiliškio „Miškais ateina ruduo“ išcivijoje. Po rašytojų apklausos premijavus Tulauskaitės eileraščius, kilo triukšmas; kaip „suveikęs“, buvo apkaltintas jos vyras kritis Benediktas Babrauskas; panašiai, kaip 1930 Vytauto Didžiojo metais, kada Balys Sruoga, nepremijavus jo „Milžino paunksmėje“, krito Faustui Kiršai diržo sagtimi per veidą, esą, šis komisijoje atpažinės jo stiliją ir „suveikęs“. Giedrius palaiko Katiliškį. Nors Katiliškio romanas nepalyginamai stipresnis, tačiau Babrauską kaltinantis, atrodo, bus suklyde. „Ruskis“ - rusas. Giedrius rašo be jokios panicos. Jo manymu, „russkij“ į lietuvių kalbą „rusu“ verčiamas neteisingai. „Paravikas“ - garo mašina. „Pūstsodis“, arba „Pūsodis“, - Jurbarko parkas.

Jonas Juškaitis

SVARBIAUSIA - VIEŠOJI DISKUSIJOS SFERA

VYTAUTAS ALIŠAUSKAS kalbina
PAULĮ RICOEURĄ

Lietuvoje daug kas yra girdėjės jūsų vardą, bet manau, tik labai nedaugelis ką nors yra skaitę...

Tai suprantama...

Lietuviškai išspausdinta pora jūsų straipsnių, bet apskritai jūsų filosofija Lietuvos intelektualams yra beveik terra ignota. Gal galėčiau paklausti labai paprastai, net truputį naivai: kaip suformuluotumėte pagrindinę savo filosofinio mąstymo problemą?

Aš pradėjau nuo valios santykio su tuo, kas nevalinga, fenomenologijos. Tai buvo labai individualinė fenomenologija - koks yra individuas? Palaipsniui valios kaip psichinio fenomeno problemą išplė-

PAUL RICOEUR (g. 1913) - prancūzų filosofas, Strasbūro, Parīžiaus ir Čikagos universitetų profesorius. Filosofijos doktoratą apsigynė 1950 m.. Svarb. veikalai: "Valinga ar nevalinga" (1950), "Pik-

čiau iki veiksmo viešojo aspekto. Veiksmo teorija tapo man centrine problema. Kokia yra keleto veiknių ar veikėjų koreliuojančią instituciją - techninių, juridinių ir t.t. - sąveika? Aš labai domiuosi juridinėmis problemomis bei valdymo teorijos filosofija, taip pat politine veiksmo dimensija.

Matote, aš esu labai senas žmogus - mano filosofinius interesus kita kryptim pasuko Budapešto krizė. Nuo grynai personalistinio, individualistinio požiūrio perėjau prie valdžios problemos. Su marksistais labiausiai diskutavau kaip tik apie tai. Negalima kalbėti vien apie ekonominę sistemą, turinčią geriau paskirstyti gėrybes - labiau po lygiai, bent jau teoriškai, - jei nekeliamas valdžios problema. Pagrindinis mano argumentas buvo tokis: politinė struktūra arba bendruomenė turi specifinių sunkumų, kurių negalima paaiškinti klasių kova ar net tautine identifikacija. Problema yra valdžios padalijimas: kas turi valdžią? kaip ji padalyta? kaip ją galima teisingai prižiūrėti ir kontroliuoti? Ta pati problema - demokratinė valdžios kontrolė, pavojingi ryšiai su neišvengiamu valdžios struktūra; mes juk negalime gyventi be politinės valdžios, nes be jos iškriktų visi visuomenės komponentai. Reikalingas tam tikras valdžios centras, būtent todėl negalime svajoti, kaip siūlė kai kurie marksistai, apie valstybės nunykimą, žlugimą; tokiais samprotavimais jie teisindavo valdžios naudojimą tol, kol ji egzistuoja. Bet anuo metu, Budapešto laikais, 1956-1957 metais, jie sakė: mes visada turėsime politinę valdžią, bent jau tiek laiko, kiek galima ižvelgti žmonijos ateitį.

Problema yra tokia: kaip organizuoti valdžią, kad ji neišsprūstu iš piliečių kontrolės; o pagrindinis sun-

to simbolika" (1960), "Interpretacijų konfliktas" (1969), "Laikas ir pasakojimas" (3 t., 1983-1985), "Nuo teksto iki veiksmo" (1987).

Pokalbis įvyko 1992 m. spalio 28 d. Krokuvuje.

kumas - būtinybė turėti tam tikrą dominavimo hierarchiją, *Herrschaft* Maxo Weberio prasme. Turėti *Herrschaft* struktūrą. Problema - kompensuoti vertikalujį valdžios matmenį ir valios gyventi drauge (juk tai ir yra politinės valdžios pagrindas) matmenį. Mes norime drauge būti tauta, ir kol šis troškimas, ši valia tebėra, tol yra ir valdžia. Iš tikrujų valdžia - bent jau aš tai tvirtinu, - valdžios prigimtis, remiasi šia valia gyventi drauge, bet toji valia gyventi drauge negali sukurti organizacijos, nesinaudodama hierarchiniais santykiais. Bent jau, kai priklausome šiai istorijos atkarpui, kuriai struktūrą suteikia nacionalinės valstybės (faktiškai nevienodu laipsniu - yra federaciinių ir konfederaciinių valstybių, tačiau tai vis vien valstybės). Vos atsiranda valstybė, atsiranda tam tikras valdžios naudojimas ir net prievara, nes valstybės problema - tai įteisintos prievaros naudojimo problema - tokiu laipsniu, kad valstybė nusavina, taip sakant, individuo teisę keršyti; valstybė prisiima sau teisę naudoti galią. Tai vienas iš mano tyrinėjamų dalykų: perėjimas nuo valios, kaip individualios galios filosofijos prie skirtingu institucijų (techninių, ekonominių, socialinių, juridinių) konsteliacijų sąveikos problemos. Dabar aš vis labiau ir labiau domiuosi juridiniu teisinės valstybės - *l'etat de loi* - komponentu, nes matau, kad mano paties šalyje teisinė sistema yra viena iš labiausiai pažeidžiamų; mat tikrai sunku juridinei sistemai suteikti deramą autonomiją. Sunku kaltinti teisėjų už tai, kad jis pasidavė korupcijai, nes žinome, kad teisėjai žmonės, kaip ir visi. Mes tikimės, kad jie bus virš konfliktų, tačiau dievais jie netampa. Jų darbas taip pat susijęs su valstybe tiek, kiek valstybė yra asmeninių laisvių, bet kartu ir tvarkos garantas. Neįmanoma juridinė sistema, visiškai atsieta nuo įstatymų leidžiamosios ar vykdomosios valdžios. Ši problema ypač sudėtinga Prancūzijoje. Nenoriu pasakyti, kad teisėjai ten labiau korumpuoti negu visur kitur, bet mūsų centralizacijos tradicija tokia stipri, kad mes niekad nemastome apie valdžios šaltinių pliuralumą, kaip, pavyzdžiui, amerikiečiai, ir netgi nepasekėme prancūzų mąstytoju Montesquieu, apmąsciusi valdžios padalijimą: vykdomoji, įstatymų leidžiamoji, teisminė. Valdžia padalijama prieš ją pačią. Faktiškai tai valdžios piramidė ir turime į tai atsižvelgti. Tai viena mano mąstymo kryptis.

Kita mano orientacija - tai domėjimasis lingvistika. Iš pirmo žvilgsnio ji atrodo labai tolima pirmajai,

tačiau taip nėra, nes žmonės pirmiausia yra kalbantys subjektais. Taigi kalba nėra autonomiška žmogiškos egzistencijos sfera, ji persmelkia visas sferas, tris veiksmo lygius, kuriuos esu aprašės. Mes aptinkame lingvistinę problemą net individualios valios sferoje. Juk norėti reiškia sukurti projektą, o projektas turi tam tikrą lingvistinę struktūrą. Veiksmo motyvaciją taip pat galima išreikštis apsvarstymo terminais, argumentais už ar prieš. Kalbą vartojaime ir kolektyviniai veiksmių sferoje. Regime, kad visos institucijos - jei institucijas laikome organizacijomis, nereduojamomis į pavienius individus - turi jungtis, įkūnytas į taisyklės, o šias taisyklės galime suformuluoti lingvistinių terminais. Aš kalbėjau apie politinę žmogiškųjų veiksmų sferą. Labai įdomu, kad labiausiai pažeidžiamas politinis kalbos vartojimas. Ji susijusi su retorika, todėl negali būti mokslinė; jai kyla pavojuςapti sofistinė kalba.

Taigi matote, kai kalbu apie kalbą, aš ne per daug domiuosi logine kalbos struktūra, logine semantika ar pragmatika; be abejo, visa tai žinau, mane to mokė, tačiau mane domina kalbos įnašas į visas žmogiškojo veiksmo sferas, ir vienas rian rūpimų kalbos filosofijos dalykų - įteisinti kalbos vartosenų įvairovę. Mokslinė kalba yra vieną kalbos sfera, visai kas kita yra kasdienė kalba, technologinė kalba, teisinės sistemos, įstatymų kalba ir, be abejo, administracijos bei politinių diskusijų kalba.

Pavyzdžiu, - čia aš pradedu intarpą - man labai didelį įspūdį padarė Hannah Arendt darbai (ji buvo Vokietijos žydė, emigravusi į JAV). Pažinojau ją paškiniaisiai jos gyvenimo metais, nuo tada, kai ji Čicagoje, kur 25 metus dėstė, įkūrė Socialinės minties komitetą. Šis komitetas kaip tik skirtas filosofinei socialinių problemų dimensijai.

Hannah Arendt labai domėjosি kalbos iškreipimu tironijos rankose, taip pat demagogija bei anarchizmu, ir aš manau, kad būtent dabar jos darbai turėtų dominti jus, nes žlungant totalitarinei sistemai, atsiranda anarchistų pavoju. Tarp tvarkos ir netvarkos yra tam tikra pusiausvyra, ir ji atispindi kalboje. Hannah Arendt plėtojo temą, ateinančią iš Švietimo amžiaus: viešoji diskurso sfera. Ji tvirtina, jog visuomenės sveikata priklauso nuo viešosios diskusijos kokybės: ne tik spaudoje, informacijos priemonėse, bet ir diskusijose, pokalbiuose, kurie vyksta būtent dabar. Vokiečiai XVIII a. tai vadino *Offentlichkeit*, diskursų viešumu. Manau, kad jūsų šaliai pagrindinė proble-

ma yra atkurti viešosios diskusijos lygi, drauge jos laisvę ir tam tikrą organizuotumą. Man sakė, kad Lenkijoje yra 60 partijų; koks susiskaldymas! Viešoji nuomonė gali būti nuslopinama, bet ji gali būti ir sutrupinama. Tad turime išmokti organizuoti šią viešąją diskusijos sferą, išvengdami tironijos. Tai labai sunku. Vakarų Europai reikėjo šimtmečių jai sukurti, ir ji nėra labai tobula, turi savo bėdų - informacijos priemonių iškrypimas, jų komercionalizacija ir pan. Ji nuolatos atkuriama ar tiesiog kuriama. Jūs esate atsakingi už dalyką, kurį labai lengvai korumpuoja jėga.

Trečioji mano interesų kryptis, jei galima taip paskyti, susijusi su mano religiniu ir teologiniu angażavimusi, yra blogio problema - ne tik kaltės prasme, bet ir neteisingo kentėjimo bei blogio buvimo istorijoje (ypač po Auschwitzo ir GULAG'o) prasme. Ji susijusi su tuo, ką pirmose dviejose šio pokalbio dalyse sakiau apie veiksmo vaidmenį: veiksmas gali paklusti blogiui. Be abejø, tai ir nuolatinis prievertos griebimasis visuose žmogiškosios egzistencijos lygiuose. Štai pavyzdys, tolimes tam, apie ką iki šiol kalbėta: problema, vadinama šešto-septinto dešimtmečio seksualiniu išsilaisvinimu. Jam būdingi kai kurie pozityvūs aspektai, bet drauge jis išlaisvino nemaža prievertos. *Libido* - ne lytine, bet platesne prasme - turi kito žmogaus pavergimo tendencijos užuomazgą, tad labai sunku sukurti ryšį, abipusiškumą, tarpusavio pripažinimą. Tarpusavio pripažinimo problema yra centrinė mano etiniuose raštuose, apmąstymuose ir mokyme. Šią problemą labai gerai svarsto profesoriaus Tischnerio grupė - turiu galvoje dialogo, taip pat dramos filosofija. Štai toks būtų mano autoportretas.

Jis gerokai kitoks, negu man atrodė iki šiol. Jūs paminėjote mane labai dominantų dalyką. Užsiminėte apie kasdienio gyvenimo kalbos lygi; galbūt galėtume apibūdinti santykius tarp kasdienio gyvenimo kalbos ir filosofijos, viena vertus, bei kasdienės ir religijos kalbos, antra vertus? Kokie jų tarpusavio santykiai ar sąveikos?

Aš sekū savo bičiuliui, o ir mokytoju Hansu Georgu Gadameriu, kuris sako, jog nėra filosofinės kalbos, o tik filosofinis įprastinės kalbos vartojimas. Juk visi filosofijos žodžiai priklauso įprastinei kalbai, net žodis „būtis“. Mes sakome - „būti“, turėdami galvoje „egzistuoti“. Aš labai atsargiai gausinu neologizmus. Ma-

nau, kad turėtume kalbëti kiekvieno žmogaus vartojamais žodžiais. Tačiau nors ir nėra filosofinės kalbos, yra filosofinis kalbos vartojimas, skirtas kelti klausimams, kurie nėra įprasti. Kai klausiate: „Kas yra būtis?“ - tai jau nėra įprastinės kalbos klausimas.

Ryšys su religija, su tikėjimu galbūt aptinkamas šiame lygmenyje, mat ši begalybės, amžinumo, absoliutumo priežastis suponuoja, jog mūsų kalba nėra išsemiamą, pritaikant ją tik manipuliuojamiems dalykams. Bet kai klausiamė: „Kas yra sąmonė?“ ar net: „Kas yra kalba?“ - tai nėra įprastinis klausimas. Kai klausiamė, kas yra lenkų kalba arba lietuvių kalba, mes neklausiamė, kas yra pati kalba. Sugebėjimas iškelti šį pagrindinį klausimą yra sugebėjimas generuoti filosofiją.

Levinas kažkur yra pasakęs, jog filosofo gyvenimo užduotimi gali būti negraikiškos, nehelenistinės Biblijos aiškinimas graikiškais terminais. Ką jūs manote apie ryšį tarp religinės - gal kartais nekonceptualios, nediskursyvių - kalbos ir filosofinio mąstyto? Kokia yra galimybė išsakyti Bibliją graikiškais terminais - suprantama, platesne prasme?

Pirmiausia turime nepamiršti, kad Biblia buvo išversta į graikų kalbą. Mūsų kultūrai tai grindžiamasis įvykis, pirmiausia - lingvistiniu lygiu, nes Biblia parašyta semitų kalba, nepriklausančia indoeuropietiškųjų kalbų, taigi ir graikų, struktūrai. Vadinasi, mes esame vaikai, gimę iš graikų ir hebrajų šaltinių santuokos. Levinas išlaikė dvi hebrajų tradicijos temas, norėdamas išversti jas į graikų kalbą. Pirma - tai begalybės dimensija: jis sako ne „Jahvė“ arba „Dievas“, bet „Begalybė“ - kaip Descartes trečioje „Meditacijoje“, - taip pat vartoja kai kuriuos neoplatoninės tradicijos aspektus, netgi Platono tvirtinimą („Valstybės“ V. knygoje), kad gėris yra auksčiau už būtį bei kai kuriuos metafizinių Platono dialogų („Faidras“, „Fedonas“) aspektus. Šiomis temomis jis naudojasi kaip priemonėmis. Antroji labai svarbi tema yra Kito pirmenybė prieš mano pretenzijas būti atskaitos tašku. Tokia interpoliacija skatina mano atsakomybę. Anrede pirmenybė, etinė Kito pirmenybė yra svarbiausias rūpestis. Man ši tendencija nesvetima, skirtumas atsiranda vėlesniu etapu: ką mes darome su abipusiškumu, net jeigu priimame Kito interpoliacijos viršenėbę? Aš galiu suprasti Kitą tik kaip naują sau pačiam ar pačiai. Apsikeisdami kalba, mes sukuriame tam

tikrą lygybę tarp pirmo ir antro asmens, todėl aš vartoju savoką „pripažinimas“. Šis elementas, manau, eina iš Hegelio *Anerkennung*, ypač Jenos laikotarpiu 1801-1802 metais. Bet tai - menki skirtumai, veikiau akcentų klausimas. Daug esmingiau tai, kad aš pabrėžiu pripažinimo abipusiškumą, grįžtamumą. Todėl mane domina sąveikos, politinio žmogaus egzistavimo, gyvenimo bei veiklos dimensijos, taip pat teisinė sistema, kurios problema - visų lygybė prieš įstatymą. Mes turime susikurti „kito“ savoką; tai ne tik paprastas žmogus, su kuriuo galiu užmegzti asmeninius santykius, bet ir visi kiti, kurių galbūt niekada nepažinsiu, tačiau jie yra piliečiai. Santykis su trečiuoju asmeniu, kuris niekad netaps antruoj, mano manymu, yra visuomenės tvarkymo pagrindas... bet pasakyčiau, jog tokio didžio filosofo kaip Levinas pašaukimas yra ne politinės filosofijos tobulinimas. Jis gali pasakyti daug svarbesnių dalykų - apie Kito pirmenybę, pripažinimo vietą.

Teko skaityti labai gražų jūsų pamokslą apie Viešpaties palyginimus. Ką jūs kaip filosofas galite pasakyti apie esminę Naujojo Testamento žinią? Manau, tai labai svarbu mūsų postmoderniame amžiuje, kada visi diskursai sulyginti, visi šaltiniai supinti ir sunkiai aiškinami? Ar Naujajame Testamente yra kas nors originalu, nepaaiškinama kita sistema, kitu kontekstu?

Galbūt turėtume nepamiršti, kad Jėzus kalbėjo labai skirtingiemis adresatams. Kartais jis kreipdavosi į žmones, minią, kaip antai Kalno pamoksle, kuris skirtas ne mokiniams, bet visiems žmonėms. Savo mokiniams, jis skiria specialius diskursus. Pagaliau dar svarbiau, kaip Kristaus misiją suprato ankstyvoji Bažnyčia - Kryžiaus apmąstymas, Kryžiaus kaip kenozės, kaip rūstaus pačios dievybės išmėginimo reikšmė.

Egzistuoja įvairūs ratai. Aš manau, kad dabar Evangelijų kontekstas taip pat turi seriją ratų, į kuriuos galima kreiptis - pvz., Kalno pamokslo žinią gali suprasti kiekvienas. Ji nėra specifinė, krikščioniška, bet jokias ypatingais konfesiniais ryšiais nesusijusi su bažnytine organizacija ar kuo panašiu. Tačiau branduolys yra Kryžius, o tai meditacinis elementas. Dabar galima daryti prielaidą, kad modernijoje kultūroje turime visų lygių santykius: vieni jų visai paviršutiniški, kiti - labai artimi. Mes, kaip

ir Bažnyčia, turime susitaikyti su auditorijos daugia-lypumu, kad galėtume kreiptis į savo bendrapiliečius skirtingais lygiais per visą jų gyvenimą. Turėti ne mokymo sistemą, bet lankstumą; pirmiausia girdėti, klausyti, tikėtis. Kalbėti prasmės savokomis apie visą jų gyvenimą; tai galbūt kančia, galbūt mirtis, galbūt asmeniniai santykiai - meilė, draugystė, darbo santykiai. Svarbu būti budriam šios lūkesčių įvairovės atžvilgiu. Mes gyvename visuomenėje, kuri darosi vis sudėtingesnė, mes priklausome tokiai daugybėi konkuruojančių ratų, o tai kelia tiek daug įvairių klausimų, jog religiniai vadovai ar mąstytojai turi būti pasiruošę išgirsti įvairiausius klausimus; jų negalima aprépti netgi lavinamaja, preskriptyvia para-digma.

Dar toks politinis klausimėlis. Kaip jūs suprantate procesus postkomunistinėse šalyse? Ar manote, kad yra alternatyvus keliais vakarietiškai demokratijai ir ekonominei santvarkai?

Viena pagrindinių bėdų yra ta, kad perėjimas nuo komunizmo prie ko nors kito, pvz., rinkos ekonominės, neturi precedento. Mūsų vakarietiškos institucijos kyla iš feodalizmo, todėl mes žinome, iš kur atėjome ir kokie procesai vyko. O jūsų situacija yra nauja. Jūs privalote išradinėti; be to, nesu tikras, ar turime sutikti su vienareikšmiškai apibūdintu keliu į pasaulinę demokratiją. Galbūt turėtume mąstyti tų kelių pliuralizmo terminais, ypač dėl priežasčių, susijusių su kultūra, praeities kultūra.

Dar du faktai dėl Vakarų, dvi problemos, kurių mums nepavyko išspręsti. Pirma - santykis tarp socialinio teisingumo ir konkurencijos rinkoje. Šios problemos mes neišsprendėme, nors egzistuoja visa skalė sprendimų, nuo vieno poliaus - laukinio kapitalizmo iki kito - socialinės demokratijos. Jūs jau žinote apie dabartinį Vakarų patyrimą, implikuojantį sprendimų įvairovę. Antra (galbūt tai dar blogiau), - dabar mus ištiko atstovaujamosios demokratijos krizė; mes apkapojome demokratiją iki rinkimų sampratos - tarsi mano atstovas būčiau aš pats. Bet iš tikrujų jis - tai ne aš. Jis tampa naujo rato, lyg ir mikrokosmo nariu, ir mes prarandame ryšį. Vakaruose visi mes jaučiame ryšio tarp rinkėjų ir atstovų trūkumą. Tiesą sakant, turime labai skubiai išspręsti dvi problemas: santykio tarp pinigų ir valdžios bei santykio tarp tautos ir jos atstovų.

Šios problemos dabar labai aktualios ir mūsų šalyje.

Deja problemos, bet ne sprendimai. Visai galima tikėtis, kad jūs rasite kokius naujus šių problemų sprendimus.

Niekas nežino...

Išties, kas gali žinoti? Vakarams prireikė trijų šimtmečių iki galo sukurti tam, ką dabar vadiname

demokratija. Turite būti labai kantrūs.

Be abejo, bet mūsų situacija labai pavojinga. Jeigu neisime pirmyn, galime įpulti į praeitį...

Kartais lėtai... bet svarbiausia, aš jau sakiau, tai, ką Hannah Arendt vadina viešaja diskusijos sfera. Manau, šito jums kaip tik labai trūksta. Niekas negali to suteikti, tai ateina su patyrimu. Turite organizuoti diskusiją.

Apžvalga

Religija

SEKTOS IR NAUJIEJI RELIGINIAI JUDĖJIMAI PASAULIETINĖS EUROPOS AKIMIS

Spartus sektų plitimas visoje Europoje ir su tuo susijusios teisinės problemas kelia visuomenės susirūpinimą. Dar 1984 metais Europos Parlamentas kreipėsi į Europos Tarybos¹ Parlamentinę asamblęją, prašydamas aptarti šiuos reiškinius. Išnagrinėti medžiagą ir parengti nutarimo projektą 1987 metais patikėta Asamblėjos Juridinių reikalų ir žmogaus teisių komisijai. Po penkerių metų tyrimo komisija 43-osios eilinės Asamblėjos 23-ame posėdyje (1992 m. vasario 5 d.) pateikė pranešimą, kuriuo remdamasi Europos Tarybos Parlamentinė asamblėja priėmė nutarimą (Rekomendaciją 1178) valstybėms - Tarybos narėms.

Komisijos pranešimą² Parlamentinei asamblėjai perskaitė seras Johnas Huntas, Europos Tarybos Parlamentinės asamblėjos narys ir Juridinių reikalų ir žmogaus teisių komisijos referentas.

Pranešimo įvade Johnas Huntas iškėlė dvi galimas sektų plitimo Europoje priežastis. Pirmaja priežastimi komisija laiko aplinkybę, kad „mąžiai dėmesys ir parama tradicinėms Bažnyčioms“. Jos

kaltinamos, kad beskubėdamos paskui socialines tendencijas prarado savo grynumą ir išbarstė paslaptį. Todėl dvasinių ieškojimų srityje liko žiojinti ertmė, į kurią dabar plūsta sektos. Antra priežastis, komisijos nuomone, yra ta, kad „religijos sekularinės alternatyvos nebuvo teisingai suvoktos, todėl liko etinė tuštuma“.

Antroje dalyje nurodoma, kad pranešimo tikslas yra apraminti debatus ir pateikti praktinius pasiūlymus, kurie padėtų rasti problemos sprendimą. Teigiama, kad bandymai specialiais ištatyais reguliuoti sektų veiklą arba jas uždrausti būtų klaidingi. Tokios nuostatos prielaidos aiškinamos kitose pranešimo dalyse.

Trečioje dalyje, kurioje bandoma aptarti, kas vadinama „sektą“, svarstomi keli šio termino apibrėžimai³ ir pricina prie išvados, kad nėra visuotinai pripažintos termino „sektą“ definicijos. Kaip pažymėjo per parlamentines diskusijas kalbėjęs Andrew Rowe (Anglija), sektoms žmonės dažnai linkę taikyti kitokius standartus negu sau, todėl ginčuose dažna tendencija sakyti „mano - Bažnyčia“, „tavo - sektą“. Pačios sektos dažniausiai nenori būti taip vadinamos, nes šis žodis turi šiek tiek niekinantį

atspalvį. Jos labiau mėgsta vadintis „naujaisiais religiniais judėjimais“ ar net religijomis. Kyla klausimas, kiek teisėta tokia pretenzija ir ar galima naujai pasirodžiusią sektą vadinti nauja religija.

Todėl ketvirtijoje pranešimo dalyje sprendžiamas klausimas, ar sektą yra religija. Remiamasi profesoriu Jacques Robert, kuris baigiantis naujiesiems religiniams judėjimams skirtam Parmerio seminarui (1988 m. gegužės 9-11 d.), pareiškė nemaną, jog įmanoma juridiškai apibrėžti, kas yra religija, o kas - sektą. Vis dėlto profesorius pabandė išskirti esminius religijos komponentus. Religiją, anot jo, sudaro du elementai: vienas - objektyvus (bendruomenė - juridinis vienetas ar kolektyvinis fenomenas), kitas - subjektyvus (tikėjimas). Religiniam tikėjimui, anot jo, būdingos tokios ypatybės:

- pasitikėjimas dievybe, antgamtinė galia;
- galimos terapinės vertybės;
- laimės pažadas;
- tikrumas.

Juridiškai galima sakyti, kad religijai būdingi pastovūs dvasininkai, apeigos, liturgija ir visapusiskas bei ant-

¹ Europos Taryba (*Council of Europe*), įkurta 1949 m., vienija 27 Europos valstybių ir užsiima politinio, kultūrinio ir humanitarinio bendradarbiavimo reikalais. Nederėtų jos painioti su taip pat besivadinančia Europos Bendrijos Europos Taryba (*European Council*).

² Didesnė pranešimo dalis išspausdinta žurnale „Catholic International“ (15-30 June,

1992. - Vol. 3., No. 12. - P. 586-589.). Pranešimo tekstas cituojamas pagal šią publikaciją.

³ Prancūzų kalbos žodynas „Robert“ siūlo sektą apibrėžti kaip „organizuotą žmonių grupę, turinčią bendrą religinę doktriną“. Pagal naujesnį apibrėžimą, sektą yra „religinė ar mistinių pagrindų turinti grupė, kurios nariai gyvena bendruomenėje, patirdami vi-

eno ar daugiau asmenų psichologinę įtaką“. Olandijoje išleistoje studijoje (*Overheid en nieuwe religieuze bewegingen*) sektą vadinama „žmonių grupė, nesenai išmirusi dvasiniuose vandenye, kurią galima apibūdinti arba pagal lyderį, arba pagal religines konцепcijas, arba pagal ypatingą elgesio formą, arba remiantis šiu aspektų kombinacija“.

gamtoškas pasaulio suvokimas.

Remiantis tuo, taip pat minėtame prancūzų kalbos žodyne pateiktu apibrėžimu⁴, teigiama, kad „vos pabandžius apibrėžti sektą, išryškėja nemažai sudamujų religijos dalių, todėl kai kurie šmaikščiai posakius mėgstantys žmonės sako, kad religijos tėra sektos, kurioms pasisekė“.

Toliau parodoma, kad įvairių valstybių teisinės sistemos patvirtina tokią nuostatą. Tai daroma penktame skyriuje, peržvelgiant juridinį sektų statusą Europos valstybėse. Pastebėta, kad paprastai sektos neturi specialaus juridinio statuso, ir jas gina konstitucijų straipsniai, garantuojantys sąžinės ir religijos laisvę. Valstybės neutralumą religijų ir sektų atžvilgiu laiduoja valstybės ir Bažnyčios atskyrimas.

Taip yra, pavyzdžiu, Prancūzijoje, kur dauguma sektų laikomos pelno nesiekiančiomis organizacijomis. Šitaip jos išvengia bet kokios kontrolės ir pareigos mokėti mokesčius.

Islandijoje visos bendrijos privalo registruotis, antraip jos neturi jokių teisių. Dabar ten yra 12 registruotų religinių bendrijų.

Anglioje religinės bendrijos, išskyrus labdaringas organizacijas, gali būti apmokestintos, jei tik atitinka kurią nors įstatymuose numatyta kategoriją. Valdžia remia organizaciją, vadinamą INFORM, kurios tikslas - teikti objektyvią informaciją apie tikrąjį sektų identitetą ir jų priimtį.

Suomijoje sektos ar naujieji religiniai judėjimai gali laisvai veikti, jei tik yra registruoti kaip religinės bendruomenės. Tačiau tikrinama, ar jų veikimo forma atitinka įstatymus.

Belgijoje sektos neturi specialaus statuso. Ten jos gali gyvuoti kaip įvairių pavidalų bendrijos - pvz., visuomeninės organizacijos arba pelno nesiekiančios draugijos.

Plačiausiai aptartos sektos ir naujieji

⁴ „Religija yra žmogaus pripažinimas esant aukštessnę galią ar principą, nuo kurio priklauso jo likimas ir kuriam atitinkamai paklūstama ir teikiama garbė. Tai pasireiškia

religiniai judėjimai Ispanijoje, kur parlamentas 1989 metais priėmė nutarimą dėl sektų, pateikdamas daug rekomendacijų vadovybei. Parlamentas vyriausybei pasiūlė:

- kontroliuoti, ar sektų veikla atitinka įstatymus;
- tikrinti, kaip praktiškai laikomasi pageidaujančių registruotis organizacijų įstatymų;
- priiminėti įvairias teisinės sistemos pataisas (ypač susijusias su pelno nesiekiančiomis organizacijomis ir labdaringomis struktūromis), kurios reikalingos šių organizacijų finansinei veiklai stebėti;
- informaciją apie pasitaikančius asmens laisvų pažeidimus perdavinėti suinteresuotiemis pareigūnams, teismams ir mokesčių rinkimo inspekcijoms;
- teikti specializuotą informaciją, kuri padėtų užkirsti kelią būsimiems ir praneštų apie esamus įstatymų pažeidimus, dėl kurių kaltos sektos;
- parengti ir taikyti labai griežtus kriterijus subsidijoms skirtysti, ypač - rehabilitacijos centrams;
- skirti globėjus nepilnamečiams, kurių tėvai įstojo į sektas, galinčias kliudyti jiems atlikti visas tėvų pareigas ir deramai pasirūpinti savo vaikais;
- ratifikuoti tarptautines sutartis dėl nepilnamečių grobimo ir informuoti sektas apie jų turinį.

Šeštame pranešimo skyriuje, remiantis atsakymais į anketą apie sektų veiklą, peržvelgiami sektų veiklos aprabojimai ir joms taikomos sankcijos Europos šalyse. (Anketą komisija buvo pateikusi visoms šalims - Tarybos narėms.) Visur vaidzas gana vienodas: iš esmės niekur nėra kokių nors specialių veiklos aprabojimų sektoms, kurias gina sąžinės ir religijos laisvės principai. Potencialūs

šio įsitikinimo sąlygojama intelektualine ir dorine žmogaus laikysena, atitinkančia socialinių modelių, kuris gali nustatyti ir gyvenimo normas“.

apibojimai būtų suvokiami kaip laivės suvaržymas.

Belgijoje, Šveicarijoje, Danijoje, Prancūzijoje, Airijoje, Liuksemburge ir Lichtenšteine sektos, jei nori gyvuoti, privalo atitikti viešosios tvarkos (*ordre public*) reikalavimus. Laikytis „viešojo padoromo ir moralės normų“ jos turi Belgijoje, Šveicarijoje, Danijoje, Suomijoje, Anglijoje ir Airijoje.

Kai kuriose šalyse yra ir daugiau sąlygų, pavyzdžiui, Šveicarijoje, kur „viešoji tvarka“ reiškia visuomenės saugumą, ramybę, sveikatos apsaugą, moralės normas ir garbingumą biznio reikalauose. Todėl reikalingi viešajų tvarkų saugantys aprabojimai, liečiantys žodinę ir vaizdinę agitaciją, smulkiąjį gatvės prekybą ir rinkliavas. Uždraustos ir kai kurios religinės terapijos formos.

Belgijoje, Suomijoje, Liuksemburge, Lichtenšteine ir Norvegijoje sektų veikla turi atitikti įstatymus. Tačiau panašiai reikalaudama ir tose šalyse, kurių įstatymuose apie tai aiškiai nekalbama.

Kipre laisvai gali veikti visos religijos, kurių mokymas ar apeigos neįslaptinti.

Griežčiausia galima sankcija Ispanijoje yra sektos paskelbimas neteisėta. Sekta gali būti uždrausta ir Suomijoje bei Šveicarijoje.

Tai nieko nuostabaus, kad užfiksuota tik labai nedaug atveju (remiantis delegacijų pateiktais atsakymais, jie peržvelgiami septintame pranešimo skyriuje), kai sektoms buvo iškeltos bylos.

Pavyzdžiu, Portugalijoje neįmanomas prieš sektą nukreiptas baudžiamasis procesas, nes šalyje deklaratyviai atsižadėta bet kokios netolerancijos ir diskriminacijos dėl religinių ar kitokių įsitikinimų. Tačiau ten į teismą traukiama Jehovos liudytojai, atsisakę atlikti karinę ar (keletą sykių) alternatyvią tarnybą.

Norvegijoje dėl neteisėtų narių verbaus ir pinigų rinkimo metodų jau buvo kaltinama Scientologijos bažnyčia.

Ispanijoje pasitaikė tokius atvejus, kai nelegalus prozelitizmas, prievara, grasinimai, asmens laisvės ir saugumo pažeidimai, sukčiavimas, mokesčių vengi-

mas, valiutinės machinacijos ir darbo įstatymų laužymas.

Prancūzijos teismams teko nagrinėti abiejų pusiu skundus - ir sektą, ir pavienių asmenų - sektą narių artimujų ar buvusių narių, kurie skundėsi kai kuriais sektų veiklos aspektais.

Sektos arba jų nariai į teismą kreipiasi dėl šmeižto arba ribotų galimybių naudotis religijos laisve.

Dėl šmeižto skundžiamasi, kai kas nors paskelbia informaciją apie sektą. Taip yra todėl, kad kai kurios sektos tikraj savo veiklą ir tikslus dangsto kultūrinį, filosofiniu ar kitokiu fasadu ir, savaimė aišku, bet kokią informaciją apie tikraj veiklą laiko šmeižtiška.

Cia komisija pagaliau išryškino vieną bruožą, skiriantį sektą nuo religijos: „Religija suponuoja laisvą informuotą žmonių pritarimą ir tikėjimo priėmimą, tuo tarpu žmonės, stojantys į kai kurias sektas, išstojimo momentu gali būti laisvi, bet neinformuoti, o kai gauna visą informaciją, dažniausiai būna nelaisvi“.

Kita sektų narių skundų rūšis yra skundai dėl religijos laisvės praktinės raiškos ribojimo. Europos Žmogaus teisių komisija nagrinėjo keletą atvejų, susijusi su sektą ar pavienių jų narių religijos išpažinimo praktika. Visus skundus komisija atmetė kaip nepagrištus, nes juose kalbarna apie specifines praktikas, kurių neapibrėžia jokie įstatymai ir apie kurias kalbama Europos Konvencijos dėl žmogaus teisių devinto straipsnio antrame paragrafe⁵. Pagal šį paragrafą, religijos laisvę gali būti suvaržyta, jei ji susikerta su kitų žmonių laisvėmis.

Anot pranešimo, čia priartėjama prie sektų problemos esmės - tos aplinkybės, kad sektos balansuoja ties pat laisvės (tieki asmeninės, tiek kolektyvinės) ir viešosios tvarkos riba, o pusiausvyra tarp laisvės ir viešosios tvarkos yra pažeidžiama.

⁵ Europos Konvencija dėl žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos, str. 9, 2: „Laisvė išpažinti savo religiją ar įsitikinimus turi paklosti tik tokiem apribojimams, kurie numatyti įstatymais ir būtinė demokratinei visuomenei, norint laiduoti visuomenės narių

Labai sunku apibrėžti „viešosios tvarkos“ sąvoką. Ji labai subjektyvi ir nepastovi ir tuo remdamosi valstybės naudojasi gana didele veiksmų laisve.

Tai verčia traktuoti sektas kaip mažumas. Pagrindinės didžiosios religijos valstybėse buvo įteisintos kaip liaudies religijos (kadaise jos buvo valstybinės religijos, o kai kuriose šalyse tokios tebėra ir dabar), tad jų generuojami religiniai papročiai veikia mažumas kaip kultūrinis fenomenas.

Aptarus šias problemas, pranešime svarstyta, ar reikalingi specialūs įstatymai arba potvarkiai, kurie reguliuotų sektų veiklą (8 skyrius). Pirmiausia atkrepiamas dėmesys į tai, kad veiksmai, dėl kurių kaltinamos sektos, dažniausiai yra bendruųjų įstatymų pažeidimai. Kai tokie pažeidimai kartojami, sektos gali būti uždrausta.

Tačiau yra tam tikrų sunkenybų, kurių negalima išleisti iš akių. Nepilnamečių (pvz., sektų narių vaikų) atveju, kai iškyla jų apsaugojimo problema, komisija pataria imtis tokią priemonių:

- valstybes, kurios dar neratifikavo Europos Konvencijos dėl vaikų globos, reikėtų paraginti tai padaryti;
- prokuratūroms reikėtų suteikti teisę pradėti teismo procesus ir tais atvejais, kuriais dabar to padaryti neįmanoma.

Galimas juridinis vakumas ypač akiavazdus sektų suaugusių „aukų“ atveju. Atrodo, kad ši problema vargai išsprendžiama, nes tai įmanoma tik atsakius į klausimą apie asmens laisvės ir etinių normų suderinimą.

Ar būtinai specialūs nurodymai, rengiuojantys „pavojingų“ sektų veiklą? Kaip jas atpažinti? Ar galima riboti daugybės žmonių sažinės ir religijos laisvę, siekiant apsaugoti mažumą?

saugumą, viešąją tvarką, žmonių sveikatą ar moralines normas, arba reikalingi kitų žmonių teisėms bei laisvėms apssugoti“ (cit. pagal: Catholic International..., p. 586).

⁶ Žr. Catholic International..., p. 585-586.

⁷ Str. 9, 1.: „Kiekvienas turi teisę į min-

Pranešime nesiryžtama duoti atsakymų į šiuos tikrai sunkius klausimus. Tačiau komisija pabrėžia, kad pirmučiausia priemonė siekiant užkirsti kelią pavojingai sektų veiklai yra visuomenės informavimas, nes „sektos dažniausiai pavojingos todėl, kad žmonės labai mažai apie jas žino“.

Devintame pranešimo skyriuje pateikiamas komisijos išvados, kurios beveik nepakeistos buvo įtrauktos į Asamblėjos priimtą rekomendaciją.

Rekomendacijoje⁶ konstatuojama, kad Asamblėjai kelia nerimą kai kurios su sektų ir naujujų religinių judėjimų veikla susijusios problemos. Nerimą stiprina tai, kad daug įvairių bendrijų ir šeimų skundžiasi, jog jos dėl sektų veiklos patiria žalą (Rekomendacija 1178, 2 punktas). Atsižvelgta ir į Europos Parlamento prašymą apsvarstyti šią problemą (3 punktas).

Rekomendacijoje pastebima, kad „teisė į sažinės ir religijos laisvę, kurią garantuoja Europos Konvencijos dėl žmogaus teisių devintas straipsnis⁷, daro nepageidautinus įstatymus, kurie iš esmės apibrėžtu sektų veiklą, nes jie pažeistų šią pagrindinę teisę ir galėtų pakenkti tradicinėms religijoms“ (5 punktas). Tačiau manoma, kad „problemos, kylančios dėl sektų ir naujujų religinių judėjimų veiklos, turėtų būti sprendžiamos švietimo, teisinėmis ir kitomis priemonėmis“ (6 punktas). Todėl Asamblėja Ministru Komitetui rekomenduoja kreiptis į valstybes - Europos Tarybos nares, siūlytant imtis tokią priemonių (6 punktas):

I. I pagrindinius mokyklų mokymo planus įtraukti objektyvią faktinę informaciją apie egzistuojančias religijas ir pagrindines jų pakraipas, taip pat lyginamatosios religijotyros, etikos ir individualios bei socialinės minties pagrindus.

II. Panašaus pobūdžio papildomą in-

ties, sažinės ir religijos laisvę; ši teisė apima laisvę pakeisti religiją ar tikėjimą ir laisvę vienam ar bendruomenėje, viešai ar privatai, reikšti savo religiją tikėjimu, garbinimu, mokymu, praktikomis ir apeigomis.“ (Str. 9, 2; žr. išn. 5)

formaciją, ypač žinias apie sektų bei naujų religinių judėjimų prigimtį ir veiklą, plačiai paskleisti tarp gyventojų. Iškurti nepriklausomas struktūras, kurios rinktų ir skleistų tokią informaciją.

III. Skirti dėmesį įstatymui, jei jų dar nėra, garantuojančiu visoms registruotoms sektoms ir naujiems religiniams judėjimams drauge su visomis motiniškosios sektos atšakomis korporacinių statusų, leidybai.

IV. Norint apsaugoti paauglius ir užkirsti kelią jų grobimui ir gabenumui i užsienį, valstybėms-narėms, kurios dar nėra ratifikavusios Europos Konvencijos dėl nutarimų apie vaikų globą ir vaikų globos atstatymą pripažinimo ir vykdymo (1980), reikėtų tai padaryti ir priimti įstatymus, įgalinančius įgyvendinti šią Konvenciją.

V. Griežčiau taikyti egzistuojančius vaikų apsaugos įstatymus. Be to, sektynarius reikia informuoti, kad jie turi teisę bet kada palikti sektą.

VI. Asmenis, dirbančius sektoms, registruoti socialinės apsaugos organuose ir teikti jiems visas socialines garantijas; socialinę paramą teikti ir asmenims, kurių nusprendžia palikti sektą.

Europos Tarybos Parlamentinės asamblėjos Kultūros ir švietimo komisijos referentas Lluis Maria de Puig, reiksdamas šios komisijos nuomonę, pastebėjo⁸, kad kalbant apie religijos laisvę, be jokių abejonių, paliečiamą iš esmės kultūrinę teisę. Tačiau Kultūros ir švietimo komisiją domina ne tiek šios problemos teisiniai ar konstituciniai aspektai, kiek neigiamas poveikis visuomenei. Komisijai rūpi, ką galima padaryti švietimo ir kultūros srityje, siekiant užkirsti kelią religijos laisvės pažeidimams, bet drauge ir šios laisvės perversijoms, nes kai kuriose sektose tai gresia narių pusiausvyrai bei autonomijai ir sutraukojų laisvus ir kūrybiškus ryšius su šeima, profesine bei socialine aplinka.

Komisija mano, jog asmens priklau-

symas religinei grupei ar bendrijai turėtų praturtinti jo asmenybę, suteikti papildomų galimių asmens pilnatvės siekių ir kūrybinei raiškai. Reikia kovoti prieš tokias integracijos į grupę formas, kurios suponuoja susvetimėjimą, „smeugenų plovimą“, asmenybės slopinimą ar pavergimą. Tai daryti reikia neatsižvelgiant į tai, kad šiems dalykams dažnai suteikiama religinio misticizmo ar transcendentinio tikėjimo prasmė.

Veiksmai, kuriuos galima atvirai apibūdinti kaip kriminalinius (nelegalus prozelitizmas, vaikų grobimas, sukčiavimas, seksualiniai nukrypimai, prievarata ir grasinimai, fizinės bausmės, išpuoliai prieš žmonių laisvę ir saugumą - tai dažniausiai pasitaikantis vadinamuju „destruktyvių sektų“ nusikaltimai), yra netoleruotini, kaip ir šių veiksmų auklėjamoji, kultūrinė bei socialinė įtaka sektų narių vaikams ir artimiesiems. Problemos kultūrinė ir socialinė dimensija mums turi kelti ne mažesnį, o gal ir didesnį rūpestį, negu įstatymų laužymas.

Tačiau komisija perspėja, kad reikia būti atsargiems ir nepridaryti klaidų. Pavyzdžiu, negalima manyti, kad kiekviena netradicinių įsitikinimų grupė yra sektą su visomis neigiamomis pasiekimėmis, arba kaltinti pačią grupę kaip tokią ar jos įsitikinimus (išskyrus labai specifinius atvejus). Kaltinti galima tik tai dėl grupės kriminalinių veiksmų ir tiktai akivaizdžiai įrodžius kiekvieną atvejį.

Todėl komisija deklaruoja: „nepatarina rekomenduoti vyriausybėms leisti specialius sektų veiklą reguliuojančius įstatymus, kurie galėtų pažeisti tokias teises, kaip sažinės ar religijos laisvę. Galima suprasti jaudinančius sektų aukų reikalavimus, tačiau minėti įstatymai nėra leistini nei juridiniu, nei demokratiniu požiūriu, nes teisių ir laisvių negalima apginti užgniaužiant ar aprabojant kitas teises ir laisves“. Reikia rasti pusiausvyrą tarp asmens teisių bei laisvių ir visuomenės (religiros, bendrijos ir t.t.) tei-

sių ir laisvių, kurios yra nemažiau reikšmingos.

„Todėl reikia panaikinti galimybę bendriją ar religiją panaudoti kaip kriminalinės veiklos priedangą.“ Bet tai pasiekiamą, taikant kiekvienoje šalyje egzistuojančius įstatymus - baudžiamajį kodeksą, o ne apskritai uždraudžiant religines ar kultūrines grupes, net jeigu jų įsitikinimai ar idėjos mums neįprasti. Tai reiškia, kad „iekvikienas pilietis turi galėti laisvai keisti savo veiklos sritį ar radikaliai pakeisti įsitikinimus, tačiau be išorinio spaudimo ir nepažeidžiant jo psichinio bei fizinio integralumo; jis turi galėti laisvai prisijungti prie žmonių grupės, turinčios bet kokius ideologinius ar religinius įsitikinimus, bet drauge jis turi galėti laisvai, savo noru, pasilikti joje arba bet kuriuo momentu išeiti. Tai reiškia, kad demokratinėje visuomenėje turi būti gerbiamą visų religinių, kultūrinių ar kitokių grupių laisvę tol, kol tos grupės nesiskésina į savo narių asmens integralumą ar profesinius bei kultūrinius ryšius, ar, savaime aišku, į jų nuosavybę, ar jų kaip darbininkų teises. Visi šie nuožengimai baudžiami pagal galiojančius įstatymus“.

Todėl savo pareiškimo išvadose Kultūros ir švietimo komisija siūlo išeities ieškoti ne įstatymų leidyboje, o švietimo srityje. Ji mano, kad valdžios struktūros turi rūpintis bendru informacijos teikimu ir jos skleidimu per masines informacijos priemones, taip pat, ypač labiau sekularizuotose visuomenėse, teikti pagrindą vertybiniams sprendimams. „Paauglių informavimas apie sektas ir naujus religinius judėjimus turi būti integrali bendrojo lavinimo dalis ir negali būti tiesiog palikta nepriklausomoms organizacijoms. Su šia problema jaunuoliai ir vaikai turi būti supažindinami, kai tik sužino apie etines normas ir asmens bei visuomenės teises į religijos laisvę, kitaip sakant - mokykloje.“

S. S.

⁸ Ištraukas iš Lluis Maria de Puig kalbos žr. Catholic International..., p. 590-591.

Kultūra

LKMA - JAU SEPTYNIASDEŠIMTMETĖ

Lietuvių katalikų mokslo akademija atžventė savo 70-metį*. Jubiliejiniuose renginiuose prasmingai akcentuotos kelios problemas, pirmiausia - filosofinės sintezės taikymas visuomeninei veiklai. Pabréžta priesbirių dialogo prasmė, kalbėta apie galimus įvairius vienos kurios problemos sprendimo būdus, apie skirtingai manančiuų visuomenės veikėjų kalbėjimosi ir susiskelbimo svarba. Prof. dr. Arvydas Žygas apibūdino kultūrinės kūrybos ir kultūrinio dialogo vertę: „Kristus - istorinė asmenybė, kuri dalijosi žmonijos kultūra.“

Kitas svarbus idėjinė svarstymų akcentas - integralumo siekimas. Buvo analizuojamos asmenybės vientisumo, vidinės subordinacijos ir harmonijos (prof. Stasio Šalkauskio žodžiai) problemos. Teigta katalikų mokslininko pareiga dranga spręsti mokslo ir moralės problemas, socialinius aktyvumus, minčias ir veiksmo vienovę (plg. nuolatinį remimasi socialinėmis enciklikomis pasaulinėje katalikų intelektualų organizacijoje *Pax Romana*, kuriai priklauso ir LKMA). Ir visuomeninko asmenybėje skatinta siekti tarsi priesingų polių sintezės: „pusiausvyros tarp kūrybingo mąstymo ir švento paklusnumo“ (taip formulavo Arvydas Žygas, su humoru primindamas kitą tokios dermės variantą - „kūrybingą šventeiviškumą“), „pasvyvių (noropaklusti) ir aktyvių (noro vadovauti, gebėjimo atsispirti neigiamai įtakai, imtis individualios atsakomybės) nusiteikimų pusiausvyros“ (prof. dr. Magdalena Karčiauskienė).

Akademija mėgina spręsti ir tautinio kultūrinio identiteto bei tautos istorijos vienitumo klausimus (istorinė patirtis iprasminta, vengiant praeitį priešinti dabarciai).

Jubiliejiniams metams baigiantis, LKMA veikla paprastėm pakomentuoti prof. Zigmą Zinkevičių, LKMA ir dar trijų akademijų (LMA, Švedijos karališkosios humanitarinių mokslių akademijos, Norvegijos MA) narij. Su juo kalbėjosi mūsų bendradarbė Dalia Čiociytė.

Kokią vietą, tiesinant praeitį ir klyjant pamatus atkuriama katalikiškajai kultūrai Lietuvoje, turėtų užimti konkretus mokslinis darbas?

Kiekvienas Akademijos narys pir-

* Plačiau apie LKMA žr. Vasiliauskienė A. *Lietuvių katalikų mokslo akademija*. - V., 1992.

miausia turėtų kreipti dėmesį į moksą. Akademija yra mokslo, o ne šiaip visuomeninė institucija. Kiekvienas narys kasmet turi savo srityje ką nors duoti Lietuvos mokslui. Žinoma, tai nereiškia, kad nereikia rūpintis visuomenine veikla, pasaulėžiūros dalykais ir pan. Nederaukie apleisti, tačiau svarbiausias Akademijos rūpestis - mokslas.

LKMA ryšys su Lietuvos katalikiška jau kultūra - kuo glaudžiausias. Jiedvieneatskiriamos: mokslas turi būti sąžiningoje ir dorose rankose, tik tada jis neša gerų vaisių.

Kaip apibūdintumėte atkurtosios Akademijos ryšį su prieškarine, turėjusia labiau draugijos pobūdį?

Esminių skirtumų nėra, tie patys tikslai ir uždaviniai ir 1956 m. Akademiją atgaivinus Romoje, ir 1990 m. centrą perkėlus į Vilnių. Žinoma, pakito veiklos sąlygos. Dabar daugiau narių, bet Akademija yra netekusi bolševikų nusavinto turto ir bibliotekos (per 12 000 vienetų), Amerikos lietuvių katalikų federacijos religinio komiteto paskirtų lėšų (42 000 \$).

O dėl Akademijos pobūdžio pasakyta, kad visame pasaulyje akademijos yra autoritetingos mokslininkų draugijos. Tik Sovietų Sajungoje ir jos sateliutuose akademijos buvo išsigimusios, virtusios lyg kokiomis „privilegiuotujų“ ministerijomis.

Gal palygintumėt LKMA ir Lietuvos mokslių akademijos veiklą?

Pirmausia, LKMA daug senesnė, įkurta tik pusmečiu vėliau už Vytauto Didžiojo universitetą Kaune. Antra, ji

jungia ne tik Lietuvos, bet viso pasaulio lietuvius katalikus mokslininkus, todėl ir vadinama *Lietuvių* katalikų mokslo akademija.

LKMA veikloje dalyvavo daug žymiausių Lietuvos mokslininkų: Jonas Aistis, Konstantinas Avižonis, Juozas Ambrazevičius (Brazaitis), Blažiejušas Česnys, Aleksandras Dambrauskas - Adomas Jakštėnas, Pranas Dovydaitis, Juozas Eretas, Juozas Girnius, Stasys Yla, Jonas Grinius, Zenonas Ivinskis, Steponas Kolupaila, Bronius Kvirklys, Antanas Maceina, Jonas Mačiulius-Maironis, Kazys Pakštėnas, Paulius Rabikauskas, Stasys Šalkauskis, Rimvydas Šilbajoris, Jonas Totoraitis, Juozas Tumas-Vaižgantas ir kt. Tarp jų ir mano specialybės žmonės - kalbininkai lituanistai: Kazys Alminas (Alminauskas), Andrius Ašmantas, Pranciškus Breneris, Petras Būtėnas, Knut-Olaf Falk, Antanas Klimas, Antanas Salys, Alfredas Sennas, William Riegel Schmalstieg ir kt.

Kas nauja LKMA knygų leidyboje?

Leidybą būtina suaktyvinti. Praeityje nuveikta labai daug. 1965-1990 m. Akademija išleido 13 tomų „Suvažiavimo darbų“, 6 tomas „Metraščio“, 38 monografijas, tarp jų kapitalinį „Fontes Historiae Lituaniae“ leidinį (4 t.), Konstantino Avižonio (4 t.), Antano Salio (4 t.), Zenono Ivinskio (3 t.), Jono Griniaus (3 t.), Stasio Šalkauskio (2 t.) ir kitų didžiųjų lietuvių mokslininkų raštus. Dabar rengiami spaudai „Suvažiavimo darbų“ XIV ir XV tomas, „Metraščio“ VII tomas, nemaža monografijų.

Dėkojame už pokalbi ir linkime sekėmės.

ŠIMTMEČIO PRIEBLANDA

Šviesos metafora - viena dažniausiai humanitarų tekstuose. Tačiau polinkis į

daiktus ar reiškinius žvelgti ne vien dienos aiškume, bet ir vakaro prietemoje, nakties šeščiuose ar aušrinės plazdėjime, drauge išvystant vis kitokias spalvas bei

kontūrus, pasirodo, tėra naivių simbolistų prietaras. Per keletą dešimtmečių akys taip įprato regėti pasaulį eilinio suvažiavimo šviesoje, kad tikėtis spalvingo, įvairaliypio realaus metaforos turinio kolekas - bergždžias daiktas. Grandiozinė konferencija Vilniuje praėjusių metų gruodžio 17-19 dieną „Šimtmečio šviesoje“ (anot rengėjų) pamėginusi atskleisti Vinco Mykolaičio-Putino asmenį bei kūrybą, pasirodė orientuota pagal vieno „projektoriaus“ spindulį ir pratesė ne vakar prasidėjusią proginių literatūrinių vakarų autokompromitaciją.

Kokia dvasia vyks konferencija, buvo užsimintą jau ižanginėje prof. Vados Zaborskaitės kalboje: šis renginys - Irenos Kostkevičiūtės *kūlikis*. Dar aiškesnis buvo pabaigos akordas: Kostkevičiūtė ne tik autoritetingai susumavotojų dienų darbo rezultatus, bet ir primygintai nurodė daugelio pranešėjų - nuo doktorantų iki daktarų - mąstymo kladas. Jos pačios pranešimas apie Putino universalizmą pretendavo, anot Marcelijaus Martinaičio, galutinai įvesdinti raštoją į klasikus. Tačiau totalinis lygimimas su Bachu, Goethe, Baudelaire, Valery ir kitais genijais vien paliudijo daugeliui žinomą prelegentės nuostatai: tik jos peršamas vienmatis Putino vaizdinys yra *aprioriškai teisingas*.

Skambiu, pompastišku kalbėjimu apie viską, o drauge apie nieką nenusileido kitas „Putino draugijos“ (ir ne tik jos) ideologas Krescencijus Stoškus, kurio ekspremitas truko triskart ilgiau, nei buvo skirta konferencijos reglamento. Savo retorika (Putino poeziuje esą galiama rasti visas mitologines koordinates, poetas kurią originalų mitologinių modelių ir pasaulio struktūrą, jam nesą galima taikyti metodą, nes jis esąs patys sau metodas) filosofas, kaip teko girdeti, padarė įspūdį protinę minčių pasiklausyti užklydujusiems jaunesniems studentams. Polemizuodamas su „pažiūra“, kad Putinas panašus į smilgą ar nendrę, Stoškus nepaprastai šmaikščiai apibūdino poetą *svyravus kaip ažuolą*. (Kažin kodėl besigriebiantieji botaniinių analogijų pamiršta, kad *putinas* - taip pat augalas?..)

Jaunesni, bet jau spėjė pagarsėti prelegentai lygiai vosi i mokytojus pirmiausia pranešimų žanru. (O gal tai europinė mada - mokslinėse konferencijose vengti iš anksto parengto ir apmasyto teksto?) Miniatiūrine baltutėle tribūna jie išradęgi pasinaudojo, dalydamiesi su klausytojais dar ir savo įsitikinimais, menkai susijusiais su Putino vardu. Antai Arvydas Juozaitis („Vienišumas Putino kūryboje“) nepraleido progos tautininkų „diktatūrą“ išvadinti *kultūros liūnų*, o Vaidotas Daunys („Putinas ir Čiurlienis“), užčiuopęs porą tikrai svarstymo vertų kultūrologinių priešpriešų, metėsi į neproporcingai išsamią ir aistringą neakivaizdinę polemiką su Vytautu Landsbergiu.

Tuščiažiedžio glorifikavimo „šviesos“ ryškiausiai *moksliniai* bruožai atsiskleidė trečią dieną - per diskusijas, kai dr. Meilė Lukšienė, abejodama eileraščių analizavimo (jos žodžiai - „vivisekcijos“) prasme, pareiškė, kad pakanka vien *mylėti ir jausti* rašytoją. O Stefa Nosevičiūtė, matyt, sekdamas dar karštomas Bronio Railos knygos skandalo pėdomis (neseniai buvo siūloma Railų izoliuoti nuo mokyklos), paragino *uždrausti „blogą“ muziką* pagal Putino eileraščius...

Beje, konferencijoje skambėjo daug geros muzikos (Onutės Narbutaitės ir Osvaldo Balakausko dainos Putino žodžiai), tačiau ji buvo susijusi su kitokiomis emocijomis: už pranešėjų nugara Menininkų rūmu darbininkai beveik pašiūlpaudami stundė fortepijoną ir nėšiojo kėdes muzikuotojams. Kaž jau kalbėti apie darbininkus, jei ir publika elgesi lyg ne ten pakliuvusi. Skelbimu-

se buvo aiškiai parašyta: konferencija (ne minėjimas!), tačiau po rimtėlesnių, tik neišraiškingai perskaitytų Dalios Satkauskaitės ar Donatos Mitaitės pranešimų žmonės būtriais plaukė lauk. O vieną garbus daktaras, matyt, laikydamas XIX amžiaus rusų karininkų etiketo, per pat gana padoraus, nors ir nuobodo-ko Vytauto Stražio pranešimo apie Putino estetiką vidurį demonstratyviai atsistojo ir, persimesdamas žodžiu kitu su pažistamais, oriai išžingsniavo iš salės. Neapsikentės prof. Juozas Girdzaičius reginių išroškusiems pasiūlė greičiau pasieškoti durų.

Mūsų humanitarine kultūra susirūpinusiam skaitytojui pikta ironija gali nepalikti vilties prošvaistės. Būtų prasilenkta su tiesa, nepaminėjus novatoriškų prof. Donato Saukos minčių apie „Altorių šešėly“, kurių buvo itin sunku klausytis tarp pompastiškai šventei, o ne rimtam pamastymui nusiteikusių žiūrovų. Apie vienakryptės, neabejojančios kultūros refleksijos pavoju diskusijose išsitarė dr. Vytautas Kubilius, siūlęs rimčiau pasvarstyti Putino ir lietuviškojo modernizmo santykį. Peržvelgę visus tektus, rastume ir dar vieną kitą įdomią argumentuotą mintį. Tačiau blaiviams, logiškiems, pažinimo trokštantiems protams optimizmo salelėje darėsi vis nejaukia. Juk kažin, ar kuris sulaunksime kito šimtmetinio Putino paminėjimo, o ſis atrodė it dirbtinis žiedas, įspūdingas nebent inteligentu norinčiam vadintis misionieriumi. Kaip ir konferencijos sceną puošusios plastmasinės rožės po neat-spėjaman dvasios ir išminties tolin nusisukusio poeto portretu.

Vaidotas Maknys

APLINKA MUS IŠPROVOKUOJA

Vasarį 3 d. Vilniaus ūnialinkinio meno centre atidaryta eilinė šeštoji grupės "Š.V." paroda, tapusi neeiliniu įvykiu sezono dailės gyvenime. Grupė "Š.V." - trys jauni dailininkai Ona Grigaitė (g. 1963), Sajonė Staniškienė (g. 1961) ir Paulius Stanikas (g. 1962), oficialiai laikomi keramikais, savo parodomis vis stipriau neigia tebegyvą dailės skirstymo rūšimių bei žanrais tradiciją.

Pastarosios jų parodos - Dailės fondo parodų vitrinoje (1991, 1992), Vilniaus Dailės parodų rūmuose (1991), ir, be abejo, dabartinė - tiesiogiai liudija, kad dailė gali būti ne mažiau paveikus nei kinas ar teatras aplinkos suvokimo modeliavimo būdas. "Š.V." parodos - meninė visuma, sudaryta iš elementų, kurių kiekvienas egzistuoja kaip atskiras kūrinys, bet pilnai išsiskleidžia specialiai sukurtoje terpėje. Čia atsidūrusius mus, parodos žūrovus, paguna simbolinių

reikšmių ir jutiminių išpūdžių srautas, betgi neatimantis teisės pasilikti paprasčiausiu stebetoju. Atsivėrusi prieš akis vaizdą suvokame per regos, uoslės, lytėjimo, klausos atmintį kaip gyvenimo išpūdžių kaleidoskopą: neonų šviesa, dažytos lūpos, įrašų nuotrupos, kažkokios moters portretas, Bethoveno biustas, blizgantis glazūruotas paviršius, kurio anonimiškumo dar nepažeidė laikas, klasičinės formos vaza, reklaminis lipdukas, erotinis piešinys, masyvi, grēsminga nuogos vyro su vynuoju keke rankoje figūra, fovizmo ir poparto stilistiką apjungiantis natūrmortas... Tie fragmentai kelia ilgesį, nerimą, džiugina ir trikdo, kai kurie virsta kultūrinėmis nuorodomis, verčia galvoti apie socialines apibrėžtis.

Pagal kokius kriterijus surūšiuotas iš išpūdžių srautas? Iš kur tas, mums neiprastas stiliaus pojūtis? Iš kur tokis estetizmas? Kaip jis suderintas su kaskart iš naujo stebinančiu kūrybingumu? Grupės "Š.V." narius naujosios parodos proga kalbino žurnalio bendradarbių Giedrė Jankevičiūtė.

PAULIUS STANIKA: Aš esu labai nedvasingas. Ir Svajonė nedvasinga. Mes turbūt nejauciamė metafizinio matmens, mūsų netraukia erdvė anapus realybės.

SVAJONĖ STANIKIENĖ: O ypač siutina tokio „anapusinio pasaulio“ ilgesio imitacija ir su ja susiję socialiniai ritualai. Nekenčiu patetikos, sentimentalaus romantizmo, žodinių mezginių.

P. S.: Tautinius sentimentus dar galiu atleisti.

P. S., S. S.: Mus jaudina Lietuvos kultūros padėtis, jos likimas. Nesame kosmopolitai. Ir pilietinis aktyvumas nesikerta su mūsų meninėmis nuostatomis.

P. S.: Kai kas sako, kad taip, kaip mes, Lietuvoje niekas nedirba. Na ir kas. Gyvename tai mes Lietuvoje. Ir kai-mokėmės dailės mokykloje, buvo privalu piešti „mūkelės“, žavėtis liaudies menu. Tuomet mums tai patiko. Ir dabar dar manau, kad gražu, kai lietuvis piešia „mūkelę“. Pati „mūkelė“ labai gražu. Bet...

S. S.: Mes mintame kultūra. Tai

Iš kairės: Paulius Stanikas, Svajonė Stanikiencė, Ona Grigaitė. Gintauto Trimako nuotrauka

intuityvu. Galime save kreipti tam tikra linkme, atitinkamai riboti. Kiti tai sąmoningai daro. Aš - ne. Studijų metais nei Ona, nei Paulius, nei aš nesigraužėme dėl tuometinės lietuvių keramikos padėties. Nesiengėme nei ką neigtį, nei ką keisti. Nematėme ir pavyzdžių, kurių būtume norėję sekti. Jeigu reikėtų tiesioginę kieno nors įtaką paminėti, nurodyčiau skulptorių Mindaugą Šnipą. Dirborne greta. Bet veikė ne jo darbai, o kūrybingumas. Šiaip galiu pranešti, kad turiu „uoslę madai“. Man smagu, kai iš kokios detalės - fotografijos žurnale, videoklipo ar tiesiog sutikusi kokį vakarietį - pajantu, kur link keičiasi stilius Vakaruose. Man patinka savo išvaizda išskirti iš aplinkinių. Kai pas mus moterys dažosi plaukus baltai, aš vaikštai juodais plaukais. Ir atvirkščiai.

P. S.: Gal Svajonės pavyzdys keistas, iš kitokios sferos negu keramika, bet mes dažnai atrandame padarę kažką, kas paraleliai atsirado Vakarų mene. Gal toji kultūrinė terpė vis dėlto skiriasi ne taip smarkiai, kaip čia kartais teigiama. Kodėl taip paprasta susišnekėti su atvažiuojančiais vakariečiais dailininkais ar meno mėgėjais, jei jie nėra pakvaišę dėl komercijos? Savo kūryboje mes naudojame daug elementų, egzistuojančių masinėje

kultūroje. Daugumai žmonių būtent ji sudaro didžiausią dalį gyvenime. Bet stiliaus pojūtis apima ne tik šį labai lengvai perimamą, imituojamą ir pan. kultūros sluoksni. Dirbdamas tam tikra stiliotika, gali savarankiškai, į nieką nesidairydamas, sukurti kažką, kas artima, panašu į kūrinį, atsiradusį kitu laiku, kitoje pasaulyje vietoje, kito žmogaus, pasirinkusio tą patį stilių. Rezultato paveikumas skiriasi tiek, kiek skiriasi talento dydis.

ONA GRIGAITĖ: Stiliaus jausmas pagrįstas bendrais dėsninumais. Kai juos išsiaiškini, dirbant stilingos išeina net mažiausios detalės. Tada kažką nelaukti, provokuojančio gali padaryti, laužydamas tuos dėsnius.

S. S.: Aiškiau pasakyti, ką turimeomenyje? Pavyzdžiui, kiekvienas bent kokį supratimą apie stilių raidą turinčiam žmogui aišku, kad prie septinto dešimtmeečio batų „ant platformos“ netinka barokinė suknelė. Jei ir mėgintum pritaikyti, reikėtų rinktis kokį nors ypatingą variantą. Kitaip išeis nesąmonė, šlykštynė... Ir labiausiai tikėtina, kad jei kažkas kitas kitame pasaule gale derins tuos du kvailus dalykus, rinksis lygiai taip pat. Praėjusių metų „Documentos“ kataloge radome reprodukuotą vieną darbą, pavidalu

ir nuotaika labai panašų į mūsų „Itališką staliuką“.

P. S.: Taip pasitaiko. Nors aš kartojinu nekenčiu. Nenoriu kartoti to, ką pamaciau. Neįdomu. Parodose tų pačių darbų rodyti irgi negalėčiau. Kam? Visi klaušia, kodėl nuo abstrakcijų, kurias darėme baigę studijas, perėjome prie „ždingos“ formos. Pačiam keista. Jei kas 1988 metais man būtų pasakės, ką darysiu 1993-aisiais, būčiau sušukęs: „Tu išprotėjai!“

S. S.: Kai studijavome, vaizdumas, iliustratyvumas „didžiajame mene“ buvo laikomas atsilikimui, trūkumu. Bet padarėme abstrakcijas, primenančias „fontanus“. Po to ėmė ir atsirado mūsų „peizažai“. Iš esmės - abstrakčios formos, bet tie darbai lyg ir priminė gamtos motyvus. Lūžis buvo toks horizontalus reljefas „Zarasai“ (1990).

P. S.: Darėme užsakymą - panò Daugams. Liko kažkokiu nuolaužų. Sulipdžiau ir nusprendžiau, kad tai, kas išėjo, primena Zarasus: mat Zarasuose niekauda nebuvau buvęs.

S. S.: Pasakojimas skamba kvailai, bet tikrai ten buvo tarsi kokia siena, gyvatvorė, tuja... O paskui nusprendėme, kad ant plokščių galime dėlioti įvairius daiktus, guldysti figūras, veidus... Nuogrynos formos“ perėjome prie tarsi eklektiškos, plepios.

P. S.: Aiškiau būtų sunku įvardyti tokio pasikeitimo priežastis. Parūpo kiti dalykai. Bet darbų nuotaikos liko tokios pat. Aš manau, kad geras meno kūrinys turi būti liūdnas.

O. G.: Jis turi kelti ilgesį. Mūsų darbams tinka vienos populiarios dainelės pavadinimo žodžiai: „Atsiminimai, kurių mus dar jungia su šiuo gyvenimu...“ O rimtai - tai galima kalbėti apie daugybę dalykų. Gal tikrai svarbu, kad visi trys esame gimę apie 1960 metus. Juk mūsų vaikystė praėjo gana „gryno“ modernizmo laikais.

S. S.: Vyravo lakoniškas stilis: trikampiniai staliukai, vienatoniai kilimai kubistiniai motyvais. Moterys avėjo smailianosiai aukštakulniaiš „laiveliai“, nešiojo aukštus veltų plaukų kuodus. Prisimenu sukleles lėlėms - dvi (balta ir juoda) spalvos, griežtas siluetas. Labai vientisas stilius, palyginti su dabartine eklektika. Dabar tokio aiškaus, konkretaus stiliaus tarsi nebéra. Bet aš negaliu pasakyti, kiek mes priklausomi nuo savo vaikystės aplinkos, o kiek nuo to, kas mus supa dabar. Viskas baisiausiai persipina. Esame, pavyzdžiu, truputį miescionys. Žinome tai, nenorime šios savo savybės užgniaužti, o pamatę ją kituose, stengiamės pasityčioti.

P. S.: Taip, šiuo atveju galima sakyti, kad aplinka mus išprovokuoja, o mes imame protestuoti prieš tai, kas provokuoja. Ir tada daug ką galima atmesti, paneigti. Pavyzdžiu, turime į save panašių bičiulių Vokietijoje. Šioms mūsų draugėms Čiurlionio paveikslai lėkšti ir sentimentalūs pasirodė.

S. S.: Mat jos nekenčia romantizmo ir secesijos, nes dūsta nuo miescionisko komforto. Aš irgi bent šiuo metu nekenčiu secesijos, nes manau, jog menas negali būti toks atvirai, vienprasmiskai jausmingas.

P. S.: Nors gal ir negalima taip apibendrinti. Kartais būna, kad koks kūrinys, kuris visiems atrodo niekingas, mažai dėmesio tevertas, kažin ką viduje pažadina. Yra toks latvių ar rusų statytas filmas pagal Somersetą Maughamą „Teatras“. Jis vis per televizorių rodydavo. Vija Artmanė ten pagrindinių vaidmenų vaidina. Iš esmės - prastas filmas. Bet jis žiūrint atsiranda tarsi koks skonis: ir liūdna, ir linksma kartu. Tą pat juntu skaitydamas Maughamą, nors dabar jis niekam nebeaktualus, visi jį pamiršo.

O. G.: Turbūt kiekvienas įspūdį darantis, net labiausiai sukrečiantis dalykas gyvenime gali atrodyti ir linksmas,

ir liūdnas. O meno, tiksliau dailės, kūrinys...

S. S.: ... negali būti juokingas. Pats savaime - ne. Tada jis nerimtas.

P. S.: Tada geriau geras cirko vaidinimas negu sudėtingas operos spektaklio pastatymas.

S. S.: Nežinau, kada kūrinys geras.

P. S.: Rembrandtas, jo portretai... Kas galvoja dabar apie ten pavaizduotus asmenis? Vertina paveikslą - formą, nuotaiką... Kodėl mums svarbus Rembrandtas, o ne koks kitas šalia jo gyvenęs tapytojas, kurio darbuose irgi galime pažusti anio laikmečio kvapą? Geriausiai tie paveikslai, kuriuose užfiksuota tai, kas žmogui esminga, kas jii jaudina nepriklasomai nuo epochos.

O. G.: Tad vėl išeity, kad forma pati sau neegzistuoja. Ji turi kažką „praneštį“, provokuoti. Nežinau kuo - prasme, energija... Turi žadinti - mintis, jausmus...

P. S.: Bet apie publikos reakciją dirbdamas negalvoju. Tai, ką darau, man malonumo ieškojimas. Kūryba yra grynas malonumas.

O. G.: Be to, nieko daugiau nė vienas nemokam.

P. S.: Jei galvotume apie publiką, ieškotume specialių priemonių jai paveikti. Tų priemonių prigalvota visokių.

S. S.: Bet pateikti kiekvieną darbą norime taip, kad jis darytų užbaigtą išpūdį. Tad esame priversti ir aplinką savo parodose atitinkamai pertvarkyti.

P. S.: Kiekviena paroda tiesiogine prasme tampa mums kūrybos dalis.

O. G.: Ir tenka gerokai pasiplūkti, kol ekspoziciją susitvarkome.

S. S.: Bet instaliacijų nedarome ir kol kas nenorime daryti. Šiandien - ne.

O. G.: Tik sukuriame aplinką, kurios reikia mūsų darbams.

S. S.: Savo darbus darome sau. Darome, kad mums būtų įdomu. Ir kad gerai atrodytų. Mūsų darbai juk gražūs: glazūros spalvotos, blizga...

O. G.: Svarbiausia - save pradžiu-

ginti, nustebinti. Padariau molinį natūrmortą - žuvį su citrina. Pačiai buvo keista ir šlykštū, kad padariau tokį darbą, bet jaučiau malonumą, kad man šlykštū, kad sukūriau kažką pasibjaurėtinai natūralistiška.

P. S.: Man atrodo, kad menininkui svarbiausia apie save galvoti gerai. Tai labai svarbu „tonusui“ palaikyti. Man smagu, kad padariau darbą, kuris man pačiam patinka. Bet pas mus nepriimta

to garsiai sakyti. Manoma, kad kūrėjas turi jausti nepasitenkinimą. Bet, jei būsi nepatenkintas, kito darbo nebepadarysi.

S. S.: Nepasitenkinimas - destruktyvus jaumas. Kritika mus turbūt sužlugdytų. Pernai, pavyzdžiu, Paulius iš Dailininkų sąjungą nepriėmė. Pasakė, kad autodidaktams nėra vietas tarp profesionalų; mat Paulius baigės universitetą, o ne dailės institutą. Tas incidentas juk nieko bendra su mūsų kūrybinių sugebėjimų vertinimu neturi, bet Paulius rankas nuleido. Nebūtume dabar parodos surengę, jei Paulius nebūtų gavęs valstybės stipendijos. Suvokė tą stipendiją kaip pripažinimą ir vėl atsigavo. Taip yra. Tai paprasta. Nesuprantu, kodėl apie tai nedera kalbėti. Pas mus išprasta, net lyg norma tokia įteisinta - viską „sudvasinti“.

P. S.: Tai kultūrinio palikimo dalis. Galime net apie prieškarį nekalbėti, kai lietuviams reikėjo save drąsinti, sureikšminant kiekvieną kultūrinį krustelėjimą, nes kūrėsi mūsų valstybė. Tai irgi turi reikšmės. Bet svarbesni artimesni laikai. Juk po karo Lietuvoje ilgą laiką tegyveno gal koks šimtas intensyviau kuriavę dailininkų. Jie ir nustatinėjo, kas gerai, o kas ne. Iškart viską įvardydavo, kitaip besielgiančią į savo tarpat nepriimdamo ir patys kūrė legendas apie save.

S. S.: Nelabai ta padėtis kol kas te-pasikeitusi.

O. G.: Visuomenė lyg ir atviresnė pasidare, stipriau su pasaulliu „komunikuoja“, bet kai pagalvoji, su kuo iš dailininkų norėtusi pasišnekėti...

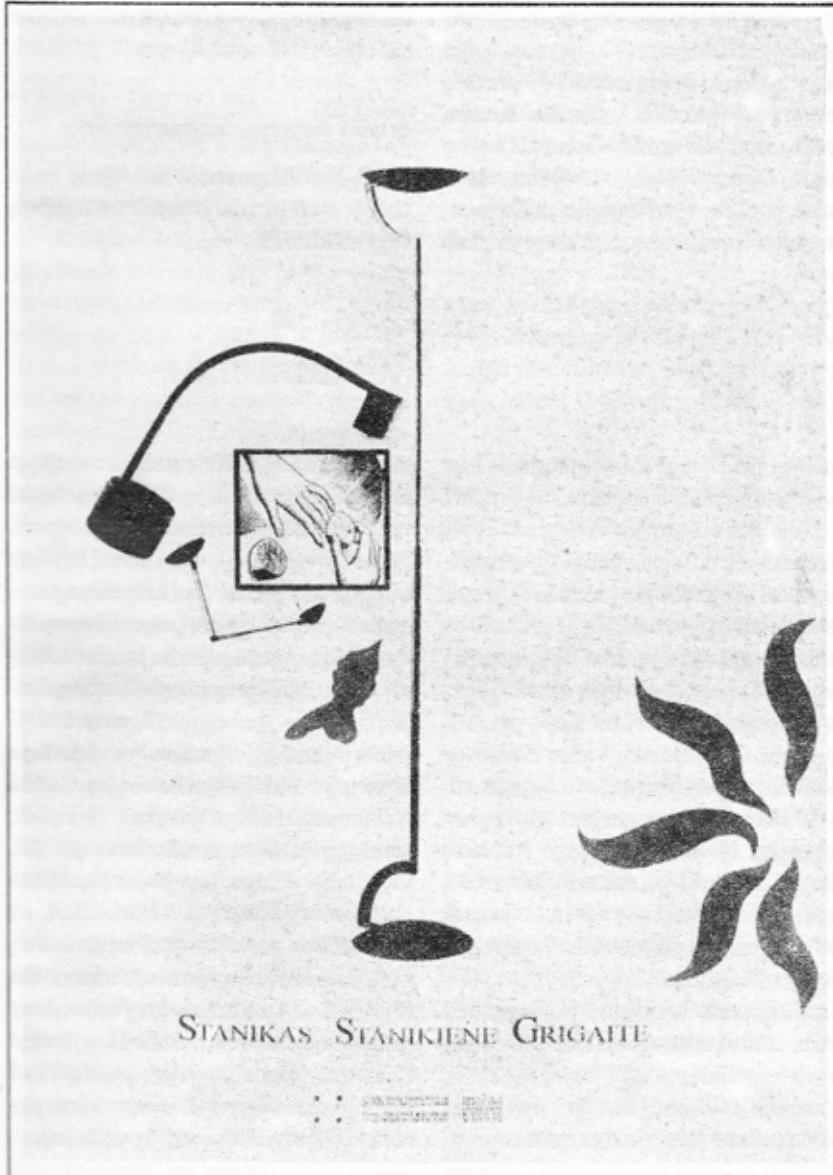
S. S.: Nelabai yra su kuo. Su Urbonu gal? Matėme jo naujo darbo reprodukciją - kregždžių lizdas iš marmurinių bulvių. Tai įdomu. Todėl ir rūpi.

P. S.: Apie Navaką galvoju kaip apie vieną geriausią dabartinių lietuvių skulptorių. Nors man jis dabar nelabai įdomus, nes jau kiti dalykai rūpi. Jo darbuose yra pasiutiškos jėgos. Tai daiktai, kurių

STANIKAS STANIKIENĖ GRIGAITĖ

GRUPĖS "Š. V." ŠEŠTOSIOS PARODOS KATALOGAS-AFIŠA

Ona Grigaitė, Paulius Stanikas, Svajonė Stanikienė. Grupės "Š. V." šeštosios parodos katalogas-afiša. Fragmentas. 1993

niekaip nenuneigsi, kurie spinduliuoja energiją.

S. S.: Tą energiją visada dailės kūrinyje pajunta žmogus, turintis meninę nuovoką.

O. G.: Tada, kai ji juntama, ne taip svarbu ir atlikimo kokybė.

P. S.: Na, Vakaruose apskritai klesti idėjų menas.

S. S.: Bet ten technologija jau kuris laikas nebe problema, o pas mus amatai katastrofiškai smukę.

O. G.: Tikrai Lietuvoje mažai kam berūpi amato gudrybės. Amato išmanymas visiškai nuvertintas. Mano tėvas - stalias. Jis sako, kad nebeatėina jaunų žmonių, kurie norėtų sužinoti, kas yra medis, ką iš jo galima padaryti. Išmoksta elementarių dalykų ir pasitenkina jais.

P. S.: Nesinorėtų kartotis, nes jau šimtus kartų girdėta, bet tiesa, kad žmonės nesuinteresuoti stengtis. Darbas juk neatlyginamas. Už didžiausią vazą mes gauname tiek pinigų, kad teišgalime nusipirkti tris kilogramus fermentuoto sūrio. O jeigu jau kalbėsime apie ribą tarp meno ir amato, tai ji kiekvienu konkrečiu atveju eina vis kitur. Pavyzdžiui, turiu puoduką. Jis kreivas, skylėtas. Visiškas niekalas amatininkui. Bet jis juk gali būti išraiškos priemonė kokiai nors minčiai apie pasaulį perteikti. Tam jis galima panaudoti, nors iš jo neatsigersi. Šitas pavyzdys kartu yra atsakymas į klausimą apie kūrybinių inspiracijų šaltinius. Aplinkui mus daugybė įvairių dalykų, kurie tarpusavyje ir vienaip, ir kitaip susiję. Aš negaliu pasakyti, kas man šiuo momentu svarbiau ir įdomiau - liaudies menas, „Nabucco“ pastatymas Operos ir baleto teatre, moterų rankinio varžybos... Man baisu, kai per visas masinės informacijos priemones savaitę turia klausytis, kad

Lietuva ruošiasi tarptautinėms moterų rankinio varžyboms. Pasijuntu iparcigotas irgi toms varžyboms ruoštis. O kitą savaitę visa Lietuva jau skaito Mažvydą. Berlyne ar Paryžiuje tą pačią dieną yra ir Mažvydas, ir rankinis, ir „Beatles“, ir penkios operos, ir dar šimtas visokių daugiau ar mažiau įdomių renginių.

O. G.: Ten galima rinktis. O čia - provincija. Viena vertus, provincija - labai blogai, kita vertus, visai ir ne.

P. S.: Taip, Berlynas didmiestis. Tuo jis įdomus ir tuo traukia. Ten labai smagu semtis. Bet ne duoti ką nors. O pas mus kai kas nors ką nors daro, tegu ir netobulai, tai jau reikšminga.

O. G.: Tad kas svarbiau - rezultatas ar tasai darymas, darymo reikšmė?

P. S.: Vienprasmio atsakymo nėra. Galbūt mažėjant darymo reikšmingumui, auga reiklumas rezultatu.

ATEITININKŲ II SUVAŽIAVIME PABUVOJUS

I Lietuvos ateitininkų federacijos II suvažiavimą Kaune (1992.XII.12-13) atvedė tam tikra pareiga ir galbūt smalsumas, vis dėlto gerokai atmieštas skeptiškumo. Prisiminiau ateitininkišką susibūrimą prieš keletą metų Vilniuje, Muzikos draugijoje. Dalyvavo ten profesorių iš JAV Arvydas Žygas, jaunų žmonių iš Universiteto, Konservatorijos, keleto vidurinių mokyklų. Daug diskutavome, reiškėme nuomonės dėl būtinybės burčių, kalbėjomės apie tikintį jaunių suvinėnysiančią organizaciją. Tarp susirinkusių buvo ir tokiai, kurie namie neturėjo religinių tradicijų ir tikėjosi rasti kelią tikėjimui išpažinti. Daugelis tada galėjo pasakyti: „Tikiu Kažką aukščiau už mane, už visus žmones, tikiu jėgą, kuri visa sukūrė“, bet dar nesijautė tvirtai apsis-

prendę. Jie džiaugėsi, kad atkuriama Lietuvos ateitininkų federacija.

Vis dėlto šiame suvažiavime nesutikau beveik nė vieno, lankiusio tuos pirmuosius susirinkimus (užtat kai kuriuos teko susitikti, grįžtančius iš „Tikėjimo žodžio“ susirinkimų arba kitų religinių sambūrių).

Pirmają suvažiavimo dieną pranešimus skaitė ateitininkų vadas Lietuvoje prof. dr. Arvydas Žygas, kun. Jonas Boruta SJ, Kauno tarpdiecezinės kunių seminarijos dvasios tėvas kun. Robertas Grigas, taip pat p. Juozas Polikaitis - Ateitininkų federacijos vadas, atvykęs iš JAV. Pastarasis malonai sutiko atsakyti į keletą klausimų.

Pirmausia teiravausi jo nuomonės dėl pozūrio į ateitininkus kaip į savo iškrypties reliktą, vargai turėsiantį ateiti, pernelyg trokštantį išlaikyti prieškario modelį arba akmai perimti išeiviškas struk-

tūras. Juozas Polikaitis atsakė neabejojasi organizacijos ateitim, o veiklos būdai turėti priklausyti nuo situacijos: anot prof. Prano Dovydačio, svarbu žinoti, kas mes esame ir kur esame. „Jeि kalbėsime pasenusia kalba, siūlysime pasenusius veikimo būdus, nepatrauksimė jaunimo. Išeivijos ateitininkija tėsia prieškario tradicijas, tačiau keičia veikimo formas. Išeivijoje svarbiausias organizacijos uždavinys buvo ir tebéra išlaikyti lietuviybę. Galbūt Vakaruose, susilpnėjus krikščionybei, jaunimas labiau pasaulietiškas nei čia, todėl labai džiugu, kad jis jungiasi į lietuviškas organizacijas.“ Paklausiau, ką p. Polikaitis mano apie priekaištus ateitininkams dėl tam tikro uždarumo, dėl bendravimo su kitomis konfesijomis ar religinėmis bendruomenėmis trūkumo (nors tokį priekaištą galėtų paneigtį kad ir Vilniaus ateitininkai, į vasaros stovyklas kviečiantys kitų religijų atstovus).

Visuomenė

„Ateitininkija pirmiausia yra sajūdis - pabrėžę p. Polikaitis, - kurio veikimas remiasi tolerancija kitaip manančiam. Pasiryžusi liudyti Kristų pasauliu, ateitininkija niekad neturėjo tikslą visus padaryti tobulus, visuomet stengdavosi suprasti kitaip mąstantį, nes kiekvienas turi nuomonės teisę. Turi vykti dialogas tegul ir su didžiausiu priešu. O dėl uždarumo, tai tikėjimas néra vien malda. Ir malda turi būti gyvenimas“.

Polikaitis prisiminė Lietuvos intelektuālę, kuri prieš Pirmajį pasaulinį karą buvo pradėjusi tolį nuo tikėjimo, ir pa-lyginę ją su Liuciferiu, „kuris buvo pukus angelas, bet staiga panoro būti aukštesnis už Dievą [...]\“. Taip ir mūsų intelektuālė nusprendė, kad mokslu ir žiniomis galima viską pasiekti, kad Dievo kaip ir nereikia. Tai tapo grësminga Lietuvai ir buvo viena iš ateitininkijos susikūrimo priežaščių.

Antrają suvažiavimo dieną kalbėjau- si su vienete studente, kuri sakė suvažiavime nieko įdomaus ir nauja neišgirdusi: galėjės jis būti, o galėjės ir neįvykti! Tačiau Vaclovas iš Viešnių jaunučių kuopos buvo patenkintas čia atvykės, pa-bendravęs su Kauno, Mažeikių ateitininkais; namie viekšniškai susirinkimuose nagrinėjā „meilės, žmonių gerovės klau-simus“. Troškūnų ateitininkė Jūratė ap-gailėjo, kad suvažiavime nebuvo kalbėta apie problemas ir jų sprendimo būdus, o tik pasidžiaugta laimėjimais: „Mes nieko neveikiamė, tik pagiedarėme kartais drauge, paskaitome poezijos, ir viskas. Mes nežinome, ką mums daryti.“ Biržų ateitininkės pasiguodė, jog trūksta infor-macijos apie ateitininkijos istoriją, maža tikinčiojo jaunimo, todėl būtinai reikalingi veiklūs vadovai ateitininkijos veik-lai koordinuoti.

Galima džiaugtis tuo, kad visi kalbė-jusieji apie sunkumus, su kuriais susidūrė, teigė, kad organizacija turi gera perspektyvą toliau gyvuoti. Tokias nuo-taikas patvirtino ir girdėti pranešimai. LAF sekretorė sesuo Daiva Kuzmickaitė pasakojo apie ateitininkų vasaros stovyk-las ir kelionę į Čenstakavą, bet sakė, kad daug tolimesnė yra kelionė į mūsų kaimą,

kur ateitininkų dažnai nesupranta nei se-neji, nei jaunimas.

Greta gražių linkėjimų ateitininkams tvirtai, kaip tam tikras perspėjimas, nu-skambėjo prof. Vytauto Landsbergio žodžiai. Jis sakė, kad dabar Lietuvoje sumaišyti tikri ir netikri dalykai, todėl būtų svarbu širdyse išlaikyti vertybų supratimą, saugoti atmintį, tikėjimą ir apginti laisvę.

I Moksleivių ateitininkų sajungos pirmininko Vytauto Gluoksnio žodžius: „žmonės iš Vakarų labiau orientuojasi į išorinę laisvę, bet pamiršta apie vidinę laisvę“ šalia sėdėjusi Kanados ateitininkė Danutė reagavo kaip į pernelyg katego-rišką vertinimą. Gluoksnis akcentavo žodį „reikia“: „reikia laimėti laisvę“, „reikia seksti Kristumi (o tai reiškia mirti sau, galvoti apie kitus)“, „reikia tapti gailetingaisiais samariečiais“ ir t.t.

Arvydas Žygas buvo prašęs į suvažiavimą atvykti „kaip galima daugiau su tautiniais drabužiais, rengiantis pagal savo krašto papročius“, „pasistengti šiuos drabužius pasiskolinti arba prisi-derinti folk stiliumi“, idant parodytume, kad „esame iš tikrujų sajūdis, iš visos

KRAŠTOVAIZDIS TARP DVIEJŲ MŪSIŲ

Tarp Seimo ir prezidento rinkimų nusistovėjo ypatinga vidurnakčio tvara, kuri gali būti laikina arba ne (bet palyginimas „tarp dviejų aušrų“ tiktu ne-bent dėl pompastiškai švenčiamų Putino metų).

Centro stovykloje vyrauja pasimetimas, rezignacija, pasivumas. Nepakliu-vusieji į Seimą perkatinėja padarytas klaidas, iš inercijos pakedena Sajūdį, bet iš esmės mažai ką keičia. Neteko girdėti, kad kuris pralaimėjusi partiją ar judėjimą vadas būtų atsistatydinės. Tie patys, kurie pralaimėjo, dabar sprendžia, kaip išlikti ir sustiprėti be savo žmonių Seime, vadinasi, nedalyvaujant politiniame gyvenime.

Turinčios atstovybę parlamente deši-niosios jėgos taip pat gerokai pakriko.

Širdies besistengiantis atmajuanti ir kurti tautines tradicijas, kuriose aiškiai išrei-kšta nuostata - didžioji pagarba mūsų tautinei etninei kultūrai ir jos nešimas į modernųjį savo tautos gyvenimą“ („XXI amžius“, Nr. 73). Bet ar tai neatbaido didelę dalį jaunimo, ypač iš studentų arba inteligenčių? Ir ar gali patraukti tuos, kurie dykinėja prie kavinių durų, lūku-riuodami nežinia ko, bet galbūt laukdami mūsų kvietimo?

Vis dėlto pirmiausia Arvydas Žygas nusipelno padėkos už nuoširdų darbą ir neišsenkančią energiją. Nenuostabu, kad jis vėl išrinktas LAF pirmininku. Ir nors greta pagyrimų teko išgirsti ir priekaištų dėl pernelyg amerikoniškų veiklos ir bū-dų, panevėžietė ateitininkė Eglė nerima-vo, kad Arvydui Žygui išvykus studijuoti į užsienį, ateitininkijos veikla gali gero-kai susilpnėti. Bet gal būtent per ši laiko-tarpį, kaip savo iškėlimą, paaš-kės, kad ateitininkija Lietuvoje - anaip-tol ne šiltamario augalas, laistomas kelių mielių entuziastų iš išeivijos bei Lietuvos katalikų.

Jūratė Kuodytė

Įsisenėjės Sajūdžio darbo stilius ir tebe-sitęsiantis psichologinis šokas sąlygoja kontroversišką Tévynės Santaros laiky-seną Seime. Opozicija gali naudotis for-maliomis galimybėmis, kurias turėtų ga-rantiuoti reglamentas, nors, ko gero, ne-verta ribotis vien jomis. Galbūt kai ku-rios opozicijos įstatymo normos buvo per-dėtos, bet nebūtina atsisakyti ten už-fiksuočių perspektyvių idėjų vien dėl to, kad dauguma įstatymų „nugulė“. Egzis-tuojantys įstatymai nekliudo formuoti šešelinę vyriausybę, o ir pagal Gorbi Didžių - kas nedraudžiamą, tas galima... Šešelinės vyriausybės sudarymas leistų panaudoti nepakliuvasias į parlamentą pajėgas, kviestis LDPP vyriausybėje ne-bendaradarbiaujančius centristus. Apskri-tai šešelinė vyriausybė disciplinuotą, verstu mąstyti pozityviomis kategorijo-mis. Žmonėms būtų aiškiai suprantama, kokius sprendimus vienu ir kitu atveju

darytų dešinieji, jeigu turėtų daugumą.

Tuo tarpu Seimo batalijose dažniausiai matomas ir girdimas Gediminas Vagnorius bent jau taktiniai sumetimais galėtų būti santūresnis. Vladimiro Jarmolenkos dėka opozicija yra nuosekli reglamento požiūriu, bet dalykiniuose klausimose, pirmiausia ekonominiuose, gana daug nesusipratimų. Talono subliškimą opozicija pastebėjo tik apie Naujuosius Metus, kita vertus, daugiausia to paties Gedimino Vagnoriaus pastangomis, parėmė blogo skonio populistinį LDDP pasiūlymą indeksuoti nedidelius indėlius taupomosiose kasose.

Dėl painiausios opozicijoje galima suprasti socialdemokratų laikseną. Saušio viduryje pagaliau apsisprendę nedalyvauti LDDP vykdomojoje valdžioje, jie pareiškė būsią atskirą opoziciją ir tai vieną kartą patvirtino, minėtame svarbiausme balsavime dėl indėlių indeksavimo pasiskydamis „prieš“.

O daugumos stovykla tvarkinga kaip Čikagos miesto planas. Tai juo labiau stebétina, nes LDDP frakcija Seime labai marga. Tvarkos šaltinis - nujaučiamas valdantysis branduolys. Sprėndimus daro artimiausi Algirdui Brazauskui žmonės - kompaktiška susitelkusi grupė (Česlovas Juršėnas, Povilas Gylys, Gediminas Kirkilas, Justinas Karosas, Juozas Bernatonis ir kt.). Jie rengia partijos strategiją ir taktiką, ko gero turi išimtinę teisę (kitų frakcijos narių atžvilgiu) rodyti televizijoje, sudarinėja frakcijos politinį leksikoną, kitiemis palikdami kartoti aprobuotus burtažodžius: „destruktivai opozicija“, „reglamentinis cinizmas“, „socialinė apsauga“. Ši grupuotė bendriausia prasme atstovauja valstybės ūkio, pirmiausia stambių pramonės įmonių interesams, galbūt ir jiems prieštaraujantiems didelių investicinių bendrovių, naujų biržų interesams. Dažnai iš šios kuopelės pabrėžia savo pragmatizmą.

Kitas ryškus LDDP frakcijos klasas - su žemės ūkiu susiję deputatai: stiprių kolūkių pirmiškai, buvę kaimiškų rajonų partijos sekretoriai, žemės ūkio mokslininkai. Tai gausi ir gerokai kon-

servatyvi grupuotė, kurios konservatyvizmas, matyt, yra ir suvalstybinto žemės ūkio interesų, ir sunkios padėties Lietuvos kaime išraiška. Ypatingo svorio šiemis deputatams prideda žinoma aplinkybė, kad LDDP rinkimus laimėjo daugiausia kaimo žmonių balsais.

Atskiras sluoksnis - intelligentai. Yra rašytojų, mokslininkų, buvusių mokslo ir kultūros funkcionierų, nemaža filosofų. Išskirkia Vytautas Petkevičius, kurio konservatyvumas nepatenkino net pirmojo Sajūdžio. Intelligentai atstovauja apibrėžtiems interesams, kurių bendras vardiklis - gana miglotas „susirūpinimas kultūra“.

Dar viena apčiuopiamą (ir nemažiau gausi, negu agrarininkų) grupę yra kokiems ypatingiems interesams neatstovaujantys žmonės, daugiausia buvę partiniai ir valstybiniai funkcionieriai (pvz., buvęs Kauno vadovas Vytautas Arbačiauskas arba buvęs visuomenės mokslo patronas Algirdas Kunčinas), arba apskritai atsitiktiniai žmonės (pvz., Aleksandras Bendinskas, kurio didžiausias nuopelnas - du sveikatai nepakenkę „ekstremistų“ pasikėsinimai į jo gyvybę).

Bet kuri vakarietiška partija, būdama tokia nevienalytė, tučtuojau suskiltų, ir stebėtojai vakariečiai laukė tokio sklimo iškart po rinkimų. Bet LDDP neskylla! Vadovaujantis branduolys išlaiko pavyzdingą discipliną Seimo frakcijoje ir griežtą subordinaciją partijoje. LDDP yra kone vienintelė nepriklausomos Lietuvos partija, nepatyrusi skilio dramą. Kol kas LDDP frakcijos narius jungia vienas bendras interesas - išlaikyti daugumą ir valdžią. Išorinė partijos vienybė slepia rimtesnę, negu konkretių interesų priestaringumas, koliziją - atstovavimo principo ir valdžios dėl valdžios principo konfliktą. Jeigu partija bet kokiomis aplinkybėmis išliks monolitinė, galima įtarti komunistinį paveldą - partijos be frakcijų idėją, tai yra besąlygišką partinio interesu pirmenybę. LDDP kaip partijos parlamentiskumą apibrėžtų atstovavimo ir valdžios bet kuria kaina principų proporcija.

Atstovavimo ir valdžios kolizija gali

išsispresti dvejopai. Galimas dalykas, partija išlaikys vienybę, bet tai įmanoma tik konkretių interesų atstovavimo sąskaita: juos išstums partinis interesas, kuris daugumą turinčiai partijai netruks sutapti su valstybės apskritai interesu. Tai kelias į vienpartinę sistemą ir parlamentarizmo galą. Tokia raida galbūt labiausiai priimtina niekam neatstovaujantiems deputatams iš pastarosios grupuotės. Kitu keliu einant ims virš atstovavimas ir vyks partijos skilimas. Politiskai tai reikštų skilią tarp reformatorų-pragmatikų, kurių pragmatiškumą salygoja tam tikri realūs interesai, ir fundamentalistų, kuriems vienpartinė sistema - vienintelis įmanomas valdžios išlaikymo būdas. Partijos dalis, nepanorūsi būti „vienintele demokratiška partija“, gali užsitikritinti stabilią politinę ateitį parlamentinėje sistemoje. Toks skilimas nebūtinai sutapą su dabartiniu susigrupavimu partijos viduje. Kiekvienoje grupėje gali atsirasti žmonių, kurie siekis „atversti“ LDDP į normalią parlamentinę partiją, ir žmonių, kurie reikalauja vienybės bet kokia kaina. Ryškėja tam tikras paradoksas: LDDP kaip parlamentinė partija gali išlikti, jei neįsikibas daugumos Seime ir natūraliai subyrės. Demokratoje vienos partijos dauguma ir dar tokia didelė yra nenormali ir nenatūrali, tad galime tik viltis, kad aplinkybių spaudžiami su tuo po truputį apsispras ir partijos nariai.

Kol kas partijos žmonių nuostata atstovavimo-valdžios dilemos atžvilgiu nėra aiški. Vadovaujančio partijos branduolio politikos turinys tebéra neapibrėžtas, tarytum bandant derinti visus įmanomus frakcijos narių interesus, populizmą ir reformas, bendradarbiavimą su kitomis partinėmis jėgomis ir uždarumą. Šiuo požiūriu iškalbingas Algirdo Brazauskos politinis profilis: partijos lyderis yra labiau partijos vienybės simbolis, negu kokių apčiuopiamų politinių idėjų reikėjimas.

LDDP galimybės rinktis parlamentinį arba senovinį vienpartinį kelią kol kas tebéra atviros. Partijos likimas - jos narių vienokio ar kitokio apsisprendimo

reikalias. Dabar beveik kiekvieną LDDP sprendimą galima vertinti atstovavimo-valdžios dilemos požiūriu. Prezidento rinkimai buvo gera proga pademonstruoti, kad LDDP orientuoja iš parlamentarizmą. Svarus tokios orientacijos patvirtinimas galėjo būti Algirdo Brazauskio atsisakymas balotiruotis, kuris būtų įrodės, jog LDDP bendradarbiauja ne tik su jos valdžios monopolio neginčiančiomis jėgomis. O kur dar maloni galimybė pasidalyti sunkiai atsakomybės našta! Sausio mėnesio apsisprendimą Algirdas Brazauskas spaudos konferencijoje palydėjo rankomis pavaizduotu trikampiu, reiškiančiu piramidę - vienintelę valdžios formą, galinčią duoti kraštui gerovę ir demokratiją. Ko gero klaida buvo padaryta ne tik todėl, kad valdžios piramidė prieštarauja ne kartą deklaruotam valdžių

padalijimo principui. Toks sprendimas verčia abejoti LDDP galimybėmis tapti parlamentine partija ir devalvuoja anksciau skelbtos plačios koalicijos idėją.

LDDP sluoksniuose gana populiaris „finlandizacijos“ schema sukėlė gana piktų komentarų priešingoje stovykloje. Atmetę kraštutines hipotezes kaip sunkiai įrodomas, galime į tai pasižiūrėti tos pačios atstovavimo-valdžios dilemos požiūriu. Realiai buvusiai „finlandizacijai“ - t.y. tam tikriems Suomijos ir Rusijos santykiams, kurie vis dėlto nesunaikino Suomijos suvereniteto - reikalingos sąlygos, kurios gali būti neįkandamos tokiai LDDP, kokia ji yra dabar. Pirma, Suomijos ūki sugriovė tik karas ir reparacijų našta, bet ne socializmas. Ūkinis gyvenimas iš esmės liko normalus, besiremiantis privačia nuosavybe, rinka ir pilna-

verčiu žmonių sugebėjimu dirbti. Antra, Paasikivio ir Kekkoneno linija vidas politikoje paisė demokratijos ir „kietai“ laikėsi komunistų partijos atžvilgiu. Komunistai pirmą kartą buvo įtraukti į vyriausybę tik 1967 metais, kai Kekkoneno požiūriu jau nebekėlė pavojaus demokratijos institutams, nors formaliai, pagal rinkimų rezultatus, jie turėjo teisę dalyvauti kone kiekviename kabinete.

Aptardami Lietuvos viduržiemio politinio gyvenimo ypatybes, vis dar kalbame daugiau apie tai, kaip turėtų būti, o ne kaip yra. Kol kas visose stovyklose galimybų žymiai daugiau, negu tikrovės, gal todėl taip bado akis politinė prieblanda. Kita vertus, anksčiau neturėjome nė tokių galimybių. Vadinasi, dar nėra taip blogai.

Virginijus Valentinavičius

Knygos ir žurnalai

TOMAS VENCLOVA vilties formos

esistika ir publicistika

Dail. Romas Orantas

ISPŪDŽIAI APIE DIALOGO PROBLEMIŠKUMĄ

Pagarbos ir šlovės tikraja tų žodžių prasme yra nusipelnęs Tomas Venclova. Vis dėlto būtų nesmagu ir nuostolinga kanonizuoti savo garsujį tautietį dar nepažinus ir neatradus jo, neužmezgus suinteresuoto dialogo su šiuo reto talento ir erudicijos žmogumi. Kaip kėrėjas Tomas Venclova nė išėjus poezijos rinktinei „Pašnekesys Žiemą“ nesusilaukė pas mus deramo dėmesio, nors drauge beveik vieningai laikomas vienu iškiliausių lietuvių poetų. Apie jį kartais kalbame net kaip apie pasaulinio lygio poezijos meistrą, bet kažkaip glebiai ir abejingai, lyg apie neginčytiną, tad ir men-

kai įdomų faktą.

Ką tik pasirodė dar viena, ne mažiau įspūdinga Venclovos knyga - publicistikos ir esė rinktinė „Vilties formos“*. Ją sudaro autobiografinė ižanga ir aštuoni skyriai, talpinantys politinius pasisakymus, samprotavimus apie kultūros reikalus ir literatūrologines refleksijas. Knygoje įdėti net keli kitų autorų tekstai, su kuriais Venclova vienaip ar kitaip polemizuoja, įvairūs autoriaus interviu, atsakymai į ankетą, pranešimų konferencijose ir iš jų kilusią diskusiją medžiaga. (Jau keliskart Lietuvoje į paviršių išplaukusi diskusija, kuriai pagrindą davė Venclovos pasisakymas apie Justiną Marcinkevičių, greičiau priminė „telefonių dialogą“, kai girdėti įvairios replikos, bet nematyti tikrosios kalbančio žmogaus veido išraiškos. Šis atvejis gana simptomiskas, charakterizuojantis apskritai mūsų santykį su Venclova ir jo kūryba.)

Įdomus ir netrivialus yra Venclovos likimas. Atvirai stodamas į konfrontaciją su sovietiniu režimu, vėliau emigruidamas ir vaisingai besidarbuodamas Vaikaru universitetuose, Tomas Venclova drauge išlieka tarsi niekam nepasižadėjęs, nuolat išsprūstantis iš nusistovėjusių pasaulėžiūrinių nuostatų, ieškantis universaliausio tiesos sakymo ir mąstymo pagrindo. Žinoma, čia kalbu ne apie Tomo Venclovos pasisakymus ir straipsnius, analizuojančius sovietinę tikrovę; dialogu su to meto valdžia jų nepavadin-

si nė iš tolo, pokalbis su kurčnebyliu - ir tai dar per silpna analogija. Tiesa būdavo paprasčiausiai išsakoma, ir Venclova išsiskyrė tik tuo, kad teisybė apie prievaratos visuomenę jo lūpose skambėdavo artikuliutai ir argumentuotai. Tuometinė pogrindžio spauda Venclovai, neeilinių kultūrinių ambicijų žnogui, vis dėlto buvo pernelyg ribota; savo laikysena, užmojais, nauja patirtimi išsiskyrė jis ir iš visų emigracijos sluoksnii. Išpareigojimas absolūciai tiesai kartais atitolina Venclovos samprotavimus į tokią išgryntą erdvę, kurioje jau nebegirdėti kasdienybės triukšmo, ir jie tampa panasūs į platonikuosius eidos, didingai iškilusius virš suvargusio reiškinio. Tokią tiesą galima medituoti. Bet ar įmanoma tai vadinti dialogu, jeigu pastarajį suprasime kaip vis atsinaujinantį žmogaus poreikį kažką gyvybiškai svarbaus patikslinti ar pasitikslinti?.. Šiaip ar taip, tiesos sakymas Venclovai yra ne pozas, bet pozicija.

Pažintis su Venclovos knyga ir ypač čia iškylančios autobiografinės detalės įgalina kalbėti apie itin gilią vitalinės prigimties poeto intelektinį smalsumą, sugebantį deblokuoti sudėtingiausius informacinius barjerus, įveikti rafinuotą ideologinį kvailinimą. Venclova jokiui pavidalu nepripažista iš anksto pažadėto ir konvencijomis duoto pasaulio, o tik tokį, kurį pats atranda ir kuriuo savarankiškai įsitikina. Krinta į akis autoriaus veržimasis pačiam daug ką paliessti, visur įsižiūrėti. Štai universitas, kuriamo poetas studijavo ir į kurį mintimis vis grižta, jam pažįstamas iki slapčiausių užkaborių ir beveik mikroskopinių

* Venclova T. *Vilties formos*: Publicistika, esė. - V.: Lietuvos rašytojų s-gos i-kla, 1992. - 544 p. - Kaina sutartinė.

detalių, o kur dar atsiminimuose iškylančiai iškalbinga ir detali epochos dvasios analizė. Universitetas, Vilnius, Lietuva ir pasaulis čia driekiasi kaip nerimastinės patirties viena kitą persiliejančios prasmėnės zonas. Žinoma, reikšmingiausiai intelektinė nuotykė teikia knyga, o per ją - gilinimas į istorijos patirtį ir problemišką kultūros įvairovę.

Žodis „smalsumas“ čia gal ir nelabai tinka, nes kalbama apie būtiškajį impulsą, apie tą laimingą atvejį, kai erudicija reiškiasi kaip iš asmenybės gelmių kylantis tapatumo poreikis. Tačiau būtent smalsumo vedamas poetas kartais žvalgosi anapus funduoojamos prasmės ribų pagal principą: „O kas gi čia gyvena? Nagi nieko.“ Turiu galvoje pirmiausia straipsnius „Nudžiūvusieji“ ir „Vargė Francoise“, kur Venclova kalba apie dalykus, kuriems negarantuoja, švelniai tariant, tobulybės prezumpcija. Gal taip savotiškai pokštaujama?

Kaip įdomaus faktu-pokšto, išsamios istorinės analizės ir filologinės kompetencijos trisklaida, „Vilties formas“ grakščiai užskliaudžia straipsnis „Pasutinioji Prospero Mérimée novelė“, parašytas dar 1966 metais. Knygą sudarė pats autorius, ir tokio žaismingo baigiamojo akcento pasirinkimas rodo, jog Venclova nesiekia rimtuolio reputacijos ir akademinio orumo.

Kaip mokslininką literatūrologą, struktūrinės analizės specialistą, Tomą Venclovą išpranašauja dar 1966 metais Lietuvoje rašytas ir publikuotas straipsnis „Apie meną ir mašiną“. Būtent šiuo straipsniu knygoje „Vilties formas“ pradedami išsamesni kultūros problemų svarstymai. Iš pirmo žvilgsnio atsitiktinis, iš knygos konteksto tarsi iškrentantis straipsnis vis dėlto gana iškalbingas. Už jo formuluočių nesunku ižvelgti semiotiko metodologinių užsiangažavimą: į kibernetikos išsvystymą čia žiūrima kaip į prasmingą ir tiesiogiai panaudotiną žmogaus tikrovei suprasti patirtį. Tikriausiai ne su visomis straipsnio išvadomis dabar sutiktu ir pats autorius (vėlesnės mintys šiek tiek kvestionuoja jo patosą). Vis dėlto iš pokalbių apie kiber-

netiką ryškėja autorius pastangos užginčių įsienėjusius kultūros supratimo stereotipus ir prietarus, pastūmėti naujų pažinimo ir kūrybos galimybų modeliavimą. Tačiau kultūros, ypač literatūros tekstu analizėje autorui sėkmę dažniausiai laiduoja ne tiek metodologinis precizišumas, kiek asmeninė pagava ir poeto patirtis.

Dauguma „Vilties formos“ literatūrologinių straipsnių skirti vienos ar kitos kūrybinės asmenybės aptarimui, kartais tai tiesiog atsiliepimai apie pasirodžiusias knygas. Tačiau kiekvienas literatūros gyvenimo faktas svarstomas pažymint jo vietą bendresniame tautos ar pasaule literatūros kontekste, nepraleidžiant proges padiskutuoti apskritai apie literatūros prigimtį ir esmę. Apibendrinančios išvados čia néra tiesmukai peršamos, bet skleidžiasi, žadinant skaitytojo intuiciją, apeliuojant į skonį. Daug kartų svarstyto temos ir „chrestomatiniai“ autoriai tarsi iš naujo atgyja, kai prie jų prisilecia Venclova (studijos apie Kristijoną Donelaitį, Maironį, Jurgį Baltrušaitį).

Apmastymuose apie lietuvių literatūrą išsiskiria du stambesni straipsniai - „Lietuvių poezija abipus Atlanto“ (1977) ir „Lietuvių poezija pasaulinės poezijos kontekste“ (1988). Venclova bene geriausiai gali pasverti ir palyginti anumetinę lietuvių poezią „abipus Atlanto“, ir kiekvienam bus įdomu tuo įsitikinti. Dažnai patraukstantis antro straipsnio pavadinimas gali ir apgauti, nes čia nerasime perdėtos tautinės egzaltacijos ir nepamatuotos savigyros. Kita vertus, ištis įdomus straipsnis šiek tiek nuvilia pernelyg sociologizuotais apibendrinimais. Kalbėdamas apie Marcelijaus Martinaičio eiles kaip apie tikros poezijos vardo vertą dalyką („žavingos tos Martinaičio eilės - protinges, komiškos, liūdnos [...] šiicia mūsų poezija tikrai įneša į pasaulinį kontekstą kažką savito ir vienintelio“), Venclova drauge prisipažista, kad jose kažkas jam užkliūva - „turbūt pats herojus - istorijos perkamas, parduodamas, mušamas, kariamas ir žnaibomas, suakmenėjės pasyvume. Jame daugelis tikriausiai atpažsta save - ir randa

savo nuodėmių atleidimą. Tai be abejonių Lietuva, bet toji Lietuva, kuri nepajėgia, netgi nenori dorotis su dabartimi, virsti istorijos subjektu“ (p. 332). Dauguma atvejų konstruojamos pagal kontasto principą (tradicinės sąmonės nuotykiai moderniam pasauliui), Martiničio „Kukučio baladės“ savo esme, regis, yra mažojo žmogaus didelio skundo poetinė mitologija. Žodžiai „mažasis žmogus“ Venclovai, atrodo, visada kelia alergiją. Žinoma, kurti teorinę mažojo žmogaus mistifikaciją naivu ir žalinga, bet poeziijoje (kaip ir gyvenime) leidžiama daugiau nei teorijose. Kita vertus, kaip žinome, gremždiškasis Mieželaičio žmogaus kultas anaipolt neinspiravo istorijos subjekto atsiradimo, tik legalizavo abejotiną skonį. (Nežinau, ar vietoje, bet vis dėlto priminsiu, jog vyskupas Tamkevičius kartą yra pastebėjęs: „Kronikos“ žmonėms leidybinė veikla sekési todėl, kad jie save laikė mažais žmonėmis...).

Kaip žinia, Venclova Jeilio universitete dėsto rusų literatūrą. Knygoje „Vilties formos“ skaitytojas ras įdomių straipsnių apie Mariną Cvetajevą, Borisą Pasternaką, Aleksandrą Solženicyną, Josifą Brodskį. Ypač šiltai ir išsamiai rašoma apie Česlovą Milošą, kalbama ir apie kitus pasaulinės literatūros korifėjus. Tad liūdnai ir pagalvoji, kad tikriausiai negreit lietuvių kultūroje atsiras žmonių, kurie galėtų lygintis su Venclova savo kompetencija. O juk tik tuomet galėtų užsimiegzt pilnavertis dialogas...

Antanas Vainius

Xρόνος δύκαοιν ἀνδρα δείκνυσιν
μόνος: VIEN LAIKAS PARODO
VYRĄ DORĄ BUVUS

Ilgus metus gulėjusi rankraštyne profesoriaus Jono Dumčiaus monografija* apie Sofoklį pagaliau išvydo dienos

* Dumčius J. Sofoklis: Monografija // Parengė Dalia Diliytė. - V.: Mokslo, 1992. - 140 p. - 32 iliustr. Isp. - 5 000 egz.

Jonas Dumčius
SOFOKLIS

Dail. Eugenijus Karpavičius

šviesą. Apsivilkusi naują rūbą, ji patraukia mūsų akį knygynę lentynose. Patraukia todėl, kad šiandien menkavertės lektūros sraute retai teišvysi knygą su Antikos autoriaus vardu. Mums, filologams-klasikams, tai didelė šventė. Juo labiau džiugu, kai virš antraščės „Sofoklis“ regi savo gerbiamuojo Mokytojovardą. Mes, vieni paskutinių profesoriaus mokinii, dékojame Fortūnai, leidusiai pačioje klasikinės filologijos studijų pradžioje sutiki ši didžių žmogų. Kaip Antigonés herojišumas įkvėpė drąsos silpnajai ir baikščiajai Ismēnei, taip ir mums Jono Dumčiaus erudicija, gilus antikinės kultūros pažinimas skatino žinių troškimą, o nepaprasta jo tolerancija kėlė pasitikėjimą savo pačių jėgomis.

Dumčius visą savo gyvenimą paskyrė klasikinės filologijos studijoms ir domėjosi ne viena jos srityje: dviejų Antikos tautų literatūra, istorija, filosofija, menu, graikų ir lotynų kalbų istorija. Tačiau

pagrindinis jo domėjimosi objektas buvo graikų tragedija. Jo monografija apie Sofoklį kaip tik ir yra daugiaumečių studijų vaisius. Kartu tai keleto straipsnių, publikuotų „Literatūroje“¹, apibendrinimas ir išplėtimas.

Pirmaoje knygos dalyje „Sofoklio gyvenimas ir kūryba“ autorius apžvelgia skurdžius Sofoklio biografijos faktus, kuriuos mums išsaugojo laiko tékmė, pristato septynias išlikusias šio poeto tragedijas bei kitus kūrinius. Pažymétina, jog Sofoklis yra vienintelis iš graikų tragikų, kurio visos išlikusios tragedijos išverstos į lietuvių kalbą. Dumčiaus monografija kaip Ariadnés siūlas padeda pereiti antikinės tragedijos labirintais ir nepasiklysti juose. „Apžvalgoje“ bandoma datuoti kiekvienos tragedijos pastatytm̄ bei iškelti pagrindines problemas, daugelio iš kurių sprendimą randame kitaip monografijos dalyje. Kartais autorius taip įsijaučia, kad klausimai ir atsakymai nesibaigiančia virtine ima keisti vienas kitą. „Žinoma, nereikia klausti, ar tēbiečiai visą laiką seké Oidipo keliones, iš kur jie sužinojo, kad senelis vyksta į Aténus, kada orakulas išpranašavo, kad Oidipo kapas teiks palaimą. Kodėl jie pasiskubino vos spėjusiam atvykti į Aténus Oidipui pasiūlyti grįžti atgal? Oidipas žino, kad Aténouose jam lemta pasitraukti iš gyvujų tarpo, bet tēbiečiai to nežino. Tad kodėl jie taip greitai atvyksta į Aténus? Negi bijo, kad Oidipas, apsigyvenęs Aténouose, nebenorės grįžti į Tébus?“ (p. 42). Tokiais atvejais autorius pats save sustabdė: „Bet mes per daug analizuojaime“ (p. 41). „Teatro publikai tokie klausimai nekilo [...]. Poetas, būdamas geras psichologas, žinojo, kad tokį netikslumą publika nepastebės“ (p. 42). Arba kitaip viejoje, kalbdamas apie „Oidipą karalių“, Dumčius nusistebi, kaip pavėluotai Oidipas pradėjo aiškin-

tis savo kilmę: „Nejaugi per maždaug 20 metų jis nė karto savo žmonai nebuvu apie tai [t.y., apie savo ankstesnį gyvenimą iki atvykstant į Tébus - A.K.] papasakoje? Tai neįtikėtina. Argi Jokastė niekada nebuvu užsiminus apie pirmojo vyro žuvimą?“ (p. 131). Ir čia pat su subtiliu humoru priduriama: „Bet jei jie du būtų apie tai vienas kitam pasipasakoje, tai seniai būtų vienas kitą atpažinę, ir nebūtų galėjusi atsirasti pati gražiausia Antikos tragedija“ (p. 131). Paminėdamos neišlikusias Sofoklio tragedijas, knygos autorius, kaip ir dera tikram mokslininkui, kalba tik apie tuos dalykus, kuriuos gali išnagrinėti, palyginti ar pasverti.

Ypač vertinga antra monografijos dalis „Tragedijos struktūros bruožai“, kurioje nagrinėjama Sofoklio tragedijų poetika. Kokios yra tragedijos dalys, kokiomis priemonėmis poetas kuria konfliktą, kaip jি sulėtina (retardacija) ar paspartina (akceleracija), kaip kurianči veikėjų paveikslai, kaip keičiasi veikėjų nuotaikos dramos eigoje, kokį vaidmenį atlieka choras, kuo skiriasi monologai ir dialogai kalba - tokie klausimai išsamiai nagrinėjami šioje svarbiausioje knygos dalyje. Nuolat lygindamas Sofoklio kūrybą su Aischilu ir Euripidu, autorius padeda susidaryti bendresnį vaizdą apie visą graikų tragediją.

Paskutinė knygos dalis, pavadinta „Žmonės, kokie turi būti“, tarsi apibendrina ir susistemina autoriaus teiginius.

Tokie yra bendri Dumčiaus monografijos apmatai. Dabar stabtelėkime ties kai kuriais aspektais.

Pirmausia krinta į akis Dumčiaus stilus paprastumas ir minčių aiškumas. Už skaitomo teksto gali justi išsamų, sakytm̄, net smulkmenišką medžiagos išnagrinėjimą. Atrodo, kiekviena tragedijos eilutė apmastyta, pasverta, išnarstyta. Dėl to monografija prieinama ne tik siauram klasikinės filologijos specialistų ratui, bet ir eiliniams skaitytojams, besidomintiems Antikos literatūra. Galbūt nusivils, kas Dumčiaus knygoje ieškos strukturalistinio, semiotinio ar kitokio modernaus teksto tyrinėjimo metodo.

¹ Dumčius J. Keletas pastabų dėl senovės graikų tragedijos struktūros // Literatūra. - 1969. - T. 11 (3). - P. 7-14; Retardacija Sofoklio tragedijose // Literatūra. - 1970. - T. 13 (3). - P. 17-28; Keletas „Antigonés“ problemų // Literatūra. - 1972. - T. 14 (3). - P. 7-22; Sofoklio „Dejaneira“ // Literatūra. - 1974.

- T. 16 (3). - P. 7-15; „Antigonés“ choras / Literatūra. - 1973. - T. 15 (3). - P. 7-17; Valdų ir valdovų Sofoklio tragedijose diferenciacija // Literatūra. - 1975. - T. 17 (3). - P. 7-21; Sofoklio ir Euripido dialogų skirtumai // Literatūra. - 1983. - T. 25 (3). - P. 3-9.

„Sofoklis“ - tai pozityvistų mokyklos atstovo darbas.

Antra vertus, monografija nėra per daug supopuliarinta. Autorius nepasi- duoda pagundai nukrypti nuo pasirinktos temos ir plačiau papasakoti apie V a. pr. Kr. Aténų politinę padėtį, visuomeninę santvarą, kultūrinę situaciją, teatro struktūrą ir pan. Šie dalykai paliečiami tik tiek, kiek reikalinga Sofoklio kūrybai suprasti. Sakysim, polemizuo- damas su tais autoriais, kurie pernelyg uoliai ieško politinių įvykių atspindžių Sofoklio tragedijoje, Dumčius pamini Peloponéso karo epizodus: „Prisiminime tik Korkirosl pilietinio karo žiaurumus, atėniečių katastrofą Sicilioje, atėniečių nutarimą išžudyti visus miti- léniečius [...]“ (p. 128). O štai Sofoklis tragedijoje „Oidipas Kolone“ choro lúponis guria píkčiausius tų laikų (t.y., Peloponéso karo pabaigos) Aténų priešus tēbiečius, o nedorėlij Kreontą laiko išsimtini, nebūdinga šauniajai tēbiečių tautai. Iš to Dumčius daro išvadą, kad Sofoklio tragedijoje nėra jokių užuominų apie tų laikų Aténų politinę ir karinę situaciją. Poetas, skirtingai negu Aischilas ir Euripidas, atsiribojo nuo savo laikų politinių aktualijų.

Apskritai Dumčius gana lengvai laužo nusistovėjusius stereotipus ir abejoja kone visuotinai priimtais teiginiams. Antai dabartinių kritikų nuomone, Sofoklis buvęs religingas. Priešingai negu Euripidas, jis nekritikuojas dievų, jam esąs svetimas sofistinis skepticizmas tradicienės graikų religijos atžvilgiu. Tikrojo žmogaus išmintis pasireiškianti kaip besąlygiškas paklusnumas dievams. Triumfuojanti drąsioji Antigoné, dieviškuosis ištatymus laikiusi aukštesniais ir stipresniais už žmogiškuosius („Antigoné“). Žūstas išdidusis Ajantas, drisęs labiau pasikliauti savo jéga nei dievų pagalba („Ajantas“). Net dorasis Oidipas neišvengiaš savo lemties („Oidipas Karalius“), tačiau galop dievai atlyginą jam už kančias, suteikdami palaimingą mirtį („Oidi- pas Kolone“). Tokiais argumentais pa- prastai remiamasi, siekiant irodyti Sofoklio religingumą. Dumčius kiek kitaip

žiūri į šį klausimą. Jis parodo, kad kai kurios skeptiškos mintys šio poeto dramaose labiau tiktų kritiko Euripido, o ne dievobaimingojo Sofoklio herojams. Antai „Ajanto“ prologe Aténé parodo Odiséjui dievų galybę ir moko žmones, kaip svarbu garbinti dievus („Ajantas“, 177-183). Galingoji deivė su didžiausiu malonumu tyčiojasi iš nelaimėn patekuso priešo - menko mirtingo žmogaus, kuriam ji atėmė protą. Galbūt to meto graikai šito nelaikė smerkinu dalyku. Tačiau Sofoklio Odiséjas laikosi, saky- turme, humaniškesnės moralės: jis nesi- tyčioja iš nelaimės ištikto priešo, nes, jo nuomone, žmogaus mirtimi turi pasibaigti ir neapykanta jam (p. 80). Ajanto bepro- tybė neteikia jam džiaugsmo, tik verčia pesimistiškai mąstyti apie žmogaus be- jėgiškumą ir menkumą. „Taigi Odiséjas yra doresnis už dievus. Tai šventvagiška mintis!“ - sušunka „Sofoklio“ autorius. Tokie pavyzdžiai verčia suabejoti Sofoklio religingumu.

Politikoje Sofoklis irgi siūlo savo lai- kų publikai naują, humaniškesnę mora- lę. Jau minėta, kad tose tragedijose, kurių tema palanki neigiamai pavaizduoti Aténų priešus, Sofoklis atsiriboja nuo politikos. Taip yra „Oidipe Kolone“, kur nedoras Kreontas traktuojamas kaip tē- biečių bendruomenės reta išimtis. Tai keista ir neiprasta atėniečiams. „V a. grai- kai buvo pratę nedaryti jokio skirtumo: jei miestas-valstybė tapo priešu, tai visi to miesto piliečiai savaiame tampa prie- sasis, o kai priešas pralaimi ir pasiduoda, tada visi be išimties tampa vergais“ (p. 128). Ir štai Sofoklis, kaip teigia Dumčius, siūlo visiškai naują dalyką - ne- spresti apie visą bendruomenę iš vieno jos nario elgesio (p. 128). Beje, tragikas tai daro ne moralizuodamas, ne prikiša- mai rodydamas savo nuomone, bet leis- damas publikai pačiai pasvarstyti, potekstejė ižvelgti humanišką mintį.

„Oidipas karalius“ - likimo tragedija. Ši XIX a. vokiečių filologų padaryta išvada tapo tarsi stereotipu, kurį neigia „Sofoklio“ autorius. Mat Dumčiuui nepri- imtina visa, kas pernelyg suabsoliutina- ma, kas per daug kategoriskai teigama.

Pernelyg pabrėžiant likimo vaidmenį, vi- siškai sumenkinamas žmogus, jo pastangos ir valia. Tiesa, kaip rodo Oidipo pavyzdys, būtent žmogaus pastangos pa- bėgti nuo savo likimo ir atveda jį prie lemties išsipildymo. Vis dėlto Sofoklio tragedijose nėra visiško fatalizmo. Sofoklio žmogus likimo akivaizdoje yra didis savo pastangomis nugalėti ir troš- kimu pažinti patį save.

Freudo psichoanalitinis „Oidipo kara- liaus“ aiškinimas irgi nesusilaikia Dumčiaus pritarimo. Vos kelias sakiniais jis nusako šios paplitusios teorijos esmę ir trumpai konstatuoja: „Dabar „Oidipo kom- plekso“ universalumas jau atmetas, bet dar pasitaiko literatūros tyrinėtojų, aiški- nančių šią tragediją froidiškai“ (p. 27).

Monografijos apie Sofokli autorius polemizuoja ir su kitu populiariu antikenės tragedijos aiškinimu, paremtu egzis- tencialistine filosofija, pagal kurią žmo- gaus gyvenimas esąs be prasmės ir kupi- nus kančių. Todėl ir graikų tragedijos pagrindinė tema - kentėjimas (p. 27-28). Iš tiesų daugelis Sofoklio herojų yra kenčiantys. Kenčia Oidipas, Antigoné, Ajantas, Filokétas, Heraklis, Déjaneira ir kt. Tačiau kančios vaizdavimas yra ne tikslas (antraip tragedijos turėtų baigtis tragedia scena), bet priemonė, leidžianti apvalyti žiūrovų sielą ir suteikti galimybę afektų iškovai, t.y., pasiekti garsujį Aristotelio katarsį.

Aristotelio „Poetikoje“ skaitome: „Sofoklis yra pasakės, kad jis vaizduoja žmones tokius, kokie jie turi būti, tuo tarpu Euripidas vaizdavo tokius, kokie jie yra“ (XXV)². Tad kokie gi turi būti žmonės?

Pagrindiniai Sofoklio tragedijų veikė- jai yra ne dievai, bet žmonės su savitais charakteriais, ydomis bei silpnybėmis. Pagrindinis jų gyvenimo dėsnis - „Arba gražiai gyvent, arba garbingai mirt“ („Ajantas“, 479)³. Vadinas, jei nejma- noma gyventi taip, kaip dera kilnios prigimties žmogui, verčiau mirti. Mirtį

² Vertė Marcelinas Ročka; Žr. Aristote- lis. Poetika // Aristotelis. Rinktiniai raštai. - V., 1990. - P. 315.

³ Vertė Antanas Dambrauskas.

renkasi ir Ajantas, ir Dėjaneira. Kilnus yra tas herojus, kuris aukojasi vardin idealo (Antigonė), kuris atsisako gyvenimo malonumų (Élektra), kuris ne kritiškiausiose situacijose lieka ištikimas savo principams (Oidipas, Neoptolemas). „Atpildas už kilnumą,- aiškina Dumčius, - šlovė dabar ir ateityje“ (p. 104). Tačiau dauguma Sofoklio herojų nėra idealūs antžmogiai, jie turi žmogiškų ydų. Pvz., Oidipas, būdamas idealus valdovas, jautrus savo pavaldinių nelaimėms, kartu yra pernelyg karšto būdo, įtarus, nepakenčiantis nepaklusnumo. Suprantama, kurdamas herojų paveikslus, Sofoklis siekė auklėjamųjų tikslų: „teigiamos ypatybės žmones verčia jomis sekti, o neigiamos parodo, kaip nereikia elgtis“ (p. 123). Tačiau, kaip matėme, Sofoklis nėra priimtyvios didaktikos šalininkas: subtiliai įpynęs tarp eilučių humanišką mintį, jis skatina žiūrovus mąstyti ir patiemis daryti išvadas. Lygiai taip, anot Dumčiaus, vaizduodamas įvairių charakterių žmones įvairiomis gyvenimo aplinkybėmis, Sofoklis palieka publikai spręsti, kas yra teisus ir kas yra doras.

Galima sakyti, kad Dumčius stengiasi parodyti, jog skaitant ir vertinant Sofoklio tragedijas, negalima, pasikliauant vien tekstu, daryti skubotų išvadų apie poeto politines ir religines pažūras, jo herojų paveikslus. Reikia pasistengti ižvelgti giliau slypinčią potekstę, įvertinti vaizduojamą situaciją bei iš jos kylančius veikėjų poelgius.

Keletą žodžių norėtusi tarti apie Sofoklio tragedijų chorą. Mat ir apie jį susidariusi gana paviršutiniška nuomonė, esą tai „tarsi koks idealus žiūrovas, statimuoze vertinantis ką tik matytus scenos įvykius ir iš jų darantis moralines išvadas. Todėl choras imtas laikyti daugiau matančiu ir suprantančiu už veikėjus, tinkantis paties poeto mintims reikšti“ (p. 72). Knigos autorius paneigia tokią nuomonę, įrodydamas, kad Sofoklio choros visada yra savitą charakterį turintis veikėjas, daugiau ar mažiau dalyvaujantis dramos veiksme (p. 74, 77, 79). Be to, paprastai chorą sudaro menko intelekto žmonės (p. 90), todėl jis negali būti poe-

to nuomonės, jo pažiūrų reiškėjas, o choro filosofavimai labiau panašūs į paprastų žmonių liaudišką išmintį, negu į idealaus žiūrovo moralinius vertinimus.

Iš tiesų geru žodžiu dera atsiliepti apie monografijos rengėją Dalią Dilytę, padėjusią daug triuso ir pastangų, kad „Sofoklis“ iš rankraščio virstų knygą. Galima tik pasvajoti apie žmogų, kuris imtuši sutvarkyti ir paruošti spaudai kitus prof. Dumčiaus raštus: monografiją apie Aischilą, beveik visų Euripido tragedijų, Aristofano ir Plauto komedijų vertimus. Verta paminėti ir redaktorės darbą. Juk ne paslaptis, kaip dažnai redaktoriai, ypač redaguodami su Antika susijusias knygas, palieka baisaus diletantizmo žymių (pvz., polisas⁴, Elada⁵ ir net Jovišas⁶!!!).

Monografijoje apie Sofokli pasistengta išlaikyti Dumčiaus stilium, kad tie, kurie girdėjo gyvą Profesoriaus žodį, atpažintų jį knygoje. Be to, nepaisant dideilio kalbininkų pasipriešinimo, pabandyma grąžinti prieškarinėje Lietuvoje vartotą antikinę terminologiją. Graikišką varžu dėl pavadinimų transkripcija, randama Jeronimo Ralio, Vladimiro Šilkarskio, Antano Smetonos, Dumčiaus raštuose, sovietiniais metais buvo stumte išstumta kažkokios „naujos“ tradicijos. Antai graikų kalbos dvigarsius prieškarinai autoriai išlaikydavo nepakeistus, o rusai transkribuoja į viengarsius ə ir ı, pvz.: Αἴσχυλος - Aischilas - Эсхил, Κλεοπάτρα - Kléopatra - Клеопатра, Αἴγισθος - Aigistas - Эгисф, Οἰδίποντς - Oidipas - Эдип, Φοῖβος - Foibas - Феб, Φοινίκη - Finikija - Финикия, Δημόνειρα - Dėjaneira - Дежнира, Πολύνεικος - Polineikas - Полиник, Πολύκλειτος - Polikleitas - Поликлет ir kt. Laikantis šios tradicijos, turėtų būti Aigiptas (gr. Αἴγυπτος) ir Aigėjas (gr. Αἰγαῖς). Kodėl gi ne? Juk tai ne dabartinės geografijos vadovėlis, bet knyga apie graikų tragediją, t.y. tą

⁴ Utčenka S. *Julijus Cezaris*. - V.: Mintis. - 1990. - P. 35.

⁵ Kravčiukas A. *Kleopatra*. - V.: Mintis. - 1992. - P. 11.

⁶ Ibid., p. 19.

laikotarpi, kai Aigiptas ir Aigėjas reiškė visai ką kita, negu dabar vartojami žodžiai Egiptas ir Egėjo jūra. Siekiant teisingai vartoti terminą, būtina atsižvelgti į kontekstą, kuriame jis vartojamas.

Graikišką i lietuvių galėtų transkribuoti į ē, o ē - į e. Rusai teturi vieną raidę ē, todėl jie negali diferencijuoti. Tai anaipolt nereiškia, kad, nusisiūrėdami į kitą tautų vartoseną, mes turime vienodinti raides, neatsižvelgdami į originalą. Dumčiaus monografijoje skaitome: *Héraklis* ('Ηρακλέης), *Héra* ('Ηρα), *Hérodotas* ('Ηρόδοτος), *Homéras* ('Ομήρος), *Élektra* ('Ηλέκτρα), *Démétra* ('Δημήτηρ), *Isméné* ('Ισμήνη), *Téséjas* ('Θησέας), *Tébai* ('Θῆβαι), *Kréta* ('Κρήτη), *Peloponésas* ('Πελοπόννησος) ir kt. Turbūt daug kam tai skamba neįprastai ar net šokiruoja, bet tai veikiau įpratimo dalykas.

Pasitaikantys netikslumai, pvz., tame pačiame puslapyje Asklepijo ir Asklépijo (p. 9) (Ἀσκληπιος), *Hélada* (p. 80) vietoj *Helada* ('Ελλάς, ἄσος), matyt, tiesiog korektūros klaidos.

Mažiau išmanantiems klasikinės filologijos dalykus skaitytojams galbūt krinta į akis tai, kad kai kur tas pats graikiškas vardas ar pavadinimas vartojamas dvejopai, pvz., *Hesiodas* ir *Heziodas*, *Sirakūzai* ir *Sirakūsai*, *Téséjas* ir *Tezéjas*, *Dionisias* ir *Dionizas* ir pan. Toks dvilypumas neat sitikitinis. Kadangi graikų kalboje garsą „z“ reiškiančios raidės nebuvę, transkribuojant graikiškus vardus į lietuvių kalbą, paliekama raidė s. Lotynų kalboje s tarp dviejų balsių tariama „z“. Todėl tas pats žodis, transkribuotas iš lotynų kalbos, ir turi raidę z. Tad norint teisingai vartoti tokius žodžius, reikia atsižvelgti į tai, kokiam konteekte jie minimi - Graikių ar Romos. Knigoje „Sofoklis“ graikiška σ visur transkribuojama į s : *Dionisias*, *Téséjas*, *Hésiodas*, *Sirakūsai*.

Dvidešimt penki šimtmečiai skiria mus nuo Sofoklio. Tačiau savo humaniškumu jis artimas ir aktualus visų amžių žmonėms. Ar ne metas ir mūsų sumenkusiems laikams atsigrežti į Sofoklio idealus, į žmones, kokie turi būti?

Audronė Kučinskienė

VILNIAUS akademijos spaustuvės šaltiniai

XVI-XIXa.

Dail. Vida Kuraitė

REIKIA TIK PASISTENGTI

„Labai pageidautina, kad Gerbiamasis Tėvas leistumėte šiai kolegijai pasilikti esamą spaustuvę bendram kataliku Bažnyčios labui ir studentų auklėjimui. Jei nebus leista jai veikti, tai katalikų spaustuvė tebus tik už 500 itališkų mylių, tuo tarpu šiame mieste yra dvi eretikų spaustuvės, viena kalvinistų, antra - kažkokio anabaptisto, iš kurių kasmet išeina marą skleidžiančios knygos“ - taip iš Vilniaus 1594 m. birželio 13 d. rašė į Romanų universiteto profesorius jėzuitas Adomas Brokas. Šis ir įvairūs kiti laiškai, karalių diplomai, viršininkų potvarkiai bei kitokie dokumentai, liečiantys Vilniaus jėzuitų spaustuvę, tapo visiems lengvai prieinami nesenai Vilniuje iš spaudos, išėjusioje knygoje¹. Ją parengė žinoma Vilniaus universiteto veiklos pirmųjų dviejų amžių istorikė, Lietuvos istorijos instituto darbuotoja Irena Petruskienė. Ji jau per 20 metų tyrinėja Vilniaus akademijos spaustuvės veiklą nuo tų laikų, kai 1575 m. Mikalojus Kristupas Rad-

vila (Našlaitėlis) šią iš tévo paveldėtą spaustuvę atgabeno į Vilnių ir perdavė jėzuitams, iki 1805 m., kai ją iš Universiteto perémė privatus spaustuvininkas Juozapas Zavadskis. Ankstesnėje knygoje „Vilniaus akademijos spaustuvė 1575-1773“ (Vilnius, 1976) Petruskienė jau aprašė didelę dalį su jėzuitų laikotarpio spaustuve susijusios dokumentacijos. Šioje knygoje ji pateikia pačius dokumentų tekstus su jų vertimais į lietuvių kalbą, sykiu trimis dešimtmeciais prateidama apžvelgiamajį spaustuvės veiklos laikotarpi. Jai į pagalbą, rengiant šią knygą, atėjo Leonas Valkūnas, Ona Matusevičiūtė ir Eugenija Ulčinaitė, lotyniškus šaltinius išvertę į lietuvių kalbą, Beatričė Strimaitienė, parengusi vertimą iš italių kalbos, ir Ona Slavėnaitė, išvertusi lenkiškus tekstus. Tekstus redaguoti padėjo Robertas Balčas (lotynų k.) ir Romualdas Firkovičius (lenkų k.).

Šaltiniai sugrupuoti pagal svarbą: 1) valdovų privilegijos, 2) jėzuitų arba kitų vadovaujančių įstaigų direktyvos bei potvarkiai, 3) susirašinėjimas, 4) ūkinės ir gamybinės veiklos dokumentai. Visa tai pateikiama atskirai jėzuitų laikotarpiu (1575-1773) ir atskirai iš dešimtmecio po jėzuitų panaikinimo (1773-1806). Suskirstymas turi logišką pagrindą, bet nepatogus praktiškai. Laiškai kartais būdavo kokio nors prieš tai išleisto potvarkio ar valdovo įstatymo pasekmė, ir atvirkščiai, potvarkiai galėjo būti išleisti kaip tik po iki tol vykusio intensyvaus susirašinėjimo. Todėl tyrinėtojui visados patogiau naudotis šaltiniais, kai jie visi sudėti vienas po kito chronologine tvarka. Šioje knygoje dar būtų galima šiek tiek pateisinti ketvirtos šaltinių grupės (ūkinės ir gamybinės veiklos dokumentai) išskyrimą dėl jų skirtingo pobūdžio ir dažnai platos apimties. Kitų tekstų skirstymas į grupes tik apsunkina naudojimą jais.

Nesustosiu ilgiau prie publikuotų šaltinių turinio. Nemažai dalį, kaip minėta, jau aprašė pati leidinio sudarytoja anksstesnėje monografijoje, taip pat šios knygos įvade. Kaip dažnai kitur, taip ir čia šaltiniai priklauso nuo to, kiek jų ir kurie

išliko iki mūsų laikų. Idomūs jau prof. Zenono Ivinskio paskelbtii Vilniaus jėzuitų laiškai Akademijos spaustuvei kritišku laikotarpiu, grasančiu nutrauki arba labai apriboti jos vaisingą veiklą (1586 ir 1594 m.). Tarp publikuotų šaltinių randame ir Jėzuitų ordino generolų Aquavivos ir Vitteleschio potvarkių dėl knygų rašymo ir jų cenzūros, atiduodant jas spausdinti. Tačiau sunku ižvelgti, ką tie potvarkiai turi bendra su spaustuvės veikla. Vienuolijos vyriausioji vadovybė bandė jais paveikti pavaldinius, idant šie būtų atsargesni, rašydami apie dalykus, kurie, nepakankamai apgalvojus, galėtų duoti progą priešams kaltinti visą vienuolių. Kad tokiai nemalonumai yra buvę, užsimenama pačiuose potvarkiuose, ir, matyt, jų vis pasitaikydavo, nes reikėdavo panašius išpėjimus ir nurodymus po kiek laiko vėl kartoti. Kadangi tie potvarkiai nėra specialiai skirti Lietuvos jėzuitų provincijai, būtų netikslu daryti išvadą, kad juose palieastos problemos buvusios itin aktualios Lietuvoje. Žinoma, knygų cenzūros nuostatų turėjo laikytis ir Lietuvos provincijolai, bet jų vykdymas buvo viršininkų reikalas, nieko bendra neturintis su spaustuvės veikla. Kitokios sąlygos buvo pojėzuitinių laikotarpiu. Tada pati spaustuvė turėjo rūpintis leidžiamų laikraščių cenzūra. Iš šio laikotarpio, t.y. iš paskutinių 33 spaustuvės veiklos metų, buvo galima publikuoti didžiausią šaltinių dalį - 136 vienetus, tuo tarpu 66 vienetai atspindi jėzuitinių, beveik 200 metų trukus Vilniaus akademijos spaustuvės laikotarpi.

Šaltinių leidinys neskiriamas pasiskaitymui ar nuosekliam istorijos vyksmo pavaizdavimui. Jis turėtų būti daugeliui prieinamas ir kvalifikuotai pateiktas dokumentacijos rinkinys, įgalinantis istorijos tyrinėtoją, remiantis patikimais praeities įvykių liudijimais, tiksliau atkurti kurios nors institucijos vystymąsi, gėriau paaiškinti mažiau žinomus reiškinius ir pan. Todėl labai svarbu, kad šaltiniai būtų pateikti kuo tiksliau ir pasirengusia specialistų pakankamai paaiškinti. Aptariamoje knygoje, deja, šiuo atžvilgiu daug ko trūksta. Kažkaip vis

¹ Vilniaus akademijos spaustuvės šaltiniai XVI-XIX a. / Parengė Irena Petruskienė. - V.: Mokslo, 1992. - 393 p. - 2 000 egz.
- Kaina nepažymėta.

nepavyksta Lietuvos istorikams išsivaduoti iš neigiamų iopročių, perimtų iš „vyrėsniojo brolio². Pvz., daugelis Lietuvių pasirodantį knygą bei žurnalą vis dar ignoruoja „puslapio antraštę“ (kolonitulą, angl. *heading title*; išimtys - „Naujasis Židinis“, „Logos“ ir dar vienas kitas). Jos nėra šioje knygoje, ir tai gerokai apsunkina skaitytojų kuris, pažvelgęs į originalo kalba išspausdintą dokumentą, norėtų tuo pat susieškoti jo lietuvišką vertimą. Dar didesnis trūkumas - tai dokumentinių tekstu publikavimas be jokių paaškinimų. Tekstuose dažnai minimi asmens, vietovės, rečiau pasitaiką arba ne iš karto aiškūs posakiai, ne visiems žinomi įvykiai. Atsakingai parengtuose šaltinių leidiniuose stengiamasi čia pat išnašose visa tai bent trumpai paaškinti. Kai kur (bet labai retai) šioje knygoje yra viena kita tokia išnaša, bet tai išimtys; taisykli - apie tai tylėti. Žinoma, tas, kas naudosis šiuo leidiniu, galėtų pats reikiama duomenų susieškoti, kaip daro kiekvienas, kuris tiesiog naudojasi archyve laikomu rankraščiu. Bet šaltinių leidėjui dažnai lengviau orientuotis, jis yra, ar bent turėtų būti, geriau susipažinęs su šaltinyje liečiamą problematika. Štai konkretus pavyzdys. Keliuose 1594 m. iš Vilniaus į Romą raštyuose jėzuitų laiškuose nusiskundžiama, jog tévas provincijolas per griežtai aiškinas iš Romos atėjusių nurodymus ir šitaip stabdąs vaisingą akademijos spaustuvės veiklą. Kas buvo tas provincijolas? Knygoje apie tai - nė žodelio. Nedovanotinas šaltinių leidėjų apsileidimas! Ir tai galima pasakyti apie daugelį kitų vietų.

Deja, ir patys tekstai netiksliai perskaityti ar perrašyti (daugiau žvelgiu į lotyniškus tekstus, nes šieji man geriau žinomi ir lengviau patikrinami), jų renkimė prasikiša nepakankamas kalbos išmanymas. Ko galima laukti, paskaičius *N[omine] N[ostra]* (50²)² arba *Pater Carissimus* (61¹⁵, 62₉ - kreipinys, t.y. šauksmininkas)? Grynas nesusipratimas

² Čia ir toliau pirmasis skaičius reiškia puslapį, antras - eilutę; jei mažesnicių skaičius - aukščiau, jie rodo eilutę nuo viršaus, jei žemiau, eilutę iš apačios.

taip aiškinti originale pažymétus sutrumpinimus *N. N.* ir *P. C.* Pirmu atveju Lietuvos jėzuitų provincijolas Mikalojus Lenčickis nurodo, kaip turi pasirašyti tas, kuris, patikrinęs iš spaustuvės gautą knygą egzempliorių, paliudija, jog knygą galima viešai platinti ir pardavinėti. Ne reikia didelio išsilavinimo žinoti, kad *N. N.* reiškia: šioje vietoje rašomas vardas ir pavardė. Ši santrumpa paprastai neverčiamą; jei kas norėtų ją atskleisti, turėtų rašyti: *n[omen] n[ominandum]*, arba, anot kitų: *n[escio] n[omen]*. Antru atveju santrumpa, pavartota po kreipinio *Adm[odum] R[everende] in Christo Pa-ter!* tegali reikšti: *P[ax] C[hristi]*, kaip keletą puslapį toliau ir parašyta (68¹², 69₆ ir t.t.). Taip pat santrumpa *V. R. Ptis* leidėjų atskleidžiama kaip *Vestrae Re-verendae Pietatis* (p. 22) ir atitinkamai verčiamą į lietuvių kalbą: „Jūsų gerbiaimo pamaldumo... nevertas“ (260₂ ir kitur); keistas pasakymas, kai visi iš savo viršininkų pageidauavo maldų! Tos santrumpos tiksliai reikšmė tokia: *Vestrae Re-verendae Paternitatis*, kuris taip ir rašoma - ištu žodžiu (66₂, 68² ir t.t.). Nesuprasta ir kita plačiai vartoja santrumpa *p. m.*, rašoma šalia asmenvardžio (56¹²); ji čia atskleista kaip *p[er] m[an-datum]*. Iš tikrujų ją galima skaityti ne kitaip, kaip *p[iae] m[emoriae]*; ji atitinka lietuvišką a. a. arba lenkišką sp. Yra priimta (ir čia to laikomasi) išprastas santrumpas atskleisti be jokių ženklų, suprantant: kas imasi leisti šaltinius, tas yra pakankamai pasirengęs, gerai skaito rankraščius ir gerai moka šaltinio originalo kalbą. Antraip išleidimas gali daugiau pakenkinti negu padėti. Nesakyčiau, kad knygoje šiuo atžvilgiu daug nusikalta. Bet lotyniškuose tekstuose vis dėlto nemaža klaidų. Štai, pvz., skaitome: *Ne ex nostra typographia succesu episcopi p[ro]dest aliquid...* (49³) [mano pabraukta]. Vyskupas ipainiotas čia visai ne vietoje. Ir nemačius paties rankraščio, nesunku atspėti, jog vietoj žodžio *episcopi* yra santrumpa *t[ri]pis*, o gal *tpis*, su ne visiškai aiškia pirmaja raidė. Šią vietą reikia skaityti taip: ... *successu temporis prodeat...* Tai patvirtina *successu temporis*

pakartojimas potvarkio gale (50₁₃). Suniai suprasti leidėjų sugalvotą taisykli - šaltinyje pavartotą skaičių žodinę formą keisti skaitmenine. Tai galėtų tiki vertimui, bet jokiu būdu ne šaltinio publikacijai: būtina perrašyti taip, kaip yra pirmiaiame tekste. Kad tai ne tučias išpjimas, rodo ir šios knygos 47 dokumente išspausdintas tekstas ... *qui ultra mille 1 000 huc advenhuntur* (67¹⁶). Nepaisant to, kad turi būti *advehuntur*, skaitytojas šią vietą supras taip: „kurių čia atvežama daugiau kaip milijonas“. Originale parašyta: ... *ultra mille millaria...*, t.y. knygos atvežamos „iš už 1 000 mylių“, kaip teisingai pasakyta lietuviškame vertime (265¹⁴).

Nenoriu toliau varginti atskirais netikslumų pavyzdžiais. Užteks paminėti pirmajame dokumente, kurį paprastai stengiamasi parengti ir pateikti su ypatingu atiduru, pastebėtas klaidas.

Po *penitus tollere* (23_{18/17}) praleista dalis sakinio, nes lietuviškame vertime (230^{17/18}) yra visiškai logiškas ištisas sakinys (beje, lietuviškame tekste dviem eilutėmis aukščiau vietoj „rašytojų“ turėtų būti „raštų“; sunku suprasti, kaip būtų galima „rašytojus klastoti“). Vietoje *iu-ventutis*, *qui est* (23₁₃) turėtų būti *iu-ventutis*, *quae est*. Vietoje *infamatus* (23₇) turi būti *inflamatus*. Rašant *debemus*. *Nos quoque* (23₃), nereikalingas taškas. Vietoj *consultum esse*, *quam optime cu-piamus* (23₂₀) turi būti: *consultum esset quam optime, cupiamus*. Vietoj *aut audien[dis] veritatis* (24^{1/2}) turi būti *aut audien[dae] veritatis*. Vietoj *a vestigio afficiatur eiusque mulctae pars altera*. *Iudicio altera delatori...* (24^{18/19}) turi būti: *a vestigio afficiatur, eiusque mulctae pars altera iudicio, altera delatori...* (taškas nereikalingas, o kableliai turi būti tinkamose vietose).

Reikėtų šiek tiek stabtelėti prie vertimo į lietuvių kalbą. Tokiame dokumentų leidinyje vertimo visiškai nereikėtų: kas menkai išmano kalbą, kuria parašyti dokumentų originalai, ir nesupranta jų turinio, tas veltui imasi jų pagrindu mokslinio darbo. Kitokiemis tikslams - pasiskaitymui arba šiaip pasigrožėjimui - tokie

šaltinių leidiniai, kaip jau minėjome, netinka. Be to, čia - o dažnai ir kituose Lietuvos rengtuose šaltinių leidiniuose - lietuviški vertimai ištęti ne kaip pagrindinio teksto paaiškinimai, bet atskirai, tad galėtų būti ir išleisti atskira knyga. Suprantu, bus teisinamas, kad Lietuvos jau mažai kas begali naudotis, sakymim, lotynų kalba paskelbtas teksta; jiems ir skiriamas vertimas. Bet kaip tik dėl to būtina, kad pats vertimas kuo tiksliausiai perduotų tai, kas šaltinyje parašyta. Ir čia, deja, yra dar daug trūkumų. Pvz., knygoje įvedama kitur nežinoma terminologija: „Jézuitų draugija“ (p. 21 ir vėliau lietuviškuose tekstuose), o lotyniškai aiškiai rašoma: *Societas Iesu*, t.y. *Jézaus draugija*; plg. lenkų *Towarzystwo Jezusowe*, vok. *Gesellschaft Jesu*. Aukščiau minėjome klaudingai skaitytą vietą: kur parašyta *episcopi* (49³), ten turi būti *tempore*. Tai atsiliepė ir lietuviškam vertimui: „Tam, kad vyskupui leidus, iš mūsų spaustuvės neišėtų kas nors žalinga...“ (250₁₄). Ką pamanytisistorikas, norintis šį tekstą panaudoti savo studijoms? Ar jam bus aišku, ką čia vyskupas leidžia? Jam bus neįtikėtina, kad vyskupas duotų leidimą spausdinti tai, kas žalinga Akademijos vardui. Teisinės vertimas turi būti: „Tam, kad, laikui bégant, iš mūsų spaustuvės neišėtų kas nors žalinga...“ Ten pat, dvieris eilutėmis žemiau (ir kitose vietose) lotyniškas žodis *duxī* išverstas „pagalvojau“. Tačiau *duxī* gali turėti daugialypę reikšmę. Gerundyvu (čia - *providēda duxī*) paprastai norima pasakyti daugiau negu „pagalvojau“, būtent: „laikau“, „esu įsitikinęs“, „nuta“-riau“. Žodis *synagoga* verčiamas „bažnyčia“ (261_{23,18} ir kitur), bet laiško autorius rašė *synagoga*, norėdamas išvengti savokos „bažnyčia“ (*ecclesia*). Iš konteksto aišku, jog tiksliai būtų buvę išverti, bendruomenė, „būstinė“. Tada nebūtų nė tokios keistenybės, kad eretikai Vilniuje savo „bažnyčioje“ įsirengę spaustuvės įmonę. 17 dokumente keistai pasakyta: „tai šv. mūsų Viešpaties valia“ (242¹²) (plg. lotyniškai: *ex mente S. D. Nostri esse*; čia vietoje *D.* originale tikriausiai yra *P.*). „Šventas Viešpats“ ne-

sakoma nei lietuviškai, nei lotyniškai. Tinkamiausias vertimas būtų tokis: „atitinka mūsų šventojo Tėvo [Šv. Ignaco] lūkesčius“. Iš itališkos pavardės *Ricci* pasidarytas lietuviškas „Ritis“ (258₁₀, 259, ir kitur); to nedarytų né rusai, perašydamai vardą savo rašmenimis. Panasi ispanas *Torres* lietuviškai tapo „Turrianas“. Tiesa, lotyniški šaltiniai ji rašo *Turrianus*, bet itališkame šaltinio tekste jis aiškiai vadinamas *padre Francesco Torres* (61¹).

Būtų dar ilga eilė panašių pastabų apie lietuvišką vertimą. Manyciau, naudingiau bus apsistoti prie vieno kurio dokumento ir nuosekliai paanalizuoti jo vertimą. Pasirenku ilgoką, bet įvairiai atžvilgiais svarbų tévo Stanislovo Grodzickio pranešimą, rašytą 1594 m. Jis parankus ir tuo, kad vertėjams nereikėjo grumtis su teksto perrašymo netikslumais.

Štai skaitome: „[...] mūsiškiai įsivaizdavo [...], kad ji [spaustuvė] amžinai jiems priklausys“ (369^{6,8}), kai originalo *rem istam perpetuam fore* reiškia: jais [kunigaikštio paaukotais pinigais] galės visą laiką verstis. Toliau rašoma: „nutrauktas finansavimas“ (369¹⁴), nors originalė - *pecunia illa distracta*, t.y. anie pinigai kitam kam panaudoti. Vėl: „kita [spaustuvė] tos pačios bažnyčios kalvinisto“ (369₁₁), o lotyniškai - *altera sinagogae ipsius calviniste*, t.y. antroji [spaustuvė] - pačios kalvinistų bendruomenės (norėta pabrėžti, kad eretikų spaustuvė priklauso visai bendruomenei, nes pirmosios ir trečiosios savininkai buvo parieniai asmens; be to, žodžiai „tos pačios“, turėtų sietis su prieš tai minėtu dalyku, bet apie kalvinistus iki tol nebuvovo kalbėta, o arijonai juk nėra kalvinistai!). Vėl: „jokiui būdu nespausdinti knygos prieš tikėjimą“ (369₄); išeity, kad jézuitai rašė knygas prieš tikėjimą ir norėjo arijoną priversti jas spausdinti (?!). Bet lotyniškame tekste yra *nullo modo res controversas fidei impressurum*, t.y. jokiui būdu nespausdintiškai kontroversijų temomis jokiui dalykui (anais laikais madingos kontroversijos buvo tikėjimo apologija, bet anaipolt ne „prieš tikėjimą“!). Ir vėl: „to negalima parduoti už didelę kainą“

(370₉), bet originale yra ne *magnō*, o *bono precio*, t.y. gera, prieinama, pigia kaina. Laiško autorius čia cituoja posakį: *Quod multum constat, bono precio vendi non potest* - „už ką brangiai moki, to negali pigiai parduoti“. Toks, koks dabar yra, lietuviškas vertimas - beprasmis. Ir vėl: „o kita jų dalis, būtent kalvinistų, susilaikia itin didelio nepalankumo“ (371₁₄); gerokai nukrypstama nuo originalo, kur rašoma: *et altera illorum, id est calvinistica, in magna declinatione*. Tiksliai būtų: „o viena iš jų [kalbama apie eretikų spaustuves], būtent kalvinistų, jau visai pašlijusi“, t.y. arti bankroto.

Artyne prie laiško galio vertėja, matyt, gerokai pavargo. Pvz., rašoma: „kito užsiėmimo, kuris taip nedelsiant galėtų pasitarnauti...“ (372²⁹); o juk žodžiu *immediate* norėta pasakyti „tiesiogiai“, „be tarpiškai“ (ne „nedelsiant“), ir tik tokia prasmė šioje vietoje tinka. „Taigi jeigu atsiras Draugijoje tokiai...“ (372¹¹⁻¹⁴) ne visai atitinka lotynišką *Si ergo cunduntur in Societate...*, kur vartojamas esamas, ne būsimasis laikas. Laiško autorius čia argumentuoja palyginimu, kurio nematyti lietuviškanė vertime: jei jézuitams, kurie rašo knygas, leidžiama pasinaudoti broliu tekstams perrašyti, tai galima leisti broliams dirbti ir spaustuveje, kur, taip sakant, „perrašoma“ iš karto daugybę egzempliorių. Visą sakinių reikėtų maždaug taip išversti: „Taigi jeigu Draugijoje leidžiama, kad broliai padėtų [arba: „broliai skiriami padėti“] knygų autoriams ir jų sudarytojams jas perrašyti, tai bus galima paskirti ir tuos, kurie, taip sakant, iš karto perrašo daugybę egzempliorių“.

Galima sakyti, visiškai sujauktas ištisitas skyrelis „Matau vieną argumentą...“ (372¹⁵⁻²²). Bandysiu čia ji naujai išversti. „Matau vienintelę tam prieštaraujančią sunkenybę, būtent, žmonių piktinius, kad mūsiškiai galėtų užsiimti gamyba ir prekyba. Tačiau aš viliuosi, kad šiuose kraštose arba visiškai to [tokio piktinius] nebus, arba jis bus bereikšmis. Netgi, mano manymu, tai [knygų pardavinėjimas] bus laikoma geru pavyzdžiu, kai matys knygas pardavinėjamas prie-

nama kaina ir bus jiems paaiškinta, jog Draugija iš to neturi jokios naudos ir tenori prisidėti prie Katalikų Bažnyčios gerovės". Tolesnis sakiny: „Taigi prašome Gerbiamajį mūsų tėvą, kad sutiktu [patenkinti mūsų prašymą]" (372^{23/24}) nepasako to, kas parašyta lotyniškame tekste. Tiksliau būtų: „Todėl prašome Didžiai Gerbiamajį Mūsų Tėvą [Generolą], kad teiktusi šiuose dalykuose su teikiti dispensą [arba: „reikiamų lengvatų"]". Yra ir daugiau vietų šiame dokumente, kur būtų galima tiksliau pasakyti, tačiau, kadangi mintis ten per daug neiškreipia, čia padėsiu tašką.

Recenzijoje daugiau sustojau prie šaltinių leidybos techniškų problemų. Kai kam gal atrodis, kad iš aptariamos knygos belieka tik juodraštis (mano egzempliorius su patastromis ir pataisymais iš tikrujų atrodo kaip juodraštis). Bet juk ir juodraštyje didžiausia dalis yra visiškai gera, tik vienur kitur pasitaiko subraukymų, pataisymų. Kad jų reikia, manau, visiems tapo aišku, perskaičius, kas aukščiau išdėstyta (ir tai tik maža dalis to, ką buvo galima surašyti). Aišku, pasitaiko ir kitur šaltinių leidiniui, kuriuose yra panašių netikslumų. Pvz., Piechnikas pirmame tome apie Vilniaus akademiją įdėjo rektoriaus Alabiano laišką³, kurio dalį (apie Akademijos spaustuvę) randame ir šioje knygoje (nr. 46). Piechniko publikacijoje daug daugiau perrašymo netikslumų (vienoje vietoje praleista net 10 žodžių!), negu šioje knygoje, kurios sudarytoja galėjo remtis prof. Ivinckio išleistu tekstu, o Piechnikas jo nežinojo. Bet maža paguoda, kad ir kiti klysta. Gana gausūs netikslumai perrašant archyvų šaltinius, klaudingai atskleis-
tos santrumpas, netikslių vertimai į lietuvių kalbą yra faktai, kurių negalima neigti, bet dėl jų negalima nieko asmeninėkai kaltinti. Priešingai, kas žino, kiek darbo ir pastangų buvo įdėta, kad leidinys išeitų kuo geriausias, tas turi tik džiaugtis, kad yra pasižventusių ir ištvermingų

³ Piechnik L. *Początki Akademii Wilenskiej*, 1570-1599. - Rzym, 1984. - S. 228-235 (apie Akademijos spaustuvę - s. 233-235).

žmonių, kurie stengiasi padaryti istorikams lengviau prieinamus svarbius mūsų praeities įvykių bei veiklos šaltinius. Antra vertus, paaiškėja, jog dar daug komuns trūksta, kad priartėtume prie patenkinamų šaltinių publikavimo standartų. Galėtų kas sakyti: ko čia skryčiotis, kažkokio perfekcionizmo vaikytis! Mūsų lietuviškai aplinkai užtenka to, ką pajegiame. Bet kodėl sustoti ir turimais pasiekimais užsililiuoti, kai vienur ar kitur išlenda trūkumai, kuriuos, remiantis objektyvia analize, lengva aptikti, tad ir galima jų išvengti? Reikia ir šioje srityje tobulėti, stengtis priartėti prie kituose kraštuose išbandytų ir visuotinai pripažintų šaltinių publikavimo standartų. Jei tai pajęgia kiti, kodėl negalėtų pajęgti ir lietuvis? Reikia tik pasistengti!

Paulius Rabikauskas

KUKLUMAS - NE YDA

Bégdami nuo apgailėtinos XIX amžiaus Prancūzijos tikrovės, rašytojai romantikai užklýsdavo ir į Lietuvos barzdą gauruotą praeitį. Lietuviai istorikai (ir ne tik jie) sovietų laikais irgi sėkmingai slépėsi Žalgirio laukuose, o paskiausią Lietuvos istoriją tyrinėjo vien nostalgijos ir tėvynėje sunkiai suprantamo idealizmo akinami keli emigrantai užjūryje, na ir „vanagų iš anapus“ specialistai čia. Parafrazuojant Aleksandrą Zinovjevą, Lietuvos istorijos moksle „styrojo“ didžiulė skylė - sovietmetis, karas, antrasis sovietmetis. Dabar, atrodo, jau galima pradėti aiškintis, kas gi įvyko.

Pirma kregžde parsikrido iš už Atlanto teorinė Kęstučio Girniaus studija¹. Matyt, neatsiūktina, kad jos autorius priklauso antrai pokario emigracijos generacijai. Pirmos kartos išeivai, rašę apie Lietuvos istoriją po 1940 metų, dažniausiai patys buvo įvykių dalyviai, todėl jiems buvo gana sunku likti nešališkiems, ir jų tekstai, daugiausia atsiminimai, gal labiau tinkta kaip medžiaga istorijos mokslui. Objektyvėsnėms Kęstučio Girniaus nuostatomis atsirasti padėjo bene pats laikas.

ARŪNAS BUBNYS

LIETUVIŲ
ANTINACINĖ
REZISTENCIJA
1941-1944 m.

Laikas, dėkui Dievui, tekėjo ir etnografinėje Lietuvoje. Dabar galima pradėti dairytis jaunų istorikų, sugebančių nešališkai pažvelgti į naujausiuosius laikus. Pirma užuomina laikyčiau kuklia Arūno Bubnio knygelę „Lietuviai antinacinė rezistencija 1941-1944 m.“². Kukliai tiki knygos išorė - paprasti minkštai viršeliai, ne geriausias popierius, viena kita korektūros klaidelė. Užtat tekstas pranoksta išorę nelauktu solidumu, kurį buvome pratę matyti kunigaikščių gadynės tyrimuose. Knyga stipri savo metodiku. Galime numanyti labai paprastą tyrimo procedūrą: autorius ieško autentiškų dokumentų arba gyvą liudininkų liudijimų ir mirusių atsiminimų, kitaip sakant, renka medžiagą. Knygoje ne kartą galima susidurti su mūsuose labai reta nuoroda į autorius asmeninį archyvą. Sukauptos medžiagos analizė ir tam tikri apibendrinimai - antras žingsnis, be išlygu priklausantis nuo pirmojo. Tiesą sakant, knygos medžiaga leistų daryti žymiai drąsesnes išvadas, bet autorius laikosi minimalistinės nuostatos, kuria

¹ Gimius K. *Partizanų kovos Lietuvoje*. - Chicago: Į laisvę fondas lietuviškai kultūrai ugdyti, 1987. - 422 p., iliustr.

² Bubnys A. *Lietuviai antinacinė rezistencija 1941-1944 m.* - Vilnius: G. Valiukevičiaus spaudos platinimo įmonė „Veja“, 1991. - 5 000 egz. - Kaina, sutartinė.

galima suprasti, prisiminus, kaip mums išrięs išvadų perteklius argumentų sąskaita. Galima sakyti, kad Arūno Bubnio dirbtą kruopščiai ir sažiningai, o tai virsta pilnakrauju istoriko profesionalumu, su kuriuo teks skaitytis visiems. Professionaliai surėsta knyga pareikalaus professionalios polemikos, o ne aplamos globalinės kritikos, kuri geriausiu atveju grindžiamą ypatingą lietuvių tautos misija, blogiausiu - kompromiso meistru pasiteisinimo reikalais. Jei kas šioje knygoje nepatinka, būk malonus nurodyti paneigiantį dokumentą ar liudijimą, arba naujai interpretuoti tuos pačius faktus.

Knygos įvade išdėstyta ekspozicija glaustai ir tiksliai apibūdina trumpą tarpsnį, kai po Birželio sukilimo bandyta atkurti Lietuvos valstybingumą, kai viena po kitos žlugo pastangos legaliai būdais nužymėti savo politinę tapatybę, ir „... visiškai paaškėjo nacistų tikslai ir metodai. Legali opozicija nacių režimui buvo neįmanoma“ (p. 9). Tokios aplinkybės ir apibrėžia antinacinės rezistencijos pradžią. Skyriuje, pavadiname „Pasipriešinimo organizacijos“, smulkiai ir dokumentuotai aptariamos konkrečios rezistencinės struktūros. Kitas skyrius - „Vieningos politinės vadovybės kūrimas“ - tai politinė rezistencijos panorama, VLIK’o kūrimosi istorijos rekonstravimas, rezistentų ryšių su užsieniu apžvalga. Pažymėtinas poskyris apie lietuvių pasipriešinimo organizacijų santykius su *Armia Krajow*; žinoma, tai nieko nuostabaus, nes Arūnas Bubnys jau pažįstamas visuomenei kaip rimtas lenkų pogrindžio žinovas. Trečias ir paskutinis skyrius - „Lietuvių antinacinės rezistencijos tikslai ir taktika“ - bene įdomiavimas. Jame autorius leidžia sau plačiau apibendrinti, ir šie apibendrinimai verti visokeriopoulos pagarbos, kadangi jų užnuagaris - pirmuose dviejuose skyriuose išdėstyta medžiaga.

Knygą galima laikyti gana įtikinama Lietuvos gyvenimo karą metais restauracija. Pirmiausia matome, kaip normalūs normalios šalies žmonės, pakliuvę į ne-normalią padėti, bando išsikapstyti. Jus tie, kad tų bandymų bazė yra gyvenimas

iki karo, pirmiausia - politinis gyvenimas, tegul ir kontroversiškas. Knygoje gražiai parodoma, kad rezistencija buvo nepriklausomas Lietuvos politinių struktūrų tasa. Kita vertus, labai stiprus spontaniško žmonių pilietiškumo dėmuo. Tuomet skirtumas tarp asmeniško ir valstybės likimo, atrodo, buvo gerokai mažesnis. Žmonės veikė pasipriešinime, rūpindamiesi savimi, ir didžioji dauguma net nacių okupacijos sąlygomis, matyt, buvo įsitikinusi, kad kai kas priklauso nuo kiekvieno žmogaus.

Knygoje apie lietuvių antinacinę rezistenciją mūsų broliai komunistai ir visokie raudonieji partizanai užémė prideiramą vietą - apie juos kaip rezistentus čia nėra nė žodžio, kadangi nėra nė duomenų. Lietuvišką rezistenciją apibrėžia tikslas - nepriklausomas Lietuvos atkūrimas. To siekį tam tikros įtakingos grupuotės, kurių buvimą tada pripažino tiek naciai, tiek patys komunistai (žr. „Sovietų žvalgybos pranešimo“ atpašakojimą ir komentarus p. 155-157). Arūnas Bubnys aptaria itin jautrų ginkluoto pasipriešinimo reikalingumo klausimą. Knygoje neatsipirkinėjama aptakiomis frazėmis, bet parodoma, kad pasyvaus pasipriešinimo idėja ne šiandien prama nyta pasiteisinimui, o buvo autentiška ir apgalvota laikysena (p. 151).

Autorius taip griežtai laikosi temos, kad galima pasigesti rezistencijos objekto - okupanto paveikslą. Apie jį kalbama mažokai, beveik vien tada, kai prieinama prie represijų. Manau, kad didesnis dėmesys okupantui būtų pridėjęs naujų bruožų ir pačiai rezistencijai. Akivaizdi spraga - žydų genocido Lietuvoje tema (pasigedau rezistentų požiūrio į jų aptarimo). Galbūt per mažai svarstyto rezistencijos nuostatos kolaboravimo su naciais atžvilgiu. Yra įdomių detalių, pvz., vieno pogrindžio laikraščio mintys: „Geriai žinokime [...], kad Kubiliūno valdžia yra tokia pat, kaip ir Paleckio valdžia - būrys pastumdėlių. Abi tos „valdžios“ neturėjo ir neturi drąso net pasitraukti, nors gerai mato, kad jų rankomis yra atliekamas tautos smaugimo darbas“ (p. 162). Tačiau apskritai kolaboravimas su

bet kokiui okupantu plačiau nenagrinėjamas. Neabejojo, kad to meto rezistentai šį klausimą svarstė, ir medžiagos apie tai yra. Kitą vertus, profesionaliai dirbančiam knygos autorui nebus sunku ateityje užtaisyti šias spragas.

Jeigu jau tikimės, kad Arūnas Bubnys priklauso naujai Lietuvos paskiausiu laikų istorikų kartai, tai galime pasvarstyti, ką dar norėtume iš jų sužinoti. Svarbiausiu klausimu lieka pokario rezistencijos tyrimai. Iš užuominų partizanų atsiminimuose žinome, kad antinacinės struktūros bent kiek veikė ir pokaro. Kiek efektyvios tos struktūros buvo pokario kare, kiek spontaniškas buvo pasipriešinimas ir pilietiškumo pasireiškimas, kodėl ir kada pralaimėta, kada buvo paimta „ūkininko sodyba - partizano tvirtovė“ (Ramanauskas-Vanagas) ir galutinai nutrūko pogrindinės Lietuvos valstybės gyvybės siūlas - tai pirmaciliai ir toli gražu dar neatsakyti klausimai, į kuriuos rasti atskymus ypač svarbu po pastarųjų rinkimų. Toks darbas įkandamas tik istorikams profesionalams. Gali vėlapti sunku prieiti prie archyvų, tačiau profesionalumą apibrėžia noras sužinoti tiesą, ir jei jis atsiranda, jokie archyvų deginimai nieko nepakeičia (pakanka prisiminti Kęstutį Girnių, kuris sugebėjo išsiversti viešais sovietiniais šaltiniais). Arūno Bubnio knygėlė neleidžia abejoti autoriaus užsiangažavimui tiesai, tad belieka laukti kitų jo ir jo bendraamžių knygų.

Užuominina į naujają istorikų generaciją gali būti ir neįprastas knygos atsira dimo būdas. Ją per kelis mėnesius išleido privatus leidėjas, o visas autoriaus honora ras, kiek žinau, buvo šimtas autorinių egzempliorių. Paméginkime atspėti, kiek metų būtų užtrukęs ir koks nuostolingas būtų buvęs valdiškas knygos išleidimas. Dabar valstybinė leidyba nuostolių išvengė, tad gal valstybė atgaline data sumokėtų Arūnui Bubniui - jei ne už vertinę knygą, tai bent už valstybinių lėšų sustaupydam?

Virginijus Valentinavičius